

॥ अथ श्रीमुद्गलपुराणे चतुर्थः खंडः प्रारभ्यते ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ शौनक उवाच । त्वया सूत महाप्राज्ञ महोदरचरित्रकम् । कथितं शांतिदं मोहनाशकं संश्रुतं मया ॥१॥ तथा तृप्तिं न याम्येव पायं पायं सुधामिव । नानेन सहशं किंचिच्छांतिदं विद्यते द्विज ॥२॥ अतो गजाननस्यापि चरित्रं वद विस्तरात् । सर्वज्ञस्त्वं महाभाग मतोऽस्माभिर्न संशयः ॥३॥ मुद्गलस्य च दक्षस्य संवादं वद मानद । किं पृष्टं ब्रह्मपुत्रेण दक्षेणाग्रे सुबुद्धिना ॥४॥ सूत उवाच । शृणु भार्गव विप्रेन्द्र महाज्ञानकरं प्रभो । गजाननस्य माहात्म्यं कथयामि यथा श्रुतम् ॥५॥ श्रुत्वा महोदराख्यानं नानाख्यानसमन्वितम् । मोहनाशकरं दक्षो हर्षितो ह्यभवन् मुने ॥६॥ मुद्गलं पुनरप्याह योगीन्द्रं वेदपारगम् । विनयेन समायुक्तो गणेशज्ञानलालसः ॥७॥ दक्ष उवाच । महोदरस्य माहात्म्यं श्रुतं भक्तियुतेन भोः । तेनाऽऽनन्दसमायुक्तः कृतोऽहं योगिना त्वया ॥८॥ अधुना वद विप्रेन्द्र गजाननचरित्रकम् । कीदृशोऽवतरद्देवः कीदृशं ब्रह्म तत्र च ॥९॥ किमर्थं देहधारी स बभूव मुनिसत्तम । किं कर्मा किं गुणज्ञश्च वद सर्वं महामते ॥१०॥ पूर्वपुण्यप्रभावेण संगतिस्ते प्रजायते । धन्योऽहं सर्वभावेन शृणोमि च कथां शुभाम् ॥११॥ सूत उवाच । दक्षेणैवं महायोगी स पृष्टो बुद्धिशालिना । तं प्रत्युवाच भावज्ञो गाणपत्यपरायणः ॥१२॥ मुद्गल उवाच । शृणु दक्ष महाभाग धन्योऽस्यत्र न संशयः । कथां वर्धयसि प्राज्ञ गाणेशीं योगदां पराम् ॥१३॥ तव भावेन संतुष्टो वदामि सकलं प्रभो । गजाननस्य माहात्म्यं योगशांतिपदप्रदम् ॥१४॥ सांख्यं ब्रह्म विदेहाख्यं कथितं योगिभिः परम् । तदेव गजवक्त्रं वै जानीहि त्वं प्रजापते ॥१५॥ बिन्दुब्रह्मात्मको देहः सोऽहं वक्त्रं प्रकीर्तितम् । तयोरभेदको बोधो बभावेव स देहवान् ॥१६॥ त्रिविधेषु स्थितो देवो तथापि तद्विवर्जितः । विदेहो गजवक्त्रश्च शोभत सांख्यधारकः ॥१७॥ बोधत्यागे महाभाग कः संख्यां कुरुते वद । ब्रह्मणां तेन सांख्यं तद्ब्रह्म वेदे प्रकाशितम् ॥१८॥ लोभासुरविनाशाय प्रकटोऽभूद्गजाननः । देवैर्विप्रैः प्रजानाथ प्रार्थितो भक्तिलालसः ॥१९॥ चतुर्थ्या मध्येगे भानौ देहधारी समागतः । सा तिथिः परमा तस्य प्रीतिदा संबभूव वै ॥२०॥ सूत उवाच । इति श्रुत्वा वचो रम्यं दक्षो हृष्टमना मुने । जगाद मुद्गलं विप्रं चतुर्थीज्ञानसिद्धये ॥२१॥ दक्ष उवाच । का चतुर्थी तिथिः प्रोक्ता शुक्ला कृष्णा वद प्रभो । गणनाथप्रियाऽत्यंतं बभूव कथमेव सा ॥२२॥ पुनः पुनस्त्वया ब्रह्मन् कथितं तद् व्रतं शुभम् । अतो ब्रूहि चतुर्थ्यास्त्वं माहात्म्यं सकलं परम् ॥२३॥ दक्षस्य वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तो महासुनिः । मुद्गलस्तमथोवाच चतुर्थीसंभवां कथाम् ॥२४॥ मुद्गल उवाच । संक्षेपेण प्रवक्ष्यामि चतुर्थ्याश्च चरित्रकम् । गणनाथप्रियं पूर्णं

ज्ञास्यसि त्वं प्रजापते ॥२५॥ पुरा सृष्टिं स सृष्ट्वा वै ब्रह्मा लोकपितामहः । स्थितानां तत्र जंतूनां कालार्थं स दधे मनः ॥२६॥ नानाकार्यप्रसिद्धयर्थं संचित्य गणपं हृदि । अभवद्व्यानमास्थाय संस्थितश्चित्तयान्वितः ॥२७॥ ततस्तस्य शरीराद्वै-
 निःसृता प्रकृतिः परा । महामाया तिथीनां सा जननी कामरूपिणी ॥२८॥ चतुष्पदां तथा दक्ष चतुर्हस्तां सुशोभनाम् ।
 चतुर्मुखयुतां वीक्ष्य हर्षितोऽभूत् प्रजापतिः ॥२९॥ ततः सा तं नमस्कृत्य तुष्टाव जगदीश्वरम् । नानास्तोत्रैः प्रसाद्यैनमुवाच
 घननिःस्वना ॥३०॥ प्रकृतिस्त्वाच । तवांगनिःसृतां मां त्वं विद्धि ब्रह्मांडनायक । आज्ञां कुरु पितर्यां च कुर्वेऽहं भावयंत्रिता
 ॥३१॥ स्थानं देहि तथा भक्ष्यं नानाभोगादिकं प्रभो । मद्यं देव दयासिंधो नमस्ते परमेश्वर ॥३२॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा
 तां जगाद प्रजापतिः । सृष्टिं गणेशं संचित्य विचित्रां कुरु मानदे ॥३३॥ स तस्यै गणनाथस्य ददौ मंत्रं षडक्षरम् ।
 सविधिं सा नमस्कृत्य ययौ तं वनमादरात् ॥३४॥ तताप तप उग्रं सा नासाग्रनयना सती । गणेशं हृदि संध्याय जजाप
 मंत्रमुत्तमम् ॥३५॥ प्रजापते गते वर्षसहस्रे तु गजाननः । आययौ तां महाभागामगदद्भक्तवत्सलः ॥३६॥ गणेश उवाच ।
 वरान् वृणु महाभागे बहून् मनसि वाञ्छितान् । निराहारेण संतुष्टो ददामि तपसा च ते ॥३७॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षिता
 प्रणनाम तम् । गजाननं प्रसंपूज्य तुष्टाव च कृतांजलिः ॥३८॥ प्रकृतिस्त्वाच । नमस्ते विघ्ननाथाय गणेशाय परात्मने ।
 अनाथाय विशेषेण सर्वनाथाय ते नमः ॥३९॥ नमो मूषकवाहाय मूषकध्वजिने नमः । स्वानंदपतये तुभ्यं गणानां पतये
 नमः ॥४०॥ सिद्धिबुद्धिप्रदात्रे च सिद्धिबुद्धिविहारिणे । योगेशाय सदा शान्तिप्रदात्रे योगिने नमः ॥४१॥ सर्वादये सदा
 सर्वपूज्याय भक्तपालक । ज्येष्ठराजाय ज्येष्ठानां पतये ते नमो नमः ॥४२॥ ब्रह्मणे ब्रह्मदात्रे वै ब्रह्मणां पतये नमः । सिद्धेश्वराय
 देवानां दैत्यानां पतये नमः ॥४३॥ चतुर्भुजाय हेरंब परशोर्धारकाय ते । अंकुशधारिणे तुभ्यं निरंकुश नमो नमः ॥४४॥
 रजसा सृष्टिकर्त्रे ते पालने सात्त्विकाय ते । तामसाय महाहंत्रे गुणेशाय नमो नमः ॥४५॥ स्थावराय चरायैव चराचरमयाय
 ते । चराचरविहीनाय बोधाय च नमो नमः ॥४६॥ चतुर्विधस्वरूपाय चतुर्विधसुखप्रद । चतुःसुखस्वरूपाय स्वसंवेद्याय
 ते नमः ॥४७॥ विनायकाय सर्वेषां नायकाय नमो नमः । गजाननाय देवाय देवदेवेश ते नमः ॥४८॥ किं स्तौमि त्वां
 गणाध्यक्ष ब्रह्मणस्पतिरूपिणम् । यं स्तोतुं न समर्थाश्च योगिनो वेदमुख्यकाः ॥४९॥ तवदर्शनबोधेन तथापि संस्तुतो
 मया । तेन तुष्टो भव स्वामिन् भक्तिं देहि हृदां त्वयि ॥५०॥ इति स्तुत्वा गणेशानं दंडवत् प्रणनाम तम् । तामुत्थाप्य

गणाधीश उवाच व्रतमातरम् ॥५१॥ गणेश उवाच । वरं वृणु महाभागे यं यमिच्छसि शोभने । तं तं दास्यामि सुप्रीतो भक्त्या स्तोत्रेण तोषितः ॥५२॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सर्वसिद्धिप्रदं भवेत् । यः पठेच्छृणुयाद्देवि ईप्सितं लभते नरः ॥५३॥ एककालं द्विकालं वा त्रिकालं लभते सदा । अव्रती व्रतसाफल्यं पठनान्नात्र संशयः ॥५४॥ ब्रुवंतं गणनाथं सोवाच गंभीर- निःस्वना । देवी प्रणम्य भावेन साश्रुनेत्रा प्रजापते ॥५५॥ देव्युवाच । वरदोऽसि गणाधीश तदा देहि त्वयि स्थिराम् । भक्तिं मे च तथा कार्यं सामर्थ्यं करुणानिधे ॥५६॥ सृष्टिस्सर्जनसामर्थ्यं देहि नाथ नमोऽस्तु ते । सदा तव प्रियत्वं मे वियोगो न च ते भवेत् ॥५७॥ ओमित्युक्त्वा गणाधीशो जगाद वदतां वरः । चतुर्विधप्रदा देवि प्रिया मम भविष्यसि ॥५८॥ तिथीनां मातृभावेन चतुर्थी संज्ञिता भव । वामभागे सदा कृष्णा शुक्ला दक्षिणभागेक ॥५९॥ मम जन्मतिथिस्त्वं वै भविष्यसि न संशयः । सदा तव व्रते संस्थान् पालयामि विशेषतः ॥६०॥ मदीयव्रतजा पुण्या तिथिस्त्वं च भविष्यसि । व्रतेषु त्वत्समं नैव दायकं कुत्र वर्तते ॥६१॥ एवमुक्त्वा गणेशानोऽतर्धानं प्रचकार ह । व्रतमाता प्रजानाथाऽभवत्तत्रैव संस्थिता ॥६२॥

॥ ओमिति श्रीमदांले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थीतपोवर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

५८ ५७ ५६ ५५ ५४ ५३ ५२ ५१ ५० ४९ ४८ ४७ ४६ ४५ ४४ ४३ ४२ ४१ ४० ३९ ३८ ३७ ३६ ३५ ३४ ३३ ३२ ३१ ३० २९ २८ २७ २६ २५ २४ २३ २२ २१ २० १९ १८ १७ १६ १५ १४ १३ १२ ११ १० ९ ८ ७ ६ ५ ४ ३ २ १

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्रल उवाच । ततो देवी गणाध्यक्षं स्मृत्वा स्रष्टुं मनो दधे । ततोऽक्रस्माद् द्विधा साऽभूद्दामदक्षिणभागत ॥१॥ वामभागं कृष्णवर्णं दक्षिणांगं तथा बभौ । शुक्लवर्णं महाभाग ततः सा विस्मिताऽभवत् ॥२॥ पुनर्गणपतिं ध्यात्व स्रष्टुं तत्रोपचक्रमे । ततस्तस्या सुखांभोजात् प्रतिपद्भिःसृता तिथिः ॥३॥ नासिकायां द्वितीया वै वक्षसश्च तृतीयिका अंगुलीभ्यस्तथा दक्ष पंचमी चाभवत्तिथिः ॥४॥ उत्पन्ना हृदयात् षष्ठी चक्षुषोः सप्तमी बभौ । अष्टमी बाहुदशाच्च समुत्पन्न महातिथिः ॥५॥ नवमी तिथिरुत्पन्ना उदराच्च प्रजापते । दशमी कर्णदेशाद् द्वैकैकादशी मता ॥६॥ द्वादशी पादयोस्तस्याः समुत्पन्ना तथा विभो । स्तनात् त्रयोदशी तस्या अहंकाराच्चतुर्दशी ॥७॥ मनसः पूर्णिमा जाता अमावास्या तथाऽभवत् । जिह्वायाः सर्वभावेन तिथयो भिन्नतां दधुः ॥८॥ कृष्णा चतुर्थी प्रोक्ता या तस्याः कृष्णाः प्रकीर्तिताः । तिथय दशपंचाख्या विबुधैः किल ॥९॥ शुक्लाः शुक्लचतुर्थी देहाच्चतुर्दश वै मताः । तिथयो विधिवत् सर्वा बभूवुश्च हिते रताः ॥१०॥ दिनांशाः पुरुषा जाता रात्रयः स्त्रीस्वरूपकाः । स्वस्वभावविहारज्ञा बभूवुश्च हिते रताः ॥११॥

तिथिभिः सहिता देवी चतुर्थी तपसि स्थिता । गणेशमभजन्नित्यं मंत्रध्यानपरायणा ॥१२॥ वर्षेणैकेन विघ्नेशस्तां ययौ
 भक्तवत्सलः । शुक्लां मध्याह्नसमये कृष्णां चंद्रोदये तथा ॥१३॥ वरं ब्रूहि गणेशानस्तामुवाच विशेषतः । प्रणम्य चिघ्नपं
 पूजयित्वा स्तुत्वा जगाद सा ॥१४॥ चतुर्थ्यावाच । त्वेदेकनिलयां देव मां कुरुष्व गजानन । नान्यं याचे वरं स्वामिन् भक्ति-
 मिच्छामि शाश्वतीम् ॥१५॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा तां जगाद गजाननः । प्राप्तं चतुर्थि मध्याह्ने मदीयं दर्शनं त्वया ॥१६॥
 अतो मध्याह्नकालेऽन्ये मां भजते शिवादयः । चतुर्थ्यां शुक्लपक्षस्य स्थितायां सर्वदा जनाः ॥१७॥ मदीयव्रतमुख्यत्वे
 भव त्वं सर्वभावतः । निराहारेण मां तत्र त्वद्युक्तं पर्युपासते ॥१८॥ चतुर्विधं प्रदास्यामि नानाभावनियंत्रितम् । संचितं
 नास्ति चेद्देवि तथाप्यत्र न संशयः ॥१९॥ संचितं चास्ति चेद्वापि ददासि त्वं महामते । अतस्ते नाम विख्यातं वरदेति
 भविष्यति ॥२०॥ त्वां पूजयंति ये नैव मद्युक्तां व्रतभावतः । तेषां व्रतानि सर्वाणि निष्फलानि भवन्तु वै ॥२१॥ एवमुक्त्वा-
 स्तर्द्धेऽसौ गणेशो देवनायकः । तदादि सा तिथिः ख्याता वरदा च प्रजापते ॥२२॥ गणेशस्य प्रियाऽत्यंतमिति जन्मतिथिः
 स्मृता । तस्यामुपोषणं कार्यं नैरात्महितेप्सुभिः ॥२३॥ पंचम्यां पारणं दक्ष कर्तव्यं द्विजसाक्षिकम् । चतुर्विधं फलं तैश्च
 संप्राप्तं नात्र संशयः ॥२४॥ यद्यदिच्छति तत्तत् स लभते व्रतकारकः । अंते स्वानंदगो भूत्वा सायुज्यं ब्रह्मणस्तथा ॥२५॥
 तत्र व्रते नराः पापा अन्नं भक्षंति चेत् प्रियम् । नारकास्ते भविष्यंति हीना अन्नैः पुनर्जनौ ॥२६॥ एवं वरं चतुर्थ्यै स ददौ
 विघ्नविदारणः । सा तिथिः सर्वमान्या च बभूव व्रतमूला ॥२७॥ ततः कृष्णां चतुर्थीं स जगाद गणनायकः । वरं वृणु
 महाभागे दास्यामि मनसीप्सितम् ॥२८॥ श्रुत्वा सा तं प्रणम्याऽऽदौ पूजयित्वा गजाननम् । स्तुत्वा जगाद वाक्यं वै हर्षेण
 महता युता ॥२९॥ कृष्णचतुर्थ्यावाच । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि गजानन । तदा भक्तिं हृदां देहि त्वदीयां मे महोदर
 ॥३०॥ त्वत्प्रियत्वं सदा नाथ वियोगो न भवेच्च मे । सर्वमान्यां कुरुष्व त्वेदेकनिष्ठस्वभावतः ॥३१॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा
 तां जगाद गजाननः । सदा मम प्रियाऽत्यंतं भविष्यसि महातिथे ॥३२॥ चंद्रोदये त्वयाऽहं वै प्राप्तस्तेन चतुर्थिके । तत्
 काले च व्रतं मुख्यं त्वद्युक्तं भवतु प्रियम् ॥३३॥ न वियोगो भवेद्भक्ताः प्रियेऽन्नजलवर्जिताः । उपासते च तेषां त्वं संकष्ट-
 हरणं कुरु ॥३४॥ प्रहरान् पंच मद्भक्ताः प्रियेऽन्नजलवर्जिताः । उपासते च तेषां त्वं संकष्टहरणं कुरु ॥३५॥ चतुर्विधं
 स्वसंकष्टं जन्म मृत्युश्च कर्मजम् । व्रतिनां तत्फलं कर्म विद्यते न कदाचन ॥३६॥ इत्यादि विविधं देवि विशेषेण चतुर्विधम् ।

संकष्टं हर त्वं वै मत्प्रसादाच्चतुर्थिके ॥३७॥ न संकष्टं कदाचिद्वै व्रतकारि नरस्य च । भवेन् मे भक्तियुक्तस्य पुनस्त्वद्युक्त-
 सेविनः ॥३८॥ इह भुक्त्वाऽखिलान् भोगानंते स्वानंदमाप्नुयात् । संकष्टहरणी नाम भवेत्तव चतुर्थिके ॥३९॥ न करोति
 चतुर्थी चेन्नरो मद्भक्तिकारकः । निष्फलं सकलं तस्य भजनं वै भविष्यति ॥४०॥ त्वां त्यक्त्वा ये नराः पापा व्रतमन्यच्च
 कुर्वते । व्रतादिकं निष्फलं तेषां सर्वं भविष्यति ॥४१॥ वर्णाश्रमस्थको भूत्वा चतुर्थीं न करोति चेत् । तस्य सर्वं
 स्वधर्मस्थं कर्म यन्निष्फलं भवेत् ॥४२॥ यती रात्रौ निराहारयुक्तः सन् व्रतमाचरेत् । संकष्टहरणं देवि स्वानंदार्थं न संशयः
 ॥४३॥ अन्यैश्च द्विजसंयुक्तैर्भोजनं द्विजसाक्षिकम् । रात्रौ कर्तव्यमेतस्मिन् मां प्रपूज्य वरानने ॥४४॥ आचरणे लङ्घुकान्
 भक्षेत् भाद्रके दधिभोजनम् । निर्जलं त्वाश्विने प्रोक्तं दुग्धपानं च कार्तिके ॥४५॥ मार्गशीर्षे जलाहारः पौषे गोमूत्र-
 भक्षणम् । माघे मासि तिलान् शुक्लान् फाल्गुने घृतशर्कराम् ॥४६॥ पंचगव्यं मधौ मासे वैशाखे पद्मबीजकम् । ज्येष्ठे
 घृतं गवां भक्ष्यमाषाढे मधुभोजनम् ॥४७॥ यतीनां सर्वदा ह्येतत् व्रतं युक्तं प्रकीर्तितम् । अन्येषां भोजने नैवानेन वा
 व्रतकं स्मृतम् ॥४८॥ याममात्राऽवशिष्टायां रात्रावुत्थाय सत्वरम् । प्रातःकृत्यं सुसंक्षेपात् कर्तव्यं तन्त्रेण वै ॥४९॥ तथा
 माध्याह्निकं कर्म कर्तव्यं प्रातरेव च । चतुर्घटिकारात्रौ सूर्योदयः स प्रकीर्तितः ॥५०॥ एवं कर्मादिकं कृत्वा मां संपूज्याल्प-
 मंत्रतः । प्रत्यक्षोदयकाले वै सूर्योपस्थानमाचरेत् ॥५१॥ चंद्रोदयस्य पर्यंतं शमीमूले जपं जपेत् । मदीयं मौनिभावेन
 पश्चात् स्नानं समाचरेत् ॥५२॥ सायाह्निकालं कर्म तत्र कुर्यान्नरोत्तमः । विधिना पूज्य मां पश्चादर्घ्यदानं समाचरेत् ॥५३॥
 आदौ तेऽर्घ्यप्रदानं च ततो मेऽर्घ्यनिवेदनम् । ततः सप्तार्घ्यदानं व्रती चंद्राय समाचरेत् ॥५४॥ ब्राह्मणैः पूजितैर्देवि नरः
 कुर्याच्च भोजनम् । मोदकापूपलङ्घूकपायसादिभिरादरात् ॥५५॥ रात्रौ जागरणं कुर्यान् मदीयकथयान्वितः । पंचम्यामुपचारैः
 संपूजयन् मां प्रयत्नतः ॥५६॥ एवं व्रतं नरः कुर्यात् स वै सर्वार्थसिद्धिभाक् । भविष्यत्यमरैर्मन्योऽंते ब्रह्मणि लयं व्रजेत्
 ॥५७॥ यथाऽहं देवतादीनां पूज्यः सर्वोद्यभावतः । तथा त्वं व्रतजातीनामादिपूज्या भविष्यसि ॥५८॥ शुक्लां कृष्णां चतुर्थीं
 ये करिष्यन्त्यमरादयः । सर्वव्रतादि भावेषु तेषां सिद्धिर्भविष्यति ॥५९॥ एवमुक्त्वांतर्दधेऽसौ गणेशो ब्रह्मनायकः ।
 चतुर्थी भक्तिसंयुक्ताऽभवत्तत्रैव संस्थिता ॥६०॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते शुक्लकृष्णचतुर्थीविरदानवर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । ततो गणपतिर्दक्ष ययौ सर्वतिथीः प्रति । उवाच वृणुत प्राज्ञा वरं यं मनसीप्सितम् ॥१॥ श्रुत्वा गणपतेर्वक्त्रं प्रणम्य गणनायकम् । पूजयित्वा च तं स्तुत्वा जगदुत्तिथयः पराः ॥२॥ प्रतिपदाद्या ऊचुः । यदि विघ्नेश्वर स्वामिन् वरदोऽसि गजानन । किं कर्तव्यं दयासिंधो अस्माभिर्वद सांप्रतम् ॥३॥ स्वस्वव्यापारजं देवं सामर्थ्यं देहि चाद्भुतम् । भक्तिं त्वदीयपादाब्जे सर्वं मान्यं त्वया प्रभो ॥४॥ तासां वचनमाकर्ण्य जगाद गणनायकः । ताः शृणु त्वं प्रजानाथ सर्वेषां हितकारकम् ॥५॥ गणेश उवाच । मदीया भक्तिरत्यंतं भविष्यति न संशयः । भवतीनां महाभागास्तिथयः पुण्यभागिकाः ॥६॥ मत्कलांशसमुद्भूता देवास्तान् प्रीणयंतु वै । भवतीभियुता देवा नराणां प्रीतिदास्तु च ॥७॥ सदा वह्निं प्रतिपदि पूजयिष्यंति ये नराः । हुतद्रव्यैश्च हुत्वा तं दुग्धाहारा व्रते रताः ॥८॥ उपोषणं करिष्यंति तैश्च देवाः संह्वराः । तोषितास्ते सदा तेभ्यो दास्यंति मनसीप्सितम् ॥९॥ ते मृताः संगमिष्यंत्यग्निलोके भोगकारकाः । अग्नितुल्यप्रकाशेन विमानेन विहायसा ॥१०॥ चरिष्यंति न संदेहः प्रतिपद्रुतकारकाः । ब्रह्मार्पणस्वभावेन गमिष्यंति मदात्मनि ॥११॥ द्वितीयायां नरो यस्तु पूजयेदश्विनौ शुभौ । पत्राहारसमायुक्तो रूपवान् जायते किल ॥१२॥ इह भुक्त्वाऽखिलान् भोगानंते तल्लोकमाप्नुयात् । द्वितीयाव्रतकारी स देवमान्यो भविष्यति ॥१३॥ ब्रह्मार्पणस्वभावेन द्वितीयाव्रतमाचरेत् । स स्वानंदमदीये वै लीनश्चैव भविष्यति ॥१४॥ तृतीयायां महाशक्तिं पूजयेद्भक्तिसंयुतः । सर्वैः सौभाग्यदैर्द्रव्यैर्लवणाहारवर्जितः ॥१५॥ स शक्तिलोकगो भूत्वा भोगयुक्तो भविष्यति । ब्रह्मार्पणतया सोऽपि मह्योक्तं चागमिष्यति ॥१६॥ पंचम्यां नागमुख्यांश्च दुग्धेन स्नापयेन्नरः । पूजयेत्तान् प्रयत्नेन निरम्लाहारकारकः ॥१७॥ स नागलोकगो भूत्वा भोगयुक्तश्चरिष्यति । निष्कामेन मदीये वै लोकेऽस्ते आगमिष्यति ॥१८॥ षष्ठ्यां स्कंदं फलाहारः पूजयेद्भक्तिसंयुतः । स्कंदलोके चरेत् सोऽपि महाभोगपरायणः ॥१९॥ निष्कामभावयुक्तश्चेत् स्वानंदेऽस्ते गमिष्यति । शुक्लगत्याः क्रमेणैव सर्वभावनिर्ग्रन्थितः ॥२०॥ सप्तम्यामर्चयेत् सूर्यमुपोषणपरायणः । स सूर्यलोकमाश्रित्य प्रचरेद्भोगसंयुतः ॥२१॥ निष्कामव्रतकारी चेन् महालयसमुत्थिते । स्वानंदे मे संदेहो वै ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२२॥ अष्टम्यां मातृकानां यः पूजको भावसंयुतः । बिल्वाहारसमायुक्तो मातृकालोकगो भवेत् ॥२३॥ मदर्पणस्वभावेन सदा व्रतपरायणः । अष्टम्यां सोऽपि मह्योक्तं गच्छेत् क्रमविनिश्चिते ॥२४॥ नवम्यामेव दुर्गायाः पूजनं यः समाचरेत् । पिष्टाशी भोगसंयुक्तोऽस्ते तल्लोकमवाप्नुयात्

॥२५॥ ब्रह्मार्पणतया सोऽपि निजलोके गमिष्यति । शुक्लगत्या महाभागो ब्रह्मभूतो न संशयः ॥२६॥ दशम्यां व्रतसंस्थो यो दधिभक्षणसंयुतः । दिशां दिगीशकानां वै पूजकस्तत्प्रियो भवेत् ॥२७॥ इह सुक्त्वाऽखिलात् भोगानंते तल्लोकमामुयात् । निष्कामव्रतभावेन ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२८॥ एकादश्यां नरो भक्षेद्वह्निपक्विविजितम् । धनपं पूजयेच्चैव भक्तियुक्तेन चेतसा ॥२९॥ स वै तस्य वसेल्लोके नानाभोगकरः सदा । ब्रह्मार्पणतया तद्वद्रतं कृत्वा सुखी भवेत् ॥३०॥ विष्णुं संपूजयेद्यो वै द्वादश्यां घृतभोजनः । स विकुण्ठे वसेन्नित्यं नानाभोगपरायणः ॥३१॥ ब्रह्मार्पणविधानेन व्रतं कुर्याद्यदा नरः । महालये मदीये स लोके ब्रह्ममयो भवेत् ॥३२॥ धर्म त्रयोदशीसंस्थं पूजयेत् क्षीरभोजनः । स धर्मलोकगो भूत्वा भुंजीत विविधं सुखम् ॥३३॥ ब्रह्मार्पणतया येन साधिता चेत् त्रयोदशी । स स्वानंदे समागम्य ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥३४॥ चतुर्दश्यां शिवं यश्च पूजयेद्भक्तिसंयुतः । उपोषणसमायुक्तो गोधूमोन्नेन पारणम् ॥३५॥ करिष्यति च कैलासे वासस्तस्य भविष्यति । निष्कामश्चेत्तदंते स मल्लोके मन्मयो भवेत् ॥३६॥ पूर्णिमायां देवगणान् देवांश्चद्रमसं तथा । पूजयेद्भक्तिभावेन चंद्रलोकं स आमुयात् ॥३७॥ इह सुक्त्वाऽखिलान् भोगानंते देवान् गमिष्यति । निष्कामनो मदीये स लोके ब्रह्ममयो भवेत् ॥३८॥ उपोषणसमायुक्तोऽर्घ्यदानं यः करिष्यति । चंद्राय निशिभुग् वाऽपि सर्वदेवपरायणः ॥३९॥ सर्वदेवमयी रम्या पूर्णिमा परिकीर्तिता । चांद्री चैव तथा ज्ञेया तिथिः पुण्यप्रदा मता ॥४०॥ अमायां तर्पयेद्यो वै पितृन् पितृपरायणः । उपोषणं वा कुर्वीत स सर्वार्थमवामुयात् ॥४१॥ अंते पितृमये लोके वसतिस्तस्य संभवेत् । आगमिष्यति निष्कामश्चेत् स्वानंदे स तल्लये ॥४२॥ कृष्णाः सदा पूज्यास्तिथयो व्रतकारिणा । एवं भावयुतेनैव स सर्वार्थमवाप्नुयात् ॥४३॥ मत्प्रियास्तिथयः सर्वा भविष्यथ न संशयः । मत्कलांशयुतैर्देवैः संयुक्ताः प्रभवेत वै ॥४४॥ चतुर्थी ये न कुर्वन्ति तेषां सर्वं निरर्थकम् । भवदीयव्रते संस्थं भविष्यति न संशयः ॥४५॥ अतश्चतुर्थीसंयुक्ताः सदा भवत मानदाः । तिथयः कालमानेन सर्वपूज्या भविष्यथ ॥४६॥ एवमुक्त्वांस्तर्द्धेऽसौ गणेशो गणवल्लभः । तथा जातं प्रजानाथ तिथियुक्तव्रतं सदा ॥४७॥ चतुर्थीजं च माहात्म्यं तिथीनां यद्विशेषतः । शृणुयाद्यः पठेद्वाऽपि स सर्वार्थमवामुयात् ॥४८॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्वले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते प्रतिपदादिव्रतवर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥

५८ ५७ ५६ ५५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । अधुना शृणु दक्ष त्वं संवादं तं पुरातनम् । दशरथस्य राजर्षेर्वसिष्ठस्य महात्मनः ॥१॥
येन त्वं तिथिमुख्यायाश्चतुर्थ्यां व्रतजे परे । महिम्नि निपुणोऽत्यंतं संभवेर्ब्रह्मपुत्रक ॥२॥ महायशा दशरथो
बंध्यदोषभयादितः । वसिष्ठं शरणं गत्वा नत्वा पप्रच्छ तं मुनिम् ॥३॥ दशरथ उवाच । पुत्रप्राप्त्यर्थमेवं भो वदोपायं महामुने ।
शिष्यं मां शाधि भावज्ञ तारयस्व भवार्णवात् ॥४॥ ततस्तं मुनिशार्दूल उवाच नृपसुत्तमम् । कुलदेवं गणेशं ते
भजस्व व्रतसंयुतः ॥५॥ वसिष्ठस्य वचः श्रुत्वा पुनस्तं प्रणनाम ह । पप्रच्छ विनयेनैव संयुतः स नृपोत्तमः ॥६॥
कीदृशं तद्रतं विप्र गणेशस्य महात्मनः । कृतं केन व्रतं तत्र भवेत् सिद्धिश्च कीदृशी ॥७॥ कस्मिन् काले व्रतं कार्यं
पूजनं कीदृशं मुने । वद सर्वं विशेषेण करिष्यामि त्वदाज्ञया ॥८॥ वसिष्ठ उवाच । चतुर्थी गणनाथस्य प्रियाऽत्यंतं नृपोत्तम ।
शुक्ला कृष्णा समाख्याता सर्वसिद्धिप्रदा भवेत् ॥९॥ चंद्रोदये यदा प्राप्ता कृष्णा सैव चतुर्थिका । सा संकष्टहरा प्रोक्ता
चतुर्विधफलप्रदा ॥१०॥ चतुर्विधं जगत् सर्वं जानीहि त्वं नृपात्मज । संकष्टं तत् समाख्यातं बंधनेन विशेषतः ॥११॥ इह
भुत्तवाऽखिलान् भोगान् संकष्टीकरणान्नृप । सर्वसंकटहीनः स स्वानंदे प्रगमिष्यति ॥१२॥ यदा चन्द्रोदये भूप चतुर्थी नैव
लभ्यते । प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या सर्वसंकटमुक्तये ॥१३॥ उभये चन्द्रसंयुक्ता प्राप्ता सा व्रतधारिणी । तदा स्वच्छाविहारेण
कर्तव्या चन्द्रव्यापिनी ॥१४॥ तृतीयायां प्रदोषाच्च चंद्रस्योदयगा भवेत् । तदा सैव सदा ग्राह्या परां त्यक्त्वा विशेषतः ॥१५॥
शुक्ला सा वरदा प्रोक्ता चतुर्णां नात्र संशयः । संचिताऽसंचितानां वै व्रतकारिजनाय च ॥१६॥ धर्मार्थकाममोक्षाद्या-
श्चत्वारो ये पदार्थकाः । तान् ददाति गणेशस्य प्रीतिदा सा चतुर्थिका ॥१७॥ मध्याह्न्यापिनी ग्राह्या सदा शुक्लचतुर्थिका ।
उभयत्र यदा प्राप्ता पूर्वविद्धा मता तिथिः ॥१८॥ उभयत्र यदा प्राप्ता भवेत् प्रहरभानुगा । तृतीया चेत्तदा साऽपि
पूर्वविद्धा मता तिथिः ॥१९॥ प्रहरादूर्ध्वगा भूप तृतीया सूर्यसंयुता । तदा पूर्वा परा वाऽपि कार्या सैव चतुर्थिका ॥२०॥
चतुर्थीव्रतहीनस्य फलहीनानि भूमिप । व्रतानि सर्वकालेष्वपि कार्या सा ततः प्रभो ॥२१॥ एतद्रतं महाभाग ब्रह्मणा-
ऽऽचरितं पुरा । व्रतस्यैव प्रभावेण निर्ममे सकलं जगत् ॥२२॥ विष्णुना शंकरेणैव कृतं व्रतमनुत्तमम् । पालने हरणे देवौ
समर्थौ तौ बभूवतुः ॥२३॥ योगिभिः शुक्रमुख्यैश्च कथयपादिमुनीश्वरैः । मुनिभिश्च कृतं पूर्वं स्वस्वकार्यार्थसिद्धये ॥२४॥
इह भुत्तवाऽखिलान् भोगानंते स्वानंदगा बभूवुः । नानेन सदृशं विद्धि चतुर्णां साधकं नृप ॥२५॥ अन्यैर्नानाविधैरतत् कृतं

वर्णाश्रमस्थितैः । ते सर्वे ब्रह्मभूता वै ययुः स्वानंदके पुरे ॥२६॥ एतद् व्रतं महीपाल कुरु त्वं भावसंयुतः । भविताऽसि सपुत्रश्च तथा स्वानंदगो भवेः ॥२७॥

॥ ओमिति श्रीमदांल्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते दशरथव्रतोपदेशो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥

५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । ब्रह्मादिभिः कथं विप्र चतुर्थीगं व्रतं कृतम् । गणनाथप्रियं पूर्णं वद सर्वं प्रविस्तरात् ॥१॥ दक्ष उवाच । वद मुद्गल माहात्म्यं चतुर्थ्यास्त्वं प्रविस्तरात् । श्रुत्वा कथां महारम्यां न तृप्यामि मुनीश्वर ॥२॥ दक्षस्य भक्तिसंयुक्तं वाक्यं श्रुत्वा महामुनिः । जगाद तं विशेषज्ञो मुद्गलः शृणु शौनक ॥३॥ वचनं नृपवर्यस्य श्रुत्वा दशरथस्य च । जगाद तं मुनिश्रेष्ठो वसिष्ठः सर्ववित् प्रभुः ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । कदाचित् प्रलये वृत्ते नष्टं स्थावरजंगमम् । पंचभूतमयं सर्वं व्यवस्थासंयुतं पुरा ॥५॥ शून्यवत् सर्वभावैस्तद्धीनं ब्रह्ममयं बभौ । योगनिद्रा गणेशस्य सैव वेदे प्रकथ्यते ॥६॥ पुनः स कस्मिंश्चित्काले वेदवाग्भिः प्रबोधितः । गणेशो निर्ममे सर्वं तत्त्वैस्तत्त्वप्रधारकः ॥७॥ त्रिगुणेभ्यः समुत्पन्ना देवाः पंच नृपेश्वर । ब्रह्मा विष्णुः शिवः शक्तिः सूर्यः सर्वधरा बभुः ॥८॥ तैस्तपश्चरितं घोरमेकाक्षरविधानतः । तपसा गणनाथस्तु प्रसन्नः प्रबभूव ह ॥९॥ हृदये दर्शयामास स्वात्मानं सर्वदं परम् । तेन ज्ञानयुता जाता देवाः पंच नरेश्वर ॥१०॥ तैश्च संप्रार्थितो योगी भ्रूशुंडी सर्वपारगः । तेन संप्रेषिता देवा आययुर्नगरे निजे ॥११॥ कर्मभूमौ गणेशस्य क्षेत्रं स्वानंदवाचकम् । वेदैः संदर्शितं स्थापयामासुस्तत्र विघ्नपम् ॥१२॥ यस्मिन् काले च देवेशैः स्थापिता मूर्तिरादरात् । तस्मिन् काले चतुर्थी सा भाद्री शुक्ला बभूव ह ॥१३॥ मध्याह्नसमये संस्था सा मुख्या प्रबभूव ह । तत आराधितस्तैः स गणराजो विशेषतः ॥१४॥ माघमासे सिते पक्षे चतुर्थ्या राजसत्तम । प्रकटोऽभूत् पुरस्तेषां वरदाता गजाननः ॥१५॥ वरप्रसादेन तस्य निर्मितं सकलं जगत् । देवेशैः सा तिथिमुख्या बभूव वरदायिनी ॥१६॥ ब्रह्मादिभिश्च सर्वेभ्य उपदिष्टा चतुर्थिका । आदौ काले तथा तत्र ज्येष्ठी मुख्या बभूव सा ॥१७॥ ज्येष्ठशुद्धचतुर्थ्या तद्गतदानं कृतं पुरा । तस्मिन् काले धृता सर्वैः सद्यः सा वरदायिनी ॥१८॥ अतो मुख्यत्वमापन्ना ज्येष्ठी माधी च भाद्रिका । चतुर्थी नृपशार्दूल शुक्लपक्षेषु सर्वदा ॥१९॥ तत्र भाद्रपदे मासे चतुर्थी या महामते । शुक्ला साऽत्यंतभावेन मुख्या जाताऽद्य भावतः ॥२०॥

चतुर्थी समभावेन न किञ्चिद्वर्तते व्रतम् । अतः किं वर्णनीयं वै तदौपम्यं तदेव च ॥२१॥ भाद्रे चतुर्थी या शुक्ला साधिता सा नरेण चेत् । स द्वादशचतुर्थीसंभवं पुण्यं समाप्नुयात् ॥२२॥ अंगारकयुता भूप सा नरेण कृता भवेत् । चतुर्थी षोडशभवं पुण्यं प्राप्तं न संशयः ॥२३॥ नरेण धीमता सा चेद्यदि चंद्रयुता कृता । चतुर्थी विंशतिभवं फलं प्राप्तं महामते ॥२४॥ यदि स्वातिथुता भूप चंद्रवारेण चेत्कृता । प्राप्तं चतुर्विंशतिचतुर्थीजं किल पुण्यकम् ॥२५॥ माघे शुक्लचतुर्थी सा कृता चेन्नात्र संशयः । अष्टानां च चतुर्थीनां फलं प्राप्तं नरेण तत् ॥२६॥ अंगारकयुता चेद्वै साधिता सा नरेण च । द्वादशानां चतुर्थीनां पुण्यं प्राप्तं व्रतोद्भवम् ॥२७॥ ज्येष्ठे शुक्लचतुर्थी यः करोति व्रतधारकः । चतुश्चतुर्थीजं पुण्यं लभते स नराधिप ॥२८॥ अंगारकयुता चेद् द्वादशभिः समतां व्रजेत् । नरेण सा प्रयत्नेन कर्तव्या सर्वदायिका ॥२९॥ अन्येषु आवणाद्येषु चतुर्थी वरदा कृता । धर्मार्थकाममोक्षाणां दात्री शास्त्रेषु संमतम् ॥३०॥ तत्र आवणमासे या चतुर्थी वरदा मता । द्विचतुर्थीभवं पुण्यं ददाति व्रतकारिणे ॥३१॥ चतुर्थ्या महिमाऽनंतोऽशक्यो वर्णयितुं भवेत् । चतुःपदप्रदा प्रोक्ता सा कथं वर्णयते मया ॥३२॥ अधुना शृणु राजेंद्र कृष्णपक्षे समागताम् । चतुर्थी सर्वदां पुण्यां संकष्टहरिणीं शुभाम् ॥३३॥ चतुर्विधं च संकष्टं प्राप्तं सर्वैर्नराधिप । जन्ममृत्युव्यवस्थारूपं चतुर्थं कर्मजं फलम् ॥३४॥ इत्यादिवहवो भेदाः कथनं नैव शक्यते । चतुर्विधं जगत् सर्वं पंचमं ब्रह्म उच्यते ॥३५॥ चतुर्विधं सुसंकष्टं व्रतमात्रेण हंति या । संकष्टहरिणी प्रोक्ता चतुर्थी कृष्णपक्षगा ॥३६॥ तस्यापि महिमानं कः क्षमो वर्णयितुं भवेत् । सर्वसिद्धिप्रदायास्तु व्रताचरणमात्रतः ॥३७॥ माघमासे कृताऽऽदौ च ब्रह्मणा विश्वयोनिना । अतः सा मुख्यतां प्राप्ताऽष्टचतुर्थीव्रतैः समा ॥३८॥ अंगारकयुता तत्र विंशत्या समतां व्रजेत् । साधिता व्रतभावेन चेन्नरेण नराधिप ॥३९॥ आवणे या समाख्याता चतुर्थी कृष्णपक्षगा । चतुश्चतुर्थीतुल्या सा भवत्यत्र न संशयः ॥४०॥ ब्रह्मणा चोपदिष्टा वै आवणे सा ततोऽधिका । आदौ देवमुनींद्रेभ्यः सर्वसंकष्टहारिणी ॥४१॥ भाद्रमासे नराधीश चतुर्थी कृष्णपक्षगा । चतुश्चतुर्थीतुल्या सा शृणु कारणमत्र वै ॥४२॥ देवानां गणनाथश्च वरदः संबभूव ह । व्रतमात्रेण तस्मात् सा मुख्या जाता न संशयः ॥४३॥ अंगारकयुता कुत्र संप्राप्ता चेत् सुसिद्धिदा । द्वादशव्रतजं पुण्यं ददाति व्रतकारिणे ॥४४॥ शुक्ला कृष्णा सदा कार्या चतुःपदसुसिद्धये । अन्यथा सिद्धिहीनानि प्रभवन्ति व्रतानि च ॥४५॥

॥ ओमिति श्रीमदांले पुराणेपनिबदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चतुर्थीविवेकवर्णनं नाम पंचमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अंगारकयुता स्वामिन् कथं श्रेष्ठा बभूव सा । तन्मे ब्रूहि विशेषेण संशयोऽत्र महांश्च मे ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । भरद्वाजात् समुत्पन्नः पृथ्व्यां भौमो महामतिः । गणानां त्वेतिमंत्रेण पूजयामास विघ्नपम् ॥२॥ तताप स तपो रम्यं ध्यात्वा देवं गजाननम् । पारिनेराच्च नगरात् पश्चिमे वनसंस्थितः ॥३॥ शतवर्षेर्गणाध्यक्षः प्रसन्नस्तं ययौ नृप । वरं ब्रूहि महाभाग भूमिपुत्रेति सोऽब्रवीत् ॥४॥ ततो भौमो गणाधीशं पूजयन् भक्तिभावतः । स्तुत्वा तं स जगादिति वरं सर्वसुखप्रदम् ॥५॥ नरदेहेन युक्तोऽहं तथापि गणनायक । इच्छामि चामृतं पातुं ग्रहं मां कुरु मानद ॥६॥ तब भक्त्येकनिलयं नाम्ना मंगलसंज्ञकम् । ऋणहर्तारमेवं मां प्रभो कुरु धनप्रदम् ॥७॥ माघकृष्णचतुर्थ्यां यद्दर्शनं ते मया कृतम् । मया युक्ता ततो देवी महापुण्यप्रदाऽस्तु सा ॥८॥ तथेति गणनाथेन कृतं सर्वं नराधिप । अतोऽगारयुता पुण्या चतुर्थी मुख्यतां गता ॥९॥ अधुना चेतिहासं ते कथयामि विशेषतः । भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां वै न द्रष्टव्यो निशाकरः ॥१०॥ तत्र ते कारणं सर्वं कथयामि सविस्तरम् । येन दोषविहीनस्त्वं गणेशं भजसे नृप ॥११॥ एकदा देवसंयुक्तैर्मुनिभिश्चैव निश्चितम् । गणेशांशसमुद्भूताः पंच देवा न संशयः ॥१२॥ ते गणेशस्वरूपद्वै कदा भिक्षा भवति न । तेषां स्मरणमात्रेण संतुष्टो गणनायकः ॥१३॥ भविष्यति न संदेहस्तस्मादादौ सुनीश्वराः । शिवादीन् पूजयत च तेन सिद्धिमवाप्स्यथ ॥१४॥ एवं ज्ञानबलेनाज्ञैः कृतं देवैः सहर्षिभिः । पंचभिर्विष्णुमुख्यैस्तत्तथेति प्रतिपादितम् ॥१५॥ ततः सर्वे मुनिगणाश्चक्रुस्ते तादृशीं क्रियाम् । तथा सिद्धिविहीनास्ते भ्राताः सर्वे बभूविर ॥१६॥ समागता देवगणैः ब्रह्माणं तुष्टुवुर्नृप । वृत्तांतं कथयामासुः सोऽपि चिंतातुरोऽभवत् ॥१७॥ सस्मार शिवमुख्यांश्च ब्रह्माणं ते समाययुः । विष्णुः शिवोऽयमा शक्तिस्तेऽपि श्रुत्वा सुविस्मिताः ॥१८॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र शब्दः सर्वभयंकरः । बभूव तीव्रघोषेण युक्तः प्रलयसूचकः ॥१९॥ शब्दं श्रुत्वा भयोद्विग्ना बभूवुः शंभुमुख्यकाः । ततोऽकस्मान् महाभीमः पुरुषः प्रकटोऽभवत् ॥२०॥ विकरालं च तं दृष्ट्वा सुमूर्च्छुः शंकरादयः । मुनयो देवताः केऽपि पलायंत च मूर्च्छिताः ॥२१॥ मुहूर्तमात्रकाले वै गते ब्रह्मादयः सुराः । सावधाना बभूवुस्तं ददृशुः पुरतः स्थितम् ॥२२॥ ततोऽतिभयसंयुक्तास्तुष्टुवुर्गणनायकम् । ध्यात्वा हृदि महद्रूपं गजवक्त्रादिविहितम् ॥२३॥ ब्रह्माद्या उचुः । नमस्ते गणनाथाय विघ्नानां पतये नमः । अनाथानां सुनाथाय नमो विघ्ननिवारण ॥२४॥ भक्तेभ्यः सर्वदात्रे ते निराकाराय साक्षिणे । अमेयायाप्रतर्क्याय हेरंबाय नमो नमः ॥२५॥ गजाननाय देवाय शूर्पकर्णाय ते नमः । महोदराय सर्वेषामादिपूज्याय वै

नमः ॥२६॥ सर्वादये महादात्रे सर्वपूज्याय वै नमः । सर्वभावस्थितायैव दुहिराजाय ते नमः ॥२७॥ स्वानंदवासिने तुभ्यं
 योगशांतिमयाय च । योगिभ्यो योगदात्रे वै योगानां पतये नमः ॥२८॥ सृष्टिकर्त्रे च पात्रे ते सृष्टिहर्त्रे नमो नमः । गणेशाय
 गुणानां वै चालकाय नमो नमः ॥२९॥ आत्मनेऽनात्मने चैव कारणानां प्रकाशिने । ब्रह्मेशाय सदानाथ देवपालकरूपिणे
 ॥३०॥ निवारय महाविघ्नं सहसा समुपस्थितम् । ग्रसिष्यति न चेदंडमस्मान् वै नात्र संशयः ॥३१॥ त्वदीयपादपद्मस्य वयं
 दासा गजानन । मरिष्यामो यदा नाथ यशस्तव गतं तदा ॥३२॥ अधुना रक्ष देवेश न वयं द्रष्टुमुग्रकम् । क्षमा गच्छति नः
 प्राणा रक्ष विघ्नेश रक्ष भोः ॥३३॥ एवं संस्तुवतां तेषां पुरः सोऽपि महापुमान् । गणेशाकाररूपेण बभूव नृपसत्तम ॥३४॥
 ततस्ते तं प्रणमुश्च पूजयामासुरादरात् । मानसीं स्वसुतां तस्मै ददुः सर्वे शिवादयः ॥३५॥ सरस्वतीं ददौ ब्रह्मा विष्णुः पुष्टिं
 च मानसीम् । योगिनीं शंकरश्चैव मोहिनीं जगदंबिका ॥३६॥ संजीवनीं ददौ तस्मै भानुः सर्वप्रियंकरः । एवं संपूज्य विघ्नेशं
 प्रणतास्ते महीपते ॥३७॥ उवाच तान् स उत्थाप्य विघ्नेशो भक्तिभावतः । विष्णुमुख्यान् महेशांश्च मेघगंभीरानिःस्वनः ॥३८॥
 श्रीगणेश उवाच । शंभुमुख्याः शृणुत च देवेंद्रा मुनिमुख्यकाः । मदीयांशा भवंतोऽपि गर्व मा कुरुत प्रियाः ॥३९॥ चराचरं
 मदीयांशं मद्रहितं न किंचन । तेभ्यः सिद्धिप्रदानार्थं देहधारी भवाम्यहम् ॥४०॥ यदि ज्ञानेन मां त्यक्त्वा पूजयेत्
 तृणरूपकम् । तेनाऽहं किं महोदेवाः पूजितो वदत प्रियाः ॥४१॥ तत्रांशो वर्तते किंचिन् मदीयस्तत् समा च मे । तृप्तिर्जाता
 न संदेहः पूर्णस्तृप्तो भवामि न ॥४२॥ भवंतोऽपि तथा विप्रैः कलांशाः पूजिता यदि । कलांशरूपा मे तृप्तिस्तेन जाता
 गुणात्मिका ॥४३॥ ब्रह्मांडे पूजिते पूर्णे न तृप्तोऽहं भवामि च । अनंतानि मदीयेषु ब्रह्मांडानि स्वलोमसु ॥४४॥ गजवक्त्रादि-
 चिह्नेन चिह्नितोऽहं महेश्वरः । जगद्ब्रह्ममयस्तत्र तिष्ठामि योगशांतिदः ॥४५॥ तस्य पूजनमात्रेण जगद्ब्रह्म सुपूजितम् । अहं
 तयोश्च योगे वै पूर्णः संपूजितो मतः ॥४६॥ मां त्यक्त्वा ज्ञानमोहेन मोहिता मुनिदेवताः । भवतां पूजनं चक्रुः सर्वादौ
 विघ्नसंयुताः ॥४७॥ तत्रापि मदसंयुक्ता भवंतस्तादृशात्मकाः । सिद्धिहीनास्ततो जाताः पुनर्मां कुरुत त्विदम् ॥४८॥ पूर्वस्मिंश्च
 भवद्भिर्वै सेवितो भक्तिसंयुतैः । अतः सहामि देवेशा दत्तं वो दर्शनं मया ॥४९॥ कलांशमात्रेण यदि संतुष्टोऽहं भवामि चेत् ।
 तदा देहधरः कस्मात् स्यास्यामि वदत प्रियाः ॥५०॥ एवमुक्त्वा गणाधीशो विराम महीपते । तेऽपि प्रणम्य विघ्नेशं स्वदोषं
 प्रक्षमापयन् ॥५१॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र चन्द्रः शंकरभालगः । जहास विवृतैर्दत्तैर्गणेशं रूपगर्वितः ॥५२॥ उवाच मोहितोऽत्यंतं

प्रणम्य गणनायकम् । गजवक्त्रयुतं रूपं किं धृतं विकटं प्रभो ॥५३॥ पुनः पुनरुवाचेदं वाक्यं हास्यपरायणः । ततस्तं कुपितो
 देवः शशाप शशलाञ्छनम् ॥५४॥ ये त्वां विलोकयन्ते वै चन्द्र ते पापिनः सदा । भवंतु विघ्नसंयुक्ता मद्वाक्यान्नात्र संशयः
 ॥५५॥ एवमुक्त्वा तद्देवसौ गणेशो ब्रह्मनायकः । भार्याभिः सहितो भूप चन्द्रश्च मलिनोऽभवत् ॥५६॥ अहंकारविहीनास्ते
 ज्ञाताः शंभादयः सुराः । तदारभ्य महाभाग गाणपत्या विशेषतः ॥५७॥ वेदज्ञाऽहंकृतिः पूर्णा ब्रह्मणो हृदि संस्थिता ।
 तथा मदयुतो ब्रह्मा भवत्येवं पुनः पुनः ॥५८॥ सरस्वती सा दत्ता वै गणेशाय महात्मने । तथा युक्तः सदा रेमे ब्रह्मणो
 हृदि विघ्नपः ॥५९॥ हृदि स्थिते गणेशे स कथं मोहयुतो भवेत् । सदा तं भजते भक्त्या गाणपत्यस्वभावतः ॥६०॥
 सर्वपोषणता तद्द्विष्णोर्हृदि समास्थिता । तत् सामर्थ्यविमोहेन गर्वं गच्छति केशवः ॥६१॥ तां ददौ विघ्नराजाय पुष्टिं
 विश्वस्य पोषिणीम् । तथा युक्तो गणेशानो रेमे विष्णोः सदा हृदि ॥६२॥ सोऽपि तं भजते नित्यं गाणपत्यविचारवित् ।
 हृदिस्थे स कथं मोहं प्राप्नोति नृप विघ्नपे ॥६३॥ योगेन मोहहीनत्वं सदा शंभोर्हृदि प्रभो । तेनाहंकारभावेन मन्यते किं
 न शंकरः ॥६४॥ तामेव योगिनीं देवीं हृदिस्थां प्रददौ शिवः । गणेशस्तु तथा युक्तो रेमे शंभोर्हृदि स्थितः ॥६५॥ गणेशो
 हृदि संस्थे स मोहं नैव प्रपद्यते । सदा गाणेशको भूत्वा भजते गणनायकम् ॥६६॥ वृष्ट्या दानप्रदाने वै करोति स
 दिवाकरः । सर्वेषां जीवनं तेन धृतं कर्ममयं नृप ॥६७॥ तदेव हृदये तस्य वर्ततेऽहंस्वभावतः । तां संजीविकां सूर्यो
 ददौ विघ्नधराय च ॥६८॥ तथा युक्तो गणाधीशः सदा हृदि स खेलति । भानोस्तेन रविस्तं स भजतेऽनन्यचेतसा ॥६९॥
 शक्तिर्हृदयगां देवीं मोहिनीं सर्वमोहिनीम् । ददौ विघ्नधरायैव शक्तिभावसमन्विताम् ॥७०॥ तथा युक्तो गणेशानस्तस्या
 हृदि विशेषतः । तेन खेलति सा देवी भजते गणनायकम् ॥७१॥ इत्यहंकारनिर्मुक्ता देवेंद्रास्ते बभूवुरे । गाणपत्यप्रिया
 जाता भजन्ते विघ्ननायकम् ॥७२॥ चित्ते चिंतामणिः स्थित्वा प्रकृत्या खेलति प्रभुः । मिथ्याहंकारभावेन बंधनं प्रतिपद्यते
 ॥७३॥ कर्ता कारयिता देवो गणेशो नात्र संशयः । हृदिस्थं तं समर्प्यैव स्वात्मानं सुखिनोऽभवन् ॥७४॥ मुद्गल उवाच ।
 श्रुत्वा दशरथो राजा जगाद सुनिसत्तमम् । चंद्रस्य का गतिर्जाता तां मे वद महासुने ॥७५॥ वसिष्ठ उवाच ।
 गणेशशापसंयुक्तश्चंद्रः स स्वगृहे गतः । एकांते दुःखसंयुक्तो विचारमकरोद्धृदि ॥७६॥ संप्रज्ञातस्वरूपश्च देहो गणपतेः
 स्मृतः । असंप्रज्ञातरूपं वै शिरस्तस्य महात्मनः ॥७७॥ तयोर्योगे गणेशोऽयं भक्तानुग्रहकारणात् । देहधारी स्वयं

साक्षाद्भूवात्र न संशयः ॥७८॥ वेदेषु कथितं ते यद्रूपं परमयोगदम् । तन्न ज्ञातं मया देव मोहनैव गजानन ॥७९॥ अपराधं दयासिंधो क्षम त्वं चित्तगं प्रभो । एवं क्षमाप्य विघ्नेशं ध्यात्वा लीनो बभूव ह ॥८०॥ गंगातीरे समागम्य तताप तप उत्तमम् । अष्टादशाक्षरेणैव तोषयामास विघ्नपम् ॥८१॥ चंद्रे लीने जगत् सर्वं दुःखयुक्तं बभूव ह । सूर्यस्य तेजसा दग्धं रसहीनं चराचरम् ॥८२॥ ततो देवगणैः सर्वैर्भयभीतैः समंततः । शंभुविष्णुमुखास्तत्र तपस्तेषुः संहेश्वराः ॥८३॥ षडक्षरविधानेन ध्यात्वा हृदि गजाननम् । भक्तियुक्ता नृपश्रेष्ठ तोषयामासुरादरात् ॥८४॥ वर्षाणां शतके तत्र गते चंद्रं गणाधिपः । आययौ वरदानार्थं तपो बद्धो नृपोत्तम ॥८५॥ वर्षेणैकेन देवेशान् ययौ विघ्नाधिपो विभुः । समकाले च देवेशाश्चंद्रस्तं तुष्टुबुविभुम् ॥८६॥ अथर्वशिरसा हुंढिं तोषयामासुरादरात् । संतुष्टस्तानुवाचेदं गणेशो ब्रह्मनायकः ॥८७॥ श्रीगणेश उवाच । वरं वृणुत देवेशाः संतुष्टोऽहं ददामि तम् । यं यमिच्छथ तं तं वै सफलं वः करोम्यहम् ॥८८॥ गणेशवचनं श्रुत्वा देवास्तं प्रणिपत्य ते । कृत्वा करपुटं सर्वे जगुः परमहर्षिताः ॥८९॥ देवा ऊचुः । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि गजानन । तदा चंद्रं सुनिर्दोषं कुरु नाथ नमोऽस्तु ते ॥९०॥ स तानुवाच सर्वात्मा भक्त्या संतोषितः प्रभुः । भाद्रशुक्लचतुर्थ्या वै न द्रष्टव्यः सुधाकरः ॥९१॥ हास्यं कृतं मदीयं वै तद् दिने तेन देवपाः । दोषयुक्तो विधुस्तस्मान्नान्यथा मे वचो भवेत् ॥९२॥ ततोऽतिहर्षिता देवास्तथेति प्रतिपाद्य ते । ययुश्चंद्रं तु संच्रष्टुं गणेशैस्तर्हिते नृप ॥९३॥ चंद्रो गणपतिं दृष्ट्वा ननाम दंडवत् क्षितौ । पूजयामास तं देवं तुष्टाव स कृतांजलिः ॥९४॥ चंद्र उवाच । नमस्ते विघ्नपालाय गणेशाय परात्मने । ब्रह्मेशाय स्वभक्तेभ्यो ब्रह्मभूयप्रदाय ते ॥९५॥ अनामयाय सर्वादिपूज्याय तु नमो नमः । शिवात्मजाय देवाय विष्णुपुत्राय ते नमः ॥९६॥ ब्रह्मपुत्राय सूर्यस्य पुत्र ते विघ्नहारिणे । शक्तिपुत्राय शेषस्य पुत्राय च नमो नमः ॥९७॥ सर्वपुत्राय सर्वेषां मोत्रे पित्रे नमो नमः । सर्वेशाय परेशाय परात्परतराय ते ॥९८॥ सिद्धिबुद्धिपते तुभ्यं सिद्धिबुद्धिप्रचालक । हेरंबाय मेहेशानां मेहेशाय नमो नमः ॥९९॥ स्रष्टे पात्रे च संहर्त्रे परमात्मस्वरूपिणे । सर्वेभ्यो वरदात्रे तेऽनादिसिद्धाय भो नमः ॥१००॥ क्षमापराधं देवेश त्वन्मायामोहधारिणः । शरणं ते प्रसन्नस्य रक्ष मां महतो भयात् ॥११॥ मां दृष्ट्वा हर्षसंपन्ना अभवन् देवतादयः । अधुना मां निरीक्ष्यैव दोषयुक्ता भयातुराः ॥१२॥ अतो मां नैव पश्यंति पापिनां पापरूपिणम् । निर्दोषं कुरु विघ्नेश करुणालय ते नमः ॥१३॥ सर्वदा दर्शनं ते वै ममास्तां विघ्नवारण । तेनाऽहं कृतकृत्यश्च भवेयं

योगिसंमतः ॥४॥ ततोऽतिभक्तिसंयुक्तं नृत्यतं देवसंनिधौ । रोमांचाश्रुसमायुक्तं दृष्ट्वा दुर्दिर्जगाद तम् ॥५॥ श्रीगणेश उवाच ।
 त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मम प्रीतिविवर्धनम् । अपराधाननंतांश्च सहे तेऽनेन निश्चितम् ॥६॥ सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं भविष्यति
 विशेषतः । पठतां शृण्वतां चैव नानासुखकारकं भवेत् ॥७॥ यथापूर्वं स्थितश्चंद्र तादृशो भव नित्यदा । यस्मिन्
 दिने कृतं हास्यं तत्र दोषयुतो भवेः ॥८॥ ललोटे भूषणं मे त्वं भव सेवापरायणः । चतुर्थ्यां कृष्णपक्षस्य व्रते ते पूजनं
 भवेत् ॥९॥ मां पूजयित्वा तारेण अर्घ्यं यस्ते प्रदास्यति । तस्य सिद्धिर्भवेत् पूर्णा व्रतजा नान्यथा क्वचित् ॥१०॥
 द्वितीयायां च सायाहे त्वया प्राप्तोऽहमादरात् । अतः शुक्लद्वितीयायां नमस्यो मानवैर्भव ॥११॥ द्वितीयायां प्रयत्नेन त्वां
 नमस्यन्ति मानवाः । मासगं दुःखमुत्सृज्य क्वचित् तिष्ठति नान्यथा ॥१२॥ एवमुत्तवांस्तदर्थेऽसौ गणेशश्चंद्रपूजितः ।
 तस्मिन् काले च देवेशा देवास्तत्र समाययुः ॥१३॥ मानयामास संपूज्य चन्द्रस्तांस्तैः समन्वितः । गणेशं ब्राह्मणैः सार्धं
 संस्थाप्यापूजयत् प्रभुम् ॥१४॥ गणेशभालसंस्थानं प्राप्तं चन्द्रेण यत्र वै । भालचन्द्रं गणेशानं वदति तत्र संस्थितम् ॥१५॥
 देवैः संपूजितस्तत्र ब्राह्मणैर्गणनायकः । प्रगृह्य चन्द्रं निर्दोषं ततः स्वर्गं ययुः सुराः ॥१६॥ चन्द्रः स्वांशस्वरूपेण स्वर्गे
 तिष्ठति भूमिप । पूर्णरूपेण विघ्नेशं सेवते नित्यमादरात् ॥१७॥ गंगातीरे निवासं स चकारात्रिसमुद्भवः । विधुश्च भालचन्द्रं
 तं सेवते भक्तितत्परः ॥१८॥ अथ कस्मिंश्च समये देवैः संप्रार्थितो हरिः । यादवेषु समुत्पन्नो वासुदेवो बभूव ह ॥१९॥
 अज्ञानेन विधोस्तेन दर्शनं प्रकृतं नृप । भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां तु सदोषः स बभूव ह ॥२०॥ अंतर्ज्ञानं गतं तस्य नरतुल्यो
 बभूव सः । तथापि विघ्नसंयुक्तो हरिस्तच्छृणु भूमिप ॥२१॥ सन्नाजिन्नाम राजर्षिर्यादवेषु बभूव वै । तेन सूर्यतपस्तप्तं
 दारुणं शतवत्सरम् ॥२२॥ सूर्येण स्वर्गले संस्थो मणिर्दत्तः स्यमंतकः । सन्नाजिते स तद्रत्नं गले भक्त्या बंधे ह ॥२३॥
 नित्यं सुवर्णभाराणामष्टौ स्त्वति सन्मणिः । सूर्यतेजःसमानश्चाऽशोभयद्यदुर्नंदनम् ॥२४॥ द्वारकायां स्थितं तं स सूर्यभक्ति-
 परायणम् । शुचिभावेन रत्नं सोऽपूजयत्ताम्ररंतरम् ॥२५॥ ततो बहुगते काले कृष्णो दोषयुतोऽभवत् । तस्य बुद्धिः
 समुत्पन्ना मणेः संग्रहणे नृप ॥२६॥ सभायां संस्थितः कृष्णः स सन्नाजितमाह्वयत् । आगतं तमुवाचाऽसौ विनयेन
 समन्वितः ॥२७॥ श्रीकृष्ण उवाच । उग्रसेनश्च सर्वेषां यादवानां महामते । राजाऽस्माभिः कृतस्तं ते यादवाः पूजयन्ति भोः ॥२८॥
 अस्माभिर्दिग्जये प्राप्तमुग्रसेनाय यादव । वत्सं श्रेष्ठं तथा त्वं तं मणिं देहि स्यमंतकम् ॥२९॥ सुवर्णं मणिसंभृतं गृहाण

त्वं तु नित्यदा । शोभार्थं कंठगं तात मणिं कुरु नृपस्य तम् ॥१३०॥ एवमुक्तः स सत्राजित्तमुवाच समन्युना ।
 प्रसेनाय मया दत्तः स मे नैव ददाति तम् ॥१३१॥ एवमुक्त्वा गृहं गत्वा स्वानुजाय ददौ मणिम् । प्रसेनाय स्ववृत्तांतं
 कथयामास विस्तरात् ॥१३२॥ ततः कदाचित् कृष्णेन सहिता यदुनंदनाः । मृगयार्थं वने राजन् जग्मुर्हर्षसमन्विताः ॥१३३॥
 तत्राशुचिस्वभावेन प्रसेनस्तं मणिं परम् । बबंध स्वगले सोऽपि तैः सह प्रययौ वनम् ॥१३४॥ अशुचित्वस्य दोषेण
 सिंहकस्तं प्रसेनकम् । साश्वं हत्वाऽऽगृह्य मणिं ययौ स्थानं स्वकं महान् ॥१३५॥ ततस्तं जांबवान् हत्वा गृह्य सिंहं मणिं
 ययौ । स्थानं पुत्र्या मणिं हस्ते तं ददौ स महाबलः ॥१३६॥ तव भर्ता सुते यो वै भविष्यति मणिं परम् । तस्मै दास्यामि
 भावेन त्वदीयोऽयं मणिः स्मृतः ॥१३७॥ सायाह्ने यादवाः सर्वे आगताः स्वस्वमंदिरं । प्रसेनेन विहीनास्ते सत्राजित्
 क्रोधमादधे ॥१३८॥ अहो कृष्णेन मे भ्राता संहतो नात्र संशयः । मणिलोभवशेनाऽपि पापिना पापचेतसा ॥१३९॥ ततो
 लोकाः पुरे संस्थाः सत्यमामानयंस्तु ते । उग्रसेनादयः सर्वे कृष्णं न्यभर्त्सयन्तु ॥१४०॥ ततः कृष्णश्च दुःखार्तः स ध्यानेना-
 बलोकयन् । नरवन्न बुबोधाऽपि स दोषो वसुदेवजः ॥१४१॥ ततोऽतिदुःखितो भूत्वा विचारं देवकीसुतः । चकारांतरजं ज्ञानं
 क्व गतं मम सांप्रतम् ॥१४२॥ नरतुल्यः कथं जातः कारणं नात्र वेद्मि वै । देहत्यागं करिष्यामि वृथा लाञ्छनकारणात्
 ॥१४३॥ ततः सभां समागम्याऽऽगृह्य यादवमुख्यकान् । वनं ययौ प्रसेनस्य निश्चयार्थं महाद्युतिः ॥१४४॥ पादमार्गं प्रसेनस्य ते
 संगृह्य महावने । गतास्तत्र मृतं साश्वं प्रसेनं ददृशुर्नराः ॥१४५॥ सिंहेन संहतं दृष्ट्वा मणिहीनं तु यादवाः । पुरतस्ते ययुः सर्वे
 सिंहमार्गप्रधारिणः ॥१४६॥ ततो महावने सिंहमृक्षेण प्रहतं पुनः । ददृशुर्न मणिं तत्र लेभिरे भयसंकुलाः ॥१४७॥ ऋक्षपादं
 तथाऽऽगृह्य ययुर्यादवमुख्यकाः । महावने बिले घोरे गतमृक्षमलोकयन् ॥१४८॥ ततस्तांस्तत्र संस्थाप्य कृष्णः परपुरंजयः ।
 बिले संप्रविवेशाऽथ लाञ्छनस्यापनोदनात् ॥१४९॥ बिले योजनमात्रं स गत्वा तत्र ददर्श ह । प्रकाशयुक्तं संस्थानं
 शोभमानं सुविस्तरम् ॥१५०॥ दोलायां संस्थितं वीक्ष्य मणिं कृष्णो जहर्ष च । तत्र सुप्तं शिशुं दृष्ट्वा शनैरागात् स यादवः
 ॥१५१॥ ततोऽकस्माज्जांबवतो बहिः पुत्री समाययौ । अपूर्वं पुरुषं दृष्ट्वा चुक्रोश भयसंकुला ॥१५२॥ ततो जांबवता राजन्
 श्रुतं पुत्र्याः प्ररोदनम् । आययौ च स तं दृष्ट्वा युयुधे विष्णुना स्वयम् ॥१५३॥ गतास्तयोरेकविंशतिघसास्तु प्रयुध्यतोः ।
 यादवा जग्मिरे सर्वे बहिःस्था अष्टमे दिने ॥१५४॥ द्वारकायां स्ववृत्तांतं कथयन्ति स्म विह्वलाः । दिवसाः सप्त तत्रैव

किलास्माकं गता बहिः ॥५५॥ तथापि विवरात् कृष्णो न बहिश्च समागतः । मृतो वा जीवितो वा स ज्ञायते किं न
 यादवः ॥५६॥ वसुदेवादयः श्रुत्वा सखीका नृप दुःखिताः । उग्रसेनादयः सर्वे रुरुदुर्दुःखकशिताः ॥५७॥ परेऽस्माकं
 विशेषेण शत्रवः संस्थिता अहो । जरासंधादयश्चान्ये किं भविष्यति यादवाः ॥५८॥ हीनाः कृष्णेन संजाता अधुना नात्र
 संशयः । द्विषद्भिः संहताः सर्वे मरिष्यामः सपक्षकाः ॥५९॥ ततो रामेण ते सर्वे सांत्विता बहुलोक्तिभिः । निःश्वस्य
 संस्थिता भूप दुःखयुक्ता भयाऽऽतुराः ॥१६०॥ सत्राजितं निर्निदुस्ते व्यर्थलाञ्छनदं तदा । सोऽपि दुःखसमायुक्तो बभूव
 भयसंकुलः ॥६१॥ अथ तं जांबवान् कृष्णमुवाच घननिःस्वनः । कस्त्वं वीर महतेजा योधयन्नसि मां वद ॥६२॥ ततस्तं
 प्रत्युवाचेदं कृष्णो वचनमुत्तमम् । यदुवंशभवं कृष्णं मां जानीहि महामते ॥६३॥ श्रुत्वा खेदसमायुक्तो जांबवांस्तं
 ननाम वै । रामेणोक्तं वचो रम्यं स त्वं विष्णुः समागतः ॥६४॥ अहं दासस्त्वदीयो वै क्षमस्व करुणानिधे । अज्ञाना-
 न्छक्तिगर्वेणापराधं युद्धजं च मे ॥६५॥ स्तुतः संपूजितस्तेन कृष्णो वृत्तांतमादरात् । अगदत्तं ततः श्रुत्वा कन्यायुक्तं मणिं
 ददौ ॥६६॥ गृहीत्वा सखियं कृष्णो द्वारकायां समागतः । आगतं कृष्णमालोक्य हर्षयुक्ता बभूविर ॥६७॥ यादवैश्च ततः
 कृष्णः समानाख्य महामणिम् । सत्राजिते ददौ तत्र सर्वेषां पश्यतां नृप ॥६८॥ सत्राजिन् मनसाऽत्यंतं निंदयामास तां
 तनुम् । भयभीतः स कृष्णस्य विरोधेन महायशाः ॥६९॥ सत्यभामां ददौ तस्मै मणियुक्तां महात्मने । कृष्णाय स
 उवाचेदं श्वशुरो विनयान्वितः ॥१७०॥ सूर्यभक्तियुतस्त्वं वै मणिं रक्ष महामते । दौहित्रास्ते भविष्यंति ग्रहीष्यंति मणिं
 च ते ॥१७१॥ तथेति यादवेनैव कृतं सत्राजिता नृप । एतस्मिन्नंतरे तत्र वृत्तांतो यादवैः श्रुतः ॥१७२॥ लाक्षागृहेषु संदग्धाः
 कुंत्या युक्ताश्च पांडवाः । पुरोचनेन तज् ज्ञात्वा रुरुदुर्यादवा बहु ॥१७३॥ रामेण हस्तिनापुर्यां कृष्णः सद्यो जगाम ह ।
 धृतराष्ट्रादिभिः सोऽपि रुरोद शोकसंकुलः ॥१७४॥ शतधन्वा ततोऽक्रूरः कृतवर्मा च यादवः । मिलिताः क्रोधसंयुक्ता
 विचारं चक्रुरादरात् ॥१७५॥ सत्राजिता वयं सर्वे कन्यार्थं संवृताः पुरा । अस्मान् संत्यज्य कृष्णाय ददौ कन्यां सुरुपिणीम्
 ॥१७६॥ कृष्णः पांडवशोकार्तोऽभवत् तत्रैव संस्थितः । स रामो निद्रयतः कार्यं कर्तव्यं तत् त्रिभिः किल ॥१७७॥ हत्वा
 सत्राजितं सुप्तं मणिर्ग्राह्यो न संशयः । एवं निश्चित्य रात्रौ तं शतधन्वा जगाम ह ॥१७८॥ सत्राजितं स हत्वा वै मणिं
 जग्राह दारुणः । संस्थाप्य तैलद्रोण्यां तं कृष्णं सत्याययौ ततः ॥१७९॥ श्वशुरं स हतं श्रुत्वा रामेण सहसा गतम् । कृष्णं

ज्ञात्वा रोषितं शतधन्वाऽक्रूमाययौ ॥१८०॥ अक्रूरेण समात्यक्तः कृतवर्माणमाययौ । तेनापि न धृतः पक्षः पुनः
 सोऽक्रूमाययौ ॥८१॥ मणिं तत्रैव निक्षिप्य पपाल भयसंकुलः । शतयोजनगाऽश्विन्यां समारुह्य नृपात्मज ॥८२॥
 पलायमानं विज्ञाय कृष्णः संकर्षणान्वितः । रथमारुह्य वेगेन तमनु प्रययौ तदा ॥८३॥ योजनानां शतं गत्वा ममार ह
 पुरोऽश्विनी । शतधन्वा भयैर्युक्तः पलायत पदा ततः ॥८४॥ पदातिनं च तं ज्ञात्वा कृष्णोऽधावत् सुसत्वरः । पदातिर्बलभेद्रे
 स रथं त्यक्त्वा महाद्युतिः ॥८५॥ ततश्चक्रेण कृष्णेन हतस्तत्र पपात ह । शतधन्वा तेन तस्मिन् न दृष्टो मणिरुत्तमः
 ॥८६॥ ततः शोकसमायुक्तो बलभद्रमुवाच ह । शतधन्वा हतो हीनो मणिना तत्र मानद ॥८७॥ उवाच कोपयुक्तस्तं स
 ततो रोहिणीसुतः । मणिस्त्वया सुसंगुप्तो मिथ्या वाक् त्वं महाखल ॥८८॥ अग्रजाय प्रदातव्यस्तदर्थं मणिरादरात् । कृतं
 त्वया महालोभिन् कर्म साधु जुगुप्सितम् ॥८९॥ ततस्तं विनयेनैव सांत्वयामास केशवः । द्विजदेवगवां ते मे शपथो न कृतं
 मया ॥९०॥ तं तिरस्कृत्य वेगेन त्यक्त्वा रामो जगाम ह । विदर्भे राजनीतिज्ञं स्वमित्रं नृपतिं तदा ॥९१॥ ततोऽतिदुःख-
 संयुक्तः कृष्णः परमदारुणम् । रुरोद बलभद्रं स स्मृत्वा स्मृत्वा विशेषतः ॥९२॥ ज्ञानहृदया स कृष्णेन मणिर्नाप्तो महीपते ।
 ततोऽतिदुःखितो भूत्वा रुरोद च पुनः पुनः ॥९३॥ अहो ज्ञानं मदीयं यद्गतं कुत्र विशेषतः । नरतुल्यः कृतः केन धिङ् मे
 जीवितकं किल ॥९४॥ रथसंस्थः समायातो द्वारकायां महायशाः । लोकवृत्तांतमुग्रं स कथयामास विस्तरात् ॥९५॥ ततो
 यादवमुख्यैः स भर्त्सितोऽतिविशेषतः । कृष्णः सत्राजितः कर्म चकारोत्तरकं नृप ॥९६॥ देशे देशे नृपाद्याश्च जनाः कृष्णं
 विशेषतः । निनिंदुः कर्म कृष्णेन किं कृतं दुष्टबुद्धिना ॥९७॥ समर्थं बलभद्रं योऽत्यज्जयेष्टं सुदुर्मतिः । मणिलोभी
 महापापी विश्वास्यो नैव केनचित् ॥९८॥ द्वारकायां जनाः सर्वे तं कृष्णं न प्रमेनिरे । त्यक्तः सर्वैस्तथा कृष्णः शुशोच
 परमव्यथः ॥९९॥ अस्थित्वचासमायुक्तं सदा स्वगृहसंस्थितम् । नारदस्तं समालोच्याययौ दृष्ट्वा सुविस्मितः ॥१००॥
 तं प्रणम्य महात्मानं कृष्णः परमदुःखितः । उवाच भावभक्त्या वै कृतांजलिपुटः शनैः ॥१०१॥ श्रीकृष्ण उवाच । सर्वैः
 संत्याजितो दुःखी गृहे नित्यं वसाम्यहम् । तत्र ते दर्शनं स्वामिन्नभवत् भाग्ययोगतः ॥१०२॥ ततस्तं नारदः प्राह किमर्थं
 त्यज्यसे वद । एवं पृष्टः पुनः प्राह वृत्तांतं सर्वमंजसा ॥१०३॥ श्रुत्वा वृत्तांतमुग्रं वै ध्यानेनालोक्य नारदः । देहत्यागे
 समुद्योगं कुर्वन् तमुवाच ह ॥१०४॥ नारद उवाच । भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां च त्वया चन्द्रो विलोकितः । शप्तोऽसौ विघ्नराजेन तेन

संदुःखितो भवान् ॥५॥ देहत्यागं महाबुद्धे मा कुरुष्व विशेषतः । गणेशं भज भावेन संकष्टीव्रतसंयुतम् ॥६॥
 मिथ्याऽपवादशून्यस्त्वं भविष्यसि न चान्यथा । सज्ञानश्च समर्थेऽस्तस्मात् तं शरणं ब्रज ॥७॥ एवमुक्त्वा महायोगी
 नारदः प्रययौ ततः । गणेशगानसंयुक्तो वीणावादनलालसः ॥८॥ ततः कृष्णः प्रहर्षेण युक्तो विघ्नेशमादरात् ।
 अभजद् ध्यानमार्गज्ञो ध्यानेनोग्रेण भूमिप ॥९॥ एकाक्षरेण मंत्रेणापूजयन्नित्यमेव तम् । व्रतं चकार स ततः संकष्टी-
 संज्ञमुत्तमम् ॥१०॥ रात्रावेकांतसंस्थं तं ध्याननिष्ठं जनार्दनम् । निश्चलं गणराजः स ययौ भक्तं सुखप्रदः ॥११॥
 बोधयामास तं कृष्णं गणेशो ब्रह्मनायकः । तस्मृताय ननामाऽसौ पूजयामास चादरात् ॥१२॥ पुनः प्रणम्य तुष्टाव
 विघ्नेशं सामगेन सः । स्तोत्रेणाष्टकसंज्ञेन नाम्ना तं प्रननर्त ह ॥१३॥ सरोमांचं गणेशानः कृष्णं दृष्ट्वा जगाद ह । वरं
 वरय मत्तस्त्वं दास्यामि हृदि वाञ्छितम् ॥१४॥ गणेशवचनं श्रुत्वा तं जगाद महायशः । कृष्णो भक्त्या समायुक्तो
 वचनं खेदसंयुतः ॥१५॥ श्रीकृष्ण उवाच । यदि तुष्टोऽसि विघ्नेश वरदोऽसि विशेषतः । तदा ते भक्तिसुग्रां मे देहि ह्यव्यभि-
 चारिणीम् ॥१६॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां ये चन्द्रं पश्यन्ति विघ्नप । ते शापदुःखहीना वै भवंतु कृपया च ते ॥१७॥ अहं
 चासन्नमरणजनवज्ज्ञानवर्जितः । प्रकृतोऽन्यस्य का वार्ता प्रार्थयामि ततः प्रभो ॥१८॥ जगाद गणनाथः स ततस्तं
 भक्तिमोहितः । मम भक्तिर्हृदा कृष्ण भविष्यति च तेऽनघ ॥१९॥ स्यमंतकस्य माहात्म्यं त्वदीयं लाञ्छनप्रदम् । वरदानं
 मदीयं च यः शृणोति जनार्दन ॥२०॥ पठेत्तु भावयुक्तश्चेन् मां धृत्वा हृदये हरे । स एव दोषसंहीनो भवत्वन्न न संशयः
 ॥२१॥ एवमुक्त्वा गणेशानः कृष्णं भक्तिपरायणम् । अंतर्धानं चकाराऽसौ कृष्णस्तत्र समास्थितः ॥२२॥ संपूर्णं जागरं
 कृत्वा पंचम्यां नियतः प्रभुः । पूजयित्वा गणेशानं ददौ दानं विशेषतः ॥२३॥ गणेशकृपया तस्यांऽतर्ज्ञानं संबभूव ह ।
 ग्रहणं च मणेस्तेन ज्ञातमक्रूरकारितम् ॥२४॥ सभायां स समागम्याक्रूरं तत्राजुहाव च । तं प्रणम्य महाभागमुवाच
 हास्यसंयुतः ॥२५॥ मणिश्च तात संत्यक्तो गेहे ते शतधन्वना । बलभद्रार्थमद्य त्वं मणिं दर्शय मानद ॥२६॥ ततोऽक्रूरेण
 चानीतो मणिस्तत्र सुसंसदि । हृष्टोऽग्रसेनमुह्यस्ते प्रशशंसुर्जनार्दनम् ॥२७॥ अक्रूरश्च विदर्भं तं गत्वा हलधरं प्रभुम् ।
 मणिं दत्त्वा समानीय सभायां संस्थितोऽभवत् ॥२८॥ समागतं महावीरमनमत् केशवः पुनः । सर्वे हर्षयुता जाता द्वारका-
 वासिनस्ततः ॥२९॥ निर्दोषं वासुदेवं ते मानयामासुरादरात् । राजानः सुहृदः सर्वे नानादेशनिवासिनः ॥३०॥

सर्वेषां हृदि संस्थोऽयं गणेशो बुद्धिनायकः । तस्यैव कृपया राजन् भवेत् किं किं सुदुर्लभम् ॥३१॥ अतो भाद्रचतुर्थ्यां वै न द्रष्टव्यः कदाचन । चन्द्रः कदाचित् दृष्टश्चेदिदं श्रोतव्यमादरात् ॥३२॥ तेन दोषविहीनश्च जायते नात्र संशयः । अन्यथा भ्रष्टभावेन नारकी स नरो भवेत् ॥३३॥ स्यमंतकमणेश्चित्रं चरितं कथितं परम् । चन्द्रदर्शनजं दोषं हरति श्रवणेन च ॥२३४॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते भाद्रशुक्लचतुर्थी चंद्रदर्शनदोषहरणचरितवर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । श्रुतं मया महाख्यानं त्वत्तो वेदविदांबर । चतुर्थ्यैरुभयोः सारं माहात्म्येन समन्वितम् ॥१॥ तथापि वद मे ब्रह्मन् पृथक् व्रतसमुद्भवम् । चरित्रं विस्तरेणैव केन केन कृतं पुरा ॥२॥ कीदृशी चाऽभवत् सिद्धिः केन प्राप्तो गजाननः । श्रुत्वा व्रतस्य माहात्म्यं यामि नो तृप्तिमादरात् ॥३॥ मुद्गल उवाच । एवं पृष्टो महायोगी वसिष्ठः परमार्थवित् । जगाद तं प्रजानाथ शृणु तत् सुखदं परम् ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । आदौ शंभ्वादिभिश्चैतत् कृतं व्रतमनुत्तमम् । कृष्णशुक्लचतुर्थ्यां यदुपोषणपरायणैः ॥५॥ ततः स्वायंभुवाद्यैश्च कृतं सर्वार्थसिद्धिदम् । ततो मुनिगणैः सर्वैरन्यैर्वर्णस्थजंतुभिः ॥६॥ अधुनाऽहं पृथक्त्वेन कथयामि व्रतोद्भवम् । माहात्म्यं सर्वदं पुण्यं संक्षेपेण शृणुष्व तत् ॥७॥ पुरा दौर्घ्यंतिको नाम भरतः संबभूव ह । तेजस्वी वीरमुख्येशः शस्त्रास्त्रज्ञः प्रतापवान् ॥८॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं सार्वभौमो बभूव ह । सप्तद्वीपवर्ती पृथ्वीमपालद्धर्मसंयुतः ॥९॥ तद्देशे दैवयोगेन ह्यनावृष्टिः सुदारुणा । बभूव सर्वलोकास्ते भयभीता बभूविर ॥१०॥ चराचरं व्यथायुक्तं दृष्ट्वा राजा महायशः । कण्वं मुनिवरं ज्ञातं ययौ शरणमादरात् ॥११॥ तं प्रणम्य महात्मानं पूजयामास भक्तिः । कृत्वा करपुटं तस्याऽग्रे स्थितो भरतोऽभवत् ॥१२॥ तमुवाच महायोगी गाणपत्यप्रियः सदा । कण्वो वेदार्थसंनिष्ठो भरतं राजसत्तमम् ॥१३॥ कण्व उवाच । किमर्थमागतो राजन् कुशलं ते महामते । अस्ति देशादिभावेषु तिष्ठ त्वं चासनोत्तमे ॥१४॥ कण्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तो महीपतिः । मुनिदत्ते विवेशासावासने स कृतांजलिः ॥१५॥ उवाच तं महात्मानं कण्वं वेदविदां वरम् । भरतो राजनीतिज्ञो भक्तियुक्तो विशेषतः ॥१६॥ भरत उवाच । त्वत्प्रसादेन योगीन्द्र कुशलं मे प्रवर्तते । दैवयोगेन तदपि दुःखितोऽहं समागतः ॥१७॥

नित्यं स्वधर्मयुक्तेन मया संपालिता मही । देवव्रतातिथिप्राज्ञप्रीत्यर्थं योगिसत्तम ॥१८॥ वर्णाश्रमाचारयुता जनाः सर्वे भवंति च । तथापि पापजं दुःखं संप्राप्तं तन्न वेदयहम् ॥१९॥ अनावृष्टिश्च संभूता प्रभो सर्वत्र दुःखदा । चराचरं भयोद्विग्नं बभूव रसहीनतः ॥२०॥ तदर्थं त्वां महायोगिन्नागतोऽहं विशेषतः । त्वदर्शनजपुण्येन सफलो मे भवोऽभवत् ॥२१॥ अधुना ब्रूहि पापस्य स्वरूपं तन्निहन्यहम् । येन वृष्टिर्भवेत् पूर्णा तथा कुरुष्व मानद ॥२२॥ ततस्तं नृपशार्दूल-मुवाच मुनिसत्तमः । कण्वः श्रुत्वा च वृत्तांतं दयायुक्तः स्वभावतः ॥२३॥ कण्व उवाच । शृणु राजन् महत् पापं तव राज्ये प्रवर्तितम् । तेनाऽवृष्टिभवं दुःखं प्रादुर्भूतं न संशयः ॥२४॥ चतुःपदविहीनं ते राज्यं भवति निश्चितम् । जनैः सर्वैः सुशीलैश्च पापं घोरं कृतं महत् ॥२५॥ त्वं पापशीलभावेन वर्तसे जनवत्सल । धर्मार्थकाममोक्षैश्च हीनोऽसि पुरुषाधम ॥२६॥ चतुर्थीसंभवं तात व्रतं सर्वार्थसिद्धिदम् । कार्ष्णं शौक्लं सुविख्यातं भ्रष्टं राज्येऽभवन्नृप ॥२७॥ चतुर्विधं जगत्सर्वं स्थूल-सूक्ष्मादिभेदतः । संकष्टं यत्तदेव त्वं जानीहि नृपनायक ॥२८॥ चतुर्विधं च संकष्टं हरति व्रतकारिणः । सा संकष्टचतुर्थी वै कृष्णा ते कथिता मया ॥२९॥ चतुर्विधं या ददाति सा शुक्ला वरदा मता । संचितं नास्ति चेद्राजन् व्रतकारिजनाय वै ॥३०॥ चतुर्थीजं स माहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । कण्वस्तद्भरतायैव स्वशिष्याय विशेषतः ॥३१॥ व्रतानि वै निष्फलानि चतुर्थीहीनकानि चेत् । ज्ञात्वा प्रणम्य तं राजोवाच हर्षसमन्वितः ॥३२॥ भरत उवाच । स्वामिन् वद गणेशस्य माहात्म्यं सर्वदं परम् । एतादृशं व्रतं यस्य तं भजिष्यामि नित्यदा ॥३३॥ कण्व उवाच । शृणु राजन् गणेशस्य माहात्म्यं भूत्वा तपामि स्म तपो महत् ॥३५॥ मदीयतपसा सर्वं व्याप्तमासीन्नराधिप । तथापि योगमास्थाय संस्थितोऽहं विशेषतः ॥३६॥ ततः प्रजापतिः साक्षादाश्रमे मे समागतः । क्रतुर्योगीन्द्रवन्द्यो यो गाणपत्यो महायशः ॥३७॥ तं प्रणम्य महात्मानं पूजयित्वा पुरः स्थितम् । कृतांजलिं मासुवाच स तथा भक्तवत्सलः ॥३८॥ क्रतुस्वाच । वत्स तिष्ठस्व मे दत्त आसेने किं महामते । इच्छा ते वद मां तात करिष्यामि हि तं च ते ॥३९॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षितोऽहं नराधिप । आसेने समुपावेशयावदत्तं विनयान्वितः ॥४०॥ कण्व उवाच । तव दर्शनमात्रेण कृतकृत्योऽस्मि सांप्रतम् । तथापि शान्तिदं योगं वद पूर्णं दयानिधे ॥४१॥ क्रतुस्वाच । सम्यक् पृष्ठं त्वया वत्स श्रेष्ठाच्छ्रेष्ठतमं महत् । कथयामि महाभाग ब्रह्मणः संश्रुते

मया ॥४२॥ तपस्यक्त्वा पुरा तात योगमार्गपरायणः । न शान्तिं प्रलभे तत्र योगभूमिं प्रसाधयन् ॥४३॥ ततोऽहं पितरं गत्वा ब्रह्माणं सर्ववेदिनम् । वंद्यं तं योगशांत्यर्थमपृच्छं विनयान्वितः ॥४४॥ स्वामिन् शान्तिप्रदं ब्रह्म कीदृशं वद मे प्रभो । केन योगेन लभ्यं तत् प्रभवेत् कृपयान्वितः ॥४५॥ ब्रह्मोवाच । योगशांतिप्रदं ब्रह्म गणेशं विद्धि पुत्रक । मनोवाणीमयं सर्वं त्यज योगस्य सेवया ॥४६॥ मनोवाणीविहीनं यदेव तत्तादृशं मतम् । गणेशोऽहं न भिन्नश्च ब्रह्मणां नायकः स्मृतः ॥४७॥ मनोवाणीमयः प्रोक्तो गकारो वेदवादतः । मनोवाणीविहीनश्च गकारः सर्वसंमतः ॥४८॥ तयोः स्वामी गणेशानो नाम्ना गणपतेर्यदा । गकारस्य गकारस्य योगो वेदप्रमाणतः ॥४९॥ समाधिना लभ्यते यच्चित्तेन च महामते । गकाराक्षरं ज्ञानं ज्ञातव्यं वेदवादतः ॥५०॥ चित्तेन यन्न लभ्येत गकारं विद्धि मानद । ज्ञानाज्ञानमयं चित्तं त्यक्त्वा शांतिमवाप्स्यसि ॥५१॥ एतदेव परं गुह्यं शान्तिदं कथितं मया । तदर्थं गणराजं त्वं भजस्व भावसंयुतः ॥५२॥ एकाक्षरं महामंत्रं गृहाण त्वं महामते । ध्यानयोगेन विघ्नेशं प्राप्स्यसि त्वं न संशयः ॥५३॥ एवमुक्त्वा महामंत्रं ददौ मह्यं धिधानतः । तं प्रणम्य वने तात गतोऽहं योगकारणात् ॥५४॥ क्रमेण चित्तभूमीनां योगं त्यक्त्वा मया परम् । चित्तं चिंतामणौ पुत्र क्षिप्तं तद्रूप- भावतः ॥५५॥ ततो योगीन्द्रबन्धोऽहं जातस्तदपि नित्यदा । गणेशध्यानसंयुक्तोऽभवं तद्भक्तिकाम्यया ॥५६॥ ततो विघ्नपतिः साक्षाद्दर्शनं मे ददौ मया । स्तुतः संपूजितः सोऽपि ददौ स्वभक्तिमुत्तमाम् ॥५७॥ तदादिगणपत्योऽहं जातः सर्वैश्च वंदितः । भजस्व गणराजं तमतस्त्वं योगकाम्यया ॥५८॥ कण्व उवाच । एवमुक्त्वा महायोगी मह्यं मंत्रं ददौ ततः । एकाक्षरं यथान्यायमंतर्धानं चकार ह ॥५९॥ अहं तथा गणेशानं साधयित्वा विशेषतः । शान्तिं प्राप्तस्तं तथापि भजाम्य- नन्यचेतसा ॥६०॥ अतस्त्वमपि राजेंद्र भज विघ्नपतिं सदा । चतुर्थीव्रतसंयुक्तो ब्रह्मभूतो भविष्यसि ॥६१॥ तत एकाक्षरं मंत्रं ददौ तस्मै महासुनिः । कण्वं प्रणम्य राजर्षिर्ययौ स्वनगरे तदा ॥६२॥ तस्मिन् काले चतुर्थी सा शुक्ला भाद्री समागता । कृता तेन सुभक्त्या वै नगरस्थजनैः सह ॥६३॥ ततः सर्वत्र संघोषः कृतस्तेन महीभृता । शुक्लं कृष्णं चतुर्थी ये नाऽऽचरिष्यन्ति नित्यदा ॥६४॥ ते दंडैः पीडनीया वै ततः सर्वेऽभवन् जनाः । व्रतकारिण एतस्मात् पुण्यात् वृष्टिर्बभूव ह ॥६५॥ हृष्टपुष्टजनाः सर्वे तथा जाता नृपात्मज । रोगादिदोषहीनास्ते भजन्तं गणनायकम् ॥६६॥ भरतः स महाराजोऽभजत्सो- ऽनन्य चेतसा । गणेशं भक्तिसंयुक्तो गाणपत्यप्रियोऽभवत् ॥६७॥ स पुत्रे राज्यमुग्रं तन्निक्षिप्य वनगोऽभवत् ।

अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥६८॥ क्रमेण भूमिसंस्था येऽभवन् स्वानंदगा जनाः । चतुर्थी पुण्ययोगेन यथा योगपरायणाः ॥६९॥ स्पर्शेन भरतस्यैव जनाः कीटादिका नृप । पुण्यरूपा बभूवुस्तेऽथांते स्वानंदगामिनः ॥७०॥ एतादृशेन भूपेन पुण्यशालिजनाः कृताः । यज्ञैः सर्वा घरा येन चित्रिता पुण्यकारिणा ॥७१॥ भरतेन समो राजन् न कश्चित् प्रबभूव ह । ज्ञानेन स्वबलेनाऽपि यशसा धर्मशालिना ॥७२॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्यास्तु महिमा कथितो मया । चतुर्वर्गफलैर्युक्तो ब्रह्मभूयपदप्रदः ॥७३॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्या तु माहात्म्यं यः शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य राजेंद्र सर्वदं प्रभवेद् भुवम् ॥७४॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्या वै शंकरस्य हृदि प्रभुः । प्रादुर्बभूव मध्याह्ने ध्यानजः स सुतोऽभवत् ॥७५॥ तदादि सा तिथिमुख्या बभूव जन्मधारिणी । गणेशस्य न संदेहो ब्रह्मभूयपदप्रदा ॥७६॥ सृष्ट्यादौ पंच देवेशैः स्थापिता मूर्तिरुत्तमा । मयूरे गणनाथस्य मध्याह्ने भाद्रगे तिथौ ॥७७॥ मयूरेशावतारो भाद्रपदेयो बभूव सः । मध्याह्ने शंकरगृहे चतुर्थ्या शुक्लपक्षके ॥७८॥ तस्यां ये मृन्मयीं मूर्तिं पूजयंति नरादयः । देवाः शंकरमुख्याश्च महोत्सवपरायणाः ॥७९॥ ते सर्वे विघ्नहीनाश्च भवंति सुखभोगिनः । अंते स्वानंदगा भूप ब्रह्मभूता भवंति च ॥८०॥ मध्याह्ने पूजनं प्रोक्तं गणेशस्य विशेषतः । उपोषणसमायुक्तैश्चतुर्थ्यां व्रतकारिभिः ॥८१॥ पंचम्यां पारणं कृत्वा द्विजैः सह महामते । मूर्तिं तां मृन्मयीं पूज्यां विसृज्य निनयेज्जलम् ॥८२॥ चतुर्थ्या मृन्मयीं मूर्तिं भाद्रे ये नार्चयंति चेत् । तेषां निष्फलरूपं वै कर्म सर्वं भविष्यति ॥८३॥ न तेषां दर्शनं कार्यं नैरात्महितेप्सुभिः । पतितास्ते मताः शास्त्रे नारकाश्च भवंत्यतः ॥८४॥ इह विघ्नसमायुक्ता नानारोगप्रपीडिताः । दारिद्र्यादिसमायुक्ता महापापा मता नृप ॥८५॥ चतुर्थ्या सर्ववर्णस्थैर्भाद्रे पूज्यो गजाननः । मृन्मयो विघ्नहीनास्ते भवंति सफलक्रियाः ॥८६॥ इयं भाद्रपदे मासि चतुर्थी शुक्लरूपिणी । तस्याश्चरितमाद्यं ते कथितं स्वल्पभावतः ॥८७॥ अत्र ते वर्णयिष्येऽहं इतिहासं पुरातनम् । तच्छृणुष्व महाभाग चतुर्थीव्रतजं महत् ॥८८॥ द्वाविडे नगरे राज्ञश्चांडालः कोऽपि पापकृत् । कुष्ठरोगयुतः पूर्णः परस्त्रीलंपटोऽभवत् ॥८९॥ चतुर्थ्या भाद्रमासे स ज्वरयुक्तो बभूव ह । ज्वरस्य पीडयाऽत्यंतं पीडितो राजसत्तम ॥९०॥ अन्धेन स जलेनाऽपि हीनोऽभूद्देवयोगतः । पंचम्यां मरणे प्राप्ते विमानेन जगाम ह ॥९१॥ तस्यांगस्पर्शतो वायुर्यमलोके जगाम ह । तेन स्पृष्टा नरास्तत्र नरकस्थाः समंततः ॥९२॥ ते सर्वे यानगा भूत्वा गताः स्वानंदके पुरे । दृष्ट्वा गणपतिं तैः स ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥९३॥ व्रतमज्ञानतश्चैवं फलप्रदमिदं

मतम् । यथाविधि कृतं येन तत्र चित्रं किमप्यहो ॥९४॥ चतुर्थ्या महिमाऽयं कथयितुं न प्रशक्यते । पुरुषार्थाश्च चत्वारः प्राप्यन्ते व्रतमात्रतः ॥९५॥ मुद्गल उवाच । वसिष्ठवचनं श्रुत्वा दशरथस्तमब्रवीत् । शृणु दक्ष महाभाग तां कथां पावनीं प्रभो ॥९६॥ दशरथ उवाच । चांडालो गणनाथस्य पुपूज स न मृन्मयीम् । मूर्तिं दोषी कथं स्वामिन् ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥९७॥ वसिष्ठ उवाच । सम्यक् पृष्ठं त्वया राजन् शृणु संशयनाशनम् । ज्ञानं ते कथयिष्यामि भवेल्लोकोपकारदम् ॥९८॥ चांडालस्य चतुर्थ्यास्तु ज्ञानं नाऽभूद् दुरात्मनः । पूजनं च तथा तस्योल्लंघनं न ततोऽभवत् ॥९९॥ अतोऽयं दोषहीनश्च स्वानंदस्थो बभूव ह । पूजनोल्लंघनाभ्यां स वर्जितो ज्ञानभावतः ॥१००॥ एवं नानाजनाश्चेह भुक्त्वा तु विविधं सुखम् । अंते स्वानंदगा राजन् बभूवुर्व्रतमात्रतः ॥१॥ तत्रैकं कथितं प्रोक्तुं नालं वर्षायुतैरपि । पूर्णं भवति माहात्म्यं संक्षेपेण निरूपितम् ॥१०२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते भाद्रपदशुक्लचतुर्थीव्रतवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ वसिष्ठ उवाच । आश्विने वरदात्री या चतुर्थी शुक्लपक्षगा । तां शृणुष्व महाभाग सव्रतां सर्वदायिनीम् ॥१॥ इतिहासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं नृप । व्रतसंयुक्तमाहात्म्यं भवेत् सर्वार्थसाधकम् ॥२॥ रैवतांतरगो राजा कीर्तिमांश्च बभूव ह । मतो नाम्ना धर्मधरः पूर्णशस्त्रास्त्रपारगः ॥३॥ देवविप्रातिथिप्रेप्सुः पंचयज्ञपरायणः । नीतिज्ञः पुत्रबल्लोकान् पालयन् स्वहिते रतः ॥४॥ भार्या तस्याऽभवत् साऽपि पातिव्रत्यगुणान्विता । सर्वलक्षणसंयुक्ता विप्रदेवातिथिप्रिया ॥५॥ गजानां च हयानां वै पदातीनां महीपतेः । रथानां नैव संख्याऽस्ति धानुष्काणां विशेषतः ॥६॥ सप्तद्वीपवतीं पृथ्वीं पालयन् स नराधिपः । देवादीनां च संग्रामे ह्यजेयः परवीरहा ॥७॥ तस्य बंध्यत्वदोषेण नृप पुत्रो बभूव नो । नानायतन-परो राजा पुत्रार्थे प्रबभूव ह ॥८॥ तीर्थयात्रादिकं सर्वं चकार विधिवन्नृपः । अनुष्ठानव्रतादीनि देवानां पूजनं तथा ॥९॥ एवं नानाविधैः पुण्यैर्न बभूव सुतस्ततः । राज्यं त्यक्त्वा वने राजा सखीकः स जगाम ह ॥१०॥ तत्र भ्रमणयुक्तः स ददर्श ह महावनम् । सिंहव्यालादिसंयुक्तं भयदं सर्वजन्मिनाम् ॥११॥ दुःखयुक्तः स राजर्षिः प्रवेशं स चकार ह । वने तत्र मुनिश्रेष्ठं सौभरिं संददर्श च ॥१२॥ तं प्रणम्य महाभागः सखीकः पुरतो मुनेः । कृतांजलिपुटो भूत्वा तस्यौ

स नृपसंमुखः ॥१३॥ ततः सौभरिणा सोऽपि सत्कृतो वचनेन च । निषसादासने तत्र मुनिना दर्शिते नृपः ॥१४॥
 तमुवाच महाभागं राजानं मुनिसत्तमः । कोऽसि त्वं वन उग्रे मेऽत्र किमर्थं समागतः ॥१५॥ इति पृष्टो महीपालस्तमुवाच
 सुहर्षितः । कीर्तिमान् सर्वधर्मज्ञः कृत्वा करपुटं वचः ॥१६॥ कीर्तिमानुवाच । द्राविडे वसतिर्मेऽस्ति नगरे सुरसत्तमे । राज्यं
 करोमि तत्राऽहं सार्वभौमो महामुने ॥१७॥ अपुत्रो दैवयोगेन जातोऽहं मुनिसत्तम । पुत्रार्थे व्रततीर्थादीन् नानाधर्मान्
 करोमि वै ॥१८॥ राज्यं त्यक्त्वा वने योगिन्नागतः पुत्रकाम्यया । तत्र ते दर्शनं प्राप्तं सर्वसिद्धिप्रदं प्रभो ॥१९॥ तव दर्शन-
 मात्रेण सफलो मे भवो भवेत् । मातृपित्रादिकं सर्वं धन्यं जातं न संशयः ॥२०॥ अधुना ब्रूहि मे नाथ पुत्रप्राप्त्यर्थमादरात् ।
 उपायं तं चरिष्यामि त्वदाज्ञावशगो मुने ॥२१॥ इह जन्मनि भो विप्र न कृतं पापमुल्बणम् । मया राज्यं कृतं भूमेर्भययुक्तेन
 चेतसा ॥२२॥ तथापि बन्धजो दोषो मया प्राप्तो महामुने । पूर्वजन्मकृतं पापं ज्ञायते नैव चेतसा ॥२३॥ कथयस्व
 महोग्रं मे पापं सर्वविदां वर । योगीन्द्रोऽसि महातेजाः साक्षाद्ब्रह्मतनोर्धरः ॥२४॥ वसिष्ठ उवाच । एवं विनययुक्तेन राज्ञा
 पृष्टो महामुनिः । सौभरिस्तं जगोदेदं वचनं गणपप्रियः ॥२५॥ सौभरिस्त्वाच । कृतं त्वया महत्पापं महाराज विशेषतः ।
 पूर्वजन्मकृतं नैव पापं ते विद्यतेऽधम ॥२६॥ तव राज्ये महामूर्खं चतुर्थीव्रतमुत्तमम् । लयं प्राप्तं विशेषेण व्रतादौ फलदं
 मतम् ॥२७॥ चतुर्थीव्रतमाद्यं यन्मानवेन नराधम । न कृतं चेद्रतानीह निष्फलानि भवन्ति च ॥२८॥ विशेषतस्त्वया कर्म
 नानापुण्यादिकं कृतम् । चतुर्थीहीनभावेन निष्फलं तद्वभूव ह ॥२९॥ चतुर्विधपदार्थानां दात्री सा वरदा मता । चतुर्विधं
 तु संकष्टं हरंती संकटी मता ॥३०॥ भुनक्ति राजा पापं राष्ट्रकृतं शाल्खसंमतम् । जनानां व्रतहीनानां पापभागी भवान्
 मतः ॥३१॥ अतः पापमयी मूर्तिस्त्वमेवात्र न संशयः । तेन बन्धत्वमापन्नो नराधम न बुद्धयसे ॥३२॥ सौभरेर्वचनं श्रुत्वा
 कीर्तिमास्तं जगाद ह । विनयेन समायुक्तो भयभीतश्च पार्थिवः ॥३३॥ कीर्तिमानुवाच । अज्ञानेन कृतं कर्म मया स्वामिन्
 सुपापिना । कीदृशं तद्रतं विप्र मद्यं वद विधानतः ॥३४॥ पुत्रप्राप्त्यर्थमेव मे वदोपायं महामते । येन पापविहीनोऽहं
 भवामि पुत्रवान् सुखी ॥३५॥ सौभरिस्त्वाच । चतुर्थीव्रतमाद्यं त्वं कुरुस्व नृप नित्यदा । जनैः सर्वैस्तदा सर्वपापहीनो
 भविष्यसि ॥३६॥ अज्ञानेन करोषि स्म पापं ज्ञात्वाऽनुतापवान् । व्रताचरणमात्रेण निष्पापः पुण्यभाग् भवेः ॥३७॥
 इत्युक्त्वा व्रतमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । ततः सोऽपि महाबुद्धिः पप्रच्छ विनयान्वितः ॥३८॥ कीर्तिमानुवाच ।

कीदृशोऽयं गणाधीशो व्रतं यस्य चतुःपदम् । ब्रह्मभूयकरं प्रोक्तं भजिष्यामि विशेषतः ॥३९॥ ततस्तं मुनिशार्दूलः सौभरिः
 पुनरब्रवीत् । माहात्म्यं गणनाथस्य शान्तियोगपदप्रदम् ॥४०॥ सौभरिस्त्वाच । पुराऽहं तपसा युक्तो नानाछंदपरायणः । अभवं
 तत्र देवा वै भयभीता बभूवुरे ॥४१॥ अहो तपःप्रभावेण जित्वा सर्वं द्विजोत्तमः । किमिच्छति पदं श्रेष्ठं ज्ञायतेऽस्मा-
 भिरिव न ॥४२॥ प्रेषयामास सस्त्रीकं ततः कामं सुराधिपः । तपोभंगार्थमेवं मे कामस्तत्र समागतः ॥४३॥ उर्वशी-
 सहिताभिश्चाप्सरोभिर्मधुना तथा । आत्तबाणः स्वयं कामः पीडयामास मां शरैः ॥४४॥ अहं तपःप्रभावेण जित्वा कामं
 सह स्त्रिया । मोहहीनस्तपस्तत्राऽतपं सुहृदनिश्चयः ॥४५॥ ततो मे तपसोऽग्रेण दाहयुक्तो बभूव ह । कामः पलाय्य
 सर्वैस्तं मघवंतं जगाद सः ॥४६॥ ततोऽहं योगमार्गेणाऽतर्निष्ठश्चाभवन्नृप । जडोन्मत्तादिमार्गेषु संस्थितो योगकारणात् ॥४७॥
 ततः शुको महायोगी गाणपत्यः समागतः । ममाश्रमे स मां दृष्ट्वा जगादेच्छसि किं मुने ॥४८॥ ततस्तं प्रणतो भूत्वा
 कृतांजलिः पुरः प्रभोः । स्थित्वाऽवदं सुवाक्यं तच्छृणु राजन् सुसिद्धिदम् ॥४९॥ मम श्रेष्ठेन भाग्येन त्वं प्राप्तोऽसि
 महायशाः । शान्तिं वद महायोगिन् यथा शान्तो भवाम्यहम् ॥५०॥ श्रीशुक उवाच । चित्तं पंचविधं त्यक्त्वा चित्तं कृत्वा च
 तन्मयम् । निरोधेनैव भूमीनां शान्तिं प्राप्स्यसि निश्चितम् ॥५१॥ चिंतामणिं भजस्व त्वं मंत्रैर्गैकाक्षरेण च । तेन चिंतामणौ
 विप्र संचित्तः सुभविष्यसि ॥५२॥ त्यक्त्वा जडादिकं मार्गं शमदमपरायणः । गणनाथं महाभाग भज यत्नेन
 नित्यदा ॥५३॥ एवमुक्त्वा शुको योगी ययौ स्वेच्छापरायणः । गणेशनाम संकीर्त्य जपश्चैव विशेषतः ॥५४॥ अहं
 गणपतिं भक्त्याऽभजं संभक्तिसंगुतः । एकाक्षरविधानेनाऽऽस्थाप्य मूर्तिं पुरो नृप ॥५५॥ ततः स्वल्पेन कालेन शान्तिं
 प्राप्तोऽहमादरात् । तथापि पूजने सक्तोऽभजं तं गणनायकम् ॥५६॥ दशवर्षं गते काले विघ्नेशो मां समागतः । मया
 संपूजितो राजन् स्तुतश्च विविधैः स्तवैः ॥५७॥ गाणपत्यपदं दत्त्वा गतः स्वानंदके पुरे । तदादि गाणपत्योऽहं भजामि
 ब्रह्मनायकम् ॥५८॥ एवमुक्त्वा स राजानं ददौ मंत्रं विधानतः । षडक्षरं स राजर्षिस्तं प्रणम्य ययौ पुरम् ॥५९॥ स
 आश्विन्यां द्वितीयायां शुक्लायां तु गृहे गतः । तस्मिन् मासे चतुर्थ्यां च शुक्लायां व्रतमारभत् ॥६०॥ जनैः सर्वैः समायुक्त-
 उपोषणपरायणः । मध्याह्ने गणपं तत्र प्रपूज्य विधिवन्नृपः ॥६१॥ रात्रौ जागरणं चक्रे बालबृद्धसमन्वितः । नरैः स्त्रीभि-
 स्तद्गतं च कृतं सर्वैर्यथातथम् ॥६२॥ शुक्लां कृष्णां चतुर्थीं येन कुर्वति नराधमाः । ताडनीयाः प्रयत्नेन पृथिव्यां यत्र तत्र सः

॥६३॥ घोषेण घोषयामास ततः सर्वे तथाऽभवन् । व्रतं ततो वै बभूव प्रशस्तं भूमिमंडले ॥६४॥ एवं भूमंडले राज्यं कृत्वा पुत्रे निवेद्य सः । वने गत्वा गणेशानं सखीको नृप आभजन् ॥६५॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । तस्य राज्ये स्थिता लोकाः सर्वे स्वानंदगा बभुः ॥६६॥ एवमन्यं दशरथ शृणुष्व त्वं व्रतोद्भवम् । इतिहासं प्रवक्ष्यामि चाश्विन्यां परमाद्भुतम् ॥६७॥ भीमो नाम महाव्याधः पापकर्मपरायणः । मार्गे जनान् निहत्वाऽगृह्य धनं स तुतोष ह ॥६८॥ एकदा वनमध्ये स ब्राह्मणं हंतुमुद्यतः । पलायत द्विजस्तत्र वने भयसमाकुलः ॥६९॥ एतस्मिन्नंतरे तत्राश्वगः शस्त्रधरः पुमान् । धावंश्च ब्राह्मणं हृष्ट्वा भीमं धृत्वा गतः पुरे ॥७०॥ ततो द्विजः सुखेनैव स्वाश्रमं प्रजगाम ह । पुरुषो भीमव्याधं तं राज्ञे दुष्टं न्यवेदयत् ॥७१॥ तत्र सोऽपि क्षुधाविष्टो व्याधः संस्थापितोऽभवत् । राज्ञाऽऽश्विन्यां चतुर्थ्यां वै शुक्लायां दैवयोगतः ॥७२॥ पंचम्यां तं जघानैव ततो व्याधं गजाननः । चतुर्थ्यां क्षुधितत्वात् स ब्रह्मभूतं चकार ह ॥७३॥ एवं नानाजना राजन् चतुर्थीव्रतयोगतः । स्वानंदस्था भवंतीह मया वक्तुं न शक्यते ॥७४॥ चतुर्थीजमिदं चित्रं चरितं कथितं मया । शुक्लाऽऽश्विन्यां समुद्भूतं श्रवणात् सर्वसिद्धिदम् ॥७५॥ शृणुयाद्यः पठेद्वाऽपि भुक्तिं मुक्तिं लेभेन्नरः । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तः सुहृद्भिर्नृपसत्तम ॥७६॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते शुक्लाऽऽश्विनी चतुर्थी व्रतवर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ वसिष्ठ उवाच । कार्तिके मासि शुक्ला या चतुर्थी सर्वसिद्धिदा । तां शृणुष्व महाभाग इतिहास-समन्विताम् ॥१॥ सूर्यवंशोद्भवो राजा सुधन्वा नीतिसंयुतः । शस्त्रास्त्रबलसंयुक्तो बभूव परमद्युतिः ॥२॥ धर्मशीलो वदान्यश्च सत्यवाक् साधुसंमतः । देवविप्रातिथिप्राज्ञपंचयज्ञपरायणः ॥३॥ भार्या कलावती तस्य बभूवे रूपशालिनी । पतिव्रता महोदारा धर्मशीला विशेषतः ॥४॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं राजा तेजस्विनां वरः । पालयामास पृथ्वीं स नित्यं धर्मपरायणः ॥५॥ सामंता वशगा यस्य सैन्यं स्म गणनातिगम् । संपन्न धनदेनैव तुल्या सर्वत्र संबभौ ॥६॥ अर्धायुषा समायुक्तो बभूव नृपसत्तमः । अकस्मात् कुष्ठसंयुक्तः कीदृः संपीडितोऽभवत् ॥७॥ पूयशोणितघर्मौघैर्घ्याप्तो दुर्गधिसंयुतः ।

न चाऽलभत् सुखं किञ्चिच्छूलप्रोतो यथा नरः ॥८॥ औषधानि विशेषेण सिषेवे यत्नसंयुतः । नानामंत्रप्रयोगादि कारयामास मानवैः ॥९॥ अनुष्ठानं द्विजैः सोऽपि वेदमंत्रैः सुखप्रदैः । अकारयत्तथा तेभ्यो न फलं चाऽभवत् कदा ॥१०॥ ततस्तीर्थानि बभ्राम स्नानदानपरायणः । तथापि रोगसंयुक्तोऽधिकं राजा बभूव ह ॥११॥ ततो निवृत्तिमापन्नो जगाद सचिवावृषः । राज्यं मे परिपाल्यं वै यावदागमनं पुनः ॥१२॥ सांत्वयित्वा स सस्त्रीकः सुहृदः सर्वनागरान् । वनं ययौ नृपश्रेष्ठो बभ्राम यत्र तत्र च ॥१३॥ ततो गणपतिं राजा सस्मार दुःखसंयुतः । विघ्नहीनार्थमेवं स तत्र चित्रं बभूव ह ॥१४॥ अकस्मान् मुनिशार्दूलः पुलस्त्यस्तत्र चाययौ । तं दृष्ट्वा हर्षसंयुक्तो ननाम प्रियया सह ॥१५॥ कृत्वा करपुटं राजोवाच तं मुनिनायकम् । किं पुण्यं मे पुरा चीर्णं येन दृष्टो भवान् मुने ॥१६॥ धन्यं जन्म तथा ज्ञानं जनको जननी च मे । तपो धर्मादिकं सर्वं त्वदंघ्रियुगदर्शनात् ॥१७॥ एवं विवदमानं तं जगाद मुनिसत्तमः । किमर्थं राजनीतिज्ञ वने त्वं च समागतः ॥१८॥ एवं दृष्ट्वा स राजानं वृक्षच्छायासमाश्रितः । पुलस्त्य उपविश्याथ तमुपावेश्य संबभौ ॥१९॥ ततो राज्ञा स्वकीयो वै वृत्तांतः कथितोऽभवत् । जगाद प्रणामैवं पुनस्तं हर्षसंयुतः ॥२०॥ सुधनोवाच । दयाकराश्च योगीन्द्राः पुराणेषु वदन्ति यत् । तदेव सत्यमभवत् त्वां दृष्ट्वा दयया युतम् ॥२१॥ दुःखितं मां विदित्वा त्वं संस्थितो मुनिसत्तम । साक्षात् प्रजापतिः प्रोक्तः पुलस्त्यो ब्रह्मणः सुतः ॥२२॥ सर्वज्ञस्त्वं महायोगिन् न्यायं मे वद मानद । धर्मयुक्ततया राज्यं करोमि स्म निरंतरम् ॥२३॥ पूर्वजन्मकृतं मे किं महापापं समागतम् । येनाऽहं कुष्ठसंयुक्तोऽभवं पश्य दयायुतः ॥२४॥ वसिष्ठ उवाच । सुधन्वनो वचः श्रुत्वा तमुवाच महासुनिः । अत्यंतं पीडितं दृष्ट्वा करुणायुतचेतसा ॥२५॥ पुलस्त्य उवाच । इहजन्मकृतं पापं बुद्धयसे न नराधम । तेन कुष्ठयुतो जातः शृणु तत्ते वदाम्यहम् ॥२६॥ तव राज्ये नृपश्रेष्ठ व्रतं गाणेश्वरं महत् । नष्टं चतुर्थीसंज्ञं यत् सर्वसिद्धिप्रदं परम् ॥२७॥ चतुर्णां पुरुषार्थानां साधनं सर्वसंमतम् । तेन प्रोक्ता चतुर्थी सा वरदा संक्रदा मता ॥२८॥ सर्वादौ न कृतं चेद्वै भवेत् सर्वं मुनिष्फलम् । कृतं कर्म नरेणाऽपि चतुर्वर्गविहीनकम् ॥२९॥ वर्णैः सर्वैः कृतं पापं राजानमुपतिष्ठति । तेन त्वं कुष्ठसंयुक्तोऽधुना जातो नराधम ॥३०॥ मरिष्यसि यदा राजंस्तदा ते नरके गतिः । भविष्यति न संदेहश्चतुर्वर्गविहीनता ॥३१॥ पुलस्त्यवचनं श्रुत्वा दुःखयुक्तो महीपतिः । उवाच तं महाप्राज्ञं कृतांजलिपुटोऽभवत् ॥३२॥ सुधनोवाच । भगवन् सर्वतत्त्वज्ञ त्वया यत् कथितं वचः । तदेव सत्यरूपं वै मया ज्ञातं न संशयः

॥३३॥ अधुना तद्रूपं ब्रूहि कीदृशं कस्य पूजनम् । कस्मिन् काले प्रकर्तव्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥३४॥ कुष्ठनाशार्थमेवं मे वदोपायं महाप्रभो । प्रायश्चित्तं करिष्यामि व्रतलोपप्रदोषहृत् ॥३५॥ एवं पृष्टो महायोगी पुलस्त्यो हर्षसंयुतः । तं जगाद गणेशाय नम इत्युपसंस्मरन् ॥३६॥ पुलस्त्य उवाच । अज्ञानेन कृतं दोषं प्रायश्चित्तेन हन्ति तम् । नरस्तस्मात्त्वमेवाशु व्रतं कुरु जनैः सह ॥३७॥ तेन कुष्ठविहीनस्त्वं सुरूपः प्रभविष्यसि । अनुतापाच्च ते राजन् पापं नष्टं न संशयः ॥३८॥ इत्युक्त्वा तं ततो योगी जगाद व्रतसंभवाम् । कथां सर्वां स संश्रुत्य हर्षयुक्तो नृपोऽभवत् ॥३९॥ उवाच तं मुनिश्रेष्ठं प्रणम्य च पुनः पुनः । धन्यं मे जन्म भो नाथ श्रुतं येन महद्भूतम् ॥४०॥ नानेन सहशं किञ्चिन् मया ज्ञातं महामते । त्वत्तो वद महाप्राज्ञ गणेशस्य स्वरूपकम् ॥४१॥ तज्ज्ञात्वा सर्वभावेन भजिष्यामि महामुने । नित्यं भक्तिसमायुक्तो देवदेवेशमादरात् ॥४२॥ एवं पृष्टः स राजानं वचनं प्रजगाद ह । पुलस्त्यः सर्वभावज्ञो गणपत्यो महायशः ॥४३॥ पुलस्त्य उवाच । सुधन्वञ्छृणु मे वाक्यं गणेशज्ञानकारकम् । ब्रह्मभूयमयं पूर्ण योगाकारं विशेषतः ॥४४॥ पुराऽहं योगशांत्यर्थं नानायोगपरायणः । असाधयञ्छमेनैव दमेन मनसो जयात् ॥४५॥ तथापि शांतिहीनोऽहं शरणं शंकरं गतः । तं प्रणम्य महात्मानमपृच्छं योगमुत्तमम् ॥४६॥ ततस्तेन समाख्यातं तच्छृणुष्व नराधिप । येन त्वं गणपत्यश्च साधनेन भविष्यसि ॥४७॥ श्रीशिव उवाच । योगशांतिमयं विद्धि गणेशं भज भावतः । मनोवाणीविहीनं तं मनोवाणीमयं न च ॥४८॥ मनोवाणीमयं सर्वं संप्रज्ञातसमुद्भवम् । गकाराक्षरगं विद्धि पश्य वेदे महामते ॥४९॥ मनोवाणीविहीनं यदसंप्रज्ञातं मतम् । गकाराक्षरसंभूतं नाम्नो गणपतेर्यदि ॥५०॥ तयोः स्वामी गणेशानः शांत्या योगेन लभ्यते । चित्तभूमिनिरोधेन तं भजस्व विनायकम् ॥५१॥ एवमुक्त्वा महादेवो विरराम विशेषवित् । तं प्रणम्य वनं गत्वाऽसाधयं तं सुयत्नतः ॥५२॥ अष्टाक्षरेण मंत्रेण ध्यात्वा गणपतिं नृप । अतोषयं विशेषेण चित्तनिग्रहभावतः ॥५३॥ ततः स्वल्पेन कालेन शांतिं प्राप्सोऽहमात्मनि । तथापि मंत्रराजं तमजपं पूजने रतः ॥५४॥ एकविंशतिवर्षेषु गतेषु स विनायकः । आययौ मे वरं दातुं भक्तानुग्रहकारकः ॥५५॥ तं दृष्ट्वा प्रणतो भूत्वाऽपूजयं तु यथाविधि । स्तौमि नामाष्टकेन स्म कौशुमेन महाप्रभुम् ॥५६॥ गाणपत्यं स मां कृत्वा ययौ स्वानंदके पुरे । तदारभ्याहमत्यंतं भजामि गणनायकम् ॥५७॥ एवमुक्त्वा महीपालं तथा दशरथ स्वयम् । मंत्रमष्टाक्षरं तस्मै ददौ विधिसमन्वितम् ॥५८॥ तेन स्तुतो महायोगी पुलस्त्योऽतर्दधे प्रभुः । राजा स्वनगरे गत्वा कार्तिके

हर्षितोऽभवत् ॥५९॥ जनैः सर्वैर्महाभागश्चकार व्रतमुत्तमम् । कार्तिके शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्यां गणपं स्मरन् ॥६०॥
 पंचम्यां पारणं चक्रे राजाऽसौ जनसंयुतः । ब्राह्मणेभ्यो ददौ दानं सर्वान् अद्वैतस्वतोषयत् ॥६१॥ ततः कुष्ठविहीनश्च
 बभूव स जनाधिपः । सुरूपः कामदेवेन समः शोभाधरो बभौ ॥६२॥ लोका वंद्यत्वदोषेण रोगादिभिः प्रपीडिताः ।
 ते सर्वे दुःखहीनाश्च बभूवुर्व्रतसेवनात् ॥६३॥ ततस्तेन नृपेणाऽथ सर्वत्र भूमिमंडले । प्रकाशितं प्रयत्नेन व्रतं गाणेश्वरं नृप
 ॥६४॥ ततः शुक्लां तथा कृष्णां चतुर्थीं चक्रिरे जनाः । तेनाऽऽनंदसमायुक्ता बुभुजुर्विविधं सुखम् ॥६५॥ ततः सुधन्वा स्थाप्य
 स्वं पुत्रं राज्ये महामतिः । एकांतिं संस्थितो भूत्वाऽभजत्तं गणपं सदा ॥६६॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ।
 तथा जनाश्च सर्वे ते स्वानंदस्था बभूविर ॥६७॥ एवं ते कथितं राजन्नथो शृणु महामते । महिमानं व्रतस्यैव सर्वसिद्धिकरस्य
 ह ॥६८॥ माहिष्मत्यां च चांडालो वसन् कः पापकारकः । प्राप्य कार्तिकगां शुक्लां चतुर्थीं स वने गतः ॥६९॥ तत्र व्याघ्रेण
 संदृष्टः पलायन् वृक्षमारुहत् । व्याघ्रो वृक्षतले तत्र संस्थितस्तं प्रतीक्षयन् ॥७०॥ तत्र रात्रिर्गता तस्य चांडालस्य प्रजागरः ।
 संपूर्णश्चाभवद्भूप पुनश्चित्रं बभूव ह ॥७१॥ समागतो महासर्पो वनस्थो वृक्षमारुहत् । पपात भयभीतः स तं दृष्ट्वा
 कंपवेगतः ॥७२॥ व्याघ्रेण संगृहीतः स पंचम्यां भक्षितोऽभवत् । स विमानं समारुह्य ययौ स्वानंदकं पुरम् ॥७३॥
 अज्ञातव्रतजनैव पुण्येन गणपं गतः । दृष्ट्वा योगपरो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव सः ॥७४॥ एवं नृप अपारा वै चतुर्वर्गफलैर्युताः ।
 ब्रह्मभूताश्च संजाताश्चतुर्थीव्रतकारकाः ॥७५॥ कार्तिके शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्यां महिमा मया । कथितो लेशतो भूप
 श्रोतुमिच्छसि किं पुनः ॥७६॥ शृणुयाद्यः पठेद्वाऽपि स वै सर्वार्थसिद्धिभाक् । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तः प्रभवेद्गणपप्रियः ॥७७॥

॥ ओमिति श्रीमदाले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते कार्तिकशुक्लचतुर्थीवर्णनं नाम नवमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । गणेशस्य कथां श्रुत्वा हर्षश्चेतसि जायते । मार्गशीर्षे च या शुक्ला तां मे वद मुने यतः ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते वर्णयिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । मार्गशीर्षे चतुर्थी यः शुक्लायामभवन्नृप ॥२॥ काशीपतिः पुरा राजा पुण्यकीर्तिर्बभूव ह । अजातशत्रुको नाम सर्वशास्त्रविशारदः ॥३॥ देवद्विजातिधिप्रेप्सुर्नानाधर्मपरायणः । प्रजानां पालने सक्तो यथाशास्त्रेण मानदः ॥४॥ तत्रैव नारदोऽकस्मादृपं द्रष्टुं समागतः । तं प्रणम्य महात्मानं पूजयामास भक्तिः ॥५॥ स्वयं पादस्य संवाहं चकार नृपसत्तमः । उवाच तं प्रहर्षेण नारदं सर्वगं परम् ॥६॥ अजातशत्रुस्वाच । धन्यं मे जन्म पुत्रादि राज्यं निहतकंटकम् । धन्यौ च जनकौ ज्ञानं त्वदंघ्रियुगदर्शनात् ॥७॥ सर्वसारं वदस्व त्वं योगशान्तिप्रदायकम् । येन संसारदुःखेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ॥८॥ ततस्तं नारदो योगी गाणपत्याग्रणीर्नृप । जगाद हर्षसंयुक्तो वाक्यं सारमयं हसन् ॥९॥ नारद उवाच । सम्यक् पृष्टं त्वया राजन् सर्वेभ्यो ब्रह्मदं परम् । शृणु ते कथयिष्यामि योगं शान्तिप्रदायकम् ॥१०॥ ब्रह्म नानाविधं वेदे वर्णितं पात्रभेदतः । न मुख्यं ब्रह्मभूतत्वं तदेव भवति प्रभो ॥११॥ ब्रह्मणस्पतिनामानं गणेशं भज भावतः । चित्तवृत्तिनिरोधेन चिन्तामणिर्भविष्यसि ॥१२॥ गणेशोऽहं न संदेहो मम तत्र कथं भवेत् । संयोगायोगकं राजन् तेन शान्तिमवाप्स्यसि ॥१३॥ तस्य व्रतं महाभाग चतुर्थीसंज्ञकं महत् । राज्ये नष्टे च तेन त्वं नारकी प्रभविष्यसि ॥१४॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां प्रदं पूर्णं प्रकीर्तितम् । चतुर्थीसंज्ञकं राजन् वरदं संकटं मतम् ॥१५॥ नानाकर्माणि कुर्वति नराः सर्वार्थसिद्धये । चतुर्थीव्रतहीनाश्चन्निष्फलाः प्रभवन्ति ते ॥१६॥ इत्युक्त्वा तं महायोगी नारदः करुणायुतः । माहात्म्यं कथयामास चतुर्थीसंभवं नृप ॥१७॥ ततस्तं नृपवर्यः स प्रणम्य भावसंयुतः । पप्रच्छ सर्वमार्गज्ञं गणेशोपासनं पुनः ॥१८॥ अजातशत्रुस्वाच । ब्रह्मणस्पतिमाहात्म्यं श्रुतं मया महामते । तस्योपासनमार्गं मे वद सर्वज्ञ ते नमः ॥१९॥ नारद उवाच । एकाक्षरविधानेन भज हुंङि विनायकम् । तेन साध्यो गणेशस्ते प्रत्यक्षश्च भविष्यति ॥२०॥ तस्मै स विधिना सर्वं गणेशोपासनं ददौ । मंत्रमेकाक्षरं सांगं ततश्चांतर्हितोऽभवत् ॥२१॥ तत्राऽऽदौ मार्गशीर्षस्या संप्राप्ता शुक्लगा नृप । चतुर्थी सा कृता तेनोपोषणेन यथाविधि ॥२२॥ जनैः सर्वैस्तथा राजन् कृता सर्वप्रदायिनी । ततस्तेन च सर्वत्र प्रशस्ता सुकृताऽभवत् ॥२३॥ शुक्लां कृष्णां चतुर्थीं ये न कुर्वन्ति नराधमाः । स्त्रियश्चेत्ताडनीयास्ते महापापिन एव च ॥२४॥ हुंङिराजं नृपाध्यक्षो नित्यं संपूज्य यत्नतः । भक्त्याऽभजत् संबभूव योगीन्द्रो

योगिसंमतः ॥२५॥ ततो बहुगते काले प्रत्यक्षः स गजाननः । बभूव तस्य भूपस्य वरं ब्रूहि तमब्रवीत् ॥२६॥ स्तुतः
 संपूजितस्तेन दुंदिराजस्तुतोष ह । गाणपत्यं चकाराऽसौ नृपं चाजातशत्रुकम् ॥२७॥ इप्सितं तं वरं दत्त्वा तत्रैवांतरधीयत
 दुंदिराजं तमभजत् राजेंद्रोऽनन्यचेतसा ॥२८॥ अंते नागरसंयुक्तो जगाम गणपं नृपः । सर्वैर्बभूव च ब्रह्मभूतो वै
 योगिसंमतः ॥२९॥ एवं शुक्लचतुर्थ्यां ते मार्गशीर्षेऽभवन् महत् । माहात्म्यं कथितं राजन् संक्षेपेण न संशयः ॥३०॥
 अन्यत् कथांतरं भूप शृणु सर्वभयापहम् । वेद्याया व्रतसंयोगाद्ब्रह्मभूयकरं महत् ॥३१॥ मिथिलायां कदाचित् का वेद्या
 नरविमोहिनी । आगता तां निरीक्ष्यैव मोहिताः सकला नराः ॥३२॥ राज्ञा संमानिताऽत्यंतं तत्र वासमरोचयत् ।
 कदाचिर्त्तीर्था सा वै संहृष्टा रक्षसा पुरः ॥३३॥ तां संगृह्य ययौ रक्षः स्ववासं हर्षसंयुतः । सा तं दृष्ट्वा भयोद्विग्ना
 विललाप भृशतुरा ॥३४॥ रक्षसा सांत्विता तत्र न शोकं साऽत्यजत् कदा । तस्मिन् काले चतुर्थी वै शुक्ला मार्गे समागता
 ॥३५॥ अतिशोकतया राजन्न बभक्ष जलादिकम् । पंचम्यां सा मृता तत्र भययुक्तेन चेतसा ॥३६॥ ततो गणेशदूतेन नीता
 स्वानंदके पुरे । ब्रह्मभूता च सा जाता व्रतपुण्यप्रभावतः ॥३७॥ अज्ञानेन कृतं चैतत् वरदाख्यं व्रतं महत् । ब्रह्मसाशुज्यदं
 प्रोक्तं किं पुनर्ज्ञानभावतः ॥३८॥ मार्गशीर्षगतायाश्च शुक्लायाः कुरुते नरः । चतुर्थ्या लभते सोऽपि सर्वार्थं
 संशृणोति यः ॥३९॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते मार्गशीर्षशुक्लचतुर्थीवर्णनं नाम दशमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं यन् मार्गशुक्लस्यचतुर्थी संज्ञितं मया । व्रतं तेन महाभाग संतुष्टो गुरुसत्तम
 ॥१॥ अधुना पौषमासे या चतुर्थी वरदायिनी । तस्या माहात्म्यमेवं मे ब्रूहि त्वं मुनिसत्तम ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । शृणु राजंश्च
 माहात्म्यं संक्षेपेण वदाम्यहम् । विस्तरेण तु को वक्तुं समर्थः प्रभवेद्भुवि ॥३॥ अवंतीनगरीमध्येऽवसन्तु ब्राह्मणोत्तमः ।
 सुदंत इति विख्यातः सर्वशास्त्रविशारदः ॥४॥ राज्ञः पुरोहितः श्रेष्ठः सदा नीतिपरायणः । धर्मशास्त्रानुसारेण
 राजानमप्यबोधयत् ॥५॥ राजा बृहद्रथो नाम तदाज्ञावशगोऽभवत् । पालयामास भूमिं स नानाधर्मकरः परः ॥६॥

सुदंतस्याऽभवद्धार्या नाम्ना ख्याता विलासिनी । बभूव कर्मदोषेण बंध्या सा वै पतिव्रता ॥७॥ अपत्यं सुषुवे सा यज्ज्ञातमात्रं
 मृतं भवेत् । तदर्थं व्रतदानादिधर्मं चक्रे च स द्विजः ॥८॥ नाऽभवत्तस्य तदपि पुत्रः परमसौख्यदः । विप्रोऽतिदुःखितः
 सखीको जगाम वनं ततः ॥९॥ बभ्राम भ्रांतचित्तोऽसौ यत्र तत्र महामतिः । मरणे निश्चयं कृत्वा तपोयुक्तो बभूव ह ॥१०॥
 तत्राऽजगाम योगीन्द्रो वामदेवः प्रतापवान् । यहच्छाविचरंस्तेन दृष्टः संनमितोऽभवत् ॥११॥ पूजयित्वा महात्मानं
 वामदेवं कृतांजलिः । जगाद खेदसंयुक्तः सुदंतो योगिसत्तमम् ॥१२॥ सुदंत उवाच । वामदेव च मे धन्यं दुःखितस्य
 तपो वयः । ज्ञानादिकं विशेषेण त्वत्पादपद्मदर्शनात् ॥१३॥ बंध्योऽहं सुनिशार्दूल का गतिर्मे भविष्यति । मृतस्य स्वर्ग-
 हीनस्य वद योगीन्द्रसत्तम ॥१४॥ वामदेव उवाच । शुणु द्विज महाभाग त्वं सदा धर्मसंयुतः । तथापि पापचारी त्वं येन
 जातः शृणुष्व तत् ॥१५॥ अवंतीपुरपालस्य आदरात्त्वं पुरोहितः । राज्ञा कृतं महत्पापं यत्तदेव त्वया कृतम् ॥१६॥
 चतुर्थीव्रतलोपश्च बभूवे भूमिमंडले । चतुर्वर्गफलैर्हीना जाता भूवासिनो जनाः ॥१७॥ धर्मस्याऽऽचरणं पूर्णं कृतं राज्ञा
 तथा त्वया । निष्फलं व्रतलोपेन तेन त्वं दुःखितोऽधुना ॥१८॥ एवं श्रुत्वा वचो रम्यं वामदेवस्य धीमतः । विस्मितस्तं
 सुदंतोऽसौ जगाद विनयान्वितः ॥१९॥ सुदंत उवाच । कीदृशं तद्गतं तात वद मे हितकारकम् । चतुर्णां पुरुषार्थानां साधकं
 कथमाभवत् ॥२०॥ तेन हीनो नरो यस्तु स कथं फलहीनकः । कर्मणस्तत् समाचक्ष्व दयासागर मानद ॥२१॥ वसिष्ठ उवाच ।
 एवं पृष्टो महायोगी तज्जगाद सविस्तरम् । माहात्म्यं सकलं तस्मै स श्रुत्वा विस्मितोऽभवत् ॥२२॥ पुनः पप्रच्छ तं विप्रो
 हर्षयुक्तेन चेतसा । गणेशज्ञानबोधार्थं गाणपत्यं महासुनिम् ॥२३॥ सुदंत उवाच । कीदृशोऽयं गणाधीशो वद तस्य
 स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं प्रभजिष्यामि नित्यं भक्तिसमन्वितः ॥२४॥ एवं पृष्टो महायोगी वामदेवस्तमब्रवीत् । गणेश-
 बोधदाने स कुशलः सर्वपारगः ॥२५॥ वामदेव उवाच । सुदंत शृणु विप्रर्षे गणेशं ज्ञानसुत्तमम् । गाणपत्यो येन भक्तिभावितो
 भविताऽसि भोः ॥२६॥ अहं पुरा तपोनिष्ठस्त्वभवं यत्नसंयुतः । तपसा मे महाभाग व्याप्तं सर्वं चराचरम् ॥२७॥ ततो
 मया तपस्त्यक्तं योगार्थं ब्राह्मणोत्तम । शमे दमे परेणांतर्निष्ठेन मनसो जयात् ॥२८॥ योगभूमिक्रमेणाऽहं कालेन
 महता द्विज । सहजे संस्थितो भूत्वा यत्र तत्राऽचरं तु च ॥२९॥ सहजं मोहहीनं यत् स्वाधीनत्वसमायुतम् । दृष्ट्वा शांत्यर्थ-
 मत्यंतं तत् त्यक्तं च मया ततः ॥३०॥ संधृतं मनसि ब्रह्म मनोवाणीविवर्जितम् । कथं स्वाधीनता तत्र निर्मोहश्च प्रवर्तते

॥३१॥ अधुना किं मया कार्यं विचार्य शरणं गतः । शंकरं योगिवंद्यं तं शैवोऽहं प्रणतोऽभवम् ॥३२॥ शैवमार्गे रतं नित्यं
दृष्ट्वा हर्षसमन्वितः । शंभुः प्रोवाच मां विप्र स्त्रीयतां मुनिसत्तम ॥३३॥ किमर्थमागतस्ततः वामदेव महामते । वद मे
सकलं वृत्तं करिष्यामि प्रियं च ते ॥३४॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा संस्थितोऽहं कृतांजलिः । अवदं तं महादेवं भक्तवाञ्छा-
सुरद्रुमम् ॥३५॥ सहजं यत्परं ब्रह्म शैवं स्वेच्छामयं प्रभो । तस्मात् परं न विद्येत तथापि नुद संशयम् ॥३६॥ ब्रह्मणि
ब्रह्मभूतस्य स्वेच्छा तत्र कुतो भवेत् । स्वाधीनता दोषयुक्तं सहजं न परं मतम् ॥३७॥ अतः शांत्यर्थमेव त्वामहं प्रष्टुं
समागतः । योगशांतिप्रदं पूर्णं वद मां करुणानिधे ॥३८॥ वसिष्ठ उवाच । वामदेववचः श्रुत्वा हर्षितः शंकरोऽब्रवीत् ।
तं पुनः सर्वयोगज्ञो गाणपत्यस्वभाववान् ॥३९॥ श्रीशिव उवाच । योगशांतिप्रदं पूर्णं गणेशं विद्धि भो मुने । जानीहि न परं
ब्रह्म सहजं योगसेवया ॥४०॥ स्वानंदाद्यत् समुत्पन्नमसत्यं सत्यरूपकम् । समं च सहजं विद्धि चतुर्धाऽसौ विभज्यते
॥४१॥ चतुर्णामत्र संयोगे स्वानंदः परिकीर्तितः । अयोगे नैव संयोगः केषांचिद्ब्रह्मणां भवेत् ॥४२॥ गकाराक्षरं ज्ञानं
विद्धि तन्निजबोधतः । णकाराक्षरं ज्ञानं निवृत्या लभ्यते जनैः ॥४३॥ तयोः स्वामी गणेशानो योगरूपः प्रकीर्तितः ।
शांत्याऽसौ लभ्यते विप्र शांतिभ्यः शांतिदायकः ॥४४॥ चित्तं पंचविधं विद्धि बुद्धिरूपं न संशयः । चित्ते मोहात्मिका
सिद्धिर्मायि ते परिकीर्तिते ॥४५॥ तयोर्विबं गणेशश्च विविभावं त्यज प्रभो । अधुना गणनाथस्त्वं भविष्यसि न संशयः
॥४६॥ एवमुत्त्वा महादेवस्तस्मै मंत्रं ददौ पुनः । एकाक्षरं गणेशस्य सविधिं करुणायुतः ॥४७॥ तं प्रणम्य महेशानं वने
यातोऽहमादरात् । तत्रैव गणनाथं तमभजं भक्तिसंयुतः ॥४८॥ एकाक्षरविधानेन संतुष्टो गणनायकः । योगशांतिं ददौ
पूर्णं भक्तवात्सल्यकारणात् ॥४९॥ ततोऽहं योगिवंद्यश्च जातः सर्वत्र संमतः । तथापि विघ्नदहनमभजं नित्यमादरात्
॥५०॥ गतेषु दशवर्षेषु गणाधीशः समाययौ । ममाश्रमं वरं दातुमुवाच घननिःस्वनः ॥५१॥ गणेश उवाच । वामदेव
महाभाग वरं वृणु हृदीप्सितम् । तव दास्यामि भक्त्याऽहं संतुष्टो योगिसत्तम ॥५२॥ गणेशस्य वचः श्रुत्वा त्यक्त्वा
ध्यानं समुत्थितः । प्रणम्य तं गणेशं संपूज्य स्तोतुं प्रचक्रमे ॥५३॥ वामदेव उवाच । गणेशाय नमस्तुभ्यं सदा स्वानंदवासिने ।
सिद्धिबुद्धिपते तुभ्यं विघ्नेशाय नमो नमः ॥५४॥ मूषकारूढं हरं ब भक्तवाञ्छाप्रपूरक । दुंदिराजाय ते देव रक्ष मां ते
नमो नमः ॥५५॥ आदिमध्यांतहीनाय लंबोदर नमोऽस्तु ते । आदिमध्यांतरूपाय शंकरप्रियसूनवे ॥५६॥ नानामायाधरायैव

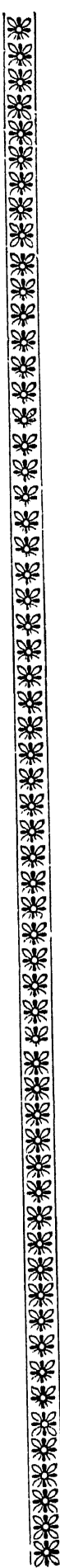
मायिभ्यो मोहदायिने । मायामायिकभेदैस्त्वं क्रीडसे ते नमो नमः ॥५७॥ विष्णुपुत्राय शेषस्य पुत्राय ब्राह्मणाय ते । ब्रह्मपुत्राय सर्वेश सर्वपुत्राय ते नमः ॥५८॥ सर्वेषां चैव पित्रे ते मात्रे सर्वात्मकाय ते । महोदराय देवेंद्रपाय ज्येष्ठाय वै नमः ॥५९॥ महोग्राय महेशाय विष्णवे प्रभविष्णवे । असृताय तु सूर्याय नानाशक्तिस्वरूपिणे ॥६०॥ पुरुषाय प्रकृतये गुणेशाय गुणात्मने । एकानेकात्मकायैव विघ्नकर्त्रे नमो नमः ॥६१॥ भक्तेभ्यः सर्वदात्रे ते ब्रह्मणां पतये नमः । योगाय योगनाथाय योगिनां पतये नमः ॥६२॥ स्तौमि किं त्वां गणेशान मनोवाणीविहीनकम् । मनोवाणीमयं नैवातस्ते देव नमोऽस्तु ते ॥६३॥ सहस्रैवं संस्तुवतस्तस्य भक्तिरसेन च । रोमोद्गमः प्रादुरासीत् कंठरोधो बभूव ह ॥६४॥ उवाच वामदेवं स नृत्यंतं विघ्ननायकः । वरं वृणु महाभाग यत्ते चित्ते स्थितं परम् ॥६५॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सर्वसिद्धिकरं परम् । शृणोति यः पठति चेत्तस्मै योगप्रदं तथा ॥६६॥ भक्तिदं भक्तियुक्तेभ्यः पुत्रपौत्रादिकप्रदम् । धनधान्यप्रदं प्रोक्तं मयि प्रीतिविवर्धनम् ॥६७॥ गणेशवचनं श्रुत्वा तं जगाद महासुनिः । वामदेवः प्रसन्नात्मा ब्रह्मेशं ब्रह्मभावितः ॥६८॥ भर्त्किं देहि गणाधीश गाणपत्यां विशेषतः । नान्यं याचे वरं देव यदि तुष्टोऽसि विघ्नप ॥६९॥ तथेति तमुवाचैव गणेशोऽतर्द्धे स्वयम् । वामदेवः प्रसन्नात्मा गाणपत्यो बभूव ह ॥७०॥ तदादि शान्तिमापन्नस्त्वहं विप्र महामते । अतस्त्वं गणराजं तं भज शान्तिमवाप्स्यसि ॥७१॥ एकाक्षरं महामंत्रं सुदंताय ददौ ततः । सविधिं वामदेवः सौंस्तर्धानमकरोन् मुनिः ॥७२॥ सुदंतो विस्मितो भूत्वा ययौ स्वस्थानमुत्तमम् । राज्ञा संमानितः सोप्यभजत्तं गणनायकम् ॥७३॥ बृहद्रथाय वृत्तान्तं कथयामास भो नृप । तदाज्ञया नृपः सद्यो घोषयामास तद्व्रतम् ॥७४॥ तत्रादौ पौषमासे या चतुर्थी शुक्लगाऽऽगता । तां चकार द्विजः सद्यो जनै राज्ञा पुरः स्थितैः ॥७५॥ व्रताचरणमात्रेण गर्भयुक्ता बभूव ह । मुनिपत्नी सुतं लेभे ज्ञानयुक्तं चिरायुषम् ॥७६॥ ततो भूमितले सर्वे चक्रुर्व्रतमनुत्तमम् । शौक्लं कार्ष्णं चतुर्थीसंज्ञितं नृप ॥७७॥ सर्वे रोगादिभिर्हीना जाताः पुत्रादिसंयुताः । धनधान्यादिभिर्युक्ता अंते स्वानंदगा बभुः ॥७८॥ सुदंतो योगिवंद्यश्च बभूवे योगसेवया । राजाऽपि ज्ञानसंयुक्तो गाणपत्यो बभूव ह ॥७९॥ पौषशुक्लचतुर्थीजमेतत्ते कथितं व्रतम् । राजन् सर्वार्थदं पूर्णं पुनस्त्वं शृणु मानद ॥८०॥ वैश्यो मार्गे स्थितः सोऽपि श्रमयुक्तो धनप्रियः । तत्र चेरैः समायतैर्लुठितं तैर्धनं महत् ॥८१॥ तेषां शस्त्राभिघातेन पपात धरणीतले । वैश्यो बने दुःखितश्च विललाप भृशतुरः ॥८२॥ दैवयोगेन सा देवी चतुर्थी

शुक्लगा गता । पौषी तस्यां जलाद्यैश्च हीनस्तत्र बभूव सः ॥८३॥ रात्रौ जागरणं तस्य संजातं पीडया तदा । पंचरुप्यां स मृतः पापी धनलुब्धो महामते ॥८४॥ अज्ञातव्रतजनैव महिम्ना सोऽपि भूपते । स्वानंदे गणपं दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥८५॥ एवं जना व्रतेनैव सुक्ताः संसारसागरात् । इह सुक्त्वाऽखिलां भोगान् वर्णितुं तन्न शक्यते ॥८६॥ इदं पौषचतुर्थ्यास्तु माहात्म्यं यः शृणोति चेत् । पठेद्दे तस्य भो राजन् सर्वदं प्रभविष्यति ॥८७॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते पौषशुक्लचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नामैकादशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चतुर्थ्या महिमानं च श्रुत्वा हर्षः प्रवर्धते । न तृप्यामि महायोगिन्नमृतादधिकं मतम् ॥१॥ माघे शुक्लचतुर्थी या तस्या माहात्म्यमुत्तमम् । वद येन जनाः सर्वे भवंति सुखभोगिनः ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । माघी शुक्ला चतुर्थी या तस्यां जातो विनायकः । कश्यपस्य गृहे साक्षादंगारकयुता नृप ॥३॥ मुद्गल उवाच । एवमुक्त्वा वसिष्ठस्तं विनायकचरित्रकम् । कथयामास भो दक्ष देवांतकवधाश्रितम् ॥४॥ श्रुत्वा सोऽपि मुदा युक्तो बभूवाजस्य नंदनः । पुनस्तं प्रेरयामास व्रतार्थं मुनिमादरात् ॥५॥ तस्यादरं स विज्ञाय वसिष्ठस्तमुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो गाणपत्यैर्द्रुसत्तमः ॥६॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते वर्णयिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । श्रुतश्चेत् सर्वदः पूर्णो भविष्यति नरोत्तम ॥७॥ कर्णाटे भानुपुर्यां च राजा परमधार्मिकः । देवविप्रातिथिप्रेप्सुर्नीत्या राज्यं चकार सः ॥८॥ शस्त्रास्त्रज्ञो विशेषेण नाम्ना सोमश्च वीर्यवान् । जित्वा भूमंडलं सर्वं चक्रे सौराज्यमुत्तमम् ॥९॥ भार्या यशोवती तस्य नाम्ना पूर्णपतिव्रता । धर्मशील्य रता दाने बभूवे रूपशालिनी ॥१०॥ तस्याऽपि दीर्घकालेन कुर्वतो राज्यमुत्तमम् । अनावृष्टिभवं दुःखं प्राप्तं परमदारुणम् ॥११॥ स तु शौनकनामानं मुनिं सर्वार्थकोविदम् । ययौ दुःखनिवृत्त्यर्थं गाणपत्यं वने पुरात् ॥१२॥ महावनं समासाद्य तं ननाम महामुनिम् । साष्टांगं च पुरस्तस्य कृतांजलिपुटोऽभवत् ॥१३॥ उवाच तं मुनिश्रेष्ठं सोमो विनयसंयुतः । धन्यं मे जन्म कर्माद्यं येन दृष्टो भवान् मुने ॥१४॥ वदंतमेवं राजानमुवाच शौनको मुनिः । सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो न्यस्तस्वपरविभ्रमः ॥१५॥ शौनक उवाच । पुरा राजन् महाभाग वद मां सकलं तव । चेष्टितं यद्वने कस्मादागतो दुर्गमे च मे ॥१६॥ एवं दृष्टो मुनींद्रिण सोमस्तं प्रत्युवाच ह । हर्षयुक्तेन चित्तेन मुनिं वेदज्ञमुत्तमम् ॥१७॥ सोम उवाच । कर्णाटे भानुपुर्यां मे वसतिर्धर्ममिच्छतः ।

अनावृष्टिभवं दुःखं प्राप्तं तत्र महासुने ॥१८॥ धर्मेण नीतियुक्तेन मया राज्यं प्रपालितम् । तथापि पापयोगेन दुःखं प्राप्तं
 जनैः सह ॥१९॥ तत्रोपायं वदस्व त्वं साक्षाद्योगीश्वरो भवान् । राज्यं त्यक्त्वा वने तेऽद्य शरणं चागतो नृपः ॥२०॥
 श्रुत्वा तस्य वचो रम्यं तं जगाद महीपतिम् । शौनको मुनिशार्दूलो विनयेन समन्वितम् ॥२१॥ शौनक उवाच । शृणु
 राजन् महत् पापं तव राज्ये बभूव ह । तेन रोगयुता लोका बन्धतादोषसंयुताः ॥२२॥ तत्रापि यन् महद् दुःखमनावृष्टि-
 समुद्भवम् । संप्राप्तं कारणं तत्र वदामि त्वां नृपाधम ॥२३॥ चतुर्थीसंज्ञकं राजन् व्रतं नष्टं विशेषतः । शौक्लं क्राष्टं तदर्थं
 त्वं यत्नयुक्तो भवादुना ॥२४॥ नो चेद्वर्षसहस्रैस्त्वं सुखं न लभसे कदा । अतः सर्वत्र विख्यातं तद्गतं कुरु मानद ॥२५॥
 इत्युक्त्वा व्रतमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । नृपाय सोऽपि संश्रुत्य विस्मितो मानसेऽभवत् ॥२६॥ पुनः पप्रच्छ
 भावेन शौनकं मुनिसत्तमम् । वद ब्रह्मन् गणेशस्य स्वरूपं शांतिदं परम् ॥२७॥ शौनक उवाच । पुराऽहं तपसा युक्तो नृपाऽतिष्ठं
 स्वआश्रमे । अंतर्निष्ठस्वभावेन ब्रह्मचिंतनतत्परः ॥२८॥ ततोऽकस्मान् महायोगी भृगुरस्माकमेव सः । बीजभूतः समायात
 आश्रमेऽनुग्रहाय मे ॥२९॥ तं हृष्ट्वा सहस्रोत्थाय प्रणतोऽहं महासुनिम् । आसने समुपावेश्याऽपूजयं च स्वभक्तितः ॥३०॥
 कृतांजलिपुटं नम्रं पुरस्तस्य महात्मनः । संस्थितं मां ततो हृष्ट्वा सुविनीतमुवाच सः ॥३१॥ शृणुस्वाच । तात किं योग-
 निष्ठस्त्वं शांतिं प्राप्नो वदस्व माम् । किमिच्छसि महाभाग वद तेऽहं ददामि तत् ॥३२॥ अस्मत्कुले महाभाग भवान्
 साधुगुणान्वितः । तेनाऽहं तृप्तिमायातः पूरयिष्यामि वाञ्छितम् ॥३३॥ एवं ब्रुवंतमाद्यं तं मुनिमानस्य शौनकः । जगाद
 हर्षसंयुक्तो भृगुं योगतपोनिधिम् ॥३४॥ शौनक उवाच । योगशांतिप्रदं पूर्णं ब्रूहि योगं महासुने । तेनाऽहं तृप्तिमयंतं
 यास्यामि त्वदनुग्रहात् ॥३५॥ शृणुस्वाच । योगशांतिमयं विद्धि गणेशं ब्रह्मनायकम् । तं भजस्व विधानेन तेन शांतो
 भविष्यसि ॥३६॥ चित्तं पंचविधं तात तत्र चिंतामणिः स्थितः । तं ज्ञात्वा ब्रह्मभूताश्चाऽभवन् ब्रह्मादयः सुत ॥३७॥ चित्तेन
 ज्ञायते यद्वै तत्र मोहः प्रवर्तते । मोहं चित्तं परित्यज्य भव चिंतामणिः स्वयम् ॥३८॥ मनोवाणीमयं चित्तं मनोवाणी-
 विवर्जितम् । चित्तं जानीहि पुत्र त्वं तत्त्यक्त्वा च सुखी भव ॥३९॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य गणानां त्वा मनुं ददौ । शौनकाय
 महायोगी भृगुश्चांतर्हितोऽभवत् ॥४०॥ शौनक उवाच । भृगुणैवमहं राजन् उपदिष्टोऽभजं परम् । गणेशं योगभावेन चित्त-
 निग्रहणे रतः ॥४१॥ क्रमेण योगिवंद्योऽहं जातस्तस्य महात्मनः । कृपया गणराजस्य तथापि स्म भजामि तम् ॥४२॥

ततो मे वरदो जातो गणेशो भक्तवत्सलः । गाणपत्यं चकाराऽसौ तदहात् गणपोऽभवम् ॥४३॥ एवमुक्त्वा स राजेंद्रं गणानां त्वा मनुं ददौ । शौनको मुनिशार्दूलो विधियुक्तं विधानवित् ॥४४॥ शौनकं प्रणनामाऽज्ञां गृहीत्वा राजसत्तमः । आययौ स्वगृहे तत्र प्रधानैरभिर्नदितः ॥४५॥ नागरैः सह सोमश्च माघे शुक्लचतुर्थिका । संप्राप्ता साऽऽदिकाले स चकार व्रतमुत्तमम् ॥४६॥ ततस्तेन प्रविल्यातं कृतं भूमितले नृप । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं व्रतं चकुर्जना भुवि ॥४७॥ व्रताचरणपुण्येन वृष्टिस्तत्र बभूव च । सर्वे हर्षयुता लोका गणेशभजने रताः ॥४८॥ गणेशभजनं सोमश्चकार प्रेमसंयुतः । गणेशप्रीतये तत्राऽकरोद्देवालयं तथा ॥४९॥ महामौल्यं नृपाध्यक्षः स्थापयामास विघ्नपम् । गणेशं वरदाख्यं सोऽपूजयन्नित्यमादरात् ॥५०॥ पुत्रपौत्रयुतो राजा स चक्रे राज्यमुत्तमम् । लोकाः सर्वे सुखे मग्ना रोगवन्ध्यत्ववर्जिताः ॥५१॥ स्वधर्मनिरता नित्यमभजन् गणनायकम् । न गणेशसमं किञ्चिद्धारयामासुरादरात् ॥५२॥ सोमश्चांते गणेशानं ययौ लोकसमन्वितः । स्वानंदे तं प्रणम्याऽसौ ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५३॥ एतत्ते कथितं भूप तथाऽन्यच्छृणु सुंदरम् । चरित्रं व्रतसंभूतं सर्वपापप्रणाशनम् ॥५४॥ कोऽप्यंत्यजो विदर्भे वै कौडिन्ये नगरेऽवसत् । भानुनामा महापापी दुष्टकर्मपरायणः ॥५५॥ परस्त्रीलंपटोऽत्यंतं मद्यदूतरतः सदा । मार्गे जनान् जघानाऽसौ द्रव्यलोभी विशेषतः ॥५६॥ जीवं हृष्ट्वा दुष्टकर्मा जघान स च भूमिप । कार्यहीनतथा पापी ब्राह्मणानां वधे रतः ॥५७॥ इत्यादिदोषबाहुल्ययुक्तः परमदारुणः । कदाचिद्वैवयोगेन वने बभ्राम सौऽत्यजः ॥५८॥ तस्मिन् दिने समायाता माघी शौक्ली चतुर्थिका । तत्रान्नजलहीनोऽयं पर्वतांतरगोऽभवत् ॥५९॥ न प्राप्तवान् वने किञ्चिद् दुष्टस्तेन सुदुःखितः । क्षुधार्तस्तृष्णया युक्तस्तत्रैव निशि संस्थितः ॥६०॥ प्रभाते विमले सद्यः समुत्थाय गृहागतः । तृषितः स जलं तत्र पपावत्यंतमादरात् ॥६१॥ ततोऽक्रस्मात् सुदुःखेन वमित्वा तज्जलं नृप । ममार तं गृहीत्वा ते गाणेशा गणपं ययुः ॥६२॥ गणेशदर्शनेनैव निष्पापो ज्ञानसंयुतः । सायुज्यं गणनाथस्य लेभे वै तत्प्रभावतः ॥६३॥ अज्ञानव्रतजेनैव पुण्येनांत्यजजातिजः । ब्रह्मभूतो महापापी बभूवे सूर्यवंशज ॥६४॥ एतादृशी महापुण्या चतुर्थी शुक्लगा मता । माघी तस्याश्च माहात्म्यं कथितुं न क्षमो भवेत् ॥६५॥ एवं नाना जना भूप ब्रह्मभूता बभूविर । कथितुं न प्रशक्यं यच्चरित्रं तत्समुद्भवम् ॥६६॥ माघे शुक्लचतुर्थ्या यो महिमानं शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य भो राजन् सिद्धिदं सुभविष्यति ॥६७॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते माघशुक्लचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अधुना ब्रूहि मे विप्र माहात्म्यं फाल्गुनोद्भवम् । पुण्यं शुक्लचतुर्थीजं न तृप्यामि कथामृतात् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । फाल्गुने शुक्लपक्षे या चतुर्थी वरदा भवेत् । तस्या माहात्म्यमाद्यं ते संक्षेपेण ब्रवीम्यहम् ॥२॥ मालवे नगरं ख्यातं सर्वशोभासमन्वितम् । भारकं सर्वधर्मज्ञैर्लोकैस्तत् संकुलं बभौ ॥३॥ तत्र हेमांगदो राजा चकार राज्यमुत्तमम् । जित्वा भूमंडलं सर्वं शस्त्रास्त्रज्ञो विचक्षणः ॥४॥ प्रधानै राजभिः सर्वैर्मन्योऽभूत् सर्वसंमतः । पुत्रैस्तेजो-युतैर्युक्तो द्विजदेवातिथिप्रियः ॥५॥ ततोऽकस्मात् स राजर्षिः शूलयुक्तो बभूव ह । उदरे शस्त्रसंपातैरिव युक्तो रुरोद ह ॥६॥ नानायत्नाः कृताः सर्वैः शूलनाशार्थमादरात् । मंत्रैश्चौषधिभिः शूलं पिपीडातितरां नृपम् ॥७॥ तीर्थदेवादिकं सोऽपि ब्राह्मणैर्वेदपारगैः । असेवत ततस्तस्य शूलमुग्रं बभूव वै ॥८॥ ततः शूलेन राजाऽतिपीडितो दारुणेन वै । विषादिभिर्मर्तिं चक्रे देहत्यागे विशेषतः ॥९॥ ततोऽकस्मान् महायोगी पर्वतः सहसाऽऽगतः । तस्य गेहे तं ननाम स राजा दुःखसंयुतः ॥१०॥ ब्राह्मणैः पूजयामास तं सर्वज्ञं विशेषतः । उवाच दुःखसंयुक्तः शूलपीडां नियम्य सः ॥११॥ हेमांगद उवाच । धन्यं मे जन्म दानादि पिता माता कुलादिकम् । स्वधर्मपुत्रदारादि त्वदंघ्रियुगदर्शनात् ॥१२॥ ततोऽतिपीडया युक्तः पपात धरणीतले । रुरोद दारुणं राजा तत् दृष्ट्वा विस्मितो द्विजः ॥१३॥ पप्रच्छ सचिवान् विप्रो सुनीनां पर्वतो वरः । किमिदं दुःखमुग्रं वै राज्ञा प्राप्तं प्रकथयताम् ॥१४॥ सचिवा ऊचुः । शूलमुग्रं बभूवास्यानिवार्यं त्वौषधादिभिः । तीर्थमंत्र-प्रयोगैश्च नानायत्नैर्महामुने ॥१५॥ श्रुत्वा तेषां वचः क्रूरं पर्वतो ध्यानमास्थितः । ज्ञात्वा पापं महायोगी राज्ञः सर्वानुवाच ह ॥१६॥ पर्वत उवाच । शृणु राजंस्त्वदीये यद्राज्ये पापं सुदारुणम् । वर्तते त्वं ततः पूर्णशूलयुक्तोऽसि सांप्रतम् ॥१७॥ चतुर्थ्यास्ते व्रतं मुख्यं राज्ये नष्टं विशेषतः । तेन दोषसमूहेन सजनस्त्वं सुदुःखितः ॥१८॥ पर्वतस्य वचः श्रुत्वा राजा तं हर्षितोऽवदत् । कृत्वा करपुटं भूप विनयावनतो वचः ॥१९॥ हेमांगद उवाच । क्रीदृशं तद्गतं स्वामिन् केन संचरितं पुरा । कस्यैव पूजनं तत्र वद मे सर्वमंजसा ॥२०॥ पर्वत उवाच । सर्वसिद्धिकरं राजन् व्रतं गणेश्वरं परम् । चतुर्णां पुरुषार्थानां साधनं सर्वसंमतम् ॥२१॥ ततश्चतुर्थीमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । तेन संहर्षितो राजा श्रुत्वा तं पुनरब्रवीत् ॥२२॥ क्रीदृशोऽयं गणाधीशो वद तस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं देवदेवेशं भजिष्यामि विशेषतः ॥२३॥ पर्वत उवाच । पुरा वृत्तं गणेशस्य चरित्रं यन्मया श्रुतम् । तदेव कथयिष्यामि निदाघात् सर्वदं परम् ॥२४॥ अहं तपसि संतिष्ठन्नानायतनपरायणः ।

संव्याप्तं तपसा सर्वं मदीयेन महामते ॥२५॥ इंद्रः प्रक्षुभितोऽत्यंतं काममप्सरसा युतम् । प्रेषयामास विद्यार्थं तपसो मे
 मदान्वितः ॥२६॥ ततः सोऽपि भयोद्विग्नः कामो दाहसमन्वितः । तपसस्तेजसा सत्यं पलायत स सैनिकः ॥२७॥ ततोऽहं
 तपसा युक्तोऽतर्निष्ठश्चाऽभवं नृप । तपस्त्यक्त्वा महाबाहो शमदमपरायणः ॥२८॥ नानाभूमिपरो जातस्ततोऽतिभाग्य-
 गौरवात् । निदाघः सहसा तत्राऽगतोऽवधूतमार्गवित् ॥२९॥ दृष्ट्वा तं योगिनं पूर्णं प्रणतोऽहं विशेषतः । अपूजयं विधानेन
 ततस्तं स्म वदामि वै ॥३०॥ धन्यो मे जनको माता तपो धन्यं जनुस्तथा । ब्रह्मभूयप्रदस्याऽपि पादपद्मस्य दर्शनात्
 ॥३१॥ अधुना वद मे नाथ योगं शांतिप्रदायकम् । येनाऽहं योगिवंद्यश्च भवेयं साधनान् सुने ॥३२॥ वसिष्ठ उवाच । इति पृष्ठोः
 महातेजा निदाघस्तमुवाच ह । पर्वतं तपसा शुद्धं प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥३३॥ निदाघ उवाच । शृणु वृत्तं मदीयं ते कथयामि
 पुरातनम् । येन योगीन्द्र बंधश्च जातोऽहं योगसेवया ॥३४॥ अहं योगार्थमत्यंतं योगभूमिपरायणः । असाध्यं महायोगं
 ब्रह्मभूयकरं परम् ॥३५॥ ततोऽतेऽहं सदानंदे समः स्वानंदकेऽभवम् । संस्थितस्तत्र भो राजन् दृष्टमानंदरूपकम् ॥३६॥ द्वंद्वैः
 सर्वत्र संव्याप्तं द्वंद्वे तद् योगरूपि च । तेन शांतिर्गता मेऽभूत्ततो विष्णुं गतोऽभवम् ॥३७॥ तं प्रणम्य महात्मानमवदं वद
 शांतिदम् । योगं विष्णो महायोगिन् येन शांतो भवाम्यहम् ॥३८॥ विष्णुरुवाच । योगशांतिप्रदं तात गणेशं विद्धि मानद ।
 तं ज्ञात्वा शांतिमापन्ना वयं सर्वे च योगिनः ॥३९॥ मनोवाणीमयं विद्धि गकारं च तयोः परम् । मनोवाणीविहीनं तं
 णकारं योगिसंमतम् ॥४०॥ तयोः स्वामी गणाधीशस्तं भजस्व विधानतः । ततः शांतिं महाभाग लभसे नाऽत्र संशयः ॥४१॥
 एवमुक्त्वा महाविष्णुर्विराम स्वयं ततः । तं प्रणम्य वने गत्वा योगाभ्यासपरोऽभवम् ॥४२॥ एकाक्षरस्य मंत्रस्य
 संतुष्टोऽभूद्भुजाननः । गतेषु दश वर्षेषु जपेन सहसाऽऽगतः ॥४३॥ ध्यानस्थं मां समालोक्य जगाद वृणु वाञ्छितम् । ततोऽहं
 तं प्रणम्यैवापूज्य स्तोतुं प्रचक्रे ॥४४॥ स्तोत्रं यत् सामवेदोक्तं तच्छ्रुत्वा तुष्टिमागतः । योगशांतिं गणेशानो दत्त्वा मे
 प्रजगाम ह ॥४५॥ तदादि गाणपत्योऽहं जातस्तं प्रभजामि वै । भजस्व गणराजं त्वमतस्तं शांतिदं परम् ॥४६॥ एवमुक्त्वा
 निदाघः सं ददौ तस्मै महामनुम् । एकाक्षरं विधानेन ततः सौंस्तर्हितोऽभवत् ॥४७॥ पर्वत उवाच । भजामि गणनाथं स्म
 ततोऽहं नित्यमादरात् । तेनोक्तविधिना राजन् शांतिं प्राप्तो विशेषतः ॥४८॥ अपूजयं हि गणपं ततो नित्यं तपोन्वितः ।
 ततो मां दर्शयामास रूपं योगमयं प्रभुः ॥४९॥ स्तुतः संपूजितो मे स भक्तिं दत्त्वा महामते । स्वानंदे स गतो राजन्

भक्तानंदविवर्धनः ॥५०॥ एवमुक्त्वा पर्वतस्तं ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । गणेशस्य महाराज ततश्चांतर्हितोऽभवत् ॥५१॥ राजा सर्वजनैरादौ व्रतं चक्रे स हर्षितः । फाल्गुने भूप शुक्लस्थचतुर्थीसंज्ञकं परम् ॥५२॥ ततो राज्ञाऽपि सर्वत्र कृतो घोषो जनैर्नृप । शौक्लं कार्णं व्रतं भूमौ क्रियतां भावसंयुतैः ॥५३॥ ततः शूलव्यथाहीनो बभूवे राजसत्तमः । दुःखहीना जनाः सर्वे जाता व्रतप्रभावतः ॥५४॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्ता रोगाद्यभिविवर्जिताः । धनधान्यादिभिः सर्वे सुसुदुर्भूमिमंडले ॥५५॥ ततो हेमांगदो राजा भक्त्या विघ्नेशमुत्तमैः । उपचारैः प्रपूज्याऽपि सिषेवे नित्यमादरात् ॥५६॥ पुत्रं राज्ये निधायाऽसौ सखीकः शांतिसंयुतः । गणेशं सर्वभावेनोतै च तन्मयतामयात् ॥५७॥ क्रमेण भूमिसंस्था ये नराः स्वानंदगा बभूवुः । मुक्त्वा भोगान् विशेषेण व्रतपुण्यप्रभावतः ॥५८॥ अधुना शृणु चान्यत्त्वं माहात्म्यं व्रतसंश्रितम् । भाकरे नगरे विप्रो वसद्वै जातिदूषणः ॥५९॥ बाल्यात्प्रभृति तेनैव कृतं कर्म सुदुःखदम् । हिंसादिसंयुतं राजन् चौर्यं क्लेशविवर्धनम् ॥६०॥ परस्त्रीलंपटो नित्यं यौवने सोऽतिदारुणः । पतिव्रता हठेनैव व्रतभ्रष्टाश्चकार ह ॥६१॥ शस्त्रधारी वने गत्वा जतून् जघ्ने स नित्यशः । द्विजादीन् द्रव्यलुब्धश्च मानवान् मनुजप्रिय ॥६२॥ एवं पापसमाचारो वने कस्मिन् दिने स्थितः । वैश्यं हृष्ट्वा च तं हंतुमधावत् स बधप्रियः ॥६३॥ पलता वैश्यपुत्रेण नादस्तत्र कृतो महान् । तं श्रुत्वा मार्गसंस्थाश्च चत्वारः पुरुषाऽऽययुः ॥६४॥ ते धृत्वा राजदूतास्तं ताडयामासुरुल्बणम् । राजानं दर्शयामासुश्चौरं बद्धं जनास्ततः ॥६५॥ राज्ञाऽऽज्ञप्ताश्च तं तत्राताडयंस्ते द्विजाधमम् । नाविदन् ब्राह्मणं राजंश्चिद्विपुर्निगडे द्विजम् ॥६६॥ ततः फाल्गुनसंस्था या चतुर्थी शुक्लगाऽऽगता । बद्धस्तत्र निराहारो बभूवे स नराधमः ॥६७॥ पंचम्यां तं मृतं ज्ञात्वा ततो गाणेशकाऽऽययुः । दूता नेतुं द्विजं तत्र व्रतपुण्यप्रभावतः ॥६८॥ स स्वानंदपुरे नीतो गाणपत्यैर्वृपात्मज । तत्र विघ्नेश्वरं हृष्ट्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥६९॥ एवं नाना जनाश्चैव ब्रह्मभूता बभूविर । तेषां चरित्रकं सर्वं वक्तुं ते न प्रशक्यते ॥७०॥ फाल्गुने वरदायास्तु चरित्रं यः शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य विघ्नेशः सर्वान् कामान् ददाति हि ॥७१॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्वले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते फाल्गुनशुक्लचतुर्थीचरित्रवर्णनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं चरित्रं मुख्यं यच्चतुर्थ्याः फाल्गुने मया । शुक्लायाः सर्वदं योगिन् न तृप्तोऽहं
भवामि तु ॥१॥ अतो मां चैत्रगाया यद्वरदायाश्चरित्रकम् । गुरो सुदयया ब्रूहि पावनं सर्वजन्मिनाम् ॥२॥ वसिष्ठ उवाच ।
बंगालं नगरं ख्यातं शोभाभद्राख्यमुत्तमम् । तत्र चंद्रप्रियो राजा प्रचक्रे राज्यमुत्तमम् ॥३॥ शस्त्रास्त्रैः शत्रुसंघातान्
जित्वा वीरश्रिया युतः । सागरांतां धरित्रीं स चकार वशवर्तिनीम् ॥४॥ सामंता वशगाः सर्वे चक्रुः सेवादिकं नृपाः ।
तस्य राज्ये प्रजाः सर्वाः स्वस्वधर्मपरायणाः ॥५॥ स्वयं धर्मपरो राजा नीत्या वर्णाश्रमादिषु । संस्थितान् रक्षयंश्चैव सदा
हीनानदंडयत् ॥६॥ चौराणां न भयं तत्र स्वस्वव्यापारकारिणाम् । तथापि रोगसंयुक्ता नरा नार्योऽभवन् हि वै ॥७॥
बंध्यादिदोषसंयुक्ता जनाः सर्वे समाययुः । राजानं सर्वनीतिज्ञं पप्रच्छुश्चेष्टितं महत् ॥८॥ नागरादय ऊचुः । वयं राजन्
स्वधर्मस्था त्वदाज्ञावशवर्तिनः । अपि त्वं धर्मसंयुक्तः प्रधानादिभिरादरात् ॥९॥ तथापि रोगदोषैश्च बंध्यदोषैर्विशेषतः ।
धनधान्यविहीनाश्च पीडिता वयमुत्कटम् ॥१०॥ पृथिवी रसहीना वै फलहीना महीरुहाः । गावो दुग्धविहीनाश्च तव
राज्ये महामते ॥११॥ धर्मशीले नृपे राजन् सर्वे सुखयुता जनाः । विपरीतं महाराज त्वयि राज्यं प्रशासति ॥१२॥
अतोऽस्मान् रक्ष भूपाल रोगादिभिः प्रपीडितान् । अस्माकं बलमत्यंतं त्वमेव परमं मतम् ॥१३॥ वसिष्ठ उवाच । चंद्रप्रियो
वचः श्रुत्वा तेषामेवं सुदुःखितः । प्रधानेषु समाक्षिप्य राज्यं निहतकंटकम् ॥१४॥ वने गंतुं मनश्चक्रे ततस्तत्राऽऽजगाम ह ।
अष्टावक्रो महायोगी तं दृष्ट्वा प्रणनाम सः ॥१५॥ संपूज्य भोजयामास पादसंवाहने रतः । स्वयं स्थितो महाविप्रमूचेऽसौ
दुःखसंयुतः ॥१६॥ चंद्रप्रिय उवाच । धन्यं मे जन्म कर्मादि पिता माता तपो यशः । दानं ज्ञानं तथा योगिन् त्वत्पादयुग-
दर्शनात् ॥१७॥ ततः सर्वं स्ववृत्तांतं कथयामास यत्नतः । अष्टावक्रश्च संश्रुत्य तं जगाद नराधिपम् ॥१८॥ अष्टावक्र उवाच ।
राजन् राज्ये त्वदीये यत् महत्पापं प्रवर्तते । तेन दुःखयुता सर्वा प्रजा जाता न संशयः ॥१९॥ चतुर्णां पुरुषार्थानां
प्रापकं यन्महाव्रतम् । चतुर्थीसंज्ञकं नष्टं तव राज्ये नृपाधम ॥२०॥ पुरुषार्थैर्नरास्तेन हीनाः सर्वेऽधुना परम् । अंतं नरकगा
राजन् भविष्यति त्वया सह ॥२१॥ अष्टावक्रवचः श्रुत्वा तं प्रणम्य महीपतिः । उवाच दुःखसंयुक्तो वचनं स्वहित-
प्रदम् ॥२२॥ चंद्रप्रिय उवाच । ब्रह्मन् दयानिधे स्वामिन् वद मे व्रतमुत्तमम् । कीदृशं कस्य देवस्य प्रियमित्यादिकं प्रभो
॥२३॥ अष्टावक्र उवाच । कृष्णशुक्लचतुर्थीजं व्रतं गाणेश्वरं नृप । सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं धर्मकामार्थमुक्तये ॥२४॥ इत्युक्त्वा

कथयामास चरित्रं सकलं द्विजः । चतुर्थीसंभवं तात श्रुत्वा राजा सुविस्मितः ॥२५॥ पुनः पप्रच्छ तं विप्रं विनयेन
 समन्वितः । कीदृशो गणराजोऽयं व्रतं यस्य महान्नुतम् ॥२६॥ वद तस्य स्वरूपं मे ज्ञात्वा तं सर्वभावतः । व्रतयुक्तो
 भजिष्यामि गणेशं सर्वसिद्धिदम् ॥२७॥ अष्टावक्र उवाच । गणेशस्य स्वरूपं तु मया वक्तुं न शक्यते । तथापि शृणु भूपाल
 येन त्वं ज्ञास्यसि प्रभुम् ॥२८॥ पुराऽहं तपसि प्राज्ञ संस्थितो यत्नधारकः । सुरूपका अप्सरसो याताश्चलयितुं ततः ॥२९॥
 तासामत्याग्रहं दृष्ट्वा कुपितः स्म शपामि ताः । मृत्युलोके पतध्वं वै चौरग्रस्ता भवेत हि ॥३०॥ इति मद्विरमाकर्ण्य
 भयभीताः समंततः । ता मां प्रसादयामासुस्ततोऽहं दयया युतः ॥३१॥ अवदं तत्र विष्णुर्वै यादवेषु भविष्यति । तस्य
 पत्न्यो भविष्यंत्योऽन्ते चौराणां भविष्यथ ॥३२॥ गता अप्सरसो राजंस्ततोऽहं तप आचरम् । प्रभावेणानितपसोऽतर्जानं
 मेऽभवत् परम् ॥३३॥ ततोऽहं तप उत्सृज्य शमी दमपरोऽभवम् । नानायोगविचारेण समाधिं साधयन्नृप ॥३४॥ एवमन्ते
 समानंदे संस्थितोऽहं विशेषतः । तत्र मोहं समालोक्य समरूपे सुविस्मितः ॥३५॥ ततः शान्त्यर्थमत्यंतं क्लिष्टयामि स्म
 महामते । ततोऽकस्मान् महायोगी ऋभुस्तत्र समागतः ॥३६॥ वर्णाश्रमविहीनं तं दृष्ट्वा हर्षसमन्वितः । प्रणम्याऽहं
 विशेषेणापूज्यावोचं महासुनिम् ॥३७॥ धन्यं मे तप उग्रं यज्जन्म ज्ञानादिकं तथा । तव पादस्य योगेन कृतकृत्योऽस्मि
 सांप्रतम् ॥३८॥ एवं मदीयं वाक्यं स श्रुत्वोवाच महासुनिः । किं वाञ्छसि महाप्राज्ञ वदस्वाऽहं करोमि तत् ॥३९॥ ततस्तं
 प्रणतो भूत्वा कृतांजलिपुटः पुनः । अवदं योगशान्तिं मे वद योगीन्द्रसत्तम ॥४०॥ ऋभुस्त्वाच । संयोगः पंचधा तात
 सदसत्समनेतितः । स्वसंवेद्यमयेनैव मुने योगेन लभ्यते ॥४१॥ अयोगः पंचभिर्हीनो निवृत्त्या लभ्यते जनैः । तयोर्योगे
 भवेद्योगो लभ्यते शान्तिमार्गतः ॥४२॥ तमेव गणराजं त्वं ज्ञात्वा भज महामते । तेन शान्तिभवं सौख्यं लभसे नान्यथा
 क्वचित् ॥४३॥ संयोगो हि गकारश्च णकारोऽयोगवाचकः । तयोः स्वामी गणेशानः पश्य वेदे महामते ॥४४॥ अहं पुरा
 युतो भ्रांत्या नानायोगपरायणः । अभवं तत्र भो विप्र सहजेन समाश्रितः ॥४५॥ स्वाधीनत्वमहो दृष्ट्वा तत्र तेन
 सुविस्मितः । शरणं शंकरस्यैव गतोऽहं योगकाम्यया ॥४६॥ शंकरेणोपदिष्टः स्म भजामि गणनायकम् । एकाक्षरविधानेन
 तेन शान्तिं गतोऽभवम् ॥४७॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य मह्यं मंत्रं ददौ ऋभुः । एकाक्षरस्य मंत्रस्य जपैः शान्तिं गतोऽभवम्
 ॥४८॥ अष्टावक्रः प्रसन्नात्मा योगिवंद्यो महायशः । तस्मै नृपाय मंत्रं स ददौ द्वादशवर्णकम् ॥४९॥ सविधिं मंत्रराजं तं

दत्त्वा चांतर्हितोऽभवत् । राजा विघ्नेश्वरस्यैव भजने तत्परोऽभवत् ॥५०॥ तत्रादौ चैत्रमासे या नृप शुक्ला समागता । चतुर्थी सा कृता तेन नागरैः स्वजनैः पुरा ॥५१॥ ततः स घोषयामास व्रतं जनपदेषु तत् । शौक्लं कार्णं विशेषेण चक्रुः सर्वे जनास्तथा ॥५२॥ ततो रोगादिभिर्हीना बभूवुः पुत्रसंयुताः । नानादोषविहीनास्ते विहारं चक्रुरादरात् ॥५३॥ चंद्रप्रियो गणेशानमभजन्नान्यचेतसा । पुत्रे राज्यं निवेद्यैव सखीको वनगोऽभवत् ॥५४॥ ततः स्वल्पेन कालेन सखीको नृपसत्तमः । स्वानंदे गणपं गत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५५॥ क्रमेण भूमिसंस्था ये व्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मभूता बभूवुस्ते हृष्टा गणपतिं नृप ॥५६॥ अन्यत्त्वं शृणु चैत्रे वै शुक्लपक्षे चतुर्थिका । तस्याश्चरित्रं पापघ्नं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥५७॥ मालवे शूद्रजः पापी कोऽवसन् वनगोचरान् । जघान पथिकान् दुष्टो द्रव्यलोभी नराधमः ॥५८॥ तस्य पापस्य संख्यानं कर्तुं नैव भवाम्यहम् । समर्थो गणना त्यक्त्वा ग्रंथबाहुल्यदोषतः ॥५९॥ तं कदाचिद्वने संस्थं वृक्षाग्रे शस्त्रधारकम् । वंचयित्वा जनान् घ्नतं तत्र सप्तो ददंश ह ॥६०॥ ततः सोऽपि भयोद्विग्नः स्वगृहं प्रत्यपद्यत । ततो विषेण राजेंद्र पीडितो मूर्च्छितोऽभवत् ॥६१॥ दैवयोगेन तस्यापि चतुर्थी शुक्लगा नृप । चैत्रे प्राप्ता च शूद्रोऽभूत् पीडयाऽन्नविवर्जितः ॥६२॥ पंचम्यां स मृतः पापी गतः स्वानंदके पुरे । व्रतपुण्यप्रभावेणाऽज्ञानेनाऽपि नृपात्मज ॥६३॥ एवं नानाविधा राजन् ब्रह्मभूता बभूविर । तेषां चरित्रकं वक्तुं शक्यते न मया कदा ॥६४॥ इदं चैत्रचतुर्थ्यास्तु शुक्लायाः संशृणोति चेत् । माहात्म्यं स लभेत् कामानीप्सितान् पठते यदा ॥६५॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चैत्रशुक्लचतुर्थीवर्णनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । अधुना शुक्लगायास्तु वैशाखे चरितं वद । चतुर्थ्याः शुभदं पूर्णं न तृप्यामि कथामृतात् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । गुर्जरे सर्वशोभाढ्यं नगरं भद्रकं परम् । तत्र राज्यं चकारैव राजा ब्रह्मप्रियो महान् ॥२॥ सर्वशास्त्रार्थसंपन्नो यज्वा दानप्रियः सदा । देवद्विजातिधिषेप्सुः शास्त्रास्त्रे पारगोऽभवत् ॥३॥ सर्वान् राज्ञो वशे कृत्वा पृथिवीमंडलाधिपः । बभूव बलसंपन्नः सर्वमान्यो महामतिः ॥४॥ तस्य पत्नी मृता सद्यो रजो दर्शनमात्रतः । द्वितीया च कृता पत्नी समशीला नृपेण ह ॥५॥ साऽपि तद्वन् मृता राजन्नेवं पंच मृतास्ततः । पत्न्योऽभवन् सुदुःखार्तो राजा ब्रह्मप्रियोऽभवत् ॥६॥

राज्यं निक्षिप्य राजर्षिः प्रधानेषु ययौ वनम् । स्वगुरुं श्वेतकेतुं स प्रणम्य पुरतः स्थितः ॥७॥ श्वेतकेतुः स्वशिष्यं तमासनादिषु मानदम् । संस्थाप्य कुशलत्वेन मानयामास हर्षितः ॥८॥ भोजयित्वा स राजानं महत् पप्रच्छ कारणम् । किमर्थं राजशार्दूल कृतमागमनं त्वया ॥९॥ वद तत् कारणं मुख्यं तत् करिष्येऽहमादरात् । ममाश्रमे त्वमेकाकी राज्यं त्यक्त्वा समागतः ॥१०॥ एवं पृष्ठः स राजर्षिस्तं प्रणम्य कृताञ्जलिः । जगाद सर्वं वृत्तान्तं पत्नीनां शात्मकं स्वयम् ॥११॥ तच्छ्रुत्वा गाणपत्यश्च श्वेतकेतुर्महातपाः । ध्यानेनालोक्य तं भूपं जगाद क्रोधसंयुतः ॥१२॥ श्वेतकेतुरुवाच । नृपाधम महापापिन् शृणु मे वचनं हितम् । व्रतं मुख्यं चतुर्थ्यास्ते राज्ये नष्टं विशेषतः ॥१३॥ चतुर्थीव्रतहीनस्य कर्म सर्वं सुनिष्फलम् । नारकी च भवत्यंते स नरो नाऽत्र संशयः ॥१४॥ चतुर्भिः पुरुषार्थैस्त्वं वर्जितो नितरां नृप । चतुःपदार्थदातृत्वाच्चतुर्थी कथिता बुधैः ॥१५॥ श्वेतकेतुवचः श्रुत्वा कोपयुक्तं महीपतिः । प्रणम्य तमुवाचाऽथ लज्जितः खेदसंयुतः ॥१६॥ ब्रह्मप्रिय उवाच । अज्ञानेन कृतं विप्र सर्वदस्य व्रतस्य यत् । अनाचरणकं तेन क्षमस्व करुणानिधे ॥१७॥ वद मां कीदृशं स्वामिन् व्रतं सर्वार्थदं परम् । पूजनं कस्य वा कार्यं विधियुक्तं च तत्र वै ॥१८॥ एवं पृष्ठो महोत्तेजाः श्वेतकेतुस्तमब्रवीत् । माहात्म्यं व्रतमुख्यस्य श्रुत्वा सोऽपि तमब्रवीत् ॥१९॥ ब्रह्मप्रिय उवाच । कीदृशोऽयं गणाधीशो व्रतं यस्य महाद्भुतम् । स्वरूपं वद मे तस्य भजिष्यामि तमादरात् ॥२०॥ श्वेतकेतुरुवाच । शृणु राजन् पुरावृत्तं कथयामि समासतः । मदीयं चेष्टितं तेन गणेशं ज्ञास्यसे परम् ॥२१॥ अहं पुरा तपोनिष्ठो बभूवातितरां नृप । उद्दालकं प्रणम्यैव पितरं साधने रतः ॥२२॥ ततोऽतितपसा युक्तं दृष्ट्वा मां जनको वचः । जगाद स्नेहसंयुक्तः शान्तिदाता महायशः ॥२३॥ उद्दालक उवाच । पुत्र शान्त्यर्थमेव त्वं तपस्यक्त्वा महामते । कुरु श्रमं विशेषेण ब्रह्माहमिति धारयन् ॥२४॥ कोऽसि त्वं कुत आयातो कुत्र गच्छसि मां वद । चित्ते चिंतामणिं तात पश्य पश्य विशेषतः ॥२५॥ पितुर्वचनमाकर्ण्य तमहं पुनरब्रवम् । वद तात स्वपुत्राय ज्ञानं शान्तिप्रदं महत् ॥२६॥ चित्तं च कीदृशं तात तत्र चिंतामणिः कथम् । सोऽपि तिष्ठति विमेश कथं ज्ञेयो महात्मभिः ॥२७॥ वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो महायोगी तमारुणिरुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो गाणपत्यस्वभाववान् ॥२८॥ उद्दालक उवाच । शृणु पुत्र महाभाग योगशान्तिप्रदायकम् । येन त्वं सर्वयोगज्ञो ब्रह्मभूतो भविष्यसि ॥२९॥ चित्तं पंचविधं प्रोक्तं क्षिप्तं मूढं महामते । विक्षिप्तं च तथैकाग्रं निरोधं भूमिसंज्ञितम् ॥३०॥ तत्र प्रकाशकर्ताऽसौ हृदि चिंतामणिः स्थितः । साक्षाद्योगेन

योगज्ञैर्लभ्यते भूमिनाशनात् ॥३१॥ चित्तरूपा स्वयं बुद्धिश्चित्तभ्रान्तिकरी मता । सिद्धिर्मायि गणेशस्य मायाखेलक उच्यते ॥३२॥ अतो गणेशमन्त्रेण गणेशं भज पुत्रक । तेन त्वं ब्रह्मभूतत्वं शांत्या योगेन यास्यसि ॥३३॥ इत्युक्त्वा गणराजस्य ददौ मन्त्रं तथाऽऽरुणिः । एकाक्षरं स्वपुत्राय नृप ध्यानादिसंयुतम् ॥३४॥ तेनाऽहं साधयामि स्म गणेशं सर्वसिद्धिदम् । क्रमेण शांतिमापन्नो योगिवंद्योऽभवं ततः ॥३५॥ अतस्त्वमपि राजेंद्र भजस्व गणनायकम् । तेनेहपरलोकस्थसुखं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥३६॥ ब्रह्मणि ब्रह्मभूतस्त्वं भविष्यसि न संशयः । एवमुक्त्वा स द्वात्रिंशदक्षरस्थं ददौ मनुम् ॥३७॥ विधियुक्तं मनुं राजाऽऽगृह्य स्वगृहमाययौ । श्वेतकेतुं प्रणम्यैव हर्षयुक्तेन चेतसा ॥३८॥ तत्राऽदौ शुक्लपक्षस्था वैशाखी च समागता । चतुर्थी तां चकाराऽसौ नागैर्हर्षसंयुतः ॥३९॥ तेन सर्वत्र घोषश्च व्रतस्य प्रकृतो महान् । शौक्लं कार्ष्णं व्रतं चक्रुर्भूमिसंस्था जना नृप ॥४०॥ राजा स्वस्त्रीसमायुक्तोऽभजत्तं गणनायकम् । पुत्रं राज्ये समास्थाप्य निवृत्त्या संयुतोऽभवत् ॥४१॥ मन्त्रं जजाप विघ्नेशं ध्यात्वा पूजापरायणः । व्रतयुक्तस्थांऽते स ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४२॥ ब्रह्मप्रियेति नामाऽभूत् तदेवं सार्थकं कृतम् । तेन राज्ञा महाभाग गाणपत्यस्वभावतः ॥४३॥ तस्य राज्ये जनाः सर्वे व्रतपुण्येन भूमिप । क्रमेण ब्रह्मभूतास्तेऽभवन् स्वानंदके पुरे ॥४४॥ उद्दालकश्वेतकेतू गाणपत्यस्वभावतः । अवधूतौ तु विख्यातौ बभूवौते महाप्रभू ॥४५॥ श्वेतकेतुद्विजेनाऽपि मर्यादा प्रकृता बलात् । सर्वेभ्यः सुखदाऽत्यंतं तां शृणुष्व विशेषतः ॥४६॥ कदाचिदारुणिस्तत्र सस्त्रीकः स्वाश्रमे स्थितः । आजगाम द्विजः कश्चित् सर्वशास्त्रविशारदः ॥४७॥ जगद स्त्रियमेवं स आरुणो कामविह्वलः । मैथुनाय समागच्छ मया सह सुरूपिणि ॥४८॥ तच्छ्रुत्वा श्वेतकेतुं तं कुद्धमारुणिरब्रवीत् । मा क्रोधं कुरु पुत्र त्वमवृतास्तु स्त्रियो मताः ॥४९॥ तच्छ्रुत्वा पितरं प्राह श्वेतकेतू रूपा युतः । एवं चेत् पतिमेकं वृणोति सा कामिनी कथम् ॥५०॥ अतो वै वेधसा स्वामिन्न कृतं कर्म शाश्वतम् । असमंजसकं मत्वा मर्यादां कारयाम्यहम् ॥५१॥ अद्यप्रभृति रागेण स्पृशेद्यश्च परस्त्रियम् । स्त्रीहत्यां लभतां तत्र पुरुषः स न संशयः ॥५२॥ अथवा पुरुषं कंचित् पतिं त्यक्त्वा च कामिनी । गच्छेन्न मैथुनभावार्थं पतिहत्यां तु सा लभेत् ॥५३॥ यद्यहं गणराजस्य भक्तश्चेद्विघ्ननायक । तदा मे वचनं सत्यं भवेत्तत्ते नमो नमः ॥५४॥ तदादि संवृता स्त्री सा सेवते भावतः पतिम् । विनायकप्रसादेन तेनेयं स्थापिताऽभवत् ॥५५॥ प्रसंगात्ते मया ख्यातमुद्दालकविचेष्टितम् । माहात्म्यमन्यदधुना चतुर्थीसंभवं शृणु ॥५६॥ महाराष्ट्रे द्विजः कश्चित् परस्त्रीलंपटोऽभवत् ।

तदर्थं तेन मद्यस्य कृतं पानं विशेषतः ॥५७॥ चौयेण धनमादाय हिंसाकर्मपरायणः । नानापापरतो भूत्वा परस्त्रियमसेवत ॥५८॥ जगाम शूद्रगेहे स एकदा कामविह्वलः । धनं गृहीत्वा स्वं लब्धं धनं दत्त्वा रराम ह ॥५९॥ एवं किञ्चिद्गते काले शूद्रः स्वगृहमागतः । तेन शस्त्राभिघातेन हतोऽभूत्स द्विजाधमः ॥६०॥ तस्मिन् दिने समायाता चतुर्थी दैवयोगतः । तत्र शस्त्राभिघातस्य पीडया संयुतोऽभवत् ॥६१॥ अन्नादिभिर्विहीनश्च पंचम्यां स ममार ह । ततः स्वानंदके लोके जगाम भृशपूजितः ॥६२॥ वैशाखशुक्लपक्षस्य चतुर्थीव्रतयोगतः । ब्रह्मभूतः स वै जातो महापापपरायणः ॥६३॥ अज्ञानव्रतजनैव पुण्येनाऽसौ द्विजाधमः । ब्रह्मभूतश्च संजातो ज्ञानिनां तत्र का कथा ॥६४॥ नाना जना व्रतं कृत्वा ज्ञानतोऽज्ञानतो नृप । बभूवुर्ब्रह्मभूताश्च मया वक्तुं न शक्यते ॥६५॥ एतद् वैशाखशुक्लायाश्चतुर्थ्याः शृणुयात्तु यः । माहात्म्यं प्रपठेद्वाऽपि स लभेदीप्सितं फलम् ॥६६॥

॥ भोमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते वैशाखशुक्लचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं वैशाखमासे वै शुक्लायाः फलमुत्तमम् । चतुर्थ्या अधुना योगिन् ज्येष्ठशुक्लां वद प्रभो ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । आग्निं शेषपुरे राजन् राजाऽभूत् कर्दमाभिधः । शस्त्रास्त्रनिपुणोऽत्यंतं नानाधर्मपरायणः ॥२॥ वशं भूमंडलं यस्य समुद्रांतं बभूव ह । तेजसा धर्मनीत्या वै ह्यतुलो यशसाऽभवत् ॥३॥ दैवयोगेन तस्याऽभूत् प्रमेहश्चाऽतिदारुणः । अग्निवद् दाहको देहे पापेन प्रेरितः परः ॥४॥ तेनातिपीडितो राजा मूर्ध्नि न शशाक सः । रुरोद कर्दमो भूत्वा सदा दाहयुतो भृशम् ॥५॥ नानोपायाः कृतास्तेन शांतो रोगो बभूव न । ततो राज्यं परित्यज्य सस्त्रीकः स ययौ वनम् ॥६॥ वनाद्वनान्तरं गत्वा महोग्रं भयवर्धनम् । सिंहव्याघ्रादियुक्तं च मरणाय रुरोद ह ॥७॥ तत्राऽऽजगाम विप्रेन्द्रो भरद्वाजो महायशः । तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय सस्त्रीकः प्रणनाम सः ॥८॥ स हि बध्वा करपुटं तत्पुरः संस्थितोऽभवत् । ततोऽतिदाहसंयुक्तः पपात च रुरोद सः ॥९॥ तादृशं नृपनाथं स दृष्ट्वा योगीन्द्रसत्तमः । ध्यानेनालोक्य राजानमुवाच दयया युतम् ॥१०॥ भरद्वाज उवाच । शृणु कर्दम राजेंद्र वचनं मे हितावहम् । येन दुःखविहीनस्त्वं भविष्यसि महामते ॥११॥

चतुर्थीव्रतमत्यंतं नष्टं राज्ये त्वदीयके । तेन पापसमायुक्तस्त्वं जातोऽसि नृपाधमः ॥१२॥ अतस्त्वं जनसंयुक्तो व्रतं कुरु
महामते । पुण्येन तेन राजेंद्र दुःखहीनो भविष्यसि ॥१३॥ भरद्वाजवचः श्रुत्वा तं पप्रच्छ प्रणम्य सः । कर्दमो हर्षसंयुक्तो
व्रतस्याऽऽचरणाय च ॥१४॥ कर्दम उवाच । भगवन् सर्वतत्त्वज्ञ त्वयाऽहमनुकंपितः । व्रतस्य वद माहात्म्यमधुना
तत् करोम्यहम् ॥१५॥ भरद्वाज उवाच । संकष्टं वरदं कृष्णे चतुर्थीजं च शुक्ले । व्रतं सर्वार्थदं पूर्णं चतुर्णां साधकं मतम् ॥१६॥
सर्वादौ तन्नरः कुर्यात्तदा सर्वं नराधिप । चतुर्णां पुरुषार्थानां दातृकर्मफलं लभेत् ॥१७॥ अतो हीनश्चतुर्भिस्त्वं स जनो
नरके नृप । पतिष्यसि न संदेहस्तदर्थं यत्नमाचर ॥१८॥ एवमुक्त्वा स माहात्म्यं चतुर्थीसंभवं नृप । कथयामास भूपाय
श्रुत्वा राजा ननंद ह ॥१९॥ पुनः पप्रच्छ तं विप्रं भरद्वाजं स कर्दमः । गणेशस्य स्वरूपं मे वद सर्वज्ञ ते नमः ॥२०॥
भरद्वाज उवाच । गणेशस्य स्वरूपं तु वक्तुं वेदादिका नृप । न समर्थस्तथाऽपि त्वं शृणु सारं सुखप्रदम् ॥२१॥ पुराऽहं
तपसा युक्तोऽतपं च तप उत्तमम् । सर्वं चराचरं राजन् मदधीनं बभूव ह ॥२२॥ तथाऽपि तपसोऽग्रेणाऽसाधयं तु तपः
पुनः । ततोऽतज्ञानभावे मे मतिर्जाता सुपुण्यतः ॥२३॥ तपस्त्यक्त्वा ततोऽहं तु शमी दमपरोऽभवम् । जडोन्मत्तादिजे
मार्गे संस्थितो योगकारणात् ॥२४॥ ततः क्रमेण भो राजन्नसत्स्वानंदगोऽभवम् । तत्र संपूर्णयोगेन शान्तिं प्राप्नो विशेषतः ॥२५॥
तस्माद्भेदादिकं सर्वसुत्पन्नं तु विशेषतः । तद् दृष्ट्वा क्षुभितोऽत्यंतं शान्तिहीनो यथाऽभवम् ॥२६॥ ततोऽक्रस्माद्भवतो यो
महायोगी समागतः । आश्रमे मे च तं दृष्ट्वा प्रणतोऽहं सुपूजयन् ॥२७॥ स्वासने सुखमासीनमब्रवं तं महासुनिम् । अद्याऽहं
कृतकृत्यश्च जातस्ते दर्शनेन वै ॥२८॥ वद मे योगशान्तिं त्वं योगीन्द्राणां गुरुर्भवान् । तिष्ठामि शान्तिगो भूत्वा यथाऽहं
योगधारकः ॥२९॥ रैवत उवाच । स्वानंदः पंचधा प्रोक्तः सदसत्समनेतितः । चतुर्णां चैव संयोगे स्वस्वरूपः प्रकीर्तितः ॥३०॥
अयोगः स्वस्वरूपेण हीनः सर्वत्र संमतः । तयोर्योगो भरद्वाज योगशान्तिप्रदायकः ॥३१॥ स्वसंवेद्यो गकारश्च णकारो योग
उच्यते । तयोः स्वामी गणेशोऽयं ब्रह्मणस्पतिवाचकः ॥३२॥ तं भजस्व महाभाग ततः शान्तिमाप्स्यसि । नान्यथा
शतवर्षैस्त्वं भ्रमयुक्तो भविष्यसि ॥३३॥ एतद्विष्णुमुखाद्ब्रह्मन् श्रुत्वा ज्ञानं महत् पुरा । तेनाऽहं शान्तिमापन्नो गाणपत्य-
श्चरामि वै ॥३४॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै स्वमंत्रं सिद्धिदायकम् । एकाक्षरं गणेशस्य सविधिं न्याससंयुतम् ॥३५॥ पूजितो
रैवतस्तेन जगाम स्वेच्छया चरन् । भरद्वाजो गणेशानमभजन्नन्यचेतसा ॥३६॥ ततः शान्तिं समापन्नो तथापि भजने रतः ।

गतेषु दशवर्षेषु विघ्नेशस्तं । समाययौ ॥३७॥ तं हृष्ट्वा पूजयामास भरद्वाजः प्रतापवान् । स साम्नामष्टनामार्थस्तोत्रेण प्रणनाम ह ॥३८॥ ततो मां गाणपत्यं स कृत्वा स्वानंदगोऽभवत् । गणेशस्तं विशेषेणाऽहं भजामि सुभक्तितः ॥३९॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै कर्दमाय महामनुम् । अष्टाक्षरं गणेशस्य विधियुक्तं विधानवित् ॥४०॥ ततश्चांतर्हितो राजन् भरद्वाजो महामुनिः । कर्दमः स्वगृहे गत्वा हर्षयुक्तः पुपूज तम् ॥४१॥ तत्राऽऽदौ ज्येष्ठमासे या नृप शुक्ला समागता । चतुर्थी सा कृता तेन नागरैर्हर्षसंयुतः ॥४२॥ वरदं संकटं शुक्ले चतुर्थीजं च कृष्णके । न करोति नरो यः स संताड्यो नगराद्वहिः ॥४३॥ प्रकाशितं ततस्तेन सर्वत्र व्रतमुत्तमम् । कृतं भूमितले राजन् चक्रुः सर्वे जना व्रतम् ॥४४॥ प्रमेह-दुःखनिर्मुक्तो बभूवे राजसत्तमः । कर्दमः स स्वकीयं वै राज्यं पुत्राय संददौ ॥४५॥ वाटिकायां स्थितो राजा सखीको ह्यभजत् सदा । गणेशं सर्वभावेन सौंस्ते तन्मयतामयात् ॥४६॥ तस्य राज्ये जनाः सर्वे ते क्रमेण महामते । अभवन् ब्रह्म-भूताश्च व्रतपुण्यप्रभावतः ॥४७॥ कथां रम्यां दशरथ अन्यां शृणु सुसिद्धिदाम् । गौडदेशेऽत्यजः कश्चिद्बभूवे पापकारकः ॥४८॥ बने गत्वा जघानाऽसौ द्रव्यलोभी जनान् सदा । योनिर्लपटभावेन दूषितामकरोत् स्त्रियम् ॥४९॥ वन एकाकिनीं हृष्ट्वा एकदा ब्राह्मणं कंचिद् हृष्ट्वा हंतुं तमाययौ ॥५०॥ एवं नानास्वभावेन पापं चक्रे स नित्यशः । पंच आययुः ॥५१॥ तैर्हतः शस्त्रघातेन पपात धरणीतले । तस्मिन् दिने समायाता ज्येष्ठी शुक्ला चतुर्थिका ॥५२॥ स उपोषणयुक्तश्च बभूवे दैवयोगतः । ममार पीडया युक्तः पंचम्यां पापरूपकः ॥५३॥ अज्ञानव्रतपुण्येन ब्रह्मभूतो बभूव ह । चांडालः किं पुनर्भूष ज्ञानिनां चित्रमेव च ॥५४॥ एवं नानाविधा राजन् व्रतपुण्यप्रभावतः । इह सुक्त्वाऽखिलान् भोगानंते स्वानंदगा बभूव ॥५५॥ तत्रैवं कति भूपाल ब्रूयां वक्तुं न शक्यते । अपारमहिमा तस्मादानंत्यं कथितं द्विजैः ॥५६॥ इदं ज्येष्ठचतुर्थ्या यन् माहात्म्यं संशृणोति सः । पठेद्वा यो लभेत् सर्वं शुक्लाया मनसीप्सितम् ॥५७॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते ज्येष्ठशुक्लचतुर्थीमाहात्यवर्णनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । वद ब्रह्मंश्च शुक्लाया आषाढे चरितं महत् । चतुर्थ्यां नैव तृप्यामि कथां श्रुत्वा सुसिद्धिदाम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । मैथिले विषये राजन्नगरं गंडकी महत् । तत्र राज्यं भद्रसेनश्चकारामिततेजसा ॥२॥ शस्त्रास्त्रनिपुणोऽत्यंतं परराष्ट्रावमर्दनः । जित्वा भूमंडलं सर्वं समुद्रवलयं कितम् ॥३॥ राज्यं चकार धर्मेण नीत्या दंडेन भूमिप । यज्वा विनीतको मानी द्विजदेवातिथिप्रियः ॥४॥ वशगाः सर्वराजानः सेवन्ते स्म नराधिपम् । अपारसेनया युक्तं करदा इतरेऽभवन् ॥५॥ तस्य राज्ये शुका राजन् शलभा मूषकास्तथा । अपारा भक्षयन्ति स्म धान्यं वस्त्रादिकं बलात् ॥६॥ तेषां नाशार्थमत्यंतं भद्रसेनः प्रतापवान् । अस्त्रैर्यत्नपरो भूत्वा मारयामास तान् बहून् ॥७॥ अश्वयत्नेण समन्तात्तान् दग्धानपि च तादृशान् । ददर्श पुनरुत्पन्नांस्ततो राजाऽतिविस्मितः ॥८॥ यत्र तत्र गृहांतेषु चरुस्ते शलभादयः । अशक्तः स वने गत्वा बभूव ह सुदुःखितः ॥९॥ उपोषणपरो राजा तताप तप उत्तमम् । शिवं स्मृत्वा स तुष्टावापूज्य रौद्रेण भावतः ॥१०॥ गते वर्षे महायोगी ब्रह्मयोगी ब्रह्मयोगेन वददर्शाऽसौ भ्रमन्नृपम् ॥११॥ राजा तं पूजयामास संभोज्य नमसंयुतः । पप्रच्छ योगिनं तत्र दुःखयुक्तेन चेतसा ॥१२॥ भद्रसेन उवाच । स्वामिन् राज्ये मदीये वै मूषकाः शलभाः शुकाः । अत्यंतं पीडयन्ति स्म जनान्मां भक्षणे रताः ॥१३॥ तत्रोपायाः कृता विप्राऽभवन् सर्वे सुनिष्फलाः । राज्यं त्यक्त्वा वनेऽहं च संस्थितो दुःखकारणात् ॥१४॥ शंकरं संभजंस्तत्र वर्ज्जनं ते महामते । प्राप्तस्तपःप्रभावेण तत्रोपायं वद प्रभो ॥१५॥ वसिष्ठ उवाच । भद्रसेनबचः श्रुत्वा गाणपत्यो महायशः । जगाद ब्रह्मालम्ब्यः स तं भूपं हर्षयन्निव ॥१६॥ ब्रह्मालम्ब्य उवाच । शिवेन प्रेषितोऽन्नाऽहं त्वदर्थं राजसत्तम । शृणु मे परमं वाक्यं दुःखनाशकरं महत् ॥१७॥ राज्ये ते भद्रसेनाऽद्य व्रतं नष्टं बभूव ह । चतुर्थी संज्ञकं तेन विघ्नयुक्तोऽसि सांप्रतम् ॥१८॥ प्रजाः सर्वा भयोद्विग्ना जाता दुष्टे नराधिपे । राज्यकर्तारि रे पापिन् नरके गच्छसि ह्यतः ॥१९॥ सर्वोदौ तद्रतं सर्वैः कर्तव्यं नित्यवत्प्रभो । चतुर्णां पुरुषार्थानां दायकं विघ्नहारकम् ॥२०॥ न कृतं चेत्तदा सर्वं कृतं कर्म निरर्थकम् । चतुःपदार्थहीनत्वाद्विचार्य महामते ॥२१॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्यां यन् माहात्म्यं ब्रह्मालम्ब्यः । कथयामास राज्ञे वै श्रुत्वा तं सोऽब्रवीद्वचः ॥२२॥ भद्रसेन उवाच । क्रीदृशोऽयं गणाधीशो वद तस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं सर्वदेवेशं भजिष्यामि विशेषतः ॥२३॥ ब्रह्मालम्ब्य उवाच । पुरावृत्तं मदीयं यच्चेष्टितं शृणु भूमिप । तेन त्वं गणराजस्य ज्ञाने सुनिपुणो भवेः ॥२४॥ पुराऽहं तपसा युक्तो

वायुमात्राशनोऽभवम् । चराचरं ततो मत्तेजसा व्याप्तं भयातुरम् ॥२५॥ तथापि तपसा राजन् युक्तोऽहं तत्र मेऽद्भुतम् । बभूव विश्वरूपस्य दर्शनं सर्वगं परम् ॥२६॥ तेनाऽहं ज्ञानभावेन संस्थितो योगकारणात् । तपस्यक्त्वा विशेषेण जडोन्मत्तादिके रतः ॥२७॥ शमी दमपरो भूत्वा योगं पूर्णसुखप्रदम् । असाध्यं सदाऽत्यंतं मनोनिग्रहतत्परः ॥२८॥ एवं क्रमेण भूपाल सहजे ब्रह्मणि ह्यहम् । ब्रह्मभूतस्वभावेन संस्थितो हर्षवांस्तदा ॥२९॥ ततो मयाऽतिमोहेन शून्यं स्वाधीन-रूपकम् । दृष्टं तेनाऽभवं भ्रांतो ब्रह्मणि त्वीदृशं कथम् ॥३०॥ ततोऽहं शरणं शंभुं गत्वा तं स्तुतवान् स्तवैः । प्रसन्नं शंकरं हृष्ट्वाऽवदं योगं वद प्रभो ॥३१॥ शिव उवाच । सत्यासत्यसमानानि सहजेन युतानि वै । निजात्मबोधतो विद्धि स्वानंदादुद्भवानि च ॥३२॥ संयोगे स्वस्वरूपत्वं ज्ञातव्यं वेदवादतः । अयोगे सर्वसंयोगो नश्यत्यत्र न संशयः ॥३३॥ संयोगश्च तथा योगस्तयोयोगो महामते । योगशान्तिप्रदः प्रोक्तो योगिभिर्योगसेवया ॥३४॥ योगशान्तिमयं विद्धि गणेशं ब्रह्मनायकम् । तं भजस्व विधानेन ब्रह्मभूतो भविष्यसि ॥३५॥ संयोगश्च गकाराख्यो गकारो योगवाचकः । तयोः स्वामी गणाधीशः पश्य वेदे विशेषतः ॥३६॥ एवमुक्त्वा महादेवो ददौ मंत्रं द्विजाय मे । एकाक्षरं गणेशस्य विधियुक्तं सुयोगदम् ॥३७॥ प्रणम्य शंकरं भूप गतोऽहं वनमेव च । अभजं गणराजं तं ध्यात्वा जपपरायणः ॥३८॥ ततस्तत्कृपया शान्तिर्मया प्राप्ता विशेषतः । तथाऽपि पूजने सक्तस्तं ध्यायामि स्म चेत्तसा ॥३९॥ ततो मां दर्शयामास रूपं शुंडा-विराजितम् । हृष्ट्वा तं प्रणमामि स्म स्तौमि हर्षसमन्वितः ॥४०॥ भक्तिं दत्त्वा गणाधीशो ह्यंतर्धानं चकार मे । तदारभ्य महाभाग गाणपत्योऽहमादरात् ॥४१॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रं पंचाक्षरं मुनिः । अंतर्धानं गणेशस्य स चकार द्विजोत्तमः ॥४२॥ बकदाल्भ्यं गतं हृष्ट्वा राजा हर्षसमन्वितः । चकार स्वपुरे राज्यं पुनरागत्य धर्मतः ॥४३॥ ततः स नागरैः सार्धं चकार व्रतसुत्तमम् । आषाढे शुक्लपक्षे वै चतुर्थीजं सुभक्तितः ॥४४॥ ततः सर्वत्र तेनैव प्रशस्तं तद्व्रतं कृतम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं व्रतं चक्रुर्जना नृप ॥४५॥ शुक्लाश्च मूषकास्तत्र शलभा नाशमाययुः । धनधान्ययुता लोकाः पुष्टिं लेभुः सुहर्षतः ॥४६॥ नानादुःखं परित्यज्यानंदेनैव समावृताः । अंते स्वानंदगाः सर्वे ब्रह्मभूता बभूविर ॥४७॥ राज्येऽभिषिच्य पुत्रं स्वं सपत्नीकौ ययौ वनम् । तत्र तं गणराजं सोऽभजतानन्यभावतः ॥४८॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा सखीकोऽजसमुद्भव । ब्रह्मभूतो व्रतस्यास्य प्रसादेन बभूव ह ॥४९॥ अन्यच्छृणु चरित्रं तद्व्रतजं पुण्यवर्धनम् । आषाढे

वरदायाश्च भुक्तिभुक्तिफलप्रदम् ॥५०॥ वंगदेशे समुत्पन्नो वाणिजः पापकारकः । स्वधर्मं स परित्यज्य दुष्टकर्मरतोऽभवत् ॥५१॥ द्यूतमद्यादिकं नित्यं हिंसयाऽसेवतान्वितः । बलात् धृत्वाऽमुंक्त परस्त्रियं वशमनागताम् ॥५२॥ तस्य कर्म दुराचारं ज्ञात्वा पित्रा तिरस्कृतः । असकृत्तेन स क्षुब्धो विषं पित्रे ददौ खलः ॥५३॥ विषबाधासमायुक्तः स ममार ददाह तम् । ततो मातरमागम्य धनं जग्राह वै बलात् ॥५४॥ लोकाः सर्वे ततो ज्ञात्वा चेष्टितं दुःखदं परम् । तस्य दुष्टस्य ते तत्र व्यथिताः संबभूवुरे ॥५५॥ जनाः श्रेष्ठा नृपं गत्वाऽकथयन्तद्विशेषतः । चेष्टितं क्षुभितो राजा श्रुत्वा तं तत्र चानयत् ॥५६॥ शूले नृप नरैः प्रोतो दुर्मतिः स नृपाज्ञया । तद्दिने दैवयोगेनाषाढी शुक्ला बभूव ह ॥५७॥ तत्राऽयं जलहीनश्च निराहारः स्थितोऽभवत् । पंचम्यां पीडया युक्तो ममार नृप दुष्टधीः ॥५८॥ अज्ञानव्रतपुण्येन स स्वानंदगतोऽभवत् । महापापी व्रतस्यैव प्रभावेण महीपते ॥५९॥ स्वानंदे गणपं दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । एवं व्रतप्रभावेण जना ब्रह्म प्रलेभेरे ॥६०॥ तत्रैवं कति संख्यातुं शक्यते न कदाचन । वर्षायुर्तैर्महाराजाऽखिलं केनाऽपि योगिना ॥६१॥ यदि ज्ञानेन सा देवी चतुर्थी साधिता भवेत् । वरदा तत्र किं चित्रं तस्मै ब्रह्मप्रदा भवेत् ॥६२॥ इदमाषाढागायाश्च चतुर्थ्याश्चरितं पठेत् । शृणुयाद्द्वरदायाश्चेत् स लभेदीप्सितं फलम् ॥६३॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते आषाढशुक्लचतुर्थीचरितवर्णनं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आवणे वरदायाश्च माहात्म्यं वद विस्तरात् । न तुप्यामि कथां श्रुत्वा ब्रह्मभूयप्रदां प्रभो ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अंगदेशे पुरं श्रीमच्छततारं बभूव ह । राजा राज्यं चकाराश्वसेनसंज्ञोऽपि तत्र हि ॥२॥ धर्मेण नीतियुक्तेन नानादानपरायणः । देवविप्रातिथिप्रेप्सुर्बभूवातिपराक्रमी ॥३॥ नानाव्रतपरो राजा यज्वा तेजस्विनां वरः । शस्त्रास्त्रैः पृथिवीं सर्वा जिग्ये बलसमन्वितः ॥४॥ सार्वभौमः स विख्यातस्त्रिलोकीकीर्तिकारकः । राज्ञः सर्वान् वशे चक्रे सेवकान् करदायिनः ॥५॥ एवं राज्यं वशं कृत्वा भूतलं स चकार ह । ततोऽकस्माज्ज्वरस्तस्य समुत्पन्नोऽतिदाहकः ॥६॥ ज्वरेण पीडितोऽत्यंतं निशि निद्रां न चाऽलभत् । नानोपायांश्चकाराऽसौ ज्वरहीनो बभूव न ॥७॥ एवं वर्षे गते पूर्णे स्मोऽस्थिचर्मवशेषितः । अत्यंतदुःखितो राजा विललाप भृशतुरः ॥८॥ विषेण देहपातार्थमुद्यतोऽभून् महीपतिः । जगाम

सहसा तत्र देवलो योगिसत्तमः ॥९॥ तं दृष्ट्वा प्रणनामाथ पूजयामास बांधवैः । सुक्त्वा तृप्तं जगदेदं वचनं साधुमार्गवित् ॥१०॥ अश्वसेन उवाच । धन्यं मे जन्म कर्माऽपि पिता माता व्रतादिकम् । अधुना सफलं दानं येन ते दर्शनं मुने ॥११॥ उवरेण पीडितोऽत्यंतं विषपाने महामुने । तत्परोऽहं प्रपश्याम्यागतं त्वां योगिसत्तम ॥१२॥ मृतोऽहं विषपानेनात्महत्यां न लभे कदा । तव दर्शनमात्रेण मुक्तो यास्यामि धाम तत् ॥१३॥ एवमुक्त्वा रुरोदाऽपि ततस्तं देवलो मुनिः । उवाच भावगंभीरः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥१४॥ देवल उवाच । राज्ञे नष्टं त्वदीये यच्चतुर्थीसंज्ञितं व्रतम् । तेन त्वं रोगयुक्तोऽसि मृतो गच्छसि नारके ॥१५॥ चतुःपदार्थदं पूर्णं सर्वदौ संमतं परम् । न कृतं चेत् फलैर्हीनं कर्म सर्वं भवेन्नृप ॥१६॥ त्वया यच्च कृतं कर्म नानापुण्यात्मकं महत् । चतुःपदार्थहीनं तच्चतुर्थीव्रतहीनकम् ॥१७॥ एवमुक्त्वा महायोगी चतुर्थीव्रतसंश्रिताम् । कथां संश्रावयामास राजा श्रुत्वा तमब्रवीत् ॥१८॥ अश्वसेन उवाच । अहो व्रतस्य माहात्म्यं संश्रुतं परमाद्भुतम् । अधुना वद माहात्म्यं गणेशस्य महामुने ॥१९॥ देवल उवाच । गणेश्वरस्य माहात्म्यं मया वक्तुं न शक्यते । उपाधिना युतं राजन् वदिष्यामि स्वरूपकम् ॥२०॥ असितान् मे पितुर्वक्त्राच्छ्रुतं तत्ते वदाम्यहम् । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं ब्रह्मयोगप्रकाशकम् ॥२१॥ पुराऽहं तपसा युक्तोऽभवंस्तत्र समागतः । जैगीषव्यो महायोगी शैवः सहजगो बभौ ॥२२॥ मया सुसत्कृतो योगी संस्थितः पूजितः स्तुतः । ममाश्रमे न किञ्चिन् माऽवदत् सोऽपि महायशाः ॥२३॥ तस्य चिह्नं समालोक्य मनसा धारयाम्यहम् । अकर्मकारकश्च स्म देहरक्षणतत्परः ॥२४॥ ध्यानादिशून्यभावेन तिष्ठति अष्ट एव च । शांतियोगेन हीनः स्म तथा योगिस्वरूपधृक् ॥२५॥ ततोऽहं तं गृहे त्यक्त्वा गतः सामुद्रके जले । मदीयचित्तगं ज्ञात्वा स तत्रैव समाययौ ॥२६॥ अहो कैनेव मार्गेणाऽगतोऽयं योगिसत्तमः । तापसेन मयाऽऽकाशे गच्छता नावलोकितः ॥२७॥ त्यक्त्वा ततस्तं तत्राहमगमं स्वर्गमंडलम् । तत्रापि जैगीषव्यश्च मया दृष्टो महामते ॥२८॥ एवं नानाविधैर्मार्गैः स्वर्गेषु गतवानहम् । मया तेषु महायोगी दृष्टः संपूजितोऽमरैः ॥२९॥ ततोऽकस्मान् महायोगी सौऽतर्धानं चकार ह । तद् दृष्ट्वा सिद्धसंधांश्चापृच्छं तैः कथितं नृप ॥३०॥ ब्रह्मलोके गतः सोऽपि तत्र तेन गतिर्भवेत् । ततोऽहं खेदसंयुक्तः स्वाश्रमं पुनरागमम् ॥३१॥ तत्रापि गृहमध्येऽसौ मया दृष्टो महायशाः । संपूज्य प्रणतो भूत्वाऽवदं योगपरायणः ॥३२॥ तारयस्व महायोगिन् संसारान् मां कुशिष्यकम् । छलनायां समायुक्तं दयया त्वं दयानिधे ॥३३॥ जैगीषव्य उवाच । हिंसात्मकं कुरुष्व त्वं

कर्म मा यत्नधारकः । ब्रह्माहमिति बोधेन शमी दमपरो भव ॥३४॥ यदाज्ञावशां सर्वं वर्तते तं भजस्व च । तेन योगी त्वमेवेह भविष्यसि न संशयः ॥३५॥ जैगीषव्यश्चैवमुक्त्वा तत्रैवांतरधीयत । अहं तत्र समासीनो हिंसां त्यक्त्वा तथाऽभवम् ॥३६॥ ततः स्म पितरः सर्वे महत् कुर्वन्ति रोदनम् । अहो कर्म परित्यज्य देवलो न उपेक्षते ॥३७॥ अस्मान् कः पुष्यति प्राज्ञो निराधारा वयं कृताः । देवलेन न संदेहः क्षुधाविष्टास्तृषा युताः ॥३८॥ तान् दृष्ट्वा दुःखितोऽहं वै कर्म कर्तुं समुद्यतः । मया दृष्ट्वा ओषधयो महत् कुर्वन्ति रोदनम् ॥३९॥ अस्मानहोऽभयं दत्त्वा देवलः क्रौर्यमाश्रितः । निर्लज्जः पुनरेवाऽसौ छेदयिष्यति दुर्मतिः ॥४०॥ ततोऽहं नितरां खिन्नो ह्युभयत्रैव संकटात् । विचार्य स्वहिते सक्तः शमी दमपरोऽभवम् ॥४१॥ सर्वाभयस्वभावेन कर्मणा योगसेवया । क्रमेण सहजे योग्योऽहं ब्रह्मणि परोऽभवम् ॥४२॥ तत्र स्वाधीनतां दृष्ट्वा शान्तिहीनोऽभवं पुनः । अगमं पितरं तत्र योगीर्द्रवदितं स्तुतम् ॥४३॥ तत्राऽसितं प्रणम्यैवाऽपृच्छं ब्रह्म सनातनम् । योगशांतिप्रदं पूर्णं ततो मां सोऽब्रवीद्वचः ॥४४॥ असित उवाच । संयोगाद्विद्धि पुत्र त्वं स्वसंवेद्यात्मकात् किल । चतुर्विधं समुत्पन्नं तत्त्यजस्व समाधिदम् ॥४५॥ अयोगेन च संयोगो हृश्यते योगिभिः कदा । संयोगायोगयोगयोगो योगशांतिप्रदो मतः ॥४६॥ भजस्व गणराजं त्वं तदर्थं नित्यमादरात् । सदा योगस्वरूपं तं शान्तिदं योगिनोऽब्रुवन् ॥४७॥ संयोगेऽयं गकाराख्यो णकाराख्यस्त्वयोगके । तयोयोगे गणाधीशो ज्ञातव्यो विबुधैः सदा ॥४८॥ एवमुक्त्वा ददौ मंत्रं महाभक्ताक्षरं परम् । गाणपत्यः प्रसन्नात्मा पिता मे गणपं भजन् ॥४९॥ ततस्तं प्रणिपत्यैव गतोऽहं स्वाश्रमे नृप । गणेशं पूजयामि स्म ध्यात्वा जपपरोऽभवम् ॥५०॥ ततः स्वल्पेन कालेन शान्तिं प्राप्तोऽहमेव च । योगिवंद्योऽभवं राजंस्तथापि गणपं भजे ॥५१॥ गते वर्षे समायातो गणेशो भक्तवत्सलः । स्तुतः संपूजितस्तत्र मया हृष्टेन चेतसा ॥५२॥ ततो मां गाणपत्यं स पितृतुल्यं महोदरः । कृत्वा स्वानंदके धाम्नि गतो ब्रह्मपतिः प्रभुः ॥५३॥ उक्त्वा दशाक्षरं मंत्रं ददावेवं नृपाय च । अंतर्धाय स्वमात्मानं देवलः स्वाश्रमेऽगमत् ॥५४॥ ततः स राजशार्दूलो गणेशभजने रतः । तत्राऽदौ श्रावणी प्राप्ता वरदा या चतुर्थिका ॥५५॥ तां चकार जनैः सर्वैः पुरवासिभिरादरात् । उपोषणसमायुक्तः पंचम्यां पारणे रतः ॥५६॥ ततो दाहविनिर्मुक्तो ज्वरहीनो बभूव ह । जनाः सर्वे च रोगाद्यैर्हीना जातास्तदद्भुतम् ॥५७॥ ततस्तेन महीपृष्ठे विख्यातं तद्रतं कृतम् । शुक्लकृष्णभवं चक्रुर्वन्तं सर्वे धरातले ॥५८॥ आरोग्यादिसमायुक्ता हृष्टपुष्टा जनाः बभूवुः । व्रतस्य पुण्ययोगेन

पुत्रपौत्रधनान्विताः ॥५९॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य राजा शांतिपरायणः । सखीक एकांते सोऽभूदभजङ्गनायकम् ॥६०॥
 अंते स्वानंदगो राजा ब्रह्मभूतो बभूव ह । क्रमेण सर्वे लोका वै ब्रह्मभूता बभूविर ॥६१॥ एवं व्रतस्य माहात्म्यं सर्वसिद्धि-
 प्रदायकम् । कथितं ते महाराज पुनः शृणु कथानकम् ॥६२॥ गुर्जरे पापकर्माकः क्षत्रियो दुर्बलोऽभवत् । बाल्यात् प्रारभ्य
 दुष्टात्मा पापकर्मपरायणः ॥६३॥ स्त्रीमांसमदिरासक्तो जनानां च पशोस्तथा । वधे रतो गुरुं चैव मारयामास मंदधीः
 ॥६४॥ गुरोर्द्रव्यं गृहीत्वा स वनगश्च बभूव ह । एवं नानाविधं पापं चकार नित्यमादरात् ॥६५॥ एकदा ज्वरयुक्तः स
 बभूव क्षत्रियाधमः । अत्यंतं व्याकुलो जातो देहशुद्धिं न चास्मरत् ॥६६॥ दैवयोगेन शुक्ला सा श्रावणे सुसमागता ।
 चतुर्थी तत्र तेनैवान्नं जलं भक्षितं न च ॥६७॥ पंचम्यां तेन किंचिद्वै भक्षितं त्वन्नमादरात् । रोगहीनो बभूवाऽपि पुनः
 पापं समाचरत् ॥६८॥ कालेन निधनं प्राप्तं तं नेतुं च समागताः । दुष्टं संगृह्य गाणेना ब्रह्मभूतं प्रचक्रिरे ॥६९॥ अज्ञान-
 व्रतजनैव पुण्येन क्षत्रियो ययौ । स्वानंदं किं पुनर्ज्ञानिनां कथा का नृपात्मज ॥७०॥ एवं नाना जनाद्याश्च चतुर्थीव्रतपुण्यतः ।
 ब्रह्मभूता मया वक्तुं न शक्यास्ते बभूविर ॥७१॥ इदं श्रावणगायाश्च वरदायाः पठेन्नरः । माहात्म्यं शृणुयाच्चेद्वा स सर्वं
 संलुभेत् फलम् ॥७२॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते श्रावणशुक्लचतुर्थीव्रतकथनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । वद ब्रह्मन् मले मासे चतुर्थी या समागता । वरदा चरितं तस्याः सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥१॥
 वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनम् । चतुर्थी महिमायुक्तं श्रवणात् सर्वदं परम् ॥२॥ आंध्रि राजा सुषेणश्च
 चकार राज्यमुत्तमम् । नगरे चंपके भूप शस्त्रास्त्रे पारगो मतः ॥३॥ नीत्या धर्मेण कीर्त्या च दानेन यश आर्जयत् ।
 देवविप्रातिथिप्रप्सुर्यज्वा व्रतपरायणः ॥४॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं राज्यं चकार धर्मतः । राजानः करदाः सर्वे सेवां
 चक्षुर्महीपतेः ॥५॥ तस्य राज्ये महा सर्पा बभूवस्तज्जनान् सदा । यत्र तत्राऽचरन् क्षुब्धाः सर्पाः परमदारुणाः ॥६॥ जनैः कुत्र
 महीपाल प्रगंतुं नैव शक्यते । तथैव दुःखितैः स्यातुं वनेषु च गृहेषु च ॥७॥ राजा तथैव दुःखार्तो महाभयपरायणः ।

नागानां शान्तये सर्वैः पंचमी साधिताऽभवत् ॥८॥ तथा स्म न शमं याति नागाः परमदारुणाः । नानापुण्यानि तीर्थानि
 जनाश्चक्रुर्विशेषतः ॥९॥ तथाऽधिकं ययुः क्रूरा नागाः सर्वत्र भूमिषु । राजेंद्रः खगुरं तत्र जैमिनिं शरणं ययौ ॥१०॥
 तं प्रणम्य पुरस्तस्य संस्थितः स कृतांजलिः । तं मुनिर्मानयामासाऽऽसनदानाद्विशेषतः ॥११॥ पप्रच्छ विनयेनैव युक्तं
 किमर्थमागतः । सुषेणः स तथोवाच निःश्वस्य मुनिपुंगवम् ॥१२॥ सुषेण उवाच । स्वामिन् सर्पा अपाराश्च धर्षतश्च सदा जनान् ।
 न स्थातुं शक्यते तत्र भयसंकुलितैर्मुने ॥१३॥ नानोपायाः कृतास्तत्र न शान्तिं लेभिरे ततः । तदर्थं त्वां महाभाग
 प्रष्टुमत्र समागतः ॥१४॥ वद सर्पगणानां च शान्तये किं करोम्यहम् । विप्र नो चेत् त्वत्समीपे देहत्यागं करोमि वै ॥१५॥
 वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्टो महातेजा जैमिनिस्तमुवाच ह । स्वशिष्यं निंदयन् राजंस्तच्छृणुष्व समाहितः ॥१६॥ जैमिनिरुवाच ।
 चतुर्थीजं महापापिन्नष्टं राज्ये तव व्रतम् । तेन त्वं च मृतैः सर्वैर्नरके प्रपतिष्यसि ॥१७॥ चतुर्णां पुरुषार्थानां दातृत्वाद्वरदा
 मता । तथा संकटनाशित्वात् संकष्टी सा प्रकीर्तिता ॥१८॥ यदि व्रतं च सर्वादौ न कृतं चेन्निरर्थकम् । कर्महीनं
 चतुर्भिस्तन्नित्यं कार्यं ततः प्रभो ॥१९॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्याश्च माहात्म्यं मुनिसत्तमः । कथयामास तच्छ्रुत्वा सुषेणस्तः
 तथाऽब्रवीत् ॥२०॥ सुषेण उवाच । कीदृशोऽयं गणेशानो व्रतं यस्य महाद्भुतम् । वद तस्य स्वरूपं मे भजिष्यामि महाप्रभुम्
 ॥२१॥ जैमिनिरुवाच । न वक्तुं शक्यते राजन् केनाप्येतत् स्वरूपकम् । उपाधिना युतं दुर्द्धिं वदामि शृणु तत्त्वतः ॥२२॥
 अहं पुरा सुशान्त्यर्थं व्यासं च शरणं गतः । मह्यं संकथितं तेन साक्षान्नारायणेन च ॥२३॥ तदेव त्वां वदिष्यामि स्वशिष्यं
 च नृपाधमम् । यदि तं भजसि ह्यद्य सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥२४॥ देहदेहिमयं सर्वं गकाराक्षरवाचकम् । गकारवाचकं
 ब्रह्म संयोगायोगरूपकम् ॥२५॥ तयोः स्वामी गणेशस्तु पश्य वेदे महामते । चित्ते निवासकत्वाच्चितामणिवै स कथ्यते ॥२६॥
 चित्तरूपा स्वयं बुद्धिर्भ्रातिरूपा महीपते । सिद्धिस्तत्र तयोर्योगे प्रलभ्येत तयोः पतिः ॥२७॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य ददौ मंत्रं
 षडक्षरम् । सुषेणाय यथान्यायं विधियुक्तं विशेषतः ॥२८॥ ततस्तेनाभ्यनुज्ञातः स्वपुरं स जगाम ह । तत्राऽऽदौ मलमासश्च
 संप्राप्तस्तेन भूमिप ॥२९॥ मलमासे गणेशस्य वरदाख्यं समागतम् । सोऽपि शुक्ले चतुर्थीजं व्रतं चक्रे सुभक्तितः ॥३०॥
 नागरैर्विविधैर्लोकैः समीपग्रामसंस्थितैः । तत्कृतं विधिना राजन् सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥३१॥ ततस्तेन सुषेणेन प्रशस्तं
 भूमिमंडले । कृतं ततो जनाः सर्वे चक्रुर्हर्षसमन्विताः ॥३२॥ अभवन् व्रतपुण्येन सर्पा अंतर्हिता बभुः । लोका रोगादिभिः

सर्वे वर्जिता हर्षसंयुताः ॥३३॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्ता धनधान्यसमन्विताः । नानासुखेषु संसक्ता अभवंस्तत्र ते ततः ॥३४॥ राजा गणपतिं नित्यमभजन्वान्यर्चतसा । षडक्षरेण मंत्रेण विधियुक्तेन पूजयन् ॥३५॥ पुत्रे राज्यं विनिक्षिप्य सखीकः स वनं ययौ । तत्र विघ्नेशमेवं सोऽपूजयन्नपतत्परः ॥३६॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । जनाः सर्वे व्रते संस्थाः शुक्लकृष्णभवे परे ॥३७॥ स्वांति क्रमेण ते सर्वे ब्रह्मभूता बभूविर । व्रतस्यैव प्रभावेण न किंचिद् दुर्लभं भवेत् ॥३८॥ अन्यच्छृणु महीपाल चरितं मलमासगम् । पुण्यं शुक्लचतुर्थीजं श्रवणात् सर्वदं भवेत् ॥३९॥ हस्तिनापुरवासी च क्षत्रियः कः सुदारुणः । बाल्यात् प्रभृति वै सोऽपि पापाचारो बभूव ह । ॥४०॥ द्रव्यलोभार्थमेवं स्वजनकं स जघान ह । परस्त्रीलालसः पूर्णश्चौरकर्मपरोऽभवत् ॥४१॥ एवं नानाविधं पापं चक्रेऽसौ दुर्मतिः सदा । वने स्थितः कदाचिद् द्वै जनान् जघे महाखलः ॥४२॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र संपैणैव महीपते । दष्टः सोऽपि भयोद्विग्नो गृहे गंतुं मनो दधे ॥४३॥ ततो विषेण संव्याप्तो देहस्तेन पपात ह । दैवयोगेन तत्राऽसौ जलान्नरहितोऽभवत् ॥४४॥ शुक्लपक्षे मले मासे चतुर्थी सा तिथिस्तदा । तेन प्राप्ता तत्र भूप अज्ञानेन व्रतं कृतम् ॥४५॥ पंचम्यां स मृतस्तत्र वने घोरे महाखलः । स्वानंदे गणपं दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४६॥ नाना जना व्रतेनैव ब्रह्मभूता बभूविर । इह सुक्त्वाऽखिलान् भोगानंते वक्तुं न शक्यते ॥४७॥ इदं चतुर्थीमाहात्म्यं मलमासे शृणोति चत् । शुक्लपक्षे लभेत् सोऽपि पठेद्वा सर्वमंजसा ॥४८॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते मलमासशुक्लचतुर्थीचरितवर्णनं नाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥

५७ ५८ ५९

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । संश्रुत्य वरदाया वै माहात्म्यं सर्वदं परम् । अत्यंतं कृतकृत्योऽहं जातो नास्त्यत्र संशयः ॥१॥ नानेन सदृशं किंचिद्रतं सर्वार्थदं परम् । धन्यास्ते पुरुषा विप्र चतुर्थीव्रतकारकाः ॥२॥ अधुना संकटायाश्च माहात्म्यं वद विस्तरात् । न तृप्यामि सुधारूपां कथां श्रुत्वा समासतः ॥३॥ मुद्गल उवाच । एवं पृष्टो महायोगी वसिष्ठस्तमुवाच ह । तच्छृणुष्व प्रजानाथ श्रवणानंददायकम् ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । तव भावं विदित्वाऽहं संतुष्टो नृपसत्तम । पुण्यवानसि येन त्वं गणेशे भक्तिमानसि ॥५॥ न ह्यल्पपुण्ययोगेन गणेशस्य महात्मनः । कथायां जायते प्रीतिर्धन्योऽस्यत्र न संशयः ॥६॥ कथां शृणु महाभाग चतुर्थीसंश्रितां पराम् । कृष्णपक्षे महापुण्यां सर्वसिद्धिप्रदायिनीम् ॥७॥

अत्र ते कथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनम् । महापुण्यप्रदः पूर्णश्रवणात् पठनाद्भवेत् ॥८॥ सहस्राख्ये पुरे राजन् शूरसेनो महीपतिः । सभायां गानसंयुक्तो बभूवे भूपसेवितः ॥९॥ तत्राऽकस्माद्विमानं वै पतितं ज्वलनप्रभम् । तद् दृष्ट्वा परमाश्चर्यं ज्ञातुं दूतानचोदयत् ॥१०॥ दूतैः संज्ञापितो राजा विमानं द्रष्टुमुत्सुकः । स ययौ नगरप्रांते पुरवासिभिरावृतः ॥११॥ तत्रैदं देवयुक्तं स दृष्ट्वा विस्मितमानसः । प्रणनाम पदा गत्वा दंडवत् पृथिवीतले ॥१२॥ पुनरुत्थाय राजाऽसौ कृत्वा करपुटं शनैः । हर्षयुक्त उवाचेदं वचनं भक्तिसंयुतः ॥१३॥ शूरसेन उवाच । धन्यं जन्म वयो दानं पितरौ नगरादिकम् । कृतकृत्योऽस्मि देवैर्द्र दर्शनात्ते सहायुगः ॥१४॥ वद कुत्र विभो गंतुं कुतो व्रजसि वा स्थलात् । लालसस्ते विमानं च कथं निपतितं सुवि ॥१५॥ न जाने केन पुण्येन सर्वेषां दर्शनं च ते । जातं देवसमूहेन वदाज्ञां किं करोम्यहम् ॥१६॥ विमानचलने यत्नं कुरु त्वं देवनायक । केन पापेन ते यानं पतितं तद्वदस्व मे ॥१७॥ एवं पृष्ठो महोत्तमा महेंद्रस्तमुवाच ह । विनीतं भक्तिसंयुक्तं राजेंद्रं हर्षसंयुतः ॥१८॥ इन्द्र उवाच । कैवर्तको महापापी नामा विघ्नेशमाभजत् । मुद्गलेनोपदिष्टश्च नाममंत्रपरायणः ॥१९॥ सहस्रे तद्वरेणाऽसौ वर्षेषु ब्राह्मणोत्तमः । भ्रूमध्यान्निःसृता शुंडा भ्रूशुंडी चाऽभवत् मुनिः ॥२०॥ तस्य दर्शनमात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते । दर्शनार्थं गतोऽहं तु संपूज्येह समागमम् ॥२१॥ अत्रापि पापरूपस्य दशा वैश्यस्य कुष्ठिनः । विमानं पतितं भूमौ तव दूतस्य मानद ॥२२॥ यदि संकष्टिका राजंश्चतुर्थी कृष्णपक्षगा । साधिता व्रत-भावेन तस्याः पुण्यं प्रदीयताम् ॥२३॥ तदा विमानमेवेदं चलेदत्र न संशयः । नान्यथा पुरुषार्थैश्च विमानचलनं भवेत् ॥२४॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र विमानं च द्वितीयकम् । समागतं गणेशस्य दूतयुक्तं महाद्भुतम् ॥२५॥ तत्रैव नगरे भूप चांडाली पापकारिणी । अंधा कुष्ठयुताऽत्यंतं कृमिभारसमाकुला ॥२६॥ पूयशोणितदिग्धांगा दुर्गंधेन समावृता । बभूव भिक्षया सा वै रता जठरपोषणे ॥२७॥ पौषकृष्णतृतीयायां निशा किंचावशेषिता । मद्यपानं तथा तत्र कृतं सुष्वाप निर्भया ॥२८॥ मद्यपानबलेनैव निद्रां लेभे तथांस्त्यजा । चतुर्थ्यामुदिते चंद्रे जाते जागरिताऽभवत् ॥२९॥ ततोऽपि क्षुधयाऽऽविष्टा रात्रौ भिक्षार्थमेव च । बभ्राम तत्र केनाऽपि दत्तान्नं बुभुजे च सा ॥३०॥ पंचम्यां सा मृता तत्र नृप संगृह्य गणपाः । विमानेन ययुस्ते वै स्वानंदे व्रतकारिणीम् ॥३१॥ गच्छंती वायुना स्पृष्टा विमानेत्यजजा नृप । स वायुः सहसा गत्या-स्पृशदिन्द्रविमानकम् ॥३२॥ व्रतकारिशरीरस्य स्पृष्टो वायुः सुपुण्यवान् । विमानं चालयामास देवैर्द्रस्य महाद्भुतम् ॥३३॥

तद् दृष्ट्वा विस्मिताः सर्वे देवा मुनिगणादयः । ज्ञानदृष्ट्या च तज्ज्ञात्वा शशंस् राजसत्तमम् ॥३४॥ इन्द्रे स्वर्गं गते देवै राजा स्वनगरं ययौ । विस्मितस्तं प्रणम्यैव वसिष्ठं मां समानयत् ॥३५॥ मया विधियुतं तस्योपदिष्टं मुख्यकं व्रतम् । चकार स यथान्यायमंगारकयुतं पुरा ॥३६॥ माघे कृष्णचतुर्थ्यां स कृत्वा व्रतमनुत्तमम् । पुनः संपूज्य पंचम्यां गणेशं संस्थितोऽभवत् ॥३७॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र विमानं सहसाऽऽगतम् । गणेशदूतसंगुक्तं शूरसेनपुरे महत् ॥३८॥ विमानाद्गणनाथस्य दूता उत्तीर्य तं नृपम् । जगुर्व्रतप्रभावेण चल राजन् गणेश्वरम् ॥३९॥ दूतानां वचनं श्रुत्वा राजा विस्मितमानसः । प्रणिपत्य प्रपूज्यैव तानुवाच सुहर्षितः ॥४०॥ शूरसेन उवाच । आरभ्य जन्मतो देवा अद्यावधि मया हठात् । यत्किंचिन्नागरैः सार्धं सदा सुक्तं शुभाशुभम् ॥४१॥ अधुना तान् परित्यज्य कथं यामि गजाननम् । ततस्तं गणराजस्य दूता ऊचुः शृणुष्व तत् ॥४२॥ गाणपत्या ऊचुः । नागरैः सह राजेंद्र चल त्वं विघ्ननायकम् । यथाविधि व्रतस्यैव प्रभावेण महामते ॥४३॥ यथाशास्त्रं व्रतस्यास्य महिमा केन गम्यते । अतो विश्वस्य चोद्धरे समर्थस्तु सुपुण्यतः ॥४४॥ ततोऽतिहर्षितो राजा चतुर्वर्णजनैः सह । नगरस्थैर्विमानं स समारुह्य स्थितोऽभवत् ॥४५॥ ततो गाणेशकैस्तत्र विमानं चालितं नृप । न चचाल जडीभूतं ध्यानयुक्ता बभूविरै ॥४६॥ ज्ञात्वा तं कुष्ठिनं त्यक्तुं गाणेशाश्च समागताः । तान् प्रणम्य जगादाऽसौ राजेंद्रो रोदनाकुलः ॥४७॥ महापापी च वैश्योऽयं यस्य दृष्ट्या पपात ह । विमानं सुरनाथस्य तथापि शृणुत प्रियाः ॥४८॥ किमनेन कृतं पापं मां ततो वदत ह्यहम् । प्रायश्चित्तं करिष्याम्यनेन गच्छामि संयुतः ॥४९॥ ततस्तं गणनाथस्य दूता ऊचुः प्रहर्षिताः । शृणु राजन्नयं वैश्यः पूर्वजन्मनि बाडवः ॥५०॥ बुधनामा महापापी बाल्यात् प्रारभ्य सर्वदा । माता पतिव्रता चास्य शाकिनी परिकीर्तिता ॥५१॥ दूर्वो नाम पिता चास्य तपस्वी वेदपारगः । पत्नी पतिव्रता प्रोक्ता सावित्री कुलजाऽभवत् ॥५२॥ यौवनस्थः स्त्रियं त्यक्त्वा परस्त्रीलालसोऽभवत् । कदाचिद्गौडपुर्यां का वेद्या रूपवती ययौ ॥५३॥ तां दृष्ट्वा विस्मितोऽत्यंतं तया रेमे निरंतरम् । हृत्वा गृहस्थं द्रव्यं स ददौ तस्यै विशेषतः ॥५४॥ पात्रभूषणकाबंधं वै हृत्वा परगृहस्थितम् । चौर्यमद्यादिसंयुक्तस्तया रेमे सुदुर्मतिः ॥५५॥ कदाचित् स निशायां वै नागतः स्वगृहे नृप । तदर्थं मुनिमुख्योऽसौ दूर्वो बभ्राम तत्पुरे ॥५६॥ जनाः केऽपि न विप्रं त्वक्थयन्तं विशेषतः । पुत्रस्य दुर्विनीतस्य चरित्रं क्रोधभीतितः ॥५७॥ गृहे गृहे स्वपुत्रं स नालभच्च ततो ययौ । निशीथे स्वगृहे प्राप्ते पप्रच्छ वनितां द्विजः ॥५८॥

सोवाच नागतः स्वामिन् पुत्रो मे स्वगृहे प्रभो । एकपुत्रस्नेहवशात् पुनस्तं सो गवेषयत् ॥५९॥ निशीथे निद्रिते लोके
 जनान् पप्रच्छ मार्गगान् । बुधः कुत्र प्रहृष्टो मामेकं वदत पुत्रकम् ॥६०॥ एवं नाना जनास्तेन पृष्ठास्तेन जगुः सुतम् ।
 ततो भीमोऽत्यजो वृद्धो मिलितस्तं जगाद सः ॥६१॥ तेनैव कथितं स्पष्टं पुत्रो वेद्यागृहे स्थितः । मद्यपः किं पृच्छसि
 त्वं तपस्विन् जातिदूषणम् ॥६२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विस्मितो मुनिपुंगवः । वेद्यागृहे स्वपुत्रं तं दृष्ट्वावाच मदान्वितम्
 ॥६३॥ किं त्वं मद्यप वेद्याया गृहे तिष्ठसि दूषक । अधुना देहमुत्सृज्य व्रजस्व यममंदिरे ॥६४॥ पुन्नामनरकात् त्राता
 पुत्रस्तेन प्रकीर्तितः । नरकप्रद एवं मे किमर्थं पुत्र आगतः ॥६५॥ एवं पितुर्वचः श्रुत्वा बुधः क्रोधसमन्वितः । लत्तया
 ताडयामास पितरं च पुनः पुनः ॥६६॥ वृद्धः क्षुधातुरः सोऽपि मर्मस्थाने प्रहारतः । ममार तं प्रगृह्याऽसौ बुधश्चिक्षेप वै
 बहिः ॥६७॥ प्रभाते स्वगृहे पुत्रमागतं सा बुधं ततः । जननी स्नेहसंयुक्ता पप्रच्छ क्व स्थितं त्वया ॥६८॥ गवेषितुं च ते पुत्र
 पिता त्वां प्रजगाम ह । तमानय महाभाग ततः स्नानं समाचर ॥६९॥ मातुर्वचनमेवं स बुधः श्रुत्वा पुनः पुनः ।
 क्रोधयुक्तः स्वयष्ट्या तां ताडयामास मस्तके ॥७०॥ मस्तकः स्फुटितस्तस्याः सा ममार तपस्विनी । बहिः प्रक्षिप्य तां
 वेद्यागृहमागात् स हर्षितः ॥७१॥ अदहंस्तौ जनाः संतो ब्राह्मणीं ब्राह्मणं तथा । पितृगौरवभावेन राजा तं न शशास
 ह ॥७२॥ पुनर्गृहागतं सा तं सावित्री दुःखसंयुता । उवाच किं कृतं स्वामिन् पितुर्मर्तुर्वधात्मकम् ॥७३॥ वेद्यां त्वं मां
 परित्यज्य किमर्थं गच्छसि प्रभो । सर्वावयवसंपूर्णा सुंदरी धर्मपालिनीम् ॥७४॥ चतुरा करजेष्वेव नरदेहः सुदुर्लभः ।
 ज्ञानकर्मादिसंयुक्तस्तत्र ब्राह्मण्यकं कुतः ॥७५॥ ब्राह्मणत्वं समासाद्य पापमिच्छति दुर्मतिः । निर्धिं त्यक्त्वा स्वहस्तस्थं
 विष्ठाभक्षणलालसः ॥७६॥ तथा कृतं त्वया नाथ तेनाऽहं दुःखिता भृशम् । कां गतिं च त्वया सार्धं गमिष्यामि
 महामते ॥७७॥ एवमाकर्ण्य दुष्टात्मा तां जघान स्वयष्टितः । काष्ठैः सा मर्मभेदेन ममार स्वर्गगाऽभवत् ॥७८॥ एवं स्वल्पे
 गते काले बुधोऽगात् स्वगुरोर्गृहे । अयमद्भुरुपत्नीमेकाकिनीं तां सुदुर्मतिः ॥७९॥ दारुणानि च पापानि एवं नानाविधानि
 सः । चकारान्ते गृहे याम्ये यातनां बुभुजे ततः ॥८०॥ मुक्तभोगः स वैद्योऽयं जातः कुष्ठसमन्वितः । पापाचरणमत्रापि
 कुरुते दारुणं महत् ॥८१॥ द्रव्यलोभार्थमेवायं वने गत्वा द्विजादिकान् । हन्ति नित्यं सतीनां च स वने दूषकोऽभवत् ॥८२॥
 शरसेन अतस्त्यक्तवैनं याहि त्वं गजाननम् । अस्य स्पर्शेन राजेंद्र सचैलं स्नानमापतेत् ॥८३॥ दूतानां वचनं श्रुत्वा

कंपितो राजसत्तमः । जगाद तान् प्रणम्यैव हा हा कृत्वा सुदारुणम् ॥८४॥ शूरसेन उवाच । पापानां गणना नास्ति प्रायश्चित्तं न विद्यते । अधुना तादृशं चात्र मया किं क्रियते गणाः ॥८५॥ कृपया सर्वपापानां प्रायश्चित्तं महाद्भुतम् । कथ्यतां तत् कृरिष्यामि देहपातावधिं किल ॥८६॥ ततस्तं गाणपत्यास्तेऽद्भुवन् हर्षसमन्विताः । गजानन इति प्राज्ञ आवायस्व जनाधमम् ॥८७॥ चतुर्वेदसमुद्भूतं सारं ब्रह्ममुखोद्भूतम् । चतुर्मुखैश्च संगीतं सुयोगेन गजाननम् ॥८८॥ तेषां वचनमाकर्ण्य शूरसेनः प्रहर्षितः । गजाननेति वैश्यस्याऽजपत् कर्णे स सादरः ॥८९॥ श्रुत्वा पापविनिर्मुक्तो वैश्यः स्वर्णतनुर्यथा । कुष्ठहीनः स शोभाभिर्युक्तो वै हर्षितोऽभवत् ॥९०॥ ततः सवैः समायुक्तो नगरस्थैर्विशेषतः । चतुराकरजै राजा ययौ विघ्नशमादरात् ॥९१॥ स्वानंदे गणपं दृष्ट्वा ब्रह्मभूताश्च जंतवः । बभूवुः स यथा राजा गाणपत्यो बभूव ह ॥९२॥ ब्रह्मभूतः स राजेंद्रो व्रतपुण्यप्रभावतः । जंतुभिः सहितश्चातः कोऽहो वर्णयितुं व्रतम् ॥९३॥ चतुर्विधं जगत् सर्वं संकष्टं संमतं नृप । तत्त्यक्त्वा व्रतपुण्येन ब्रह्मभूतो भवेन्नरः ॥९४॥ इदं माघचतुर्थ्यास्तु संकष्टयाः संशृणोति यः । माहात्म्यं वाऽपि पठति सर्वार्थं लभते परम् ॥९५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते माघकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । ब्रह्मन् श्रुत्वा च वै माधी संकष्टीजं सुविस्मितः । माहात्म्यं सर्वदं पुण्यं सर्वसंकटहारकम् ॥१॥ फाल्गुने कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी मता । तस्याश्चरित्रमेवं मे कथयस्व कृपानिधे ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । पौलस्त्यो रावणः प्रोक्तस्तपस्तप्त्वा सुदारुणम् । वरं लब्ध्वा त्रिलोकस्य राज्यं चक्रे महाबलः ॥३॥ प्रधानेषु समाक्षिप्य राज्यं राक्षससत्तमः । एकोति निर्जने गत्वा ध्यानसंस्थो बभूव ह ॥४॥ वेदोपनिषदि प्रोक्तं ब्रह्म वेदांतपारगम् । ध्यायति स्म विचारज्ञो ज्ञानयोगपरायणः ॥५॥ एवं बहौ गते काले न लेभे ज्ञानमुत्तमम् । तदा खेदसमायुक्तः सोऽतिष्ठच्छंकरं स्मरन् ॥६॥ ततः शिवेन तत्रैव प्रेषितो नारदो मुनिः । तं दृष्ट्वा नारदं रक्षः प्रणनाम कृतांऽजलिः ॥७॥ पप्रच्छ खेदसंयुक्तो नारदं योगिनां वरम् । स्वामिन् ज्ञानप्रदं किंचिद्ददस्व करुणायुतः ॥८॥ ज्ञानार्थं ध्याननिष्ठोऽहं नित्यं तिष्ठामि चादरात् । न लेभे तन् महत्

ज्ञानं किं करोमि महामुने ॥१॥ नारद उवाच । शिवेन प्रेषितोऽहं वै त्वदर्थं राक्षसोत्तम । शृणु ज्ञानप्रदं पूर्णं वाक्यं तत्कुरु सादरः ॥१०॥ चतुर्विधं जगद्ब्रह्म संकष्टं संमतं बुधैः । तन्नाशार्थं व्रतं मुख्यं संकष्टीसंज्ञकं कुरु ॥११॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्याः स माहात्म्यं नारदोऽब्रवीत् । तच्छ्रुत्वा रावणस्तं चाब्रवीद्धर्षसमन्वितः ॥१२॥ रावण उवाच । कीदृशोऽयं गणाधीशस्तस्य ज्ञानं वद प्रभो । यस्य व्रतं चतुर्णां च पदार्थानां प्रदायकम् ॥१३॥ न कृतं चेच्चतुर्णां तन्नाशकं नाऽत्र संशयः । सर्वदौ संमतं विप्र सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥१४॥ एवं पृष्ठो महायोगी नारदस्तमुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो रावणं लोकरावणम् ॥१५॥ नारद उवाच । महज्ज्ञानं कथयितुं गणेशस्य न शक्यते । उपाधिना वदिष्यामि राक्षसाधिप तच्छृणु ॥१६॥ गणः समूह- रूपश्च समूहा ब्रह्मवाचकाः । बाह्यांतरादियोगेऽयं समूहो जायते यतः ॥१७॥ देहिदेहमयं ब्रह्म गकाराक्षरवाचकम् । संयोगायोगरूपं यणकाराक्षरं मतम् ॥१८॥ तयोर्योगे गणेशश्च स्वामी सर्वत्र संमतः । तं भजस्व विधानेन तदा शान्ति- मवाप्स्यसि ॥१९॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । रावणाय महायोगी विधियुक्तं तमब्रवीत् ॥२०॥ यदि त्यजसि दैत्येन्द्र तदा भ्रंशमवाप्स्यसि । अतो गणेशमंत्रो न त्याज्यो रक्षः कदाचन ॥२१॥ एवमुक्त्वा महतेजा नारदो- ऽतर्दधे स्वयम् । रावणस्य तदा प्राप्ता संकष्टी फाल्गुनी नृप ॥२२॥ सा कृता तेन हर्षेण विधियुक्तेन कर्मणा । व्रतपुण्य- प्रभावेण स्फूर्तिः प्राप्ता च तत्क्षणात् ॥२३॥ चकार स ततः शुक्लां कृष्णां वै राक्षसाधिपः । जनान् विशेषेणाबोधय सह तैर्गणपे रतः ॥२४॥ ततो ज्ञानं समालब्धं रावणेन महात्मना । ययौ स्वनगरे दैत्ये राज्यं चक्रे मदान्वितः ॥२५॥ दुष्ट- संगतियोगेन क्रमेण ज्ञानमुत्तमम् । नष्टं तस्य सुदुष्टस्य स्त्रीमांसादिपरोऽभवत् ॥२६॥ अहं गणेशरूपश्च नाऽन्यो जगति वर्तते । न पापपुण्यभोक्तृत्वं कस्य पूजनमाचरे ॥२७॥ ततो ज्ञानमदैव त्वत्तो मंत्रः सुखप्रदः । व्रतं त्यक्तमिदं पुण्यं पूजा त्यक्ता विशेषतः ॥२८॥ नष्टं ज्ञानं स्थितिर्निष्ठा राक्षसो राक्षसोऽभवत् । धर्मलोपे रतोऽत्यंतं चकार कर्मखंडनम् ॥२९॥ तेनैव दोषयुक्तोऽभूद्धृतो रामेण तत्क्षणात् । राक्षसैः स्वजनैः सार्धं तव पुत्रेण धीमता ॥३०॥ दशरथ उवाच । अहं बंध्यश्च विप्रेषा रावणश्च प्रवर्तते । किमिदं भाषसे स्वामिन् कूटरूपं भ्रमप्रदम् ॥३१॥ वसिष्ठ उवाच । कल्पे कल्पे स रामो वै तव पुत्रोऽभवत्प्रभुः । जघान रावणं वीरो गाणपत्यबलान्वितः ॥३२॥ अन्यच्छृणु चरित्रं त्वं फाल्गुने संकटीभवम् । सर्वपापहरं पूर्णं मुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥३३॥ महाराष्ट्रे द्विजः कश्चित् पापकर्मा बभूव ह । ब्राह्मणत्वं परित्यज्य चांडाल्यां

निरतोऽभवत् ॥३४॥ चांडालैर्योनिःसंबंधं पुत्रपुत्रीसमुद्भवम् । चकार मंदधीः सोऽपि मद्यमांसपरायणः ॥३५॥ स कदाचिद्धने संस्थो जनान् हंतुं समुद्यतः । द्रव्यलोभी महापापी परस्त्रीलालसोऽभवत् ॥३६॥ तत्र फाल्गुनमासे सा चतुर्थी कृष्णगोऽऽगता । संस्थितः पर्वतद्रोण्यां बभूव ब्राह्मणोऽधमः ॥३७॥ तत्र कश्चिन्नृपः सैन्यैश्चतुरंगैः समागतः । तद्भयात् सोऽपि तत्रैव संस्थितोऽन्नजलैर्विना ॥३८॥ महत् सैन्यं नृपस्यैव मार्गे गमनकारकम् । किंचिद्विवसशेषे तत् संपूर्णगतमाभवत् ॥३९॥ ततः सोऽपि बहिर्वीक्ष्य निःसृतो भयवर्जितः । जगाम स्वगृहं चंद्रोदये दुष्टः क्षुधातुरः ॥४०॥ बभक्षान्नं स्वपुत्रैः स रात्रौ सुप्तो निजालये । तत्र सर्पेण दष्टश्च ममार नृप दुर्मतिः ॥४१॥ ततो गणेशदूतैः स नीतः स्वानंदके पुरे । दृष्ट्वा विघ्नेश्वरं तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४२॥ अज्ञानव्रतपुण्येन विधिहीनेन भो नृप । मुक्तश्चतुर्भिरिव स किं पुनर्ज्ञानिनां परम् ॥४३॥ एतादृशा महाभागा विधियुक्ता विधिं विना । व्रतपुण्यप्रभावेण ब्रह्मभूता बभूविर ॥४४॥ तत्रैवं कति ते ब्रूयां नालं वर्षायुतैरपि । भवामि नृप माहात्म्यं संक्षेपेण निरूपितम् ॥४५॥ इदं फाल्गुनमासे या चतुर्थी कृष्णगो मता । तस्याः शृणोति माहात्म्यं पठेद्वा सर्वमालभेत् ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते फाल्गुनकृष्णचतुर्थीवर्णनं नामैकविंशतितमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चैत्रकृष्णचतुर्थी या तां मे वद महासुने । न तृप्यामि गणेशस्य कथां श्रुत्वा सुखप्रदाम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनम् । चतुर्थीमहिमायुक्तं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥२॥ कलिंगे नृपवर्यश्चोग्रसेनो धर्मतत्परः । यज्वा दानपरो नित्यं धर्मात्मा शंसितव्रतः ॥३॥ शस्त्रास्त्रकुशलो धीमान् सत्यवाक् नीतिसंयुतः । जित्वा राजगणान् सर्वाश्चकार राज्यसुत्तमम् ॥४॥ तस्य राज्ये नृपश्चेष्ट बभक्षुः सर्वमानवान् । अपारास्तत्पुरे व्याघ्राः समागत्य महाबलाः ॥५॥ उग्रसेनश्च शस्त्रैस्तान् जघान नृपसंयुतः । तथा स्म न शमं यांति व्याघ्रा दैवोद्भवा यथा ॥६॥ लोकाः संपीडिता व्याघ्रैर्निनिदुस्तं नृपं तदा । पापकर्मा नृपोऽयं वै प्रजाभ्यो दुःखदायकः ॥७॥ धर्मयुक्तो यदा राजा प्रजास्तत्र सुखे रताः । किं कर्तव्यं प्रजाभिश्च दुष्टे राजनि नित्यदा ॥८॥ स राजर्षिदूतमुखाच्छ्रुत्वा दुःखसमन्वितः । ययौ वनं प्रधानेषु राज्यं त्यक्त्वा सुदारुणम् ॥९॥ तत्र गत्वा स एकांते तताप तप उत्तमम् ।

सूर्यं ध्यात्वा च सौरैस्तं तोषयामास नित्यदा ॥१०॥ निराहारपरो राजा गते वर्षे बभूव ह । अस्थिचर्मावशेषः स तथाऽपि तप आचरत् ॥११॥ ततो ब्राह्मणरूपेण रविस्तं प्रजगाम ह । राजा प्रणम्य तं विप्रं फलैरापूजयत्ततः ॥१२॥ फलानि भक्षयित्वा स उवाच राजसत्तमम् । तपः किमर्थं राजन् ते देहं शोषयसे वद ॥१३॥ उग्रसेनस्ततो विप्रं तमुवाच कृतांजलिः । दुःखेन महता युक्तो निःश्वस्य स पुनः पुनः ॥१४॥ उग्रसेन उवाच । करोमि नीतियुक्तेन राज्यं धर्मेण नित्यदा । तत्र व्याघ्रगणाः क्रूरा नरान् संभक्षयन्ति भोः ॥१५॥ शान्तयेऽन्न मया तेषां नानोपायाः कृता मुने । अपरास्ते भवंतीह तदर्थं तप आचरम् ॥१६॥ राज्ञो वचनमाकर्ण्य विप्रस्तं पुनरब्रवीत् । निंदयन् सर्वभावेन साक्षाद्बालुः प्रतापवान् ॥१७॥ द्विज उवाच । महापापी त्वमेवासि कर्मदूषणतो नृप । चतुर्थीजं व्रतं मुख्यं नष्टं राज्ये सुदुर्मते ॥१८॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं सर्वसिद्धि-प्रदायकम् । तदा कर्म कृतं भूप फलयुक्तं भवेत् सदा ॥१९॥ चतुःपदार्थदं पूर्णं व्रतानामुत्तमं व्रतम् । व्याघ्रास्तद्दोषभावेन पीडयन्ति च मानवान् ॥२०॥ एवमुक्त्वा चतुर्थीजं माहात्म्यं द्विजसत्तमः । श्रावयामास तस्मै स श्रुत्वा सोऽभूत् सुविस्मितः ॥२१॥ जगाद हर्षसंयुक्तस्तं विप्रं ज्ञानदं परम् । कृतांजलिः प्रणम्याऽसौ वचनं स्वहितप्रदम् ॥२२॥ उग्रसेन उवाच । किं त्वं साक्षात् स्वयं भानुस्तपसा तुष्टचेतसा । आगतोऽनुग्रहार्थं मे धन्योऽहं ते प्रदर्शनात् ॥२३॥ अधुना वद मे ब्रह्मन् गणेशस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं देवदेवशं भजिष्यामि विशेषतः ॥२४॥ द्विज उवाच । शृणु राजन् गणेशस्य स्वरूपं योगदं परम् । मुक्तिमुक्तिप्रदं पूर्णं धारितं चेन्नेरेण वै ॥२५॥ चित्ते चिन्तामणिः साक्षात् पंचचित्तप्रचालकः । पंचवृत्तिनिरोधेन प्राप्यते योगसेवया ॥२६॥ असंप्रज्ञातसंस्थश्च गजशब्दो महामते । तदेव मस्तकं यस्य देहः सर्वात्मकोऽभवत् ॥२७॥ भ्रान्तिरूपा महामाया सिद्धिर्वासांगसंश्रिता । भ्रान्तिधारकरूपा च बुद्धिः सा दक्षिणांगके ॥२८॥ तयोः स्वामी गणेशश्च मायाभ्यां खेलते सदा । तं भजस्व विधानेन तदा शं लभसे नृप ॥२९॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । विधियुक्तं ततः सूर्योऽतर्धानं प्रचकार ह ॥३०॥ राजा स्वनगरे गत्वा प्रधानैरनुमोदितः । कथयामास वृत्तांतं सर्वेभ्यः सुखदायकम् ॥३१॥ तत्रादौ चैत्रगा कृष्णा चतुर्थी सहसाऽगता । तां चकार विधानेन गणेशो भक्तिसंयुतः ॥३२॥ समीपे नागराः संस्था नरा ग्रामांतरे स्थिताः । चक्रुस्ते हर्षसंयुक्ताः संकष्टीं कष्टहारिणीम् ॥३३॥ तत् सर्वत्र व्रतं मुख्यं प्रशस्तं स चकार ह । भयाद्धठेन चक्रुस्ते जना भूमिस्थिताः परे ॥३४॥ ततो व्याघ्रा महोग्राः स्म सर्वैस्तर्धानमाययुः । रोगादिभिर्विनिमुक्ताश्चिक्रीडुर्हर्षिता

जनाः ॥३५॥ राजा गणपतिं नित्यमभजन्नान्यचेतसा । गुरुरूपेण भानुं स पूजयामास नित्यदा ॥३६॥ गते काले ततः पुत्रं स संस्थाप्य महामतिः । राज्ये निवृत्तिमास्थाय गणेशमभजत् परम् ॥३७॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । तस्य राज्ये जनाः सर्वे क्रमात्ते मुक्तिमाप्नुवन् ॥३८॥ एवं व्रतस्य माहात्म्यं लेशतः कथितं मया । अन्यच्छृणु महाभाग पापनाशकरं परम् ॥३९॥ द्राविडे भिह्लजातिस्थः क्षत्रियः पापकारकः । भिह्लैः संस्कारहीनश्च संबंधं स चकार ह ॥४०॥ एकदा वनसंस्थश्च द्रव्यलोभी दुरात्मवान् । कंचित् दृष्ट्वा नरं तत्राऽधावच्छस्त्रप्रधारकः ॥४१॥ पपाल सोऽपि दूरं वै नरो भयसमन्वितः । ऋक्षस्तत्र समायातो वने कश्चिन् महाबलः ॥४२॥ तेनैव क्षत्रियः पापी धृतो वेगेन भूमिप । ऋक्षं स तं स शस्त्रेण पातयामास भूतले ॥४३॥ भिह्लस्तत्र पपाताऽसौ भृशमुक्षेण पीडितः । निर्जने वनमध्ये स विललापाऽतिदारुणम् ॥४४॥ दैवयोगेन सा देवी चैत्री संकष्टहारिणी । तद्दिने तेन संप्राप्ता चतुर्थी कृष्णपक्षगा ॥४५॥ जलान्नसंविहीनोऽयं बभूवे पापकारकः । चंद्रोदये फलं तत्र पपात नृप वृक्षतः ॥४६॥ दुष्टेन क्षत्रियेणैव भक्षितं विकलेन तत् । पंचम्यां स मृतस्तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४७॥ एवं नाना जना राजन् व्रतस्यैव प्रभावतः । इह भुक्त्वाऽखिलान् भोगानंते ब्रह्म प्रलेभिरे ॥४८॥ तत्र ते कति शक्यं न वक्तुं वर्षायुतैरपि । नानेन सहशं किंचिद्रतं सर्वार्थदायकम् ॥४९॥ अज्ञानेन कृतं दुष्टैर्व्रतं गाणेश्वरं महत् । ब्रह्मभूतकरं प्रोक्तं ज्ञानिनां तत्र का कथा ॥५०॥ इदं चैत्रचतुर्थ्यां यो माहात्म्यं प्रपठेन्नरः । शृणोति चेच्च कृष्णायाः स सर्वं प्रलभेद् ध्रुवम् ॥५१॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चैत्रकृष्णचतुर्थीचरितवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । वैशाखे कृष्णगायास्त्वं चतुर्थ्यां वद सांप्रतम् । माहात्म्यं मुनिशार्दूल न तृप्यामि समासतः ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अगस्त्यो मुनिमुख्यश्च समुद्रशोषणे रतः । न शशाक महातेजा ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥२॥ ब्रह्मणा नोदितः सोऽपि चकार व्रतमुत्तमम् । वैशाखे कृष्णपक्षे स चतुर्थ्यां विधिपूर्वकम् ॥३॥ ज्ञात्वा माहात्म्यमुग्रं स नित्यं मंत्रपरायणः । शौक्लं कार्ष्णं व्रतं सर्वैश्चकार मुनिसत्तमैः ॥४॥ दशरथ उवाच । तपस्तेजोयुतः साक्षादगस्त्यः सर्व-शास्त्रवित् । व्रतहीनः कथं सोऽपि कुंठितश्च महाद्युतिः ॥५॥ वसिष्ठ उवाच । शृणु राजन् महाभाग सम्यक् पृष्टं विचक्षण ।

अधुना तस्य माहात्म्यं कथयामि समासतः ॥६॥ अगस्त्यस्तपसा युक्तो बभूवाऽतीव दारुणः । न समस्तेन राजेंद्र ब्राह्मणेषु तपस्विषु ॥७॥ न व्रतं तेन तदपि कृतमज्ञानभावतः । ब्रवीमि कारणं तत्र शृणु संशयनाशनम् ॥८॥ वेदशास्त्रपुराणेषु कर्म नानाविधं नृप । कथितं तच्च सर्वं तु कर्तुं केन प्रशक्यते ॥९॥ स्वेच्छया कर्मणः कर्ता स्वयं भवति मानवः । तत्र मार्गं प्रवक्ष्यामि शृणुष्व सुसमाहितः ॥१०॥ नित्यं नैमित्तिकं कर्म द्विविधं शास्त्रमार्गतः । तत्रागस्त्यश्चक्राऽसौ नित्यं कर्म महीपते ॥११॥ अन्यव्रतादिकं सर्वं त्यक्त्वा विधिसमन्वितः । तपस्सु तत्परो नान्यदजानात् स तपोधनः ॥१२॥ अतस्तेन व्रतं मुख्यं न धृतं राजसत्तम । न समर्थेन शास्त्रेऽन्यच्छृणुष्व कथयामि ते ॥१३॥ गणेशभजनं मुख्यं सर्वेषां नात्र संशयः । सर्वसिद्धिकरं प्रोक्तं वेदादिषु विशेषतः ॥१४॥ राजशार्दूल तदपि नराः संस्कारहीनकाः । नाभजंस्तं गणेशानं ब्रह्मणां नायकं परम् ॥१५॥ तपसा दग्धपापश्च पुण्यराशिः प्रजायते । तदा रुचिर्भवेत्तत्र गणेशे भक्तिसंयुता ॥१६॥ अतोऽयं तपसा युक्तोऽगस्त्यस्तेजस्विनां वरः । जातः पात्रं विजानीहि ज्ञाने गणेशसंज्ञिते ॥१७॥ अगस्त्यः क्रोधसंयुक्तो नृप वातापिरक्षकम् । समुद्रं तं शोषयितुं क्षोभयामास चोद्यतः ॥१८॥ तत्राऽतिकुठितो जातस्तदर्थं विस्मितः स्वयम् । गत्वा ब्रह्माणमानम्य वचनं स जगाद ह ॥१९॥ अगस्त्य उवाच । तपसा जलधिं ब्रह्मन् शोषयामि न संशयः । तत्र मे तपसः शक्तिः कुठिताऽभूत् कथं वद ॥२०॥ ब्रह्मोवाच । शृणु पुत्र महाभाग कारणं कथयामि ते । नित्यकर्मपरस्त्वं वै सदा तपसि संस्थितः ॥२१॥ गणेशस्मरणं वत्स पूजनं नित्यमादरात् । करोषि तेन भवति कर्म ते सफलं मुने ॥२२॥ तथापि नित्यवत्तात् चतुर्थी व्रतमुत्तमम् । कर्तव्यं यत्त्वया त्यक्तं तन्नैमित्तिकमानतः ॥२३॥ चतुर्णां पुरुषार्थानां दायकं शास्त्रसंमतम् । तेन हीनस्त्वमद्यैव कुठितो नात्र संशयः ॥२४॥ अधुना तद्गतं मुख्यं कुरु भावसमन्वितः । नित्यवत्तन् महाभाग समाचर विशेषतः ॥२५॥ तदा संकटहीनस्त्वं चतुष्पदसमन्वितः । पूर्णयोगी भवसि वै गाणपत्यमवाप्स्यसि ॥२६॥ ततस्तेन कृतं राजन् व्रतं गणेश्वरं महत् । पुरुषार्थसमायुक्तस्तैव स बभूव ह ॥२७॥ समुद्रं शोषयामास व्रतपुण्यप्रभावतः । अचलां गणनाथस्य भक्तिं चकार नित्यदा ॥२८॥ ततस्तेन मुनीन्द्रेषु विख्यातं तत् कृतं व्रतम् । नित्यवत्ते व्रतं मुख्यं चक्रुः सर्वार्थसिद्धये ॥२९॥ अन्यच्च शृणु माहात्म्यं पुण्यदं श्रवणान्नृणाम् । अवन्तीनगरे वैश्यो बभूव पापकारकः ॥३०॥ बाल्यात् प्रारभ्य तेनैव कृतं पापं महाद्भुतम् । मरणावधि राजेंद्र वक्तुं तन्न प्रशक्यते ॥३१॥

मातृहा द्रव्यलोभार्थं पितृहा संबभूव ह । गुरुद्रोहं चकारैव ब्रह्महत्यां समाचरत् ॥३२॥ ततो लोकैः समाज्ञप्तो राजा तं
 निरवासयत् । ग्रामाद्वनं समागत्य गुहायां संस्थितोऽभवत् ॥३३॥ जघान मार्गगान् लोकान् जीवानानाविधान् सदा । तत्र
 प्रयोजनेनैव हीनो वा युक्त एव वा ॥३४॥ ततो बहुधनो जातश्चौराः संमिलिताः परे । सह तैस्तत्र तेनैव कृतं दुर्गं
 सुदुर्गमम् ॥३५॥ पर्वतद्रोणं तत्र गृहं चक्रे महाखलः । चौरास्तत्र निवासार्थमाययुः सर्वतः स्थिताः ॥३६॥ तेषां राजा
 बभूवाऽसौ भार्या तत्र महीपते । समानीताऽतिदुष्टेन पुत्रपुत्रीभिरावृता ॥३७॥ यथेष्टं रमते तत्र चौरैश्चौर्यपरायणः ।
 चकार लेशमात्रं स न पुण्यं दुर्मतिः कदा ॥३८॥ मार्गे परस्त्रियं धृत्वा स सतीदूषकोऽयभत् । काश्चित्तत्र मृता राजन्
 स्त्रियः सत्यो महाभयात् ॥३९॥ सोऽवंतीपालको लोकै राजेंद्रो बोधितस्ततः । मार्गरोधभयाच्चौरं तं हंतुं प्रोद्यतोऽभवत्
 ॥४०॥ सर्वत्र दशदिक्ष्वेव सैनिकाः प्रेषितास्ततः । राज्ञा चक्रुः प्रयत्नेन रुद्धं सर्वत्र तं खलम् ॥४१॥ ततस्ते संघृतं चौरं
 पुत्रश्चौरैः समन्वितम् । राज्ञे निवेदयामासुस्तं दुष्टं वैश्ययोनिजम् ॥४२॥ राजा चौरान् जघानापि जनैः शस्त्रधरैर्दृष्टम् ।
 तं वैश्यं बंधने क्षिप्त्वा ताडयन्नित्यदा खलम् ॥४३॥ ततोऽक्रस्माच्चतुर्थी सा वैशाखी सहसाऽऽगता । कृष्णा तत्र च वैश्येन
 न प्राप्तं त्वन्नभक्षणम् ॥४४॥ नित्यताडनभावेन दुःखितोऽतितरां खलः । क्षुधया पीडितोऽत्यंतं पापी स निशि चैककः
 ॥४५॥ ततो दयायुतैस्तत्र राजदूतैश्च भक्षणम् । किञ्चिद्दत्तं विधोरेवोदये वैश्यो बभक्ष सः ॥४६॥ पंचम्यां स मृतस्तत्र
 बंधने ताडितो भृशम् । गाणेक्षैर्ब्रह्मभूतः स कृतः स्वानंदके पुरे ॥४७॥ एतादृशः सुदुष्टात्मा व्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मभूतो
 बभूवाऽपि किं पुनर्व्रतकारिणः ॥४८॥ एवं व्रतप्रभावेण जना ब्रह्म प्रलेभिरे । तेऽत्र वक्तुं न शक्या वै भवंति नृपसत्तम
 ॥४९॥ इदं वैशाखमासे वै चतुर्थ्याः संशृणोति चेत् । कृष्णाया वाऽपि पठति माहात्म्यं लभते परम् ॥५०॥

॥ ओमिति श्रीमदाले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते वैशाखकृष्णचतुर्थीचरितं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । माहात्म्यं तच्छ्रुतं मुखं मया वैशाखके परम् । संकष्टीसंभवं मुखं न तृप्तस्तदपि प्रभो ॥१॥ अतो ज्येष्ठे चतुर्थी या संकष्टी मुनिसत्तम । तस्याश्रितमेवं मे वद पूर्णं समासतः ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । निषधेषु महाभागो नलो नामाऽभवन्नृपः । तेजस्वी शस्त्रसंपन्नः शास्त्रज्ञश्च बभूव ह ॥३॥ रूपवान् धनसंपन्नश्चतुरंगबलान्वितः । शस्त्रास्त्रैर्भूमिपालांश्च बभौ जित्वा महाबलान् ॥४॥ सामंता वशगा यस्य करदा इतरे नृपाः । सार्वभौमो महाराजः शशास पृथिवीमिमाम् ॥५॥ धर्मेण दानशीलेन नीत्या त्यागेन भूमिपः । यशसा पूरयामास त्रैलोक्यं स चराचरम् ॥६॥ इन्द्रलोकैः विधेलोकैः कैलासं वैष्णवे पदे । यस्य वार्ता प्रचक्रुस्ते धर्मशीलस्य देवपाः ॥७॥ त्रिलोकीगमने सक्तः साधुदर्शनतत्परः । देवविप्रातिथिप्रसुदीनां धादीनपालयत् ॥८॥ दमयंती महाभागा रूपेणाऽप्रतिमा भुवि । भार्या यस्य विशालाक्षी जगन्मोहकरी बभौ ॥९॥ गुणा वर्णयितुं नैव शक्यास्तस्य महात्मनः । पुण्यश्लोकः स वै राजा कलिजिग्ये महायशः ॥१०॥ कदाचिद्वनगेनैव आत्रा कलिवशेन सः । जितो द्यूतेन राज्यं त्यक्त्वा वनं स जगाम ह ॥११॥ तत्राऽपि कलिना मत्स्यमिषेणैव महासती । प्रेरितेन नलेनाऽसौ त्यक्त्वा नृप वनांतरे ॥१२॥ अर्धवस्त्रधरा साऽपि दमयंती पितुर्गृहे । नानादुःखसमायुक्ता जगाम नलवर्जिता ॥१३॥ गृष्टरूपेण वर्षाणि त्रीणि क्रमणलालसः । नलो बभ्राम तेजस्वी वने वस्त्रार्धधारकः ॥१४॥ धर्मशीलं स राजानं कलिना पीडितं परम् । हृष्टा मुनिवरस्तत्र नारदः प्रजगाम ह ॥१५॥ तं हृष्ट्वा लज्जितो राजा प्रणनाम कृतांजलिः । लज्जितं तं समाज्ञाय नारदः स उवाच ह ॥१६॥ नारद उवाच । मा लज्जां कुरु राजेंद्र कर्मणां गतिरीदृशी । सावधानमना भूत्वा शृणु मे परमं वचः ॥१७॥ तव राज्ये महाभाग व्रतं नष्टं महाद्भुतम् । चतुर्थी-संज्ञितं तेन राज्यभ्रष्टोऽसि सांप्रतम् ॥१८॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् । न कृतं चेन् महाराज कर्म सर्वं निरर्थकम् ॥१९॥ चतुःफलविहीनस्त्वं भवस्यत्र न संशयः । अतोऽवश्यकभावेन कुरु त्वं सर्वसिद्धिदम् ॥२०॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदः श्रावयन्नृपम् । माहात्म्यं व्रतमुख्यस्य चतुर्थ्याः शांतिकारकम् ॥२१॥ तच्छ्रुत्वा विस्मितो राजा नलस्तं प्रत्युवाच ह । गणेश्वरस्य माहात्म्यं भजिष्यामि वदस्व मे ॥२२॥ नारद उवाच । गणेश्वरस्य माहात्म्यं शांतियोगफलप्रदम् । वक्तुं न शक्यते राजंस्तथापि शृणु मे वचः ॥२३॥ ब्रह्मा विष्णुश्च शंभुश्च शक्तिः सूर्योऽमरास्तथा । शेषादिनागमुख्यास्तं भजंति कुलदैवतम् ॥२४॥ अन्नप्राणादिकान्येव ब्रह्माणि नृपसत्तम । भजंति तं विशेषेण कुलदेवं सनातनम् ॥२५॥

महावाक्यादिभिर्वेदास्तं भजन्ति सुयोगदम् । महावाक्यानि राजेंद्र भजन्ति ब्रह्मनायकम् ॥२६॥ सर्वसिद्धिप्रदा यस्य वामांगे प्रकृतिः परा । पंचचित्तमयी बुद्धिर्दक्षिणांगे व्यवस्थिता ॥२७॥ स्वानंदे वसतिर्यस्य सर्वपूज्योऽयमुच्यते । सर्वादिर्गणनाथश्च विप्रैः सोऽन्तेषु तिष्ठति ॥२८॥ गणाः समूहरूपाश्चांतरबाह्यादियोगतः । तेषां स्वामी गणेशोऽयं तं भजस्व विधानतः ॥२९॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै नृप मंत्रं षडक्षरम् । विधियुक्तं ततः सोऽन्तर्दधे गाणेशको मुनिः ॥३०॥ ततः स नृपशार्दूलो ध्यात्वा हृदि गजाननम् । मंत्रं जजाप भावेन स्वात्मानं निंदयन् भृशम् ॥३१॥ ततः कर्कोटकैर्नैव दष्टस्तेन बभूव ह । विरूपस्तं ददौ वस्त्रं नागः पुनः स्वरूपदम् ॥३२॥ तेन संहर्षितो भूप ऋतुपर्णं जगाम ह । तेनैव मानितोऽत्यंतं विरूपो गुणसंयुतः ॥३३॥ पितुर्गृहे गता नारी दमयंती महासती । तद्रतं कारयामास गत्वा तामपि नारदः ॥३४॥ नलेन दमयंत्या तज्ज्येष्ठमासे समागतम् । प्रथमं तद्रतं मुख्यं संकष्टीसंज्ञकं कृतम् ॥३५॥ त्रीणि वर्षाणि पूर्णानि गुप्तरूपेण संस्थितः । नलश्चतुर्थीजनैव पुण्येन ज्ञानवानभूत् ॥३६॥ ततः श्वशुरमागम्य ऋतुपर्णेन संयुतः । स्वात्मानं नागवस्त्रेण पूर्वरूपं चकार ह ॥३७॥ दमयंत्या युतः सोऽपि श्वशुरेण च सेनया । ऋतुपर्णेन राजेंद्रो गतः स्वनगरे ततः ॥३८॥ आत्रा संमानितोऽत्यंतं चकार राज्यमुत्तमम् । विघ्नहीनः स्वभावेन हृष्टपुष्टजनैर्वृतः ॥३९॥ ततो बहौ गते काले पुत्रं राज्येऽभिषिच्य सः । सपत्नीको वने गत्वाऽभजत्तं गणनायकम् ॥४०॥ अंते जगाम राजाऽसौ स्वानंदे गणपं नृप । तत्रैव ब्रह्मभूतः स बभूव नलनामकः ॥४१॥ नलेन संप्रदिष्टा ये जना भूमितले ततः । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं मुख्यं चक्रुर्व्रतं नृप ॥४२॥ ते सर्वे सुखसंयुक्ता बुभुजुः सुखमुत्तमम् । पुत्रपौत्रादिभिर्युक्ता रोगैः संवर्जिता नृप ॥४३॥ अंते क्रमेण सर्वे ते ब्रह्मभूता बभूव्विरे । एवं कृष्णे ज्येष्ठमासे माहात्म्यं संकटीभवम् ॥४४॥ कथितं ते नृपश्चेष्ट पुनस्त्वं शृणु सिद्धिदम् । ज्येष्ठकृष्णचतुर्थीजं सर्वसंकटहारकम् ॥४५॥ मालवैत्यजजः कश्चित् पापकर्मा बभूव ह । वनं गत्वा द्विजादीन् स जघान द्रव्यलोत्पुः ॥४६॥ एकाकिनीं स्त्रियं दृष्ट्वा बलेन बुभुजे खलः । सती परनरस्पर्शहीना तत्याज सा तनुम् ॥४७॥ एवं नानाविधं पापं चकार जातिदूषणः । न तच्छक्यं कथयितुं पापभोगभयान् मया ॥४८॥ एकदा वनसंस्थश्च चांडालः शस्त्रधारकः । कंचित् पुरुषकं दृष्ट्वाऽधावत् स हननाय तम् ॥४९॥ पलायनपरः सोऽपि जगाम भयसंकुलः । हाहा कृत्वा पुरोदेशे स ततो निष्फलोऽभवत् ॥५०॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र पुरुषाः शस्त्रधारकाः । राज्ञः समागतास्तत्र श्रुत्वा कोलाहलं तयोः ॥५१॥

ते धृत्वा ताडयामासुः पुनस्तं राजसेवकाः । बद्ध्वा राज्ञे ददुर्दुष्टं राजा चिक्षेप बंधने ॥५२॥ तत्रैव दैवयोगेन प्राप्ता ज्येष्ठ-
चतुर्थिका । कृता तेनान्नहीनोऽयं बभूवे बंधनाकुलः ॥५३॥ चंद्रोदये दयायुक्तै रक्षकैस्तैर्महामते । अन्नं दत्तं तथा सुक्तं तेन
दुष्टेन तत्क्षणात् ॥५४॥ राजाज्ञया च तं दुष्टं पंचम्यां जघ्नुरादरात् । स मृतोत्यजजस्तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५५॥
एवं नाना जना राजन् व्रतपुण्यप्रभावतः । मुक्त्वा भोगांश्च ते सर्वे ब्रह्मभूता बभूविर ॥५६॥ अपारमाहात्म्ययुतं व्रतं वक्तुं न
शक्यते । तथाऽपि कथितं भूप माहात्म्यं संकटीभवम् ॥५७॥ इदं ज्येष्ठचतुर्थ्यास्तु कृष्णायाः संशृणोति यः । माहात्म्यं
वा पठति स लभते स्वयंसितं फलम् ॥५८॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते ज्येष्ठकृष्णचतुर्थीवर्णनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । आषाढे संकटी प्रोक्ता चतुर्थी चरितं शुभम् । तस्या वद महायोगिन् सर्वदं
पापनाशनम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनम् । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं सेवितं चेन्नृपात्मज ॥२॥
वृत्रेण पीडितोऽत्यंतं महेंद्रश्चितयान्वितः । वने वसन्तु संव्रस्तस्त्यक्त्वा राज्यादिकं पुरा ॥३॥ मुनयः श्रुतिभिर्हीना
अष्टाचाराः समंततः । अतिष्ठंस्ते भयोद्विग्ना वर्णाः सर्वे तथा नृप ॥४॥ कर्मखंडनभावेन देवाः परमविह्वलाः । उपोषणपरा
भूत्वाऽतिष्ठंस्ते मरणोन्मुखाः ॥५॥ गिरिगुहासु संस्थास्ते ददृशुर्मुनिपुंगवम् । विशेषज्ञं गृत्समदं योगिनां गुरुमागतम् ॥६॥
तं दृष्ट्वा दंडवत् सर्वे प्रणमुश्चेन्द्रमुख्यकाः । पप्रच्छुः पूजयित्वा तं स्वासने संस्थितं मुनिम् ॥७॥ इन्द्र उवाच । दृष्टिर्धन्या जन्म
धन्यं पिता माता व्रतादिकम् । यज्ञो ज्ञानादिकं मे वै त्वदंघ्रेदर्शनात् प्रभो ॥८॥ तव दर्शनमात्रेण कल्याणं नो भविष्यति ।
स्माक्षाद्योगीश्वरस्यैव सर्वसिद्धिप्रदस्य च ॥९॥ वृत्रासुरेण दुष्टेन निर्जिता वयमेव च । राज्यं त्यक्त्वा वने विप्र तिष्ठामः
पशवो यथा ॥१०॥ अत्रातिकर्मनाशेनोपोषणेन समन्विताः । मरिष्यामो न संदेहस्तत्र किं दर्शनं भवेत् ॥११॥ तथाऽपि
पुण्ययोगेन प्राप्तं ते दर्शनं परम् । वद ब्रह्मन् दयां कृत्वा वृत्रनाशकरं महत् ॥१२॥ जगत् सर्वं महायोगिन् अष्टाचारं कृतं

सदा । किं पश्यसि सुसंहारं प्राप्ते योगीन्द्रसत्तम ॥१३॥ वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो गृत्समदस्तमुवाच दयान्वितः । विश्वरक्षण-
 भावार्थं दुष्टनाशकरं वचः ॥१४॥ गृत्समद उवाच । राज्यं प्राप्य महाभाग सुर त्यक्त्वा चतुर्थिका । व्रतश्रद्धोऽसि देवेन्द्र अधुना तद्रतं
 कुरु ॥१५॥ ज्ञानमदेन विघ्नेशमंत्रस्त्यक्तस्तथा त्वया । किं चित्रं राज्यहीनत्वे दुर्मते मदलालस ॥१६॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्या
 यन् माहात्म्यं मुनिसत्तमः । कथयामास तस्मै तत् पुनर्मंत्रं ददौ स्वयम् ॥१७॥ यहच्छया गते राजन् मुनाविद्रेण तत्ततः ।
 व्रतं कृतं द्विजैर्देवैर्गणेशं संप्रपूज्य च ॥१८॥ तत्रादौ देवराजेनाषाढी कृष्णा महातिथिः । प्राप्ता चतुर्थिका भूप सा कृता
 भूतिदायिका ॥१९॥ गणेशं मनसा ध्यात्वा दधीचिरस्थिजं महत् । वज्रं धृत्वा ययौ देवैर्वृत्रं युद्धपरायणः ॥२०॥
 चतुर्थीव्रतजेनाऽसौ प्रभावेण महासुरम् । कृत्वा युद्धं महाघोरं वज्रेणैव जघान तम् ॥२१॥ हत्वा वृत्रं महावीर्यं देवैः सह
 शतक्रतुः । स्वस्थोऽभूदमरावत्या सुमुदे स्वजनैर्नृप ॥२२॥ ततो देवगणाः सर्वे स्वस्वस्थानेषु नित्यशः । शुक्लकृष्णभवं
 चक्रुश्चतुर्थीसंज्ञितं व्रतम् ॥२३॥ पृथिव्यां सर्वलोकास्तद्रतं चक्रुर्विशेषतः । इन्द्रेण बोधितं भक्त्या सर्वसिद्धिकरं महत् ॥२४॥
 मन्वंतरे गते देवैरिन्द्रः स्वानंदगोऽभवत् । हृष्टा विघ्नेश्वरं तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥२५॥ भूमिसंस्था नराः सर्वे क्रमेण
 प्रययुर्नृप । गणेशं ब्रह्मभूतास्ते व्रतपुण्यप्रभावतः ॥२६॥ एतत्ते कथितं स्वल्पं माहात्म्यं व्रतसंभवम् । पुनरन्यच्छृणुष्व
 त्वं पापकंचुकनाशनम् ॥२७॥ गुर्जरे ब्राह्मणः कश्चिद् बाल्यात् पापपरायणः । परयोनिषु संसक्तो जीवयातं चकार ह ॥२८॥
 एकदा भगिनी यब्धा तेन दुष्टेन चाऽभवत् । मद्यमांसपरेणाऽपि चरता वनगह्वरे ॥२९॥ द्रव्यलोभी जघानाऽसौ द्विजादींश्च
 विशेषतः । पशुपक्षिगणान् राजन् भ्रष्टाचारः सुदुर्मतिः ॥३०॥ नित्यं चकार स खलो यवनैः सह भोजनम् । न शक्यं तन्मया
 तस्य पापं वर्णयितुं परम् ॥३१॥ एकदा वनमध्यस्थो बभूवे जातिदूषकः । आषाढे कृष्णपक्षे स चतुर्थ्यां पापकारकः ॥३२॥
 देवयोगेन तेनैव न प्राप्तं वनगह्वरे । किञ्चित्तेनाऽतिदुःखार्तस्तदा बभ्राम पर्वते ॥३३॥ तथाऽपि नालभत् किञ्चित् ततो
 दुःखपरायणः । अपरोक्षे पुनः सोऽपि स्वगृहं गंतुमुत्सुकः ॥३४॥ न ददर्श स तत्राऽपि जलान्नं देवयोगतः । आजगाम
 क्षुधार्तः स स्वगृहे शोकसंयुतः ॥३५॥ यवनजां समालिंग्य निशि चंद्रोदये नृप । बभक्षान्नं सुतैः सार्धं मोहितो मायया
 भृशम् ॥३६॥ ततो ज्वरयुतोऽकस्माद्भूवे पापनिश्चयः । राजन् यवनजातेन न स्पृष्टा पापकाणि ॥३७॥ पंचम्यां स
 मृतस्तत्र भृशं दुःखेन पीडितः । गाणेनास्तं प्रगृह्यैव ब्रह्मभूतं प्रचक्रिरे ॥३८॥ एतादृशा महापापा उद्धरंति व्रतेन वै ।

अज्ञानकृतपुण्येन तत्र किं वर्णयाम्यहम् ॥३९॥ विधियुक्तं व्रतं भूप ये कुर्वन्ति नरोत्तमाः । दर्शनेन जनानां ते तारकाः संभवन्ति हि ॥४०॥ एवं व्रतप्रभावेण ब्रह्मभूता बभूविर । अनन्ताश्रितं तेषां वक्तुं नैव प्रशक्यते ॥४१॥ इदमाषाढसंकष्टयाश्रितं यः शृणोति चेत् । पठेद्वा लभते सोऽपि वाञ्छितं नात्र संशयः ॥४२॥

॥ धोमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते आषाढकृष्णचतुर्थीवर्णनं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आवणे कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी भवेत् । माहात्म्यं वद तस्या मे सर्वेभ्यः सुखदायकम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि आवणे संकटीभवम् । अवणात् सुखदः पूर्णो भवते पठनात्तथा ॥२॥ चन्द्रवंशे समुत्पन्नो युधिष्ठिरः प्रतापवान् । धर्मशीलो वदान्यश्च मानयिता भृशम् ॥३॥ साक्षाद्धर्मवतारश्च सत्यवाक् करुणायुतः । पांडुपुत्रो महतेजाः प्रजापालनतत्परः ॥४॥ द्रौपद्या भ्रातृभिश्चैव सहितः सर्वसंमतः । कुंत्या मात्रा सत्यवाक् विख्यातः सर्वमंडले ॥५॥ कृष्णो यस्य सहायोऽभूत् सदा वृष्णि कुलोद्भवः । साक्षान्नागरायणः श्रीमान् महाभागो विख्यातः ॥६॥ एकदा स्वगृहे राजा संस्थितो राजभिर्दृतः । राजसूयं महायज्ञं कृत्वा कृष्णविवर्जितः ॥७॥ धृतराष्ट्रेण भूभारहरेण रतः ॥८॥ एकदा स्वगृहे राजा संस्थितो राजभिर्दृतः । राजसूयं महायज्ञं कृत्वा कृष्णविवर्जितः ॥७॥ धृतराष्ट्रेण तत्रैव प्रेषितो विदुरः स्वयम् । आजगाम स तं दृष्ट्वा मानयामास कुंतिजः ॥८॥ भोजितं परमान्नेन विदुरं सदसि स्थितम् । तमुवाच महाभागो हर्षितः स युधिष्ठिरः ॥९॥ धन्यं मे जन्म कर्मादि त्वदंघ्रियुगदर्शनात् । वयं पाल्याः सदा तात त्वया धर्मभृता प्रभो ॥१०॥ कुशलं स्वजनानां ते किमर्थं त्वं समागतः । वद मे सकलं पूर्णं वृत्तान्तं धृतराष्ट्रगम् ॥११॥ विदुर उवाच । सर्वत्र कुशलं वत्स स्वजनेषु महामते । धृतराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेरादराद्वचनं शृणु ॥१२॥ पुत्रवत्सलभावेन दुर्योधनसमाश्रितः । तेनाऽहं प्रेषितो भूप त्वत्समीपे विचक्षणः ॥१३॥ इच्छति त्वां विजेतुं स प्रभो द्यूतेन मंदधीः । दुर्योधनो महापापी कुलक्लेशविवर्धनः ॥१४॥ कर्णेन प्रेरितोऽत्यंतं शकुनिना विशेषतः । सक्तस्ते राज्यहरेण दुःशासनसमन्वितः ॥१५॥ धृतराष्ट्रस्तथा राजन् मन्यते मनसि भुवम् । स त्वामाह्वयते लोभी मया चैव युधिष्ठिर ॥१६॥ मा गच्छ दुर्मतिं तात पुत्रपक्षसमाश्रितम् । धृतराष्ट्रं च कुंत्या त्वं सखीको भ्रातृभिः कदा ॥१७॥ वसिष्ठ उवाच । विदुरस्य वचः

श्रुत्वा युधिष्ठिरो महायशाः । उवाच तं महाभागं निःश्वस्य वचनं हितम् ॥१८॥ युधिष्ठिर उवाच । शृणु तात मदीयं त्वं
 वाक्यं धर्मयुतं महत् । राज्ये सुसंस्थितो राजा धृतराष्ट्रो विशेषतः ॥१९॥ तदाज्ञावशगाः सर्वे वयं भीष्मादयः किल ।
 अतो यामि त्वया सार्धं भवि यत्तद्भविष्यति ॥२०॥ धर्मयुक्तं वचः श्रुत्वा विदुरः खिन्नमानसः । न किञ्चिदुक्तवांस्तत्र
 तं निःश्वस्य महायशाः ॥२१॥ विदुरेण युताः सर्वे सस्त्रीकाः पांडवा नृप । समागताश्च द्रौपद्या धृतराष्ट्रं सभास्थितम्
 ॥२२॥ तेनाज्ञप्ताश्च ते सर्वे आतरः कलहे रताः । चिक्रीडुर्द्युतमुग्रं वै दुर्योधनमुखैः पुरा ॥२३॥ शकुनिना महोग्रेण तपसा
 साधितं पुरा । द्यूतं तदेव राजेंद्र तदधीनं बभूव ह ॥२४॥ क्रमेण राज्यमुग्रं तत् सर्वं जित्वा सुयोधनः । वनवासे पांडवान्
 स स्थापयामास दुर्मतिः ॥२५॥ द्रौपदी तेन दुष्टेन सभायां सर्वसंनिधौ । समानीता स तां प्राह पत्नी मे भव सुंदरि
 ॥२६॥ पतयः पंच कुत्राऽपि न दृश्यंते स्त्रियाः क्वचित् । अस्माकं कुलजं सर्वं यशो नष्टं त्वया खले ॥२७॥ आता तां
 हठसंयुक्तो नग्रां चक्रे महाखलः । भीष्मादींश्च तिरस्कृत्य दुःशासनसमन्वितः ॥२८॥ पांडवा धर्मक्षार्थमसहंस्तस्य
 कर्म तत् । द्रौपद्या संस्मृतः कृष्णो गुप्तरूपधरो ययौ ॥२९॥ मायया वस्त्रसंयुक्तां द्रौपदीं स पुनः पुनः । चकार च ततः
 सर्वे क्षुभिताः स्वगृहं ययुः ॥३०॥ द्रौपदी पांडवैः सार्धं ययौ मुक्ता वने तदा । तत्र कृष्णः समायातो बलेन क्रोधसंयुतः
 ॥३१॥ उवाच राजशार्दूलं युधिष्ठिरं प्रतापवान् । हत्वा दुर्योधनं तात सपक्षं राज्यकामुकम् ॥३२॥ त्वां राज्ये
 स्थापयिष्यामि मा गच्छ वनमेव च । ततस्तं धर्मराजस्तु जगाद वचनं हितम् ॥३३॥ क्रोधं त्यज महाबाहो धर्मं रक्ष
 जनार्दन । धर्मयुक्तं च राज्यं मे देहि वृष्णि कुलोद्भव ॥३४॥ एवमुक्तो महातेजाः कृष्णस्तं प्रत्युवाच ह । कुरु त्वं भ्रातृभिः
 सार्धं गणेशोपासनं स्त्रिया ॥३५॥ सत्यासत्यसमाना व्यक्तैश्चतुर्धा बभौ प्रभुः । स्वानंदवासकर्ताऽसावस्माकं कुलदैवतम्
 ॥३६॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै प्रभुर्मंत्रं दशाक्षरम् । स विधिं हर्षसंयुक्तः सर्वसिद्धिकरं परम् ॥३७॥ माहात्म्यं व्रतजं तत्र
 आवयामास केशवः । युधिष्ठिरस्य सर्वं वै पुण्यदं भ्रातिनाशनम् ॥३८॥ चतुर्विधप्रदं पूर्णं सर्वोदौ संमतं व्रतम् । कृतं चेत्
 कर्म तत् सर्वं सफलं भवति प्रभो ॥३९॥ तव राज्ये व्रतं मुख्यं नष्टं तेन महामते । राज्यभ्रष्टश्च संजातश्चतुःपदविवर्जितः
 ॥४०॥ श्रुत्वा युधिष्ठिरो राजा विस्मितः सुमहायशाः । गणेशं मनसि ध्यात्वा चकार विधिसंयुतः ॥४१॥ तत्रादौ आबणे
 मासे प्राप्ता संकटनाशिनी । चतुर्थी कृष्णपक्षे तां साधयामास सानुजैः ॥४२॥ शुक्लकृष्णचतुर्थीजं व्रतं चक्रुश्च पांडवाः ।

सस्त्रीकास्तेन ते सर्वे वनेषु सुखिनोऽभवन् ॥४३॥ पुनः स्वराज्यकर्तारो बभूवुश्च सुयोधनम् । हत्वा सर्वनृपैर्युक्तं कृष्णेन
 हर्षसंयुतः ॥४४॥ पुनस्तेन गृथिव्यां तद्विख्यातं प्रकृतं व्रतम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं चक्रुः सर्वे जनास्ततः ॥४५॥ इह भुक्त्वा-
 ऽखिलान् भोगान् पौत्रं राज्येऽभिषिच्य ते । पांडवा ज्ञानसंयुक्ता बभूवुः स्वांशेषु संगताः ॥४६॥ अन्ये जनाः क्रमेणैव
 गता गाणेश्वरं पदम् । दृष्ट्वा गणेश्वरं तत्र ब्रह्मभूता बभूविरै ॥४७॥ एवं व्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते नृपोत्तम । अन्यच्छृणु
 महाभाग महापुण्यप्रदं परम् ॥४८॥ कर्णोऽपि कारुकः कश्चिन् महापापपरोऽभवत् । वनेषु शस्त्रधारी जनान् जघान स
 नित्यदा ॥४९॥ परस्त्रियं तत्र दृष्ट्वाकाकिनीं स तथा दरात् । अयमद्वैतसंयुक्तो बलेन स महाखलः ॥५०॥ गोवधादिकमेवं
 स ब्राह्मणानां च हिंसनम् । चकार दुष्टभावेन द्रव्यार्थं मांसकारणात् ॥५१॥ एवं नित्यं वने गत्वा पापं चक्रे स दुर्मतिः ।
 चोरो ग्रामे जनान् जघे गृहीत्वाऽर्थं विशेषतः ॥५२॥ कदाचित् स वने गत्वा गुहायां संस्थितोऽभवत् । जनान् हंतुं महाचोर-
 स्ततो वृष्टिर्बभूव ह ॥५३॥ अतिवृष्टिप्रभावेन जलैर्नद्यश्च पूरिताः । यत्र तत्र जलं पूर्णं गंतुं मार्गो न विद्यते ॥५४॥ तत्र
 वृष्टिभयैवैव संस्थितः क्षुधितो नृप । दैवयोगेन सा देवी चतुर्थी तिथिराबभौ ॥५५॥ आचरणे कृष्णपक्षे सा प्राप्ता तस्या
 व्रतं शुभम् । कृतं तेन सुदुष्टेन ह्यल्लहीनप्रभावतः ॥५६॥ चन्द्रोदये समुत्पन्ने जलेनागतमादरात् । फलं च नारिकेलं
 यत्तद्वभंज बभक्ष सः ॥५७॥ निशाशेषे बहिः पापी निःसृतस्तत्र चाययौ । व्याघ्रः संगृह्य तं हत्वा बभक्ष क्षुधितो भृशम्
 ॥५८॥ गाणपास्तं संप्रगृह्य ययुः स्वानंदके पुरे । चक्रुर्व्रतप्रभावेण तत्र ब्रह्ममयं ततः ॥५९॥ महापापी व्रतेनैवाज्ञानजेन
 नृपात्मज । ब्रह्मभूतो बभूवाऽथ वर्णये किं महाद्भुतम् ॥६०॥ नानाजना व्रतेनैव भुक्त्वा भोगान् हृदीप्सितान् । ययुः
 स्वानंदके वर्णयितुं तत्र न शक्यते ॥६१॥ इदं आवणकृष्णायाश्चतुर्थ्या वर्णनं पठेत् । माहात्म्यं शृणुयाद्यो वै मुक्तिं
 मुक्तिं स विंदति ॥६२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते आवणकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । भार्द्रकृष्णचतुर्थ्यास्त्वं माहात्म्यं वद भो मुने । न तृप्यामि कथां शृण्वन् सर्वसिद्धि-
 प्रदायिनीम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । द्राविडे राजशार्दूलो बभूव परमद्युतिः । वीरसेनो यशोयुक्तः सार्वभौमो महाबलः ॥२॥
 नीतिज्ञो नीतियुक्तश्च चक्रे सौराज्यमुत्तमम् । सर्वान् राज्ञो वशे कृत्वा करभारेण संयुतान् ॥३॥ धर्मशीलः सदानंदं
 चाददाद्भक्तिसंयुतः । क्षुधितं न नरं नारीमसहत् सुखकारकः ॥४॥ पुत्रानिव प्रजाः सर्वाः पालयामास यत्नतः । अपुत्रो
 दैवयोगेन बभूव परवीरहा ॥५॥ पुत्रार्थं यत्नमत्यंतं जपहोमादिभिः सदा । चकार तीर्थक्षेत्रादि विधाने तादृशोऽभवत् ॥६॥
 एवं बहौ गते काले पुत्रो नासीन् महीपते । ततोऽतिदुःखितो राजा राज्यं त्यक्त्वा ययौ वनम् ॥७॥ सस्त्रीकः स वने राजा
 बभ्राम यत्र तत्र ह । ततो महावनं गत्वा पपात क्षुधयान्वितः ॥८॥ सुमंतुस्तत्र विप्रर्षिः समिदर्थं समाययौ । नृपं हृष्ट्वा
 दयायुक्त आययौ तं निरीक्षितुम् ॥९॥ वेदवेदांगवित् साक्षात् सर्वशास्त्रप्रवर्तकः । पुराणज्ञो महायोगी व्यासशिष्यः
 प्रतापवान् ॥१०॥ तं हृष्ट्वा सहस्रोत्थाय प्रणनाम महामुनिम् । वीरसेनः प्रहर्षेण सस्त्रीकः संयुतो नृपः ॥११॥ करसंपुटमुत्थाय
 पुरः कृत्वा महामुनेः । तं जगाद विशेषज्ञं राजा वचनमुत्तमम् ॥१२॥ वीरसेन उवाच । धन्यं मे कर्म जन्मादि पिता माता
 कुलं यशः । विद्या व्रतादिकं सर्वं त्वदंघ्रियुगदर्शनात् ॥१३॥ राज्यं त्यक्त्वा वने संस्थः पुत्रार्थं पापवानहम् । तत्र ते दर्शनं
 प्राप्तं पूर्वपुण्यफलोदयात् ॥१४॥ नानायत्नेन विप्रेश पुत्रो मे नाऽभवत्किल । त्वत्कृपोपायमेकं च पश्यामि सुखदायकम्
 ॥१५॥ वसिष्ठ उवाच । एवं तस्य नृपस्याऽसौ श्रुत्वा वचनमुत्तमम् । संतुष्टस्तं जगादेदं सुमंतुमुनिसत्तमः ॥१६॥ सुमंतुस्वाच ।
 मा चिंतां कुरु राजेंद्र पुत्रस्ते कुलतारकः । भविष्यति न संदेहः शृणु मे वचनं हितम् ॥१७॥ राज्ये नष्टं त्वदीये तच्चतुर्थीजं
 व्रतं महत् । तेन त्वं पुत्रहीनोऽसि नृपाधम न बुध्यसे ॥१८॥ सर्वोदौ तद्गतं मुख्यं कर्तव्यं सर्वसिद्धिदम् । चतुःपदार्थदं
 सर्वैर्नोचेत् सर्वं सुनिष्फलम् ॥१९॥ त्वया कर्म कृतं नानापुण्यदं सर्वसंमतम् । चतुर्भिः पुरुषार्थैर्हीनं चतुर्थीविवर्जितम् ॥२०॥
 एवमुक्त्वा नृपायाऽय माहात्म्यं व्रतजं महत् । आवयामास तं सोऽपि श्रुत्वा पप्रच्छ भाविकः ॥२१॥ वीरसेन उवाच ।
 वद ब्रह्मन् गणेशस्य ज्ञानं यस्य चतुःप्रदम् । व्रतं सर्वादिसमान्यं तं भजिष्यामि नित्यदा ॥२२॥ सुमंतुस्वाच । गणेशस्य
 स्वरूपं यद्भक्तुं शक्तो भवेत्तु कः । उपाधिसंयुतं ज्ञानं शृणु राजेंद्र सर्वदम् ॥२३॥ अहं तपःप्रभावेण पुरा जातो विशेषतः ।
 क्षापानुग्रहे राजन् समर्थः सर्वमंडले ॥२४॥ ततोऽतितपसा युक्तोऽभवं तेन महामते । अंतर्ज्ञानं समुत्पन्नं स हृष्ट्वा

विस्मितो ह्यहम् ॥२५॥ ततो जडादिका नाना भूमिकाः साधयंस्ततः । नानाब्रह्मविभेदेषु संस्थितो ब्रह्मधारकः ॥२६॥
 एवं क्रमेण राजेंद्र आसं स्वानंदगोऽभवम् । तत्र शान्तिमुखे सक्तो ब्रह्मभूतस्वभावतः ॥२७॥ तस्माद्भेदमयं द्वंद्वं दृष्ट्वा शान्तो
 महाशुनिम् । व्यासं गत्वा प्रणम्यैवाऽऽपृच्छं तं स्वहितप्रदम् ॥२८॥ ब्रह्मभूतस्वरूपां मे वद शान्तिं महाशुने । शिष्योऽहं ते
 महाभाग तारयस्व भवार्णवात् ॥२९॥ इति पृष्टो महायोगी मामुवाच प्रहर्षितः । तत्तेऽहं कथयिष्यामि गणेशज्ञानकारकम्
 ॥३०॥ व्यास उवाच । शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि ब्रह्मभूतस्वरूपकम् । शान्तीनां शान्तिरूपं तं ज्ञातव्यं योगसेवया ॥३१॥
 स्वत उत्थानकं ब्रह्म उत्थानं परतस्तथा । तयोरभेदभावे च ह्यसत् स्वानंद उच्यते ॥३२॥ तत्राभूतमयं यत्तत् सद्रूपं
 स्वस्वरूपकम् । तयोरभेदभावे चानंदः स्वानंद उच्यते ॥३३॥ त्रिभिर्हीनं त्रिभिर्युक्तमव्यक्तं ब्रह्म कथ्यते । चतुर्णामेव संयोगे
 स्वानंदो ब्रह्म उच्यते ॥३४॥ पंचभिर्गतिहीनं यन्मतं चायोगवाचकम् । न तत्र कस्यचिद्योगस्ततः कुत्राऽपि पुत्रक ॥३५॥
 संयोगायोगयोर्योगे योगः शान्तिप्रदायकः । स एव गणराजश्च ज्ञातव्यो विबुधैः सदा ॥३६॥ गणाः समूहरूपाश्चांतर-
 बाह्यादियोगतः । अन्नादिब्रह्मरूपास्ते ज्ञातव्या योगसेवया ॥३७॥ तेषां स्वामी गणेशानस्तं भजस्व विधानतः । तदा त्वं
 ब्रह्मभूतश्च भविष्यसि न संशयः ॥३८॥ चित्तं पंचविधं प्रोक्तं तदेव बुद्धिवाचकम् । चित्तं मोहस्वरूपं यत् सिद्धिरूपं वदन्ति
 च ॥३९॥ तयोः स्वामी गणाधीशो मायाभ्यां क्रीडति प्रभुः । पंचचित्तनिरोधेन लभ्यते चित्तधारकः ॥४०॥ अतश्चिन्तामणिः
 प्रोक्तो पश्य वेदेषु पुत्रक । चित्तं त्यक्त्वा समोहं त्वं भव चिन्तामणिस्ततः ॥४१॥ एवमुक्त्वा ददौ मह्यं मंत्रमेकाक्षरं
 प्रभुः । सविधिं तं प्रणम्यैवाऽऽगतोऽहं स्वाश्रमे पुनः ॥४२॥ ध्यात्वा गणपतिं राजन् मंत्रे जपपरोऽभवम् । ततः स्वल्पेन कालेन
 शान्तिं प्राप्नोऽहमेव च ॥४३॥ तथाऽपि गणराजं त्वपूजयंतं विशेषतः । ततो मे दर्शयामास स्वात्मानं विघ्नपः प्रभुः ॥४४॥
 समागतं गणेशानं दृष्ट्वा विस्मितमानसः । अपूजयं प्रहर्षेण तं प्रणम्य पुनः पुनः ॥४५॥ अथर्वोपनिषद्भिः स संस्तुतो
 गणनायकः । भक्तिं दत्त्वा स्वकीयां मेऽतर्धानं प्रचकार ह ॥४६॥ तदादि गाणपत्योऽहं प्रभजे नित्यमादरात् । तं भजस्व
 महाराज ततः सर्वं शुभं भवेत् ॥४७॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै स मंत्रं षोडशाक्षरम् । सविधिं मुनिमुख्यः सौंस्तर्धानमगम-
 त्ततः ॥४८॥ राजाऽतिविस्मितो भूत्वा सपत्नीकः प्रणम्य तम् । स्वपुरे स समागत्याऽभजत्तं गणनायकम् ॥४९॥ तत्राऽऽदौ
 भाद्रमासे सा कृष्णा प्राप्ता चतुर्थिका । कृता तेन जनैः सर्वैः पुरवासिभिरादरात् ॥५०॥ विशेषतस्तस्तेन प्रशस्तं तद्गतं

कृतम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं चक्रुः सर्वे धरातले ॥५१॥ व्रतपुण्यप्रभावेण राजा पुत्रसमन्वितः । बभूवू रोगहीनास्ते भूमिपैव
जनास्तथा ॥५२॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य राजा निर्दृष्टिसंयुतः । सपत्नीको गणेशानमभजन्नित्यमादरात् ॥५३॥ अंते गणेश-
लोके स गत्वा ब्रह्ममयोऽभवत् । क्रमेण सर्वलोकाश्च ब्रह्मभूता बभूवुरे ॥५४॥ एतत्ते कथितं भूप माहात्म्यं संकटीभवम् ।
अन्यच्छृणु चतुर्थ्यास्त्वं पापघ्नं सर्वदं परम् ॥५५॥ आंध्रे च धीवरः कश्चिद् बभूवे सर्वहिंसकः । बाल्यात् प्रभृति सोऽत्यंतं
पापकर्मपरायणः ॥५६॥ वृथा साक्ष्यपरो भूत्वा कलहं सोऽकरोन् मिथः । लोकानां लोभशीलश्च चौर्यद्रव्यं समाहरत्
॥५७॥ वने गत्वा महापापी मार्गस्थान् प्रजघान वै । ब्राह्मणादीन् विशेषेण नानापापपरायणः ॥५८॥ न तस्य कर्म वक्तुं
वै शक्यते पापभीतिः । ग्रंथबाहुल्यतो भूप परस्त्रीलालसोऽभवत् ॥५९॥ भाद्रकृष्णचतुर्थीजे वनमध्यस्थ एकदा । व्रते
प्राप्ते महापापी निराहारो बभूव ह ॥६०॥ अकस्मात् तत्र संप्राप्तो जनसंधो गतोऽभवत् । भयात्तस्य प्रलीनोऽभूद्गुहायां
धीवरः स तु ॥६१॥ किंचिद्दिनावशेषे स जनसंधो गतोऽभवत् । तदा बहिर्विनिःसृत्य गृहे गंतुं मनो दधे ॥६२॥ न प्राप्तं
तेन दुष्टेन किंचित्तदपि दारुणः । स्वात्मन्यास्थाय धैर्यं स मार्गसंस्थो बभूव ह ॥६३॥ रात्रौ समागतो दुष्टः स्वगृहे
राजसत्तम । चन्द्रोदये सुतैः सार्धं भोजनं स चकार ह ॥६४॥ पंचम्यां सर्पदंशेन मृतः पापेन निश्चयः । गणराजस्य तदपि
दूता नेतुं समागमन् ॥६५॥ गृहीत्वा धीवरं तेऽयुर्गणाः स्वानंदके पुरे । गणेशानं स तं दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥६६॥
व्रतेनाऽज्ञानजेनाऽयं विधिहीनेन भूमिप । ब्रह्मभूतो धीवरश्च संबभूव वदामि किम् ॥६७॥ एवं नाना जना राजन् ब्रह्मभूता
बभूवुरे । चतुर्थ्या व्रतपुण्येन वक्तुं नैव प्रशक्यते ॥६८॥ इदं भाद्रपदे कृष्णचतुर्थीजं शृणोति यः । माहात्म्यं वाऽपि
पठति स ईप्सितमवाप्नुयात् ॥६९॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे राजाननचरिते भाद्रपदकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । माहात्म्यं यद्वद ब्रह्मन्नाश्विने कृष्णके महत् । चतुर्थीजं विशेषेण न तृप्तोऽहं भवामि वै ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिप्रदायकम् । अत्र तेन महाराज शृणु तृप्तो भविष्यसि ॥२॥ पार्वती-शंकराभ्यां च तपसाऽऽराधितोऽभवत् । दिव्यवर्षसहस्रेण गणेशः पुत्रतां गतः ॥३॥ कार्तिकेयस्तथा जातः स्ववीर्यात् स्नेहकारकः । न तथा प्रीतिरूपपुत्रा गणेशे च तयोरभूत् ॥४॥ कार्तिकेयो गणेशानं स्पर्धते नित्यमादरात् । विवाहो मे पुरा पश्चात्तवापि स्म भविष्यति ॥५॥ एवं स्पर्धयतोर्वीक्ष्य पुत्रयोः पार्वतीशिवौ । विचारं चक्रतुस्तत्र विवाहार्थं महामते ॥६॥ अयं विघ्नेश्वरः साक्षाद्ब्रह्मरूपो न संशयः । क्षोभितश्चेत् पदभ्रष्टं करिष्यति विशेषतः ॥७॥ साक्षात् पुत्रं समुत्पन्नं स्कंदं संत्यज्य विघ्नपम् । ज्येष्ठं विवाहयेच्चेद्वा सेनानीः कोपितो भवेत् ॥८॥ त्यक्त्वा स्वपुत्रं सेनान्यं विवाहो नैव शोभते । अतः कपट-रूपेण कर्तव्यं कार्यमुत्तमम् ॥९॥ ततः शिवो गणेशानं स्कंदं चैवाऽब्रवीद्वचः । धराप्रदक्षिणां कृत्वा य आदौ सुसमागतः ॥१०॥ पूर्वं विवाहकं तस्य करिष्यामि न संशयः । ततस्तं गणनाथस्तु जगाद वचनं हितम् ॥११॥ ज्येष्ठं मां किं परित्यज्य प्रभो वदसि शंकर । वेदहीनं तथा मेऽस्तु भवदाज्ञां करोम्यहम् ॥१२॥ स्थूलदेहधरोऽहं मे वाहनं मूषको मतः । पृथ्वीप्रदक्षिणां कर्तुं न शक्नोमि सदाशिव ॥१३॥ एवमुक्त्वा गणाधीशः स्वगृहे संस्थितोऽभवत् । जगाम स्कंद आरुह्य मयूरं हर्ष-संयुतः ॥१४॥ पृथ्वीप्रदक्षिणायां स रतः स्कंदः स वेगवान् । चकार मायया तत्र गणेशः कौतुकं महत् ॥१५॥ संपूज्य पार्वतीं शंकरं चकार प्रदक्षिणाम् । उवाच शंकरं तत्र विवाहो मे विधीयताम् ॥१६॥ प्रदक्षिणा कृता येन पितुर्मातुः सदाशिव । पृथ्वीप्रदक्षिणा तेन कृता शास्त्रे न संशयः ॥१७॥ श्रुत्वा गणपतेर्वीक्यं कंपितः शंकरोऽब्रवीत् । करोमि ते विवाहं वै क्रोधं मा कुरु पुत्रक ॥१८॥ तत एकान्तं शंसुं पार्वतीं प्रेमविह्वला । उवाच कार्तिकेयं किं त्यक्त्वा दुहिः स मानितः ॥१९॥ ततस्तां शंकरो वाक्यं जगाद शृणु पार्वति । अयं क्रुद्धश्च सर्वस्वं हरत्यत्र न संशयः ॥२०॥ अतः स्नेहं परित्यज्य रक्ष धर्मं सनातनम् । नाऽयं पुत्रो महोदेवि ब्रह्मभूतः समागतः ॥२१॥ एवमुक्त्वा सतीं शंसुविवाहमकरोत्ततः । गणेशस्य विधानेन हृदयेनाविदूयता ॥२२॥ सिद्धे विवाहके पूर्णे कार्तिकेयः समागतः । तत्र विघ्नकरो विघ्नं चकार परमाद्भुतम् ॥२३॥ नारदः सहसाऽऽगत्य कार्तिकेयमुवाच ह । विवाहकृत्यमेतस्य पित्रा मात्रा कृतं पुरा ॥२४॥ त्वां बंधयित्वा सेनानीः कृतं कर्म जुगुप्सितम् । नावलोक्यं मुखं मातुः पितुश्चापि त्वया कदा ॥२५॥ एवमुक्त्वा गतो विप्रो

नारदः कलहप्रियः । स्कंदो निःश्वस्य तस्मात् स ययौ श्रीशैलपर्वतम् ॥२६॥ ज्ञात्वा पुत्रस्य वृत्तान्तं पार्वतीशंकराविमम् । शोधार्थं तत्र शैले तौ गतौ ज्ञात्वा पपाल सः ॥२७॥ कौंचे स्कंदं स्थितं ज्ञात्वा पार्वतीशंकरौ नृप । शोकसंविग्रचित्तौ तौ विलापं चक्रतुः पुरा ॥२८॥ तत्राऽऽजगाम विघ्नेद्रो मुद्गलः सर्वमुद्गलः । तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय पूजयामास तु मुनिम् ॥२९॥ सुखासीनं महाभाग उवाच शोकसंकुलः । भगवन् सर्वतत्त्वज्ञ वद मां शोकनाशनम् ॥३०॥ स्कंदसंयोगदं पूर्णमुपायं तं करोम्यहम् । हरोद पार्वती तत्र ततस्तौ सुनिरब्रवीत् ॥३१॥ मुद्गल उवाच । शंभो शृणु महाभाग त्वं साक्षात् सर्ववित् प्रभुः । विद्यारूपेयमाद्या सा शक्तिः सर्वार्थदायिनी ॥३२॥ तथापि कथयामि त्वां पुत्रौ शास्त्रे प्रकीर्तितौ । द्विविधौ तौ त्वया प्राप्तौ त्वत्समो नैव दृश्यते ॥३३॥ योगाभ्यासेन विघ्नेशो ब्रह्मणां नायकस्तव । पुत्रः समाधिजः प्रोक्तस्तत्तश्चिंतामणिः स्मृतः ॥३४॥ देहः शक्तिमयस्तत्रात्मा त्वं पुरुष उच्यसे । ताभ्यां योगबलेनैव क्रियते ब्रह्मपुत्रकः ॥३५॥ अर्धनारीश्वरस्त्वं च तस्माज्जातो गजाननः । ब्रह्मभूतपदस्याऽसौ पालको नात्र संशयः ॥३६॥ भिन्ना शक्तिरियं जाता भिन्नस्त्वं देहधारकः । भिन्नभावात् समुत्पन्नः पुत्रस्ते स्कंद एव च ॥३७॥ देहसौख्यकरः प्रोक्तः स्कंदः सर्वत्र संमतः । शान्तिसौख्यकरश्चैव गणेशः पुत्रभावतः ॥३८॥ तत्र त्वं भिन्नभावेन मोहितोऽसि न संशयः । स्कंदं स्नेहेन शंभो त्वमधिकं मन्यसे सदा ॥३९॥ न तथा ब्रह्मणि श्रद्धाऽधिका विश्वेश्वरेऽधुना । तेन विघ्नसमायुक्तो जातोऽसि च भजस्व तम् ॥४०॥ ब्रह्मणि स्नेहभावेन विषयान्निदयन् स्थितः । तदा विषयनापास्ते स्वयं वदया भवन्ति वै ॥४१॥ विघ्नेश्वरमनाहत्य स्कंदं विवाहसंयुतम् । आदौ पश्यामि शक्त्या वै संयुतं मानसे त्वया ॥४२॥ तदैव निष्फलं सर्वं कृतं विघ्नकरेण ते । वियोगश्च समुत्पन्नस्तस्मात्तं शरणं व्रज ॥४३॥ एवमुक्त्वा मुद्गलस्तं जगाम स्वेच्छया चरन् । शिवः शक्त्या युतः स स्म मन्यते सत्यमेव तत् ॥४४॥ त्यक्त्वा स्कंदभवं स्नेहं विघ्नेशमभजत् सदा । तत्रादौ संकटी प्राप्ताऽऽश्विनी तां तौ प्रचक्रतुः ॥४५॥ मायां भ्रान्तिकरीं सर्वां भिन्नभावप्रमोहतः । त्यक्त्वा शिवश्च शक्तिश्च शान्तिस्थौ तौ बभूवतुः ॥४६॥ कस्य पुत्रश्च का माता पिता को भ्रमदायकस् । कृतं विघ्नेश्वरेणैव तमावां शरणं गतौ ॥४७॥ ततो विघ्नेश्वरेणैव कृतं कौतुकमादरात् । बुद्धिभेदः कृतस्तत्र स्कंदस्य नृप तच्च शृणु ॥४८॥ त्यक्तौ मयाऽतिमूढेन पार्वतीशंकरावहो । ज्येष्ठं गणपतिं नित्यं स्पर्धयामि महाप्रभुम् ॥४९॥ शक्त्या शिवेन विघ्नेशस्तपसाऽऽरगधितोऽभवत् । सोऽयं पुत्रस्वरूपेण बभूव वरदानतः ॥५०॥ स्वानंदवासकारी स

सिद्धिबुद्धिपतिः स्वयम् । योगशान्तिस्वरूपोऽयं न जानामि सुमूर्खवत् ॥५१॥ एवं विचार्य स्कंदः स ययौ कैलासमादरात् ।
 आदौ प्रणम्य विघ्नेशं पूजयामास भक्तिः ॥५२॥ अथर्वशिरसा तं स ततः स्तुत्वा सदाशिवम् । उमां संपूज्य तुष्टाव
 प्रणनामाऽथ दंडवत् ॥५३॥ संमानितः स तैः स्कंदोऽतिष्ठत्तद्भक्तिसंयुतः । तदाज्ञावशगो भूत्वा शान्तियोगपरोऽभवत् ॥५४॥
 विवाहार्थं शिवेनाऽसौ प्रेरितस्तमुवाच ह । स्त्रियं बंधकरीं नाथ नेच्छामि गणपे रतः ॥५५॥ अत्याग्रहयुतः स्कंदोऽभजत्तं
 गणनायकम् । मायासुखं परित्यज्य तन्निष्ठः स बभूव ह ॥५६॥ एवं संकटहारिण्या चतुर्थ्या महिमाद्भुतः । कथितः शान्तिदः
 सर्वसंमेलनकरोऽभवत् ॥५७॥ अन्यच्छृणु महाभाग चरित्रं पापनाशनम् । बंगदेशे द्विजः कश्चित् पापकर्मा बभूव ह ॥५८॥
 त्यक्त्वा ब्राह्मणमार्गं स मद्यपानरतोऽभवत् । यवनीं स समादाय यवनोऽभून् महाबलः ॥५९॥ वक्तुं न शक्यते तस्य कर्म
 पापमयं महत् । कथने परदोषाणां दोषी भवति मानवः ॥६०॥ कदाचिज्जवरसंयुक्तो बभूवे जातिदूषणः । तत्राश्विनभवा
 प्राप्ता नृप कृष्णा चतुर्थिका ॥६१॥ तत्र तेन जलान्नं च भक्षितं न भयान्नृप । सुपक्तानां तंदुलानां पीतं चंद्रोदये जलम्
 ॥६२॥ ततो बहौ गते काले ममार यवनो द्विजः । संगृह्य ब्रह्मभूतं तं गणेशाश्चक्रिरे नृप ॥६३॥ एतादृशा महापापा
 व्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मभूता बभूवुश्च का कथा विधिकारिणाम् ॥६४॥ एवं नाना जना राजन् भुक्त्वा भोगान् यथेप्सितान् ।
 ब्रह्मण्यं ते गतास्तनु मया वक्तुं न शक्यते ॥६५॥ इदमाश्विनजायास्तु माहात्म्यं यः शृणोति वा । पठेत् स कृष्णसंकष्टयाः
 सर्वार्थं लभते नरः ॥६६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते आश्विनकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम अष्टाविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । कार्तिके कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी मता । माहात्म्यं वद तस्यास्त्वं सर्वपापहरं
 परम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनम् । महाराष्ट्रे महतेजा राजाऽभूत् कर्दमाभिधः ॥२॥
 वेदवेदार्थतत्त्वज्ञः स्वधर्मनिरतोऽभवत् । लोकान् संगृह्य षष्ठांशं पालयन् पुत्रकान् यथा ॥३॥ अपारसेनया युक्तश्चतुरंग-
 प्रमोदया । पूर्णकोशः कुबेराभो बभौ शस्त्रास्त्रपारगः ॥४॥ स्वबलेन नृपान् सर्वान् वशान् कृत्वा महाबलः । चकार

वशगां पृथ्वीं समुद्रांतां विशेषतः ॥५॥ कदा इतरे सर्वे राजानः सेवका इव । सामंताश्च महाराज तस्याज्ञा-
 वशवर्तिनः ॥६॥ पुण्यवान् धर्मशीलश्च नानादानपरायणः । देवविप्राऽतिथिप्रेप्सुः स्वदारनिरतोऽभवत् ॥७॥ यज्वा
 विनीतकस्तीर्थकारकः परवीरहा । नानागुणयुतः सोऽपि मया वक्तुं न शक्यते ॥८॥ स एव यक्षमणाऽत्यंतं पीडितः
 पापरूपिणा । शोकाकुलोऽभवद्राजा अस्थिशेषो बभूव ह ॥९॥ नानोपायाः कृतास्तस्य शांतये न च सोऽभवत् । शांतस्ततो
 महाराजस्तीर्थयात्रापरोऽभवत् ॥१०॥ नानातीर्थानि राजाऽसौ चकार तदपि ह्यहो । पीडया नैव मुक्तोऽभूत्ततो दुःखित-
 मानसः ॥११॥ देवार्चनरता विप्राः कृतास्तेन महात्मना । तथापि रोगसंयुक्तोऽधिको राजा बभूव ह ॥१२॥ ततः
 शांतिधरो राजा वैराग्ये निदधे मनः । राज्यं त्यक्त्वा प्रधानेषु सखीकः स वनं ययौ ॥१३॥ बभ्राम वनगो भूत्वा यत्र
 तत्र महीपतिः । ततो मंकणकं विप्रमदर्शद्योगिसत्तमम् ॥१४॥ तद् हृष्टा निपपातोऽव्यां सरोद भृशमेव सः । ततस्तं
 मुनिमुख्योऽसौ जगाद दयया युतः ॥१५॥ मंकणक उवाच । शृणु राजन् महाभाग येन त्वं रोगपीडितः । अभवस्तदघं सर्वं
 कथयामि नृपाधम ॥१६॥ मुख्यं नष्टं च राज्ये ते चतुर्थीसंज्ञितं व्रतम् । तेन त्वं पापसंयुक्तो नरके गच्छसि ध्रुवम् ॥१७॥
 सर्वादौ तद्रतं कार्यं नित्यवद्राजसत्तम । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं चतुर्विधफलप्रदम् ॥१८॥ तद्रतेन विहीनस्त्वं नानाधर्मपरायणः ।
 चतुःपदार्थहीनत्वान्निष्फलोऽसि नृपाधम ॥१९॥ एवमुक्त्वा च माहात्म्यं चतुर्थीसंभवं मुनिः । श्रावयामास तस्मै तच्छ्रुत्वा
 सोऽपि तमब्रवीत् ॥२०॥ कर्दम उवाच । धन्यं मे जन्म कर्मादि त्वदंघ्रियुगदर्शनात् । व्रतस्य श्रवणाद्धन्यो कृतकृत्यो
 न संशयः ॥२१॥ दयानिधे गणेशस्य स्वरूपं वद विस्तरात् । सर्वदेवाधिदेवं तं भजिष्यामि निरंतरम् ॥२२॥ मंकणक उवाच ।
 गणेशस्य स्वरूपं कथयितुं शक्यते न तत् । तथाप्युपाधिसंयुक्तं वदामि शृणु कर्दम ॥२३॥ पुराऽहं पत्रभक्षः संस्तपसे
 संस्थितोऽभवम् । बहुकाले गते हस्तो विद्धो मे कंठकेन च ॥२४॥ तदा पत्ररसस्तस्मादस्रवत् किंचिदप्यहो । हृष्टा विस्मित-
 चित्तोऽहं नृत्यं चाकरं तदा ॥२५॥ अहो देहाद्गतं कुत्र रुधिरं मे स्वभावजम् । पत्रभक्षणभावेन रसः स्रवति हस्ततः
 ॥२६॥ ततो नृत्यस्य वेगेन कंपितं स चराचरम् । मदीयतपसा युक्तं देवाः शंकरमाययुः ॥२७॥ शंकरः सर्वदेवैश्चागत्य
 मामब्रवीद्वचः । किं नृत्यसि महाभाग पश्य मे कौतुकं महत् ॥२८॥ इत्युक्त्वा त्रुटिका तेन कृता तत्र रसस्य मे । भस्मरूपं
 कृतं भूपाऽभवं तेनातिविस्मितः ॥२९॥ त्यक्त्वा नृत्यं मेहेशानं प्रणम्य स्तुतवान् क्षणात् । अंतर्धीय स्वमात्मानं शंकरः स

गतोऽभवत् ॥३०॥ मया मनसि राजेंद्र संधृतं शंकरात् परम् । विद्यते न तथा कर्तुमन्यथा कर्तुमीश्वरः ॥३१॥ दर्शयित्वा तपोरूपमतो भस्म कृतं महत् । रसस्य सर्वगः सोऽपि ब्रह्माकारः प्रदृश्यते ॥३२॥ त्यक्त्वा विष्णुं महेशस्य भजने निरतोऽभवम् । क्रमेण योगयुक्तोऽहं तपस्त्यक्त्वा शमे रतः ॥३३॥ जडादिका मया योगभूमयः क्रमितास्ततः । क्रमेण सहजे संस्थोऽभवं वै मोहवर्जितः ॥३४॥ यत्र तत्र महीदेशे आंतोऽहं योगधारकः । सहजं ब्रह्म मोहेन हीनं दृष्टं मया ततः ॥३५॥ स्वाधीनं सहजं ब्रह्म न योग्यं शान्तिदे परे । तेनाऽहं ब्रह्मणि आंतः सूर्यं च शरणं गतः ॥३६॥ प्रणम्य सौरमार्गेण स्तोत्रेण प्रस्तुतो मया । प्रसन्नो माऽवदत्तत्र वरं वरय चेप्सितम् ॥३७॥ ततोऽहमवदं सूर्यं वद शान्तिप्रदं प्रभो । सहजं मोहहीनत्वात् स्वाधीनं नैव शान्तिदम् ॥३८॥ ततो मामब्रवीत् सूर्यः प्रसन्नो भक्तियन्त्रितः । गणेशं भज भावेन तदा शान्तिमवाप्स्यसि ॥३९॥ असच्छक्तिश्च सत् सूर्यः समो विष्णुर्महामुने । सहजः शंकरः प्रोक्तस्तेषां योगे गणेश्वरः ॥४०॥ चतुर्णां चैव संयोगे स्वानंदः परिकीर्तितः । अयोगः पंचभिर्हीनस्तत्र निर्मायिको बभौ ॥४१॥ संयोगे मायया युक्तो योगे मायाविवर्जितः । तयोयोगे शान्तिदः स गणेशो ब्रह्मनायकः ॥४२॥ चित्तरूपा महाबुद्धिः पंचधा परिकीर्तिता । चित्तमोहप्रदा सिद्धिस्ताभ्यां क्रीडति विघ्नपः ॥४३॥ चित्तं मोहयुतं विप्र त्यक्त्वा योगेन शान्तिदम् । चिंतामणिं भजस्व त्वं योगिवंद्यो भविष्यसि ॥४४॥ एवमुक्त्वा ददौ मंत्रं प्रभुर्मह्यं षडक्षरम् । स विधिं तं नमस्कृत्य स्वाश्रमेऽहं समागमम् ॥४५॥ तत्र विघ्नेश्वरं भक्त्या भजं तं नित्यमादरात् । ततः स्वल्पेन शान्तिस्थोऽभवं योगस्य सेवया ॥४६॥ तथापि गणराजं संपूज्य मंत्रपरायणः । अभजं तेन संतुष्टः प्रत्यक्षं प्रययौ स्वयम् ॥४७॥ मया संपूजितो भक्त्या स्तुतो नानाविधैः स्तवैः । मह्यं दत्त्वा दृढां भक्तिमंतर्धानं चकार ह ॥४८॥ तदारभ्य महीपाल गाणपत्योऽहमादरात् । भजामि तं गणेशानं स्वच्छंदेन महामते ॥४९॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै कर्दमाय षडक्षरम् । मंत्रं विधियुतं विप्रो गणेशकृपया युतः ॥५०॥ अंतर्धानं चकारापि महान् मंकणको मुनिः । राजा हर्षसमायुक्तः स्वगृहं प्रत्यपद्यत ॥५१॥ तत्राऽऽदौ कार्तिके मास्यागता कृष्णा चतुर्थिका । तां चकार पुरस्थैश्च जनैर्हर्षयुतो नृप ॥५२॥ ततो भूपेन विख्यातं कृतं व्रतमनुत्तमम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं व्रतं चकुर्जना मुवि ॥५३॥ रोगहीनः स राजर्षिर्भजद्रणनायकम् । जना वंद्यत्वहीनाश्चाऽभजंस्ते भावसंयुताः ॥५४॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य सखीकः स वनं गयौ । तत्र विघ्नेश्वरं भक्त्याऽभजन्नन्यचेतसा ॥५५॥ अंते स्वानंदगो

भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । क्रमेण भूमिसंस्थास्ते ब्रह्मभूता बभूविरे ॥५६॥ एवं व्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते नृपोत्तम । अन्यत्त्वं शृणु भावेन परं कार्तिकसंभवम् ॥५७॥ चांडालः कोऽपि पापात्मा हिंसायां तत्परोऽभवत् । जघान ब्राह्मणानन्यान् जंतून् वनसमाश्रितान् ॥५८॥ परस्त्रियं वने हृष्टाऽयभक्तां हठसंयुतः । एवं नानाविधं पापं चकार दुर्मतिः सदा ॥५९॥ कदाचित् कार्तिके मासि चतुर्थ्या वनमाश्रितः । कृष्णायां तत्र सर्पेण दष्टः पापपरायणः ॥६०॥ ततोऽतिभयसंयुक्तः स्वगृहं प्रत्यपद्यत । तत्रोपायाः कृतां नाना स्वजनैर्विषहारकाः ॥६१॥ तथापि विषबाधा च न जहौ तं सुदुर्मतिम् । ततश्चन्द्रोदये किञ्चित् सावधानो बभूव ह ॥६२॥ तत्रान्नं भक्षयित्वा स पुनस्तद्गरेण च । व्याकुलः पतितस्तत्र गतचेष्टोऽत्यजोऽभवत् ॥६३॥ पंचम्यां स मृतः पापी ब्रह्मभूतो बभूव ह । व्रतपुण्यप्रभावेन तदद्भुतमिवाऽभवत् ॥६४॥ एवं नानाविधा राजन् व्रतपुण्यप्रभावतः । बभूविरे ब्रह्मभूता मया वक्तुं न शक्यते ॥६५॥ एतत्ते कथितं सर्वं माहात्म्यं कार्तिके नृप । संकष्टा यस्तु पठति शृणोतीप्सितमालभेत् ॥६६॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते कार्तिककृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । मार्गशीर्षे च कृष्णायाश्चतुर्थ्या वद मानद । माहात्म्यं सर्वदं स्वामिन् येन तुष्टो भवाम्यहम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं पुरावृत्तं कथयामि सविस्तरम् । राजा बभूव तेजस्वी हरिश्चंद्रः प्रतापवान् ॥२॥ अयोध्यायां स्थितः सोऽपि नानाधर्मपरायणः । सदा सद्गुणसंयुक्तो यज्वा कर्मपरायणः ॥३॥ यद्यच्च याचते विप्रस्तद्ददाति स हर्षतः । तस्य पुण्येन तुल्यं तु न बभूव धरातले ॥४॥ ततश्छलयितुं योगी विश्वामित्रः समाययौ । सर्वराज्यं नृपस्यैव जगृहे दानमार्गतः ॥५॥ राज्यभ्रष्टं नृपं कृत्वा परप्रांतिं गतं पुनः । नानामिषेण तं तत्राच्छलयन् मुनिसत्तमः ॥६॥ ततः सोऽपि नृपोऽत्यंतं धर्मयुक्तो बभूव ह । न चचालातिदुःखेन संयुक्तः परमार्थवित् ॥७॥ तत्रैकदा चतुर्थी सा मार्गशीर्षे समागता । कृष्णा नृपः क्षुधायुक्तो बभूव तृषया युतः ॥८॥ छलितो मुनिनाऽत्यंतं ततश्चंद्रोदयोऽभवत् । तत्रान्नं भक्षयामास राजेंद्रो दैवयोगतः ॥९॥ पंचम्यां बुद्धिसंभेदो विश्वामित्रस्य चाऽभवत् । तज्ज्ञात्वा विस्मितो योगी विचचार स्वचेतसि ॥१०॥

ततस्तेन व्रतं तत्र ज्ञातं राज्ञा कृतं महत् । प्रत्यक्षं वरदो भूत्वा हरिश्चंद्रमुवाच ह ॥११॥ कुरु राज्यं महाबुद्धे शृणु मे परमं वचः । तव राज्ये चतुर्थीजं व्रतं नष्टं बभूव ह ॥१२॥ तेन त्वं पीडया युक्तः प्रजातोऽसि नृपाधम । अहं संक्षुभितो वाऽपि तदर्थं नात्र संशयः ॥१३॥ सर्वादौ तद्रतं कार्यं चतुःपादप्रदं नृप । नित्यवन्नात्र संदेहः सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥१४॥ त्वया नानाविधं पुण्यं कृतं विधियुतं महत् । तत्सर्वं निष्फलं जातं व्रतहीनप्रभावतः ॥१५॥ जनैः सर्वैर्महाराज नरके त्वं पतिष्यसि । त्वया कृतं व्रतं मुख्यमधुनाऽज्ञानतो महत् ॥१६॥ तेनाऽहं प्रीतिसंयुक्तः कृतो वै राजसत्तम । तत् कुरुष्व महीपाल जनैः सौख्यमवाप्स्यसि ॥१७॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रमष्टाक्षरं मुनिः । सविधिं गणनाथस्य सोऽपि तं पुनरब्रवीत् ॥१८॥ हरिश्चन्द्र उवाच । गणेशस्य स्वरूपं मे वद सर्वज्ञ ते नमः । व्रतस्यैव प्रभावं त्वं विधियुक्तं महासुने ॥१९॥ विश्वमित्र उवाच । गणेश्वरस्य माहात्म्यं शृणु संक्षेपतो नृप । एक एव गणेशोऽयं सर्वे तस्य गणाः स्मृताः ॥२०॥ मनोवाणीमयं विश्वं तदेव गणवाचकम् । नानाभावसमायुक्तं मया वक्तुं न शक्यते ॥२१॥ मनोवाणीविहीनं यन्नानाब्रह्मप्रवाचकम् । गणरूपं तु विज्ञेयं वेदे पद्य महीपते ॥२२॥ सिद्धिध्रीतिकरी प्रोक्ता बुद्धिध्रीतिधरा नृप । ताभ्यां क्रीडति विघ्नशश्चित्ते चिंतामणिः स्थितः ॥२३॥ तं भजस्व विधानेन तदा शांतिमवाप्स्यसि । राज्यकर्तोऽपि बन्धस्त्वं योगिनां प्रभविष्यसि ॥२४॥ चित्तं पंचविधं प्रोक्तं तत्र मोहश्च पंचधा । समोऽहं चित्तमुत्सृज्य चिंतामणिर्भविष्यसि ॥२५॥ एवमुक्त्वा व्रतस्यैव माहात्म्यं मुनिपुंगवः । श्रावयामास तस्मै तत्तत्तत्तार्थार्थोऽभवत् ॥२६॥ विश्वामित्रं गतं ज्ञात्वा राजा हर्षसमन्वितः । अयोध्यायां ययौ वेगात् प्रधानैरनुमोदितः ॥२७॥ नागरैः सह राजाऽपि चकार व्रतमुत्तमम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं गणेशभजने रतः ॥२८॥ सर्वत्रैवं प्रशस्तं तद् व्रतं चकार हर्षतः । भूमिसंस्था जनाः सर्वे व्रतं चक्रुर्विशेषतः ॥२९॥ नानेन सहस्रं किंचित् सर्वदं व्रतमुत्तमम् । ततो रोगादिभिर्हीनो बभूवे हर्षसंयुतः ॥३०॥ राजा गणपतिं नित्यमभजन्नान्यचेतसा । पुत्रे राज्यं विनिक्षिप्य सस्त्रीकश्च ययौ वनम् ॥३१॥ तत्रैव गणराजं सोऽभजत् सुतपसा युतः । शांतिं प्राप्तो विशेषेणाऽभवद्योगी स पार्थिवः ॥३२॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा गणेशो लीनतां गतः । एवं व्रतस्य माहात्म्यं कथितं तेऽजनंदन ॥३३॥ जनाः सर्वे क्रमेणैव ब्रह्मभूता बभूविर । चतुर्थीव्रतजनैव पुण्येन परमेण ते ॥३४॥ अन्यच्छृणु महीपाल मालवे नगरं महत् । कर्णा नाम च तत्राऽऽसीद्विश्या नरविमोहिनी ॥३५॥ लोकान् सा हावभावेन मोहयामास तत्क्षणात् । नाना जनाः स्वधर्मं त्यक्त्वाऽभवन् वै तदात्मकाः

॥३६॥ स्वस्वस्त्रियं परित्यज्य तन्निष्ठास्ते बभूविर । मद्यमांसरताः सर्वे नराधिप कृतास्तया ॥३७॥ ब्राह्मणादय एवं ते
अष्टा जाता विशेषतः । चौर्यादिकर्मसंयुक्ताः किं वदामि महामते ॥३८॥ कथने परदोषाणां दोषी भवति मानवः ।
एतादृशी तु सा वेद्या पापरूपाऽतिदारुणा ॥३९॥ नानाजनैर्युता राजन्नरके कृतनिश्चया । न विरामं चकाराऽपि नराणां
मोहने कदा ॥४०॥ एकदा उवरसंयुक्ता मार्गशीर्षे बभूव च । चतुर्थ्या कृष्णपक्षे साऽभवद्दोहेन पीडिता ॥४१॥ पंचम्यां
सा मृता तत्र ब्रह्मभूता बभूव ह । व्रतस्यैव प्रभावेण पतितानां सहायिनी ॥४२॥ एवं नाना जना राजन् ब्रह्मभूता बभूविर ।
तत्र ते कति वै ब्रूयां नालं वर्षायुतैरपि ॥४३॥ मार्गशीर्षचतुर्थ्या यन् माहात्म्यं कथितं परम् । पठनात् श्रवणात् सर्वसिद्धिदं
भवति ह्यहो ॥४४॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते मार्गशीर्षकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । पौषकृष्णचतुर्थ्यास्तु माहात्म्यं वद भो गुरो । न तृप्यामि कथां शृण्वन् सर्वसिद्धिकरौ
पराम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं महान् । राजा वीरसहो नाम बभूवे हस्तिनापुरे ॥२॥ बलवात्रीति-
युक्तश्चाभवच्छस्त्रास्त्रपारगः । धर्मशीलो वदान्यः स मान्यान् मानयिता भृशम् ॥३॥ नानादानरतश्चापि बांधवदोषयुतो-
ऽभवत् । तदर्थं यत्नमास्थाय देवसेवापरोऽभवत् ॥४॥ ब्राह्मणैः पुत्रकामार्थं पुत्रीयामिष्टिमाहरत् । नैव लेभे स तदपि पुत्रं
वंशविवर्धनम् ॥५॥ तीर्थक्षेत्रादिकस्थाने नानाधर्मानकारयत् । स्वयं पूजापरो भूत्वा न लेभे संततिं ततः ॥६॥ ततोऽति-
दुःखितो राजा त्यक्त्वा राज्यं वने ययौ । सखीको भ्रममाणः स शीतोष्णैः पीडितोऽभवत् ॥७॥ महावनांतरं गत्वा
दुःखशोकसमन्वितः । सिंहव्याघ्रादिकान् दृष्ट्वा भयहीनश्चचार ह ॥८॥ तत्राऽऽजगाम योगीन्द्रस्त्रितो नाम महामुनिः ।
तं दृष्ट्वा प्रणनमाऽदौ कृतांजलिपुटः स्थितः ॥९॥ तेन पृष्ठ उवाचाऽसौ निजं सर्वं महायशः । श्रोद तं महायोगी जगद
करुणायुतः ॥१०॥ व्रित उवाच । राज्ये ते नृपशार्दूल सर्वसिद्धिकरं व्रतम् । नष्टं चतुर्थीजं पूर्णं तेन बंध्योऽसि निश्चितम् ॥११॥
सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् । तदा कर्म कृतं सर्वं चतुःपादप्रदं भवेत् ॥१२॥ नानाधर्मपरस्त्वं वै जनास्तथैव

मानद । फलहीनप्रभावेण पतिष्यति च रौरवे ॥१३॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्यास्तु माहात्म्यं मुनिसत्तमः । आचयामास संपूर्णं ततस्तं त्वब्रवीद्वृषः ॥१४॥ वीरसह उवाच । गणेश्वरस्य माहात्म्यं वद मे करुणानिधे । एतादृशं व्रतं यस्य तं भजिष्यामि नित्यदा ॥१५॥ त्रित उवाच । गणेशस्य स्वरूपं यद्वक्तुं शक्यं कथं भवेत् । उपाधियुक्तं भावेन कथयामि शृणुष्व तत् ॥१६॥ अहं पुरा तपोयुक्तः शापानुग्रहेण क्षमः । एको द्वितश्च मे राजन् भ्रातरौ विद्यया युतौ ॥१७॥ ताभ्यां यज्ञार्थमेवाहं गतो राज्ञो महात्मनः । अभवं कारयित्वा तं स्वगृहे गंतुमुत्सुकः ॥१८॥ दक्षिणापशुभिर्युक्तं विपुलैर्मार्गसंस्थितम् । भ्रातरौ लोकसंयुक्तौ कूपे क्षिप्त्वा प्रजग्मतुः ॥१९॥ जलहीने हि कूपेऽहं पतितः खेदसंयुतः । तत्र मानसिकं यज्ञं प्रचकार हितावहम् ॥२०॥ आजगमुस्तत्र देवाद्या हविर्भार्गार्थमादरात् । मया संपूजिताः सर्वे तृप्ताः संहर्षिता बभूवुः ॥२१॥ अमरा ईप्सितं सर्वे वरं मह्यं ददुर्नृप । ततः कूपाच्च मां सर्वे बहिः क्षिप्त्वा प्रजग्मिरे ॥२२॥ ततोऽहं याचयित्वाऽन्यं नृपं गोभिः समन्वितः । हर्षेण स्वाश्रमं गत्वा संस्थितस्तप आचरन् ॥२३॥ ततोऽतितपसा ज्ञानं सर्वगं ह्यभवत्ततः । तपस्त्यक्त्वा च योगेन प्राभवं भूमिसाधकः ॥२४॥ जडोन्मत्तपिशाचाद्या भूमयः साधिता मया । अते ब्रह्मगतोऽतिष्ठं समात्माऽहं स्वशान्तिदे ॥२५॥ स्वाश्रमे हर्षयुक्तोऽहं ततो मुद्गल आगतः । धर्मशीलो वदान्यश्च मानयित्वा भृशम् ॥२६॥ योगीर्द्रैर्वदितो नित्यं तं हृष्टा प्रणतोऽभवम् । पूजयित्वा सुविश्रांतं तमपृच्छं कृताञ्जलिः । शान्तियोगं वद स्वामिन् शान्तिभ्यः शान्तिदायकम् ॥२७॥ मुद्गल उवाच । असच्छक्तिश्च सत्सूर्यः समो विष्णुर्महासुने । अव्यक्तः शंकरस्तेषां संयोगे गणपोऽभवत् ॥२८॥ संयोगे मायया युक्तो गणेशो ब्रह्मनायकः । अयोगे मायया हीनो भव ते मुनिसत्तम ॥२९॥ संयोगा-योगयोग्योगे योगो गणेशसंज्ञकः । शान्तिभ्यः शान्तिदः प्रोक्तो भज तं भक्तिसंयुतः ॥३०॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य ददौ मंत्रं स मुद्गलः । एकाक्षरं विधियुतं ततः सौऽतर्हितोऽभवत् ॥३१॥ ततोऽहं गणराजं तमभजं सर्वभावतः । तेन शान्ति-समायुक्तश्चरामि ह्यकुतोभयः ॥३२॥ न गणेशात् परं ब्रह्म न गणेशात् परं तपः । न गणेशात् परं कर्म ज्ञानं न गणपात् परम् ॥३३॥ न गणेशात् परो योगो भक्तिर्न गणपात् परा । तस्माच्च सर्वपूज्योऽयं सर्वादौ सिद्धिदायकः ॥३४॥ गणेशानं परित्यज्य कर्म ज्ञानादिकं चरेत् । तत्सर्वं निष्फलं याति भस्मनि प्रहुतं यथा ॥३५॥ सर्वस्यैव गणेशानं भजतेऽनन्य-चेतसा । सर्वसिद्धिं लभेत् सद्यो ब्रह्मभूतः स कथ्यते ॥३६॥ एवमुक्त्वा त्रितस्तस्मै ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । विधियुक्तं ततः

साक्षादंतर्धानं चकार ह ॥३७॥ राजा वीरसहो राजन् हर्षतः स्वपुरं ययौ । प्रधानैर्नगरैः सर्वैर्मनितः संस्थितोऽभवत् ॥३८॥ तत्रादौ पौषगां कृष्णां चतुर्थीं तां समागताम् । चकार स्वपुरस्थैः स विधियुक्तां सुहर्षितः ॥३९॥ प्रशस्तं तद् व्रतं तेन कृतं सर्वत्र भूमिप । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं व्रतं चक्रुर्जना सुवि ॥४०॥ ततः पुत्रं महाशूरं नीतिज्ञं धर्मसंयुतम् । लेभे नानागुणैर्युक्तं जनाः संहर्षिता बभूवुः ॥४१॥ रोगादिभिर्विनिर्मुक्ता हृष्टाः पुष्टाश्च तेऽभवन् । यत्र तत्र चतुर्थीजं माहात्म्यमवदन् जनाः ॥४२॥ पुत्रं राज्ये समास्थाप्य राजा निर्वृत्तिधारकः । सखीको गणनाथं तमभजद्भावसंयुतः ॥४३॥ अन्ते ब्रह्ममयः सोऽपि बभूव व्रतपुण्यतः । क्रमेण भूमिसंस्थास्ते ब्रह्मभूता बभूविर ॥४४॥ एवं व्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते नृपोत्तम । अन्यच्छृणु महाभाग पापनाशकरं महत् ॥४५॥ गौडे कश्चिद् वणिक् पापी लोभयुक्तो बभूव ह । द्रव्यार्थपितरं सोऽपि जघान विषदोषतः ॥४६॥ मातरं स तथा दुष्टो मर्गे नानाजनांस्तथा । वणिजो विषयोगेन मारयामास नित्यदा ॥४७॥ एवं बहुधनो जातः परस्त्रीलालसोऽभवत् । मद्यमांसपरो दुष्टो सतीसंगेषु लालसः ॥४८॥ नानामिषेण दुष्टः स्म सतीर्यभति वेगतः । परस्त्रियस्ततो राज्ञा धृतोऽसौ ताडितोऽभवत् ॥४९॥ निगडैर्बद्ध एवाऽसौ संस्थितो राजवेदमनि । देवयोगेन पौषी सा प्राप्ता कृष्णा चतुर्थिका ॥५०॥ तस्यामन्नादिभिर्हीनः स्थितो दुःखसमन्वितः । चंद्रोदये रक्षकैर्यदत्तमन्नमभक्षयत् ॥५१॥ पंचम्यां राजदूतैः स शूलप्रोतो ममार ह । ब्रह्मभूतः स वै जातो व्रतपुण्यप्रभावतः ॥५२॥ एवमज्ञानसंयुक्ता ज्ञानयुक्ता बभूविर । ब्रह्मभूता व्रतस्यैव प्रभावेण महामते ॥५३॥ तत्रैव कति ते राजन् कथयामि विशेषतः । न वक्तुं शक्यते तस्मादुक्तं संक्षेपतो मया ॥५४॥ इदं पौषस्य संकष्टया माहात्म्यं संशृणोति यः । पठेद्वा तस्य शुभदं भविष्यति निरंतरम् ॥५५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्दे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते पौषकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नामैकविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । मलमासे च संकष्टाश्चतुर्थ्यां वद मानद । माहात्म्यं प्रीतिदं पूर्णं न तप्तोऽहं
कृपानिधे ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । आंध्रदेशे महाराजो बभूवे रैवतांतरे । धर्मदत्त इति ख्यातो नानाधर्मपरायणः ॥२॥
यज्वा विनीतकोऽत्यंतं नीतिज्ञोऽखिलतोषकृत् । षष्ठांशग्राहकः सोऽपि प्रजापालनतत्परः ॥३॥ जलोदरयुतोऽक्रस्मादभवन्
मानदायकः । सार्वभौमोऽतिपापेन गृहीतः सर्वशास्त्रवित् ॥४॥ नानोपायाः कृतास्तस्य शांतये नृपसत्तम । तथाऽपि
रोगनिमुक्तो न बभूव महीपतिः ॥५॥ तुलादानादिकान्येव महादानानि पीडितः । चकार रोगयुक्तस्तदप्यत्यंतमजायत ॥६॥
परिभ्रमन् स तीर्थानि चकार विधिसंयुतः । देवताऽऽराधनं राजा नाऽभवद्रोगवर्जितः ॥७॥ ततोऽतिदुःखितो राजा जलेनैवा-
त्मघातनम् । विषेण कर्तुमुद्युक्तो नानाजनैः सुविह्वलः ॥८॥ ततोऽक्रस्मान् महायोगी चाष्टावक्रः समाययौ । तद्गृहे तं
नमस्कृत्य पूजयामास बांधवैः ॥९॥ भोजितं तं प्रणम्यैव कृत्वा करपुटं नृपः । धर्मदत्त उवाचाऽसौ विनयावनतोऽभवत् ॥१०॥
धर्मदत्त उवाच । धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि सफलो मे भवोऽभवत् । तव दर्शनतो विप्र साक्षाद्योगीश्वरस्य तु ॥११॥ आत्मघाते-
ऽहमुद्युक्तस्तत्र ते दर्शनं महत् । प्राप्तं पुण्यसमूहेन नरको न भविष्यति ॥१२॥ वसिष्ठ उवाच । एवं वदंतमानंदयुक्तो
योगीन्द्रसत्तमः । उवाच तं महाराजं दयया करुणानिधिः ॥१३॥ अष्टावक्र उवाच । किमर्थं देहघाते त्वमुद्युक्तोऽसि महामते ।
रोगदुःखविनिमुक्तो भविष्यसि न संशयः ॥१४॥ तव राज्ये महीपाल चतुर्थीमुख्यकव्रतम् । नष्टं तेन महोग्रेण पापेन
संयुतो भवान् ॥१५॥ राजा राष्ट्रकृतं पापं त्वया प्राप्तं तथैव तत् । त्वमपि व्रतसंहीनः पतितोऽसि नृपाधम ॥१६॥
सर्वादौ तद्रतं कार्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् । तदा कर्म कृतं राजन् फलयुक्तं भवेत् किल ॥१७॥ त्वया धर्मयुतं कर्म कृतं
नानाविधं तथा । चतुःपदार्थहीनं तद्वसूव ह जनैः कृतम् ॥१८॥ सर्वैः सह जनै राजन्नरके त्वं पतिष्यसि । तदर्थं व्रतराजं
तत् कुरु सर्वसमन्वितः ॥१९॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्यां यन् माहात्म्यं मुनिसत्तमः । श्रावयामास तस्मै स करुणायुतचेतसा ॥२०॥
श्रुत्वा मुख्यं स माहात्म्यं धर्मदत्तः सुविस्मितः । उवाच तं हि योगीन्द्रं हर्षयुक्तेन चेतसा ॥२१॥ धर्मदत्त उवाच ।
पूर्वपुण्यं महन् मेऽस्ति कथनाय न शक्यते । मयेऽहं व्रतं विप्र श्रुतं तेन महाद्भुतम् ॥२२॥ अधुना विभ्रराजस्य स्वरूपं मे
दयानिधे । कथयस्व सदा देवं भजिष्यामि महाप्रभुम् ॥२३॥ न सामान्यं चरित्रं तत्तस्य देवाधिपस्य यत् । यस्येहं व्रतं
मुख्यं सर्वसिद्धिप्रदं भवेत् ॥२४॥ अष्टावक्र उवाच । धर्मदत्त महाभाग शृणु त्वं गणपस्य यत् । यस्येहं व्रतं मुख्यं सर्वसिद्धि-

प्रदं भवेत् ॥२५॥ निर्गुणं गजवाक्यं यद्ब्रह्म मस्तकमेव च । तस्य देहः सगुणकं ब्रह्म योगे गजाननः ॥२६॥ सिद्धिर्भ्रातिस्वरूपा
 सा बुद्धिर्भ्रातिघराऽभवत् । ताभ्यां क्रीडति विघ्नेशो मायाभ्यां परमार्थतः ॥२७॥ स्वसंवेद्येन योगेन लभ्यते दर्शनं महत् ।
 तेन स्वानंदवासी स कथ्यते योगिभिः प्रभुः ॥२८॥ संयोगेऽयं गकारः सो योगेऽयं च गकारकः । तयोः स्वामी गणेशानः
 शांतियोगेन लभ्यते ॥२९॥ पंचधा चित्तवृत्तिर्या तस्यां मोहस्तु पंचधा । समोहं चित्तमुत्सृज्य लभ्यते चित्तचालकः ॥३०॥
 तेनाऽयं गणनाथस्तु चिंतामणिरिति स्मृतः । तं भजस्व महाभाग तदा शांतो भविष्यसि ॥३१॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रं
 मालात्मकं प्रभुः । सविधिं धर्मदत्ताय ततः सोऽतर्हितोऽभवत् ॥३२॥ राजाऽपि हर्षसंयुक्तो बभूवतितरां ततः ।
 धन्यमात्मानमेवं स्म मन्यते भाग्यगौरवात् ॥३३॥ तत्रादौ मलमासे या चतुर्थी कृष्णपक्षगा । समागता जनै राजा तां
 चकार विधानतः ॥३४॥ ततस्तेन व्रतं मुख्यं तत् सर्वत्र प्रकाशितम् । ततो जना व्रतं चक्रुर्भूमिस्था यत्र तत्र ते ॥३५॥
 ततो रोगविनिर्मुक्तो धर्मदत्तो बभूव ह । जनाः सर्वे तथा हृष्टा बभूवु रोगवर्जिताः ॥३६॥ नित्यं गणपतिं राजाऽभजच्चानन्य-
 मानसः । गणेशप्रीतये नानादानानि स ददौ सदा ॥३७॥ ततो राज्ये स्वपुत्रं स संस्थाप्यैकांतसंस्थितः । सस्त्रीको गणनाथं
 तमभजद्ध्यानमार्गतः ॥३८॥ अंते जगाम विघ्नेशं तल्लीनः स बभूव ह । जनाः सर्वे क्रमेणैते ब्रह्मभूता बभूविर ॥३९॥
 एवं व्रतस्य माहात्म्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् । कथितं ते महीपाल शृण्वन्यत्त्वं कथानकम् ॥४०॥ गांधारदेशवासीयः क्षत्रियः
 पापकारकः । बभूव स परद्रव्यहारकश्चौर्यमार्गतः ॥४१॥ द्यूतमद्यरतो नित्यं परस्त्रीलंपटोऽभवत् । गोमांसभक्षणे सक्तो
 मिथ्यावाक् साक्ष्यपूरकः ॥४२॥ नानाभेदैः सुदुर्बुद्धिः कलहं यत्र तत्र वै । चकार सर्वदा राजन् हिंसाकर्मपरायणः ॥४३॥
 ततो राज्ञा महापापी बने निष्कासितो बलात् । जघान मार्गगांस्तत्र जंतून्नानाविधान् खलः ॥४४॥ द्विजादीनां वधे सक्तः
 स्त्रीबालवधकारकः । एवं नानाविधं पापं नित्यमेव चकार सः ॥४५॥ ततो द्रव्ययुतोऽत्यंतं बुभुजे भोगमुत्तमम् ।
 हृदीप्सितं स दुष्टात्मा नानाचौरसमन्वितः ॥४६॥ कदाचित् पर्वतद्रोणीं मलमासे स आश्रितः । चतुर्थ्या कृष्णपक्षस्य
 हिंसार्थं लोभसंयुतः ॥४७॥ ततो मानवमेकं तु मार्गस्थं स ददर्श ह । निःसुत्याधावदत्यंतं शस्त्रहस्तो वधाय वै ॥४८॥
 पपाल क्रूरकर्माणं हृष्टा तं सोऽपि भीतितः । क्रोशमात्रं ततो दुष्टः पपात पदव्युत्क्रमात् ॥४९॥ पतितं तं समाज्ञाय नरः
 क्रोधसमन्वितः । पाषाणेन महादुष्टं मारयामास मस्तके ॥५०॥ मस्तकः स्फुटितस्तत्र क्षत्रियस्य नराधिप । तेन स

व्याकुलोऽत्यंतं गतचेष्टो बभूव ह ॥५१॥ रात्रौ चंद्रोदये किंचित् सावधानोऽभवत् कुधीः । पायसं भक्षयामास स्वल्पं दुःखसमन्वितः ॥५२॥ ततो ममार पंचम्यां गतः स्वानंदके पुरे । तत्र हृद्वा गणेशानं ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५३॥ एवं व्रतप्रभावेण पापकर्मां स क्षत्रियः । ब्रह्मभूतो बभूवाऽपि किं पुनर्ज्ञानतः कृतम् ॥५४॥ नानाजना व्रतेनैव भुक्त्वा भोगान् हृदीप्सितान् । ब्रह्मभूता बभूवुश्च कथितुं तन्न शक्यते ॥५५॥ इदं कृष्णचतुर्थ्यां यन् माहात्म्यं मलमासके । शृणोति यस्तु पठति स ईप्सितमवाप्नुयात् ॥५६॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते मलमासकृष्णपक्षचतुर्थीमाहात्म्यवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । शमीमूले च यस्तिष्ठेच्चतुर्थ्यां मुनिसत्तम । संकष्ट्यां तस्य माहात्म्यं वद मे करुणानिधे ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं नृप । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं श्रवणात् पठनामृणाम् ॥२॥ पांचाले ब्राह्मणः कश्चिदत्रिगोत्रसमुद्भवः । पूर्वकर्मविपाकेन कुष्ठयुक्तो बभूव ह ॥३॥ नानाक्षतसमाकीर्णः प्रस्रवत् पूयशोणितः । कीटकैः सर्वतो व्याप्तो ह्यंधः कुब्जोऽभवन्नृप ॥४॥ तं हृद्वा तादृशं पुत्रं पिता परमदुःखितः । अत्रिं जगाम शरणं तं पप्रच्छ प्रणम्य सः ॥५॥ तेनापि कथितं राजन् शमीमूले स्थितो भवेत् । चतुर्थीं संकटीं कुर्यात्तदा पापात् प्रमुच्यते ॥६॥ ततः सोऽपि स्वपुत्रं तं शमीमूले महीपते । समानाद्य बबंधैव दाप्त्वा सर्वार्थसाधकः ॥७॥ सूर्योदयात् समारभ्य यावच्चन्द्रोदयोऽभवत् । तावत्तत्र महारोगी सोऽतिष्ठद्वंधनाकुलः ॥८॥ ततः पित्रा समानीतः स्वगृहे सोऽपि तत्क्षणात् । नेत्रयुक्तो बभूवाऽथ रोगादिभिर्विवर्जितः ॥९॥ कुब्जताहीनरूपं तं संस्थितं विगतज्वरम् । तद् हृद्वा परमाश्चर्यं विप्राः सर्वे विसिसिरे ॥१०॥ ततः सोऽपि गणेशानमभजन्नित्यमादरात् । चतुर्थ्यां कृष्णपक्षे वै शमीमूले स्म तिष्ठति ॥११॥ अंते शान्तिसमायुक्तो ब्रह्मभूतो बभूव ह । एवं तिष्ठेच्छमीमूले सोऽसाध्यं कुरुते वशम् ॥१२॥ अन्यच्छृणु महीपाल माहात्म्यं सर्वसिद्धिदम् । चोरः कश्चिन् महान् पापी नगरे स गतोऽभवत् ॥१३॥ स्फोटयित्वा गृहं किंचित्तेन तत्र प्रविश्य सः । धनं गृहीत्वा निर्यातो नरैर्दृष्टः पपाल सः ॥१४॥ जनैः कोलाहलस्तत्र कृतः परमदारुणः । श्रुत्वा राज्ञो ययुर्दूताः शस्त्रहस्ता महाबलाः ॥१५॥

ज्ञात्वा वृत्तांतमुग्रं ते धाविताः क्रोधसंयुताः । वेगेन तं महाचौरं जघ्नुः शस्त्रप्रहारतः ॥१६॥ छिन्नांगं पतितं चौरं
 दूताः संगृह्य दारुणम् । तं बबंघुः शमीमूलस्थितोऽभवत् ॥१७॥ समागता चतुर्थी सा तत्राऽकस्मान् महीपते ।
 कृष्णा सोऽपि महाचौरो शमीमूलस्थितोऽभवत् ॥१८॥ पंचम्यां क्षतहीनांगं चौरं सर्वत्र शोभनम् । संजातं राजदूतास्ते
 ज्ञात्वा राज्ञे न्यवेदयन् ॥१९॥ राजा तत्र समागम्य तं प्रणम्य पुरःस्थितः । एतस्मिन्नंतरे तत्र विमानं सहसाऽऽगतम् ॥२०॥
 तं तत्रागृह्य निक्षिप्य गणान् शुंडाविराजितान् । तान् प्रणम्य स पप्रच्छ राजर्षिर्गुप्तुमुत्सुकान् ॥२१॥ महासेन उवाच । भो
 भो गणपतेर्दूताः किमनेन कृतं महत् । वदेत करुणायुक्तास्तद्वयं करवामहै ॥२२॥ गणेशा ऊचुः । कृष्णपक्षे चतुर्थ्यां यः
 शमीमूले जपेन्मनुम् । तिष्ठेत् सूर्योदयाद्यावत्तथा चन्द्रोदयो भवेत् ॥२३॥ निराहारः स विघ्नेशं पूजयेत् व्रतकारकः ।
 पश्चाद्विप्रांश्च संभोज्य स्वयं भुंजीत वाग्यतः ॥२४॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात् पंचम्यां पूजनं पुनः । प्रकुर्यात् गणराजस्य स
 ईप्सितमवामुयात् ॥२५॥ फलयुक्तः सद्य एव भवत्यत्र न संशयः । अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतः स जायते ॥२६॥
 एवमुक्त्वा गता दूताश्चौरैरेण सहिता नृप । चौरो विघ्नेश्वरं दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥२७॥ ततो राजा महाभागो गणेश-
 भजने रतः । स चतुर्थ्यां शमीमूले तिष्ठन्नियमसंयुतः ॥२८॥ ततो राजा गतिं लेभे त्रिलोक्यां व्रतपुण्यतः । ब्रह्मादीनां
 सभायां स गत्वाऽतिष्ठत् स्वयेच्छया ॥२९॥ पुनः स्वनगरे राजा चंपावत्यां जगाम ह । एवं सर्वत्रगो भूत्वा रराजे राजमंडले
 ॥३०॥ अंते सर्वजनै राजा नगरस्थैर्महामते । जगाम विघ्नराजं तं ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥३१॥ इदं ते मुख्यमाहात्म्यं शमीमूल-
 स्थितेर्महत् । चतुर्थ्यां कथितं राजन् संकष्ट्यां सर्वसिद्धिदम् ॥३२॥ शृणुयाद्यः पठेद्वा स सद्य एव फलं लभेत् । ईप्सितं
 गणराजस्य प्रसादान्नात्र संशयः ॥३३॥ एवं नाना जना राजन्नांध्यदोषादिवर्जिताः । बभूवुश्चरितं तेषां मया वक्तुं न
 शक्यते ॥३४॥

॥ ओमिति श्रीमदांले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते शमीमूलचतुर्थीव्रताचरणवर्णनं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आवणादिषु मासेषु लङ्वादीन् यस्तु भक्षति । तस्य विधियुतं विप्र माहात्म्यं वद सर्वदम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । मनोवैवस्वतस्यैव पुत्र इक्ष्वाकुसंज्ञकः । राज्यलोभी कनिष्ठः सन् व्रतं चकार सिद्धिदम् ॥२॥ बभक्ष आवणे कृष्णसंकष्ट्यां पंचखाद्यजान् । लङ्ढुकान् सप्त भावेन व्रतसाधनतत्परः ॥३॥ दधिभक्षणमात्रं स भाद्रे कृष्णे चकार ह । आश्विने निर्जले तद्वच्चकार व्रतमद्भुतम् ॥४॥ कार्तिके दुग्धमुक्त्वा राजाऽतिष्ठत् स्वनियमे रतः । मार्गशीर्षे जलं पीत्वाऽभजत्तं गणनायकम् ॥५॥ पौषे गोमूत्रमात्रं तु व्रतं पीत्वा समाचरत् । माघे शुक्लतिलान् राजा बभक्ष व्रतकारणात् ॥६॥ फाल्गुने शर्करायुक्तं मानवोऽभक्षयद् धृतम् । चैत्रे तद्वत् पंचगव्यं पूजयित्वा विनायकम् ॥७॥ वैशाखे पद्मबीजं स बभक्ष व्रतधारकः । ज्येष्ठे धृतं गवां भक्षश्चकार व्रतमुत्तमम् ॥८॥ आषाढे मधुमात्रं स बभक्ष नियमे रतः । चंद्रोदये गणेशानं पूजयित्वा विधानतः ॥९॥ ततस्तस्य व्रतस्यैव प्रभावेण महामते । सुद्युम्नो मनुपुत्रो य इलो ज्येष्ठोऽभवन्नृप ॥१०॥ ततो मुनिभिराद्यं तं राजानं स चकार ह । मनुनिश्वाकुमेवं तु सार्वभौमं महाद्युतिम् ॥११॥ एवं त्वसाध्यकं राजन्निच्छेद्वै यदि मानवः । धर्ममार्गेण तत् सोऽपि लभते नात्र संशयः ॥१२॥ एवं नाना जना राजन् व्रतपुण्यप्रभावतः । लब्ध्वाऽन्ते ब्रह्मभूताश्च बभूवुर्भूमिमंडले ॥१३॥ अतस्त्वं राजशार्दूल पापरूपोऽसि सांप्रतम् । तव राज्ये व्रतं नष्टं नृपाधम न बुद्ध्यसे ॥१४॥ जनैः सह व्रतं तस्मात् कुरुष्व त्वं भविष्यसि । पुत्रयुक्तश्च विघ्नेशमन्ते गच्छसि निश्चितम् ॥१५॥ सुदृढ उवाच । प्रणम्य तं दशरथो महाराजो भूमौ व्रतं गाणेश्वरं महत् ॥१६॥ ततो भूपेन सर्वत्र प्रशस्तं तद्व्रतं कृतम् । चक्रुः सर्वजना भूमौ व्रतं गाणेश्वरं महत् ॥१७॥ व्रतपुण्यप्रभावेण विष्णुः साक्षाद्भूव ह । चतुर्धाऽऽत्मानमाभज्य पुत्रस्तस्य महात्मनः ॥१८॥ रामश्च भरतो राजा लक्ष्मणः शत्रुसूदनः । पुत्राश्चत्वार एवं ते बभूवुर्बलसंयुताः ॥१९॥ अंते जगाम विघ्नेशं दशरथः प्रतापवान् । लोका दुःखविहीनाश्च ब्रह्मभूता बभूवुरे ॥२०॥ वसिष्ठर्षेर्दशरथस्येयं विप्रस्य धीमतः । संवादं व्रतहेतुं तु यः शृणोति पठेन्नरः ॥२१॥ तस्मै विघ्नेश्वरः साक्षाद्ददाति फलमुत्तमम् । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तं धनधान्यसमन्वितम् ॥२२॥ नानारोगविहीनत्वमैश्वर्यादियुतं महत् । अंते गणपतौ लीनं करोत्यत्र न संशयः ॥२३॥ चतुर्थ्याश्चरितं पूर्णं कथितं ते प्रजापते । श्रोतुमिच्छा पुनः किं ते वर्तते वद सांप्रतम् ॥२४॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदिले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते वसिष्ठदशरथसंवादसमाप्तिवर्णनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । उद्यापनं व्रतस्यास्य वद त्वं मुनिसत्तम । येन सांगं फलं सर्वं लभते व्रतकारकः ॥१॥ सुद्रुल उवाच । उद्यापनं प्रजानाथ व्रतस्यादौ मतं बुधैः । अथवा वर्षमध्ये तत् कर्तव्यं व्रतकारिणा ॥२॥ अथवा भाद्रमासे वै शुक्लायां च प्रजापते । उद्यापनं प्रकर्तव्यं कृष्णायां माघमासके ॥३॥ महामंडपकं कुर्यात् कदलीस्तंभमंडितम् । नाना-
शोभासमायुक्तं विभवे सति मानद ॥४॥ वित्तशाख्यं न कुर्यात् स यथाविभवमाचरेत् । छत्राऽऽदर्शादिभिः शोभा-
दीपमालाविराजितम् ॥५॥ मणिमुक्तादिकैः पूर्णं भूषणैश्च विशेषतः । यत्र तत्र यथायोग्यं प्रकुर्याद्रतकारकः ॥६॥ मध्याह्न-
समये तस्याः शुक्लायाः कथितं प्रभो । चन्द्रोदये च कृष्णायाश्चतुर्थ्याः पूजनं चरेत् ॥७॥ गोमयेन प्रलिप्याऽथ धान्यराशिं
प्रकल्पयेत् । तन्मध्येऽष्टदलं पद्मं कुर्यात्तद्गुरुणा स्वयम् ॥८॥ तत्र संस्थाप्य सौवर्णं कलशं ताम्रजं तथा । रौप्यं वा मृन्मयं
दक्ष बल्लयुग्मेन वेष्टयेत् ॥९॥ तस्योपरि सुवर्णस्य पात्रं स्थाप्य महामतिः । वस्त्रं ततो गणेशस्य यंत्रं कुर्याद्विचक्षणः
॥१०॥ तत्र गणपतेऽथैव मूर्तिर्धातुविनिर्मिता । सर्वावयवसंयुक्ता भूषणै रराजिता भवेत् ॥११॥ द्विजोत्तमश्च संस्थाप्य
पूजयेत्तां यथाविधि । ब्राह्मणान् वरयेच्छुद्धानेकविंशतिसंख्यकान् ॥१२॥ गणानां त्वेति मंत्रस्य जपं कुर्याद्विशेषतः ।
ततो होमं प्रकुर्वीत सहस्रं वा तदर्धकम् ॥१३॥ अष्टोत्तरशतं वाऽपि तथा जपदशांशकम् । गीतवाद्यपुराणानि वेदाध्ययनमेव
च ॥१४॥ नानाशास्त्रप्रवादांश्च कुर्वतु ब्राह्मणास्ततः । यत्र तत्र गणेशस्य कथाः संकथयंतु ते ॥१५॥ ततः पूर्णाहुतिं
कुर्याद्भूसोर्धारां स पातयेत् । बलिदानं ततः कुर्यात्ततो वायनकं चरेत् ॥१६॥ एकविंशतिपक्षाद्वैरेकविंशतिसंख्यकैः ।
नैवेद्यैर्ब्राह्मणान् संभोज्यार्थयेत्तान् विशेषतः ॥१७॥ दक्षिणां विपुलां दत्त्वा सपत्नीकान् प्रतोषयेत् । योषिद्वयः कंचुकीर्दद्या-
द्भूषणानि महामतिः ॥१८॥ कृष्णायां च चतुर्थ्यां स चन्द्रायार्घ्यं प्रदापयेत् । शुक्लायां तत्तथा दक्ष चरेच्चन्द्रार्घ्यवर्जितम्
॥१९॥ आदौ स तिथये दद्यात् पश्चाद्विघ्नेश्वराय वै । तैत्तिश्चन्द्राय तन् मंत्रैरर्घ्यं मंत्रसमन्वितम् ॥२०॥ तिथीनां मातृरूपे त्वं
देवि सर्वार्थदायिनि । गृहाणार्घ्यं मया दत्तं चतुर्थ्यै ते नमो नमः ॥२१॥ गजानन नमस्तुभ्यं नानासिद्धिप्रदायिने । गृहाणार्घ्यं
बुद्धिपते मया दत्तं शुभप्रद ॥२२॥ अत्रिगोत्रसमुद्भूत गणेशप्रीतिवर्धन । गृहाणार्घ्यं मया दत्तं रोहिण्यामृतधारक
॥२३॥ कृष्णपक्षे सदा रात्रौ भोजनं स समाचरेत् । शुक्लपक्षे च पंचम्यां ब्राह्मणादींस्तु भोजयेत् ॥२४॥ चतुर्थ्यां
जागरं कुर्यात् गणेशकथयान्वितः । पंचम्यां पूर्ववत् पूज्य नैवेद्याद्यैर्महामतिः ॥२५॥ दीनांधकृपणेभ्यश्च दद्यादन्नादिकं

तथा । ब्राह्मणेभ्यो विशेषेण दक्षिणां दापयेन्नरः ॥२६॥ सर्वान् संभोज्य दानेन तोषयेद्देवसन्निधौ । गणेशहृद्भक्तिं स याचयेत्तेभ्य आदरात् ॥२७॥ ततः सोपस्करां मूर्तिं दद्यात् स्वगुरवे स्वयम् । एकविंशतिविप्रेभ्यः कलशान् दापयेत्ततः ॥२८॥ संतोष्योदारधीः सर्वान् स भोवेन क्षमापयेत् । ततो गणपतिं नित्यं भजेतानन्यचेतसा ॥२९॥ एवमुद्यापनं कुर्याद्रतस्यास्य महामतिः । स संपूर्णफलं सुत्वा ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥३०॥ वक्तुं न शक्यते दक्ष माहात्म्यं च ब्रतोद्भवम् । सोद्यापनं विशेषेण कथितं ते यथामति ॥३१॥ इदं चतुर्थीजं दक्ष चरितं संशृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य विघ्नेशो मानसेप्सितदो भवेत् ॥३२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते चतुर्थ्युद्यापननिरूपणं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । माहात्म्यं यच्छ्रुतं मुख्यं चतुर्थीसंभवं महत् । कृतकृत्यश्च तेनाऽहं संजातो मुनिसत्तम ॥१॥ अधुना वद माहात्म्यं लोभासुरनिबर्हणे । गजाननस्य योगीश चरित्रं सर्वसिद्धिदम् ॥२॥ मुद्गल उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं प्रभो । सर्वसिद्धिप्रदं दक्ष श्रवणेन न संशयः ॥३॥ एकदा शैलवर्ये तु कैलासे शंकरः स्थितः । पार्वत्या स्वगणैः सार्धं देवैर्मुनिभिरावृतः ॥४॥ तत्राऽऽजगाम पौलस्त्यः कुबेरो निधिसंयुतः । प्रणम्य गिरिजायुक्तं शंकरं पुरतः स्थितः ॥५॥ समीपे शंकरस्यैव गत्वा चामरसंयुतः । असेवत महात्मानं भक्तियुक्तेन चेतसा ॥६॥ अकस्माद्देवयोगेन हृष्टा पर्वतनंदिनीम् । रूपेणाप्रतिमां सर्वावयवैः शोभनैर्युताम् ॥७॥ साक्षान् मायामयीं शक्तिं मोहयुक्तो बभूव ह । कामबाणाभिभूतः सन्नपश्यत्तां सुविह्वलः ॥८॥ सकामदृष्टिसंयुक्तं पश्यंतं तं धनाधिपम् । हृष्टा क्रोपसमायुक्ता बभूवे शंकरप्रिया ॥९॥ क्रोधेन वक्रनेत्रं सा ज्वालयामास तत्क्षणात् । कुबेरस्य महादेवी सोऽपि शोकाकुलोऽभवत् ॥१०॥ अतिविह्वलगात्रत्वात् प्रास्कंदद् वीर्यमुत्तमम् । धनपस्याऽत्र पुत्रोऽभूत् पपात शोभया युतः ॥११॥ ततः स लज्जया युक्तः प्रणनाम महेश्वरीम् । नियम्यात्मानमानिन्द्य तुष्टाव विविधैः स्तवैः ॥१२॥ ततः सा शंकरेणैव सांत्विता जगदंबिका । पिंगाक्षं तं चकाराऽपि पुत्रभावप्रदर्शिनी ॥१३॥ जगदंबा लोभनार्थं कुबेरोऽभूत् समुद्यतः । मातृगामिस्वरूपत्वात् पुत्रस्तस्य प्रतापवान् ॥१४॥

लोभ एव समाख्यातं नाम तस्य द्विजैस्ततः । संगृह्य तं गृहं देवो धनदः प्रजगाम ह ॥१५॥ कुबेरभवेन संस्थं लोभं तं नारदो मुनिः । ज्ञात्वा जगाम पाताले वीणागानपरायणः ॥१६॥ तारं पातालसंस्थं तं दानवानां हितैषिणम् । इंद्रेण निजितं ज्ञात्वा नारदः प्रययौ मुनिः ॥१७॥ तारः समुत्थितो विप्रं प्रणनाम मुदा युतः । प्रपच्छाऽऽपूज्य वृत्तांतं दानवानां हितावहम् ॥१८॥ तार उवाच । इंद्रेणाऽहं जितो विप्र दानवा मर्दिता भृशम् । अधुना किमु कुर्यां तद्वद मे मुनिसत्तम ॥१९॥ नारद उवाच । अलकायां कुबेरस्य पुत्रोऽभूद्वीर्यपाततः । लोभस्तत्र समागत्य हर त्वं पुत्रमादरात् ॥२०॥ तं पालय महाभाग तेन ते वाञ्छितं महत् । भविष्यति न संदेहो मम तस्माद्वचः कुरु ॥२१॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदोऽतर्हितोऽभवत् । तारः स्म हर्षितोऽत्यंतं मेने स कृतकृत्यताम् ॥२२॥ मायया दानवाधीशस्त्वलकायां जगाम ह । गृहीत्वा लोभकं पुत्रं सुप्तं स्वगृहमागमत् ॥२३॥ लोभं केनचिदागत्य हृतं ज्ञात्वा धनाधिपः । न शोकं मानसे सोऽपि प्रचक्रे दुर्निमित्तजम् ॥२४॥ तारः पुत्रं समानीय पालयामास हर्षतः । बालक्रीडनैकैर्युक्तं तं हृष्टा विस्मितोऽभवत् ॥२५॥ उत्पाद्य बालकैर्दृक्षान् रेमे लोभः प्रतापवान् । तलप्रहारवेगेन दारुणां बिम्बिदे शिलां ॥२६॥ एवं नानाविधं कर्मास्य हृष्टा दानवोत्तमाः । हर्षयुक्ता बभूवुस्ते मेनिरे कृतकृत्यताम् ॥२७॥ ततः पंचमवर्षे स चकार व्रतबंधनम् । वेदानध्यापयामास शुक्रशिष्यैर्महाबलः ॥२८॥ स आसुरीं महामायां सर्वदेवविमोहिनीम् । विद्यामभ्यस्य लोभस्तु शस्त्रास्त्रे पारगोऽभवत् ॥२९॥ ततः प्रणम्य विप्रेन्द्रं शुक्रं सर्वविदांवरम् । पप्रच्छ सर्वदं पूर्णमुपायं लोभ आदरात् ॥३०॥ ततः पंचाक्षरीं विद्यां ददौ तस्मै महामुनिः । शैवीं विधियुतां लोभस्तं प्रणम्य ययौ वनम् ॥३१॥ तत्र गत्वा तपस्तेपे शिवं ध्यात्वा महासुरः । जपं चकार भावेन निराहार-परायणः ॥३२॥ भस्मांगलेपसंयुक्तः शैवमार्गपरायणः । तोषयामास यत्नेन शंकरं सर्वदं परम् ॥३३॥ एवं तपसि लोभः स संस्थितो बहुवासरम् । ततस्तस्य शरीरेऽपि वल्मीको ववृधे महान् ॥३४॥ दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नः शंकरः प्रभुः । आययौ तं वरं दातुं पार्वत्या सह शूलभृत् ॥३५॥ समागतं महेशानं न बुबोध स दानवः । ततस्तं जलमासिच्य शंभुः शक्तं चकार ह ॥३६॥ ततः शंभुं समालोक्य हर्षयुक्तेन चेतसा । जगाद तं प्रणम्यादावुत्थितो दानवाधिपः ॥३७॥ लोभासुर उवाच । धन्यं मेऽद्य तपो मंत्रो धन्यौ मे जनकौ प्रभो । जन्म ज्ञानादिकं सर्वं येन हृष्टो महेश्वरः ॥३८॥ किं स्तौमि त्वां महेशान साक्षाद्ब्रह्म सनातनम् । तथापि स्तौमि देवेश त्वदर्शनस्फुरन्मतिः ॥३९॥ नमस्ते विश्वनाथाय सर्वार्थार्योमिणे

नमः । शंकराय शिवायैव ह्यनंतगुणराशये ॥४०॥ त्रिनेत्राय महादेव शक्तियुक्ताय शंभवे । निर्गुणाय गुणानां ते चालकाय नमो नमः ॥४१॥ अमेयशक्तये तुभ्यं गिरीशाय वृषध्वज । खड्गे पात्रे च संहर्त्रे त्रिधारूपाय वै नमः ॥४२॥ अकर्तु- मन्यथा कर्तुं शक्ताय ते नमः । सदा मोहविहीनाय मृडाय सततं नमः ॥४३॥ स्वाधीनाय परेशाय सहजे खेलकारिणे । शूलहस्ताय देवानां पतये ते नमो नमः ॥४४॥ कैलासवासिने तुभ्यं भस्मलेपकराय वै । दिगंबराय सर्वेभ्यः सर्वदाय नमो नमः ॥४५॥ एवं स्तुत्वा महेशानं तूष्णीं भावेन संस्थितः । लोभासुरः प्रसन्नात्मा साश्रुकः स कृतांजलिः ॥४६॥ तमुवाच महादेवो वरं वृणु हृदीप्सितम् । दास्यामि तपसा स्तोत्रेण तुष्टो दानवोत्तम ॥४७॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मम प्रीतिविवर्धनम् । भविष्यति न संदेहो मुक्तिसुक्तिप्रदायकम् ॥४८॥ यः पठिष्यति दैत्यैर्द्र श्रावयिष्यति वा नरः । श्रोष्यते स लभेत् सद्यो वाञ्छितं मत्प्रियः सदा ॥४९॥ श्रुत्वा शंकरवाक्यं स तं जगाद महासुरः । हर्षेणोत्फुल्लेनेत्रश्च भक्त्या विनयसंयुतः ॥५०॥ लोभासुर उवाच । वरदोऽसि यदि त्वं च तदा भक्तिं च ते हृदाम् । देहि राज्यं महादेव ब्रह्मांडस्य विशेषतः ॥५१॥ नानैश्वर्यसमायुक्तमारोग्यादिसमन्वितम् । मनसीप्सितमेवं मे सिद्धयतु त्वदनुग्रहात् ॥५२॥ मनोवाणीमयं यच्च तस्मान् मृत्युर्न मे भवेत् । सदानंदसमायुक्तं मां कुरुष्व कृपानिधे ॥५३॥ लोभासुरस्य वाक्यं वै श्रुत्वा चकितमानसः । शंकरस्तपसा बद्धस्तथेति तमुवाच ह ॥५४॥ अंतर्धाय स्वमात्मानं कैलासस्थो बभूव ह । लोभासुरः प्रसन्नात्मा स्वगृहं प्रत्यपद्यत ॥५५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरवरप्राप्तिवर्णनं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । लोभासुरः समागत्य पितरं मातरं ततः । प्रणम्य सुहृदः सर्वान् यथायोग्यं चकार ह ॥१॥ महिषासुरपुत्रीं स उवाह रूपशालिनीम् । तृष्णां गुणयुतां सोऽपि तथा संहर्षितोऽभवत् ॥२॥ एवं नाना विभोगेन सुहृदानंदकारकः । बभूव बलसंयुक्तो मदेन भृशमोहितः ॥३॥ मद्यां समागतः सोऽपि दानवैः परिवारितः । नगरं निर्ममे तत्र सदा विषयवर्धनम् ॥४॥ चकार नाम तस्यापि सुखदं दानवेरितः । ततो दिग्भ्यः समायता नाना दैत्यगणाः

पुरे ॥५॥ ततो लोभोऽसुरैः सर्वैः स्वयं गत्वा महासुनिम् । शुक्रं समानयत्तत्र प्रणम्य भावसंयुतः ॥६॥ शुक्रेण प्रेरिता दैत्या गतास्तत्र महापुरे । देवांतकश्च वृत्रश्च बलिर्जृम्भः प्रतापवान् ॥७॥ नरांतकः प्रहेतिश्च हेतिर्विप्रचितिस्तथा । इत्याद्या बहवश्चान्ये मिलिता अभवन् प्रभो ॥८॥ ब्राह्मणैः कारयामास ततः शुक्रोऽभिषेचनम् । दैत्यादीनां महाराज्ये स्थापयामास तं मुनिः ॥९॥ सर्वे संहृष्टकास्तत्र बभूवुर्दानवोत्तमाः । ततः स्वस्वगृहेष्वेतेऽगमन् घोषकरा भृशम् ॥१०॥ ततो बहौ गते कालेऽसुरो लोभः प्रतापवान् । आह्वयामास दूतैस्तान् दानवान् बलसंयुतान् ॥११॥ आज्ञामात्रेण तस्यैव समाजग्मुर्बलान्विताः । असुरा भयदाः सर्वेऽसुरं लोभं प्रजापते ॥१२॥ लोभासुरोऽसुरान् सर्वान् संप्रपूज्य यथाविधि । उवाच तान् महावाक्यं हर्षयन् दानवोत्तमः ॥१३॥ लोभासुर उवाच । विप्रचित्यादिकाः सर्वे शृणुध्वं मे वचो हितम् । भवतां पुण्ययोगेन जेष्यामि सकलं जगत् ॥१४॥ यदीच्छा भवतां वृद्धाः श्रेष्ठा अत्रैव संगताः । तदाऽऽज्ञा मे प्रकर्तव्या करोमि बलसंयुतः ॥१५॥ एवं तस्य वचः श्रुत्वा हर्षिता दानवोत्तमाः । जगुस्तं भावगंभीरं साधु साधु त्वयेरितम् ॥१६॥ जेष्यामस्त्वत्प्रसादेन देवान् विष्णुपुरोगमान् । पराक्रमतुला तेन विद्यते जगति प्रभो ॥१७॥ ततोऽतिहर्षिताः सर्वे शुक्रं तत्र समानयन् । तेनाज्ञप्ता महाभागाः सज्जास्ते प्रबभूवुरे ॥१८॥ गजासुरो विप्रचित्तिर्देवांतकनरांतकौ । प्रतापवांश्च तारो वै प्रहेतिर्हेतिरेव च ॥१९॥ बलिर्जृम्भस्तथाऽन्ये वै दंशिता अभवंस्तदा । स्वस्वसेनायुताः सर्वे नानावाहनगा बभूवुः ॥२०॥ पदातयोऽप्यसंख्याता अश्वारोहास्तथाऽपरे । पशुसंस्थाः खगारांहा अपाराश्च समाययुः ॥२१॥ गजारोहा रथारूढा नानावाहनसंस्थिताः । महासुराः शस्त्रसंयुक्ता लोभासुरमाययुः ॥२२॥ तैः समेत्य महाबाहुर्लोभः संहर्षितोऽभवत् । पृथिवीजयनार्थाय कालकंपनकारकः ॥२३॥ एतादृशा महावीरा यन्त्रातिष्ठन् सुदंशिताः । तैर्युद्धं नृपशादूलाः किं कर्तारोऽल्पमानवाः ॥२४॥ नृपाः केचिन् मृतास्तत्र संग्रामे दारुणे प्रभो । केचित्तान् शरणं जग्मुः पलायनपरा ययुः ॥२५॥ एवं सप्तसमुद्रांतां पृथ्वीं जित्वा महाबलाः । असुरा हर्षिताः सर्वे सार्वभौमा बभूवुरे ॥२६॥ ये मृतास्तत्सुतास्तैस्ते स्थापिताः करदायिनः । पलायिताश्च तत्स्थाने स्थापिता दानवोत्तमाः ॥२७॥ शरणं ये गतास्तेऽपि स्थापिता हर्षसंयुताः । वरं तस्य समाज्ञाय शेषस्तांश्च समाययौ ॥२८॥ वार्षिकं करभारं स कृत्वा दत्त्वा महाधनम् । साम्ना तैः पूजितः सोऽपि स्वगृहे नागराड् ययौ ॥२९॥ ततोऽतिहर्षिता दैत्या ययुः स्वर्गं सुशोभनम् । लोभासुरेण संयुक्ता महामाया महाबलाः ॥३०॥ इंद्रः सुरगणैः सार्धं

दंशितो वज्रधारकः । बृहस्पतिं प्रणम्यैव जगाद स्वमतं प्रभुः ॥३१॥ इंद्र उवाच । लोभासुरः समायातो दानवैर्बलवत्तरैः । तेन योद्धुं गमिष्यामि त्वदाज्ञावशगः प्रभो ॥३२॥ इंद्रस्य वचनं श्रुत्वा निःश्वस्य मुनिपुंगवः । जगाद तं महेंद्रं बृहस्पतिः स प्रतापवान् ॥३३॥ गुरुत्वाच्च । शैवेन वरदानेन युक्तोऽसौ दैत्यनायकः । नानारूपधरः सोऽपि जेतुं नैव प्रशक्यते ॥३४॥ अतः सर्वं परित्यज्य विष्णोश्च शरणं सुर । गच्छ सोऽपि महाबुद्धिः करिष्यति हितं महत् ॥३५॥ गुरोर्वचनमाकर्ण्य सुरेंद्रः शोकसंयुतः । सुरेंद्रैः सहितः सोऽपि विकुठमगमत्तदा ॥३६॥ देवस्थानानि सर्वाणि हृष्ट्वा शून्यानि सर्वतः । दैत्या हर्षयुताः सर्वे प्रवेशं चकुरंजसा ॥३७॥ दैत्यराजोऽमरावत्यां लोभः सर्वसमन्वितः । गत्वाऽऽसने महेंद्रस्य समारूढो बभौ स्वयम् ॥३८॥ सर्वान् संमान्य दैत्येन्द्रो ददौ नानापदानि सः । दैत्येन्द्रास्तत्र संस्थास्ते सुमुदुर्भोगकारकाः ॥३९॥ गंधर्वास्तं महादैत्यमप्सरोभिः समन्विताः । सिषेविरे प्रजापाल विद्याधराद्याः समाहताः ॥४०॥ देवोद्यानेषु दैत्येन्द्रा बभ्रुमुहर्षसंयुताः । यत्र तत्र महाभागा व्यहरंस्ते यथासुखम् ॥४१॥ लोभासुरं प्रणम्यैव संस्थिता विगतज्वराः । अवदन्न समः कश्चिल्लोभेन सुवनेषु च ॥४२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरस्येन्द्रपदप्राप्तिवर्णनं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्रल उवाच । इंद्रः सुरगणैः सार्धं बृहस्पतिपुरोगमः । वैकुण्ठे विष्णुमानम्य गत्वा तुष्टाव तं स्तवैः ॥१॥ ततस्तुष्टो हरिः प्राह महेंद्रं मान्यभावतः । स्वीयतां दैवतैः सर्वैः किं कार्यं समुपस्थितम् ॥२॥ त्यक्त्वाऽमरावतीं तात किमर्थं चागतो भवान् । स्त्रिया हीनः पदा देवैर्वद दुःखं महाद्भुतम् ॥३॥ इंद्र उवाच । किं वदामि जगत्पाल सर्वज्ञं त्वां महामते । तथापि शृणु वृत्तांतं शोकदं दैवकारितम् ॥४॥ लोभासुरश्च शैवेन वरेण बलदर्पितः । दानवैर्द्रैर्महाबाहुर्यो त्वं स ह्यागतोऽधुना ॥५॥ गुरुणा बोधिताः सर्वे वयं प्राप्ता जनार्दन । त्यक्त्वा राज्यादिकं सर्वं विचारं कुरु सर्वथा ॥६॥ दैत्योऽमरावतीसंस्थो देवस्थानानि माधव । प्रददाति च दैत्येभ्यः स्वर्गराज्यं करोति सः ॥७॥ त्वं पालकः श्रुतौ प्रोक्तस्तस्माच्छरणमागतान् । रक्ष लोभासुरं हत्वा देवानामीश्वरो भवान् ॥८॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुः कोपसमन्वितः ।

जगाद देवराजं तं महाबाहुर्विचक्षणः ॥१॥ श्रीहरिखाच । हनिष्यामि महादैत्यं लोभं दानवसंयुतम् । मा कुरुष्व वृथा चिंतां कुरु
राज्यं मर्यापितम् ॥१०॥ एवमुक्त्वा महेंद्रं स देवैर्द्रुः सह साधवः । वेगेनारुह्य गरुडं ययौ ताममरावतीम् ॥११॥ समागतं
महाविष्णुं महासैन्यसमाकुलम् । ज्ञात्वा दूतमुखात् सर्वे दानवाः सज्जका ययुः ॥१२॥ लोभः क्रोधसमाविष्ट आययौ
योद्धुमाहतः । रथारूढः स्वयं साक्षान् मृत्युरूपोऽयमुच्यते ॥१३॥ लोभं हृष्टाऽसुराः सर्वे भयभीताः क्षमन्ततः । महाकायं
महावीर्यं कालकालं प्रदुद्रुवुः ॥१४॥ पलतस्तान् समाश्वास्य विष्णुयुद्धोद्यतोऽभवत् । तेन सार्धं ययुः सर्वे महेंद्राद्याश्च
दंशिताः ॥१५॥ समागतं रमानाथं रणभूमौ प्रतापवान् । लोभः क्रोधसमाविष्टो चोदयत् सोऽसुरांस्ततः ॥१६॥ ततो युद्धं
समभवद्देवानां दानवैः सह । तुमुलं शस्त्रसंघातैर्मारयन्तः परस्परम् ॥१७॥ अन्योन्यं ते जयं सर्वे दानवाः सुरनायकाः ।
इच्छन्तो न जयं तत्राप्नुवन् दक्ष हतोद्यमाः ॥१८॥ रक्तौघैः संप्रवृत्ता स्म नदी परमभीतिदा । विश्रामं निशि चक्रुर्न क्रोधा-
वेक्षैः परस्परम् ॥१९॥ दिनत्रयं महाघोरं युद्धं दारुणरूपकम् । तत्र प्रवृत्तं क्रोधेन युक्ता देवाः समाययुः ॥२०॥ गणा
विष्णोश्च संकुद्धास्तथा देवैर्द्रुमुख्यकाः । नानास्त्रैर्दानवान् सर्वान् ममर्दुः सर्वतः प्रभो ॥२१॥ ततो हाहारवं कृत्वा दानवा
भयसंयुताः । न लेभिरे यशो दैत्याः पलायन्त समन्ततः ॥२२॥ ततो हर्षयुता देवा नादं चक्रुः सुदारुणम् । जय विष्णो
महाभाग वर्दन्ति स्म परस्परम् ॥२३॥ ततोऽतिक्रोधसंयुक्ता दानवेंद्राः समाययुः । विप्रचित्तिमुखास्तत्र शरवृष्टिं प्रचक्रिरे
॥२४॥ तेषां बाणैः सुराः सर्वे छिन्नांगाः पतिता मृधे । तद् हृष्टा क्रोधयुक्ताश्च देवेंद्रास्तान् प्रदुद्रुवुः ॥२५॥ अभवत् द्रुद्रुद्धं
च नियतं रोमहर्षणम् । तेषां मध्येऽथ किञ्चित्त्वां कथयामि समासतः ॥२६॥ इंद्रेण युयुधे तत्र गजासुरः प्रतापवान् ।
अग्निना च स्वयं तारो वायुना विप्रचित्तिकः ॥२७॥ वरुणेन ययौ तत्र बलिः क्रोधसमन्वितः । कुबेरेण प्रहेतिश्च मदनेन
च हेतिकः ॥२८॥ सूर्येण युयुधे क्रोधात् स प्रतापी नरांतकः । देवांतको विष्णुना स क्रोधयुक्तः समाययौ ॥२९॥ जृम्भः
सोमेन दैत्येशो युयुधे बलसंयुतः । यमेनैव महाबाहुर्वृत्रश्च युयुधे भृशम् ॥३०॥ नानाद्रुद्धंभवं युद्धं चक्रुर्देवैर्द्रुक्कैः सह ।
दैत्येन्द्रा बलगर्विष्ठा वर्णनाय न शक्यते ॥३१॥ अहोरात्रं रता युद्धे न विरामं प्रचक्रिरे । नानाशस्त्रास्त्रवर्षेण बवृषुस्ते
परस्परम् ॥३२॥ दिवसास्तत्र पंचैव गतास्तेषां प्रयुध्यताम् । नाप्राप्यत जयो देवैर्दैत्यैः परमदुर्जयैः ॥३३॥ ततोऽतिक्रोप-
संयुक्तः स प्रतापी गजासुरः । इंद्रं संगृह्य चिक्षेप महापर्वतमस्तके ॥३४॥ मूर्च्छितो देवराजः स ततो देवाः पलायिताः ।

एवं द्रुद्धरतैर्दैत्यैर्वेदरा मूर्च्छिताः कृताः ॥३५॥ हा हा कृत्वा ततः सर्वं देवसैन्यं दिशो दश । पपाल तन् महाश्रयं हृष्टा विष्णुश्रुकोप ह ॥३६॥ चक्रं प्रगृह्य चिक्षेप महाबाहुः स दारुणम् । दैत्यसैन्ये ततस्तेन हता दैत्या अनेकशः ॥३७॥ केषांचिन्मस्तकेष्वेतदपतदारुणं महत् । चिच्छेद हस्तपादादीन् दानवानामितस्ततः ॥३८॥ ततो दैत्यैर्द्रकाः सर्वे आययुस्ते जनार्दनम् । शस्त्रास्त्रैः सर्वतो दुष्टा मारयामासुरेव तम् ॥३९॥ नारायणस्ततः कोपसंयुक्तोऽतिप्रतापवान् । गजाम्बुरं स विव्याध बाणैर्दशभिरावृतम् ॥४०॥ तं मूर्च्छितं चकाराऽसौ ततो देवांतकं हरिः । सप्तभिस्ताडयामास पातयामास भूतले ॥४१॥ एवं सर्वान् महाविष्णुः दानवैर्द्रान् सुदारुणान् । विव्याध मूर्च्छितांश्चक्रे शरवर्षैः समंततः ॥४२॥ ततो हाहारवं कृत्वाऽपलत्तत् सैन्यमुत्बणम् । दानवानां भयार्तं वै दशदिक्षु विशेषतः ॥४३॥ ततो लोभः समायातः क्रोधयुक्तो जनार्दनम् । जगाद वचनं सोऽपि मोहयुक्तो महासुरः ॥४४॥ लोभ उवाच । सम्यक् कृतं त्वया विष्णो येन मे दर्शनं गतः । अधुना त्वां न मुंचामि जीवयुक्तं कदाचन ॥४५॥ नामरूपात्मकेभ्यश्च मरणं नैव मे भवेत् । ज्ञात्वा किमर्थमायातो ज्ञानहीनो यथा नरः ॥४६॥ गदां गृहीत्वैवसुकृत्वा ताडयामास केशवम् । पपात मूर्च्छया विष्णुस्ततः सैन्यं व्यमर्दयत् ॥४७॥ सुहूर्तमात्रकालेन सावधानो बभूव ह । पपाल देवराजैः स त्यक्त्वा संग्राममंडलम् ॥४८॥ प्रहस्य दानवान् सर्वान् सावधानानथाऽकरोत् । लोभासुरः प्रसन्नात्मा तैः सार्धं स्वपुरेऽगमत् ॥४९॥ स्तुतो बंदिजनैस्तेभ्यो दत्त्वा दानानि हर्षितः । इंद्रासने समासीनो रेजे दानवसत्तमः ॥५०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते विष्णुपराजयो नामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । ततोऽतिदुःखितो विष्णुर्देवैर्द्रैश्च समन्वितः । त्यक्त्वा विंकुठमेवं स ययौ शंभुं शरण्यकम् ॥१॥ गत्वा कैलासके दक्ष शिवं नत्वा जनार्दनः । स्तुत्वा वृत्तांतमेवं स कथयामास विस्तरात् ॥२॥ श्रुत्वा मेहेश्वरो विष्णुं स देवं स्वपुरागतम् । सांत्वयामास युक्तैश्च नानादृष्टांतदर्शनैः ॥३॥ शिव उवाच । मा चिंतां कुरु विष्णो त्वं सर्वज्ञ जगदीश्वर । तपःपुण्यं महोग्रं यत्तेन त्वं स पराजितः ॥४॥ तपः कृतं च लोभेन फलं तस्य जनार्दन । भुक्त्वा

मरिष्यते नाथ कालस्तत्र प्रतीक्ष्यताम् ॥५॥ देवैः सह महाविष्णो मत्समीपे स्थिरो भव । मदीयभक्तियुक्तो ह्यागमिष्य-
 त्यत्र नैव सः ॥६॥ एवमुक्त्वा वचो विष्णुं शंकरः शोकसंयुतः । देवैस्तेन समायुक्तोऽतिष्ठत् कैलासपर्वते ॥७॥ अथ
 लोभासुरं सर्वैः संस्थितं दानवैर्वृतम् । इंद्रासने महाबाहुं तमूचुर्दानवोत्तमाः ॥८॥ विप्रचित्पाद्या ऊचुः । लोभ लोभ महाभाग
 शृणु नो वचनं हितम् । विष्णुर्देवगणैः सर्वैः कैलासे शंकरं ययौ ॥९॥ अस्माकं शंकरः सोऽपीष्टदेवः पूज्य आदरात् ।
 शत्रून् रक्षति नः शंभुर्भविष्यति विपक्षगः ॥१०॥ अधुना शंकरस्यास्य भावार्थं प्रेष्यतां महान् । दूतः सर्वार्थसूत्रः कस्तनः
 क्षेमं भविष्यति ॥११॥ शिवो यदि स देवानां पक्षगो भवति प्रभो । तदा शंभुं प्रजेष्यामस्तपोबलसमन्विताः ॥१२॥
 न ते शंभुर्वरस्यैव दाता जानीहि मानद । कर्मणां फलदातारः कृता देवाश्च कर्मणा ॥१३॥ कर्माधीनं जगत् सर्वं सदेवासुर-
 मानुषम् । कर्माज्ञावशं दैत्य कर्मणा त्वं महाप्रभुः ॥१४॥ देवाः कर्मफलं लोभाद्ददते न विशेषतः । तदैश्वर्यविहीनास्ते
 पतन्ति स्वपदात् किल ॥१५॥ अतस्त्यक्त्वा स्वसंदेहं त्यज शंभुं विपक्षगम् । कुरु कर्माश्रयं त्वं वै तेन क्षेमं भविष्यति ॥१६॥
 इत्युक्त्वा दानवेंद्रास्ते विरामं चकुरंजसा । लोभासुरस्ततस्तेषां वचने निरतोऽभवत् ॥१७॥ गजासुरं महावीर्यं प्रेषयामास
 सत्वरम् । कैलासे शंकरस्यैव भावार्थं भावधारकः ॥१८॥ गत्वा शंभुं महादैत्यः प्रणम्य प्रत्युवाच सः । वचनं लोभदैत्येन
 प्रेषितं सामपूर्वकम् ॥१९॥ गजासुर उवाच । महोदेव नमस्तुभ्यं शृणु मे वचनं हितम् । लोभासुरेण देवेश प्रेषितोऽहं
 विशेषतः ॥२०॥ तेन संकथितं वाक्यं तच्छृणुष्व सुखप्रदम् । त्वं साक्षादीश्वरः पूर्णोऽस्माकं पूज्यो निरंतरम् ॥२१॥
 विष्णुर्देववरः स्वामिन्नागतस्ते प्रसन्निधौ । अस्माकं शत्रुरेवाऽसौ तं त्यज त्वं सदाशिव ॥२२॥ वयं भक्तास्त्वदीयाश्चास्माकं
 मित्रं तदेव ते । मित्रं शत्रुस्तथा शंभो पालयस्वादराद्धि नः ॥२३॥ नो चेत् संग्रामभावेन जेष्यामस्त्वां न संशयः । कर्मणा
 त्वं समर्थश्चेत् संजानो भुंक्ष्व विष्टपम् ॥२४॥ कर्मणा लोभकः शंभो सर्वैश्वर्ययुतोऽधुना । तस्मादस्मान् महाभाग रक्ष ते
 भक्तिसंयुतान् ॥२५॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वाऽब्रवीन्निःश्वस्य शंकरः । गुजासुरं स्वयं साम्ना वचनं हितकारकम् ॥२६॥
 शिव उवाच । गजासुर महालोभं वद मे वचनं हितम् । गत्वा तं दानवेंद्रं त्वं सर्वोसुरसमन्वितम् ॥२७॥ कैलासं विष्णुना
 त्यक्त्वा सहितोऽहं स्वदेवपैः । गच्छामि यत्र कुत्रापि न त्यजामि जनार्दनम् ॥२८॥ कर्मणा त्वं समर्थश्चेत् संजानो भुंक्ष्व
 विष्टपम् । सर्वं चराचरं तेऽभूत् स्वाधीनं नात्र संशयः ॥२९॥ एवमुक्त्वा सुदुर्बुद्धिं शंकरः सुरनायकैः । जगाम पर्वतोद्देशे

त्यक्त्वा कैलासमात्मनः ॥३०॥ महावने मेहेशानः पर्वतद्रोणिमाश्रितः । देवैर्विष्णुसुखैः सर्वैः पशुवत् कालचालकः ॥३१॥ गजासुरः सर्भां गत्वा जगाद सकलैर्युतम् । लोभासुरं स वृत्तान्तं श्रुत्वा संहर्षितोऽभवत् ॥३२॥ ततः स सत्यलोके च विकुण्ठे शंकरालये । दानवान् स्थापयामास नानादेवपदेषु वै ॥३३॥ इंद्रासनं परित्यज्य ययौ भूम्यां महासुरः । स्वपुरे दानवैर्द्वैश्चावसद्भोगपरायणः ॥३४॥ न ममर्श निजात्मानं गर्वितः केवलं स तु । स्त्रीमांसमदिरादिष्व्वासंसक्तोऽभूत् सुदुर्मतिः ॥३५॥ धन्यमात्मानमेवं स मन्यते स्म कृतार्थकम् । ब्रह्मांडं वशगं मेऽभून्न मत्तः श्रेष्ठ एककः ॥३६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरब्रह्माण्डजयो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । ततो बहौ गते काले दानवा बलदपिताः । जगुर्लोभासुरं तत्र लोभयुक्ता विशेषतः ॥१॥ दानवैर्द्रा ऊचुः । देवा लोभासुर स्वामिन्नस्माकं शत्रवो मताः । सुराश्चासुरवर्याणां वेदे प्रोक्ता विचारय ॥२॥ शस्त्रास्त्रैर्देवसंघास्ते न मरिष्यन्ति कर्हिचित् । अमरा वेदशास्त्रेषु कथिता नात्र संशयः ॥३॥ कर्मान्ना देवताः स्वामिन् क्षते कर्मणि तत्क्षणात् । मरिष्यन्ति महाभाग तदर्थं यत्नमाचर ॥४॥ जित्वा ब्रह्मांडगोलं किं संस्थितोऽसि महासुर । न कृतार्थस्त्वमेवैवं कदा जीवत्सु शत्रुषु ॥५॥ हिरण्यकशिपुर्जित्वा पुरा देवगणान् स्वयम् । राज्यं चकार सर्वत्र भुवनेषु न संशयः ॥६॥ ततो देवैः प्रयत्नेन निर्मितो नृहरिः प्रभो । तेन हत्वा सुराधीशं देवाः स्वस्थानगा बभूवुः ॥७॥ अतस्त्वं दैत्यराजेंद्र हितं कुरु विशेषतः । तदा चिरं महाराज सुखयुक्तो भविष्यसि ॥८॥ तेषां वचनमाकर्ण्य लोभासुरः सुमंदधीः । आज्ञापयत्ततो दैत्यो दैत्यैर्द्रान् कर्मखंडने ॥९॥ ततो गजासुराद्याश्च निर्गता क्रोधसंयुताः । यत्र तत्र द्विजान् धृत्वा जघुर्यज्ञान् विशेषतः ॥१०॥ यज्ञवृक्षांस्तथा गाश्च तीर्थानि यत्र तत्र ते । जघुर्बभूंजुरत्यंतं कर्मखंडनकारणात् ॥११॥ बभूंजुः क्रोधसंयुक्ता देवताऽऽयतनानि ते । स्वधर्मस्थं जनं हृष्ट्वा जघुर्दानवसत्तमाः ॥१२॥ सर्वत्र दानवाधीशौर्लोभासुरस्य मूर्तयः । जनैः पूज्याः कृता दक्ष तदाधारं बभूव ह ॥१३॥ न स्वाहा न स्वधा कुत्र बभूव प्रलये यथा । न वषट्कारं कर्म त्रासितं भूमिमंडलम् ॥१४॥ लोभासुरयुतं सर्वैः कर्म तैः प्रतिपादितम् । ततो हाहारवैर्युक्ता बभूवुर्मनवाः प्रभो ॥१५॥ ब्राह्मणा वनगा भूत्वा केचिन्

मरणनिश्चयाः । चक्रुः कर्म तथा अष्टा बभूवुर्बहवो द्विजाः ॥१६॥ एवं बहौ गते काले देवाः परमदुःखिताः । उपवासपराः सर्वे बभूवुस्ते प्रजापते ॥१७॥ ततोऽतियत्नसंयुक्ता विचारं चक्रुरंजसा । लोभासुरविनाशाय न प्रापुस्ते दिवौकसः ॥१८॥ ततोऽतिदुःखिताः सर्वे किं कुर्म इति विह्वलाः । संतस्थुः पर्वतोद्देशे गुप्तभावेन देवपाः ॥१९॥ तत्राऽऽजगाम योगीन्द्रो रैभ्यः सर्वप्रियंकरः । अवधूतः स्वरूपेण साक्षाद्विश्वेश्वरो यथा ॥२०॥ तं प्रणम्य शिवाद्यास्ते पप्रच्छुर्लोभनाशकम् । उपायं दीनभावेन सास्थिचर्मवशेषिताः ॥२१॥ ततोऽतिकरुणायुक्तो रैभ्यः सर्वार्थकोविदः । जगाद तान् सुरेंद्रान् स दीनान् दृष्ट्वा विशेषतः ॥२२॥ रैभ्य उवाच । शृणुध्वं विष्णुशंभ्वाद्या मुनयस्तत्त्वभाविताः । लोभासुरो महापापी दुर्जयो नात्र संशयः ॥२३॥ विघ्नराजं तदपि वै भजध्वं भक्तिसंयुताः । तेनाऽयं सुजयो देवा भविष्यति विशेषतः ॥२४॥ स्वयं साक्षाद् बुद्धिपतिर्बुद्धिं संचालयिष्यति । गजाननस्य मंत्रं वै जपध्वं विधिपूर्वकम् ॥२५॥ एवमुक्त्वा महायोगी रैभ्यः स्वच्छंदगोऽभवत् । शिवादयो महाभागा हर्षिताः संबभूवुरे ॥२६॥ गजाननस्य मंत्रं ते जेपुस्तपःपरायणाः । सविधिं ध्यानसंयुक्तास्तोषयामासुरन्वहम् ॥२७॥ निराहारप्रभावेण संतुष्टो भक्तिभाविताः । शतवर्षेषु देवेशानाययौ स गजाननः ॥२८॥ दृष्ट्वा गजाननं ते तु हर्षिता देवनायकाः । देवा मुनिगणाः सर्वे पुपूजुः स्नेहसंयुताः ॥२९॥ कृत्वा करपुटं भक्त्या तुष्टुवुस्तं गजाननम् । पुनरुत्थाय ते सर्वे प्रणमुस्तं गजाननम् ॥३०॥ देवर्षय ऊचुः । गजानन नमस्तुभ्यं सर्वेषां बीजरूपिणे । निर्बीजाय गणेशाय विघ्नानां पतये नमः ॥३१॥ अनंतायैकदंताय हेरंबाय नमो नमः । चतुर्भुजाय सर्वेश सर्वपूज्याय ते नमः ॥३२॥ सर्वसिद्धिप्रदात्रे च सुरासुरमयाय ते । सिद्धिबुद्धिप्रचालाय सिद्धिबुद्धिपते नमः ॥३३॥ अगुणाय गुणेशाय गुणरूपाय गौणिने । मायामयाय मायायाश्चालकाय परात्मने ॥३४॥ सर्वादये महोदार पराक्रमपराय ते । स्वानंदवासिने तेऽस्तु नमः स्वानंददायिने ॥३५॥ योगाकाराय योगानां स्वामिने शान्तिदायिने । ब्रह्मणस्पतये तेऽस्तु ब्रह्मणां ब्रह्मणे नमः ॥३६॥ अनाधाराय सर्वेषामाधाराय नमो नमः । आदिमध्यांतहीनायादिमध्यांताय ते नमः ॥३७॥ परश्वंकुशहस्ताय त्रिनेत्राय महोदर । नमो मूषकवाहाय मूषकध्वजिने नमः ॥३८॥ नमो नमस्ते सकलाय धाम्ने सदा सुखानंदकराय पात्रे । जगत् सुस्रष्ट्रे सकलस्य हंत्रे गुणैर्विहीनाय गणाधिपाय ॥३९॥ विदेहरूपाय पराय भोक्त्रे बोधेन हीनाय सुसांख्यकाय । सदा स्वबुद्धौ परसंस्थिताय गजात्मरूपाय नमो नमस्ते ॥४०॥ बोधहीनं च यद्ब्रह्म तदेव गजवाचकम् । गजचिहेन योगीन्द्राः पश्यन्ति

त्वां गजाननम् ॥४१॥ यथा सुखस्य चिह्नेन ज्ञायते मानवादयः । तथा विदेहचिह्नेन ज्ञायसे त्वं तु योगिभिः ॥४२॥ विदेहं गजरूपं यत्तेन ते सुखमुच्यते । गणेशस्य प्राप्तिकरं गजानन नमोस्तु ते ॥४३॥ किं स्तवाम गणाधीश यत्र वेदादिकास्तथा । योगिनः शान्तिमापन्नास्तं वयं शरणं गताः ॥४४॥ स्तुत्वा विघ्नेश्वरं ते तु प्रणमुस्तं पुनः पुनः । तानुवाच गणाधीशो हर्षयन् सर्वभाववित् ॥४५॥ गजानन उवाच । स्तोत्रं भवत्कृतं देवा ईश्वरा मुनयश्च मे । सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं भविष्यति निरंतरम् ॥४६॥ यद्यदिच्छति तत्तद्वै दास्यामि भक्तियन्त्रितः । पठनाच्छ्रवणादस्य संतुष्टोऽहं विशेषतः ॥४७॥ वरदोऽहं वृणुत वो दास्यामि वरमीप्सितम् । तपसा भक्तिभावेन स्तोत्रेण तुष्टिमागतः ॥४८॥ गजाननवचः श्रुत्वा हर्षिता देवतर्षयः । प्रत्यूचिरे प्रणम्येदं वचनं सर्वसौख्यदम् ॥४९॥ देवर्षय ऊचुः । लोभासुरेण भो स्वामिन् त्रासितं भुवनत्रयम् । वयं कर्मविहीनत्वादुपोषणयुताः कृताः ॥५०॥ अतस्त्वं जहि दैत्येशं सर्वाज्यं गजानन । तव भक्तिं दृढां देहि लोभहीनां विशेषतः ॥५१॥ तेषां वचनमाकर्ण्य गजानन उवाच तान् । मा भयं कुरुत प्राज्ञा हनिष्यामि महासुरम् ॥५२॥ लोभहीना मदीया या भक्तिर्विश्रुता भविष्यति । अधुना दानवैर्द्रं तं जेष्यामि च न संशयः ॥५३॥ मुनीन् देवानेवमुक्त्वाऽभवत्तत्रैव संस्थितः । सर्वेषां कार्यसिद्ध्यर्थं गजाननः प्रतापवान् ॥५४॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते गजाननप्रादुर्भावो नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । दूतं गजाननस्तत्र प्रेषयामास शंकरम् । स गत्वा दैत्यपं दक्ष जगाद शृणु तद्वचः ॥१॥ शिव उवाच । शृणु लोभासुर त्वं मे वचनं हितकारकम् । करिष्यसि यदा साक्षा भविष्यसि तदा सुखी ॥२॥ गजाननः स्वयं साक्षाद्ब्रह्मणां नायकः स्मृतः । स आगतः सुरैः सर्वदैवैर्मुनिभिर्दृतः ॥३॥ नगरप्रांतभागे ते दशयोजनदूरतः । संस्थितेन च दैत्येश प्रेषितोऽहं विशेषतः ॥४॥ मदीयवरदानेन निर्भयोऽसि हि मानद । अतस्त्वदीयरक्षार्थं प्रेषयामास मां प्रभुः ॥५॥ ब्रह्मांडं वशमानीय त्वं सर्वेशोऽसि सांप्रतम् । देवान् पशुसमानांश्च कृत्वा दैत्यैर्निरंतरम् ॥६॥ अधुना वैरमुत्सृज्य स्नेहं कुरु महामते । देवाः स्वपदगाः संतु ब्राह्मणाः कर्मकारिणः ॥७॥ गजाननस्य वर्तस्व मित्रभावेन दानव । संक्ष्व

भोगान् महाभाग नोचेत्त्वां स हनिष्यति ॥८॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा क्रोधयुक्तो महासुरः । जगाद तं तिरस्कृत्य महादेवं मदान्वितः ॥९॥ लोभासुर उवाच । कोऽसौ गजाननः शंभो त्वं भेदकर एव च । मोहयस्यधुना मां किं देवानां पक्षगः पुरः ॥१०॥ अधुना त्वां महादेव हन्मि क्रोधसमन्वितः । किं करोमि च दूतस्त्वं गच्छ देवं गजाननम् ॥११॥ वद वाक्यं मदीयं त्वं हनिष्यामि सदेवकम् । गजाननं न संदेहः पश्य मे पौरुषं महत् ॥१२॥ एवं निर्भर्त्सितः शंसुः क्रोधारुणविलोचनः । जगाद तं महादैत्यं विशेषज्ञः सुदुर्मतिम् ॥१३॥ शिव उवाच । मृत्युयोगेन पापिष्ठ त्वं युतोसि न संशयः । गजाननं तेन लोभ निंदसि ब्रह्मनायकम् ॥१४॥ शिवः पुनः सुदुर्बुद्धिमेवमुक्त्वा ययौ प्रभुम् । गजाननं प्रणम्यादौ वृत्तांतं संजगौ पुनः ॥१५॥ तदाकर्ण्य वचः क्रूरं गजाननः प्रतापवान् । क्रोधसंरक्तचक्षुः सन् परशुं त्वक्षिपत्ततः ॥१६॥ अनंतादित्यसंक्राशः परशुः कालभीतिदः । आययौ दैत्यपुर्यां वै ज्वालामालाभिरावृतः ॥१७॥ तेजोमयं महास्त्रं तद् दृष्ट्वा दैत्यगणाः परम् । भयभीता ययुस्तं ते हाहाकाररवाकुलाः ॥१८॥ दानवैद्रैः सभासंस्थं लोभं दृष्ट्वा सुखं वचः । जगुर्दार्ष्ट्यरूपं यत् सर्वेभ्यो भयदायकम् ॥१९॥ नागरा ऊचुः । किं स्थितोऽसि महादैत्य लोभ ज्वालासमाकुलम् । अस्त्रं समागतं क्रूरं दाहयामास दानवान् ॥२०॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा भयहर्षसमन्वितः । जगाद दानवाधीशान् महाक्रोपयुतोऽसुरः ॥२१॥ लोभासुर उवाच । गजाननोऽमरैः सार्धं समायातो न संशयः । समर्थो हृदयते नूनं यस्यास्त्रबलमीदृशम् ॥२२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दानवैद्रा महाबलाः । ऊचुः प्रांजलयः सर्वे मा भयं कुरु सत्तम ॥२३॥ गजाननं हनिष्यामः पश्यति त्वयि मानद । एवमुक्त्वा ययुः सर्वे दंशिता योद्धुमाहताः ॥२४॥ ततस्तैर्यमसंक्राशैर्दृष्टं तेजोमयं महत् । अस्त्रं ब्रह्मपते क्रूरं प्रलयस्य प्रकाशकम् ॥२५॥ ददाह दानवांस्तत्र सर्वतस्तीक्ष्णतेजसा । हाहाकाररवाः सर्वे पपलुर्भयविह्वलाः ॥२६॥ दानवैद्रैस्ततो दक्ष मेघास्त्रं मोचितं महत् । जलौघैः सर्वतो मेघा ववृषुर्दारुणं परम् ॥२७॥ जलं सर्वं महास्त्रं तच्छोषयामास तत्क्षणात् । मेघस्थं ते ततो मेघा निस्तेजस्का बभूविर ॥२८॥ दैत्यैर्द्रान् दैत्यमुख्यांश्च ज्वाल्या परशुस्तदा । ददाह च ततो भीता पपलुर्यत्र तत्र ते ॥२९॥ तद् दृष्ट्वा परमाश्चर्यं स लोभासुर आययौ । रथास्त्रो महातेजास्तन्निवृत्त्यर्थमाहतः ॥३०॥ पश्यतो दैत्यराजस्य ज्वालाऽकस्मात् समागता । रथं साश्वं ददाहाऽपि ततः शस्त्राणि सर्वतः ॥३१॥ ततः पपाल दैत्यैर्द्रः कविं लोभासुरो ययौ । तं प्रणम्य महाभागं पप्रच्छ विनयान्वितः ॥३२॥ लोभासुर उवाच । स्वामिन् गजाननो देव आगतः स महाबलः ।

दाहयामास शस्त्रेणाऽनिवार्येण रथं स मे ॥३३॥ तन्निवृत्त्यर्थमेवाहं न पश्यामीह किंचन । अतस्ते शरणं नाथ प्राप्तोऽहं रक्ष
 मां मुने ॥३४॥ मनोवाणीमयं सर्वं तस्मान् मृत्युर्न मे भवेत् । नामरूपधरः सोऽपि कथं मां धक्ष्यति प्रभो ॥३५॥ यदि मे
 मरणं प्राप्तमेवं तर्ह्यस्तु सांप्रतम् । देवानां शरणं नाथ न गमिष्यामि कर्हिचित् ॥३६॥ अतो वद महाभाग उपायं
 हितदायकम् । त्वदाधारं च योगीन्द्र जीवनं मे प्रवर्तते ॥३७॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा शुक्रः सर्वज्ञमुख्यकः । लोभासुरं
 भयोद्विग्नं तं जगाद प्रहर्षयन् ॥३८॥ शुक्र उवाच । मा कुरुष्व भयं वत्स शृणु मे वचनं हितम् । तत् समाचार दैत्येन्द्र ततः
 क्षेमं भविष्यति ॥३९॥ गजाननः प्रसन्नात्मा यदिच्छति महासुर । तदेव सत्यरूपं वै भविष्यति न संशयः ॥४०॥
 ब्रह्मणां नायकः प्रोक्तो गच्छ तं विनयान्वितः । नाऽयं देवाधिपो दैत्य सुरासुरमयः प्रभुः ॥४१॥ एवं तस्य वचः श्रुत्वा
 लोभस्तं पुनरब्रवीत् । निःश्वस्य देवपैः सार्धं कथं योद्धुं समाययौ ॥४२॥ मध्यस्थश्चेन् महाभागं तं गच्छामि शरण्यकम् ।
 न लज्जा तेन मे स्वामिन् संशयं छिधि हृत्स्थितम् ॥४३॥ शुक्र उवाच । देहरूपं महद्ब्रह्म देह्यात्मा वेदभाषितम् । तयोयोगे
 महादैत्य बोधोऽसि पदवाचकः ॥४४॥ बोधनाशो विदेहाख्यं ब्रह्म सौख्यं प्रकीर्तितम् । सुसिद्धिदं तदेव त्वं विजानीहि
 गजाननम् ॥४५॥ सर्वेषां बीजरूपं यत्तस्य बीजं न विद्यते । तदेव गजशब्दाख्यं ब्रह्म वेदे प्रकीर्तितम् ॥४६॥ गजचिह्नं
 गच्छति योगिनो हि गजाननम् । तेन नाम्ना समाख्यातो मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥४७॥ यथा मुखस्य चिह्नं ज्ञायते
 मानवादिभिः । गजचिह्नं तद्ब्रह्म ज्ञायते योगिभिः सदा ॥४८॥ तेनैव स्थापितं विश्वं बोधरूपं महामते । स्वस्वधर्मयुतं
 पूर्णं तत्राऽयं संस्थितोऽभवत् ॥४९॥ पाताले दानवानां च राज्यं स्वर्गे दिवौकसाम् । पृथिव्यां मानवानां वै त्रिविधं
 रचितं पुरा ॥५०॥ यदा देवा महाभाग लोभयुक्ता मदान्विताः । पातालस्थान् दैत्यगणाञ्जघ्नुर्मूलविनाशकाः ॥५१॥ तदाऽयं
 देहधारी च दैत्येभ्यो वरदोऽभवत् । देवानां विघ्नसंदाता गणेशः सर्वभाववित् ॥५२॥ ततो दैत्यगणाः सर्वे बलयुक्ता
 सुरेन्द्रकान् । जघ्नुर्वीरश्रिया राजन् विघ्नहीनप्रभावतः ॥५३॥ यदा दैत्या महालोभ लोभयुक्ता विशेषतः । देवानां
 जीवनाशार्थमभवन् कर्मखंडनात् ॥५४॥ तदा विघ्नेश्वरः साक्षादेहं धृत्वा च दानवान् । हत्वा स्वस्थानगान् देवानकरोद्धर्म-
 पालकः ॥५५॥ सुराऽसुरादयः सर्वे स्वस्वधर्ममृता यदा । तदाऽयं ब्रह्मरूपः संश्रिते चिंतामणिर्बभौ ॥५६॥ चित्तरूपा स्वयं
 बुद्धिर्भ्रातिरूपा महामते । सिद्धिस्ताभ्यां गणाधीशः खेलति ब्रह्मनायकः ॥५७॥ स्वसंवेद्यात् मनस्तस्य दर्शनं जायते यतः ।

तेनाऽयं गणपः स्वानंदवासी कथ्यते बुधैः ॥५८॥ अतस्तस्यैव दैत्यैर्द्र शरणं सुखदं भवेत् । अन्यथा सकलं हत्वा मरिष्यसि न संशयः ॥५९॥ गजाननस्य दैत्येश शस्त्रं ब्रह्ममयं ह्यतः । तस्मै कुरु नमो भक्त्या शांतिरूपं भविष्यति ॥६०॥

॥ ओमिति श्रीमदाले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्वले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते शुक्रोपदेशवर्णनं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । शुक्रस्य वचनं श्रुत्वा लोभासुरः प्रणम्य तम् । तथेति प्रतिपादैव सकविः शरणं ययौ ॥१॥ नगरप्रांतभागे तच्छस्त्रं गजाननस्य च । समीपसंस्थान् दानवादीन् समास्थितम् ॥२॥ तं प्रणम्य महादैत्यो लोभः परशुमुत्तमम् । कृतांजलिः प्रतुष्टाव भयभीतः समंततः ॥३॥ लोभासुर उवाच । नमस्ते शस्त्रराजाय शस्त्राणां ब्रह्मरूपिणे । नानाशस्त्राणि शस्त्रेश त्वदाधाराणि ते नमः ॥४॥ प्रलयानलसंकाशं स्वरूपं धरते नमः । अनंतवीर्ययुक्ताय भास्करामितेजसे ॥५॥ दृश्यादृश्यमयायैव सर्वदर्पहराय ते । धर्मसंस्थापनार्थाय नानारूपधराय च ॥६॥ साक्षाद्गजाननस्यैव यद्वीर्यं नियतात्मकम् । तदेव त्वं महाशस्त्रं किं ते स्तौमि नमो नमः ॥७॥ शरणागतपालाय सदा स्वानंदसंस्थित । रक्ष मां भयभीतं भोः परशो ते नमो नमः ॥८॥ एवं लोभासुरं संस्तुवंतं तं तु महाबलम् । काव्येन शस्त्रराजं तच्छांतिरूपधरं बभौ ॥९॥ गत्वा गजाननस्यैव हस्तगं तद्वभूव ह । लोभासुरः स शुक्रेणाऽऽययौ विघ्नश्वरं ततः ॥१०॥ समागतं महादैत्यं दृष्ट्वा देवर्षयोऽभवन् । विस्मिता हर्षिताः सर्वे परस्परमुखेक्षणाः ॥११॥ गजाननं प्रणम्यैव लोभासुरः प्रतापवान् । काव्येन पूजयामास भक्तियुक्तो विशेषतः ॥१२॥ प्रणम्य तं पुनर्दैत्यः कृत्वा करपुटं प्रभुम् । गजाननं भावसंयुक्तस्तुष्टाव प्रहर्षितः ॥१३॥ लोभासुर उवाच । नमस्ते गजवक्त्राय नानासिद्धिप्रदायिने । बुद्धिचालकवेषाय ब्रह्मणे वै नमो नमः ॥१४॥ हेरंबाय सदा स्वानंदवासिने महात्मने । परात्परतरायैव विघ्नेशाय नमो नमः ॥१५॥ सुरासुरप्रियकर सुरासुरमयाय ते । लोभयुक्तान् विधर्मस्थान्नाशनाय नमो नमः ॥१६॥ देवानां पालकायैव दैत्यानां रक्षकाय ते । सर्वेषां दर्पहन्त्रे वै गणेशाय नमो नमः ॥१७॥ लंबोदराय देवेश दैत्येश सूषकध्वज । अनादये च सर्वेषामादिरूपाय ते नमः ॥१८॥ आदिमध्यांत-हीनायादिमध्यांतस्वरूपिणे । ब्रह्मेशाय महेशानां पालकाय नमो नमः ॥१९॥ ब्रह्मभ्यो ब्रह्मदात्रे च सदा शांतिधराय

ते । शांतीनां शान्तिरूपाय नमो योगाय वै नमः ॥२०॥ एकदंताय सर्वेश वक्रतुंडाय ते नमः । महोदराय पूर्णाय पूर्णानंदाय ते नमः ॥२१॥ सर्वेषां मूलबीजाय मात्रे पित्रे नमो नमः । ज्येष्ठराजाय ज्येष्ठानां पालकाय नमो नमः ॥२२॥ बीजरूपं गणाधीश जगतां ब्रह्मणां गजम् । चिह्नेन लभ्यसे तेन गजानन नमोऽस्तु ते ॥२३॥ बोधहीनाय रूपाय सदा सांख्यमयाय च । विदेहाय नमस्तुभ्यं प्रत्यक्षं रूपधारिणे ॥२४॥ यं स्तोतुं न समर्थाश्च वेदा योगिशिवादयः । तं किं स्तौमि गणाधीश नमस्ते वरदो भव ॥२५॥ त्वद्दर्शनजमाहात्म्यात् संस्तुतोऽसि महाप्रभो । तेन मेऽभयदो भूत्वा रक्ष दासं विशेषतः ॥२६॥ एवं स्तुत्वा महालोभः प्रणनाम गजाननम् । तमुवाच दयासिंधुर्भक्तं भक्तप्रपालकः ॥२७॥ गजानन उवाच । वरं वृणु महालोभ ददामि मनसीप्सितम् । प्रसन्नोऽहं विशेषेण भक्त्या काव्यप्रदत्तया ॥२८॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सर्वसिद्धिकरं भवेत् । पठतः शृण्वन्तश्चैव लोभ तं नैव पीडय ॥२९॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्तो भुक्त्वा भोगान् मनेप्सितान् । अंते स्वानंदलोके स ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥३०॥ यः स्तौति मामनेनैव स मे मान्यो न संशयः । सदा सुरस्वभावेन हीनः सोऽपि भविष्यति ॥३१॥ त्वां हंतुं क्रोधसंयुक्त आगतोऽहं न संशयः । शरणागतमेवं तु दानवोत्तम हन्मि न ॥३२॥ गजाननवचः श्रुत्वा लोभो हर्षसमन्वितः । उवाच तं महाबुद्धिर्भावेन ब्रह्मनायकम् ॥३३॥ लोभासुर उवाच । गजानन वरं मे त्वं देहि संपूर्णदायक । तव भक्तिस्वरूपं च गाणपत्यप्रियात्मताम् ॥३४॥ स्थानं देहि विशेषेण प्रभो वृत्तिं च शाश्वतीम् । कार्यं कथय सर्वेश करिष्यामि गजानन ॥३५॥ गजानन उवाच । मदीया भक्तिराद्या ते भविष्यति महामते । गाणपत्येषु ते स्नेहो वृद्धिं यास्यति नित्यदा ॥३६॥ स्वस्थाने त्वं स्थिरो भूत्वा तिष्ठ मे भक्तिसंयुतः । यत्र मे स्मरणं नास्ति पूजनं वाऽसुरोत्तम ॥३७॥ आदौ कर्मादिषु प्राज्ञ तत् समाहर नित्यदा । यथा देवाः प्रिया मे तु तथा त्वमपि लोभक ॥३८॥ मम भक्ताश्च ये दैत्य तान् रक्षस्व विशेषतः । मदीयभक्तिरूपं तु लोभ वर्धय तेषु वै ॥३९॥ एवमुक्तः प्रभुं लोभस्तं प्रणम्य गजाननम् । काव्येन सहितः सोऽपि स्वपुरं प्रययौ प्रभो ॥४०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्वले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरशांतिवर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । शांतिरूपधरं लोभं हृष्ट्वा देवर्षयोऽमलाः । गजाननं निजं नाथं हर्षिता नेमुरादरात् ॥१॥
 गजाननं पूजयित्वा विधानेन सुरर्षयः । पुनः प्रणम्य तं सर्वे तुष्टुवुः करसंपुटैः ॥२॥ विदेहरूपं भवबंधहारं सदा स्वनिष्ठं
 स्वमुखप्रदं तम् । अमेयसांख्येन च लभ्यमीशं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥३॥ मुनीन्द्रबंधं विधिबोधहीनं सुबुद्धिदं
 बुद्धिहरं प्रशांतम् । चिकालहीनं सकलांतगं वै गजाननं भक्तियुता भजामः ॥४॥ अमेयरूपं हृदि संस्थितं तं ब्रह्माहमेकं
 भ्रमनाशकारम् । अनादिमध्यांतमपाररूपं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥५॥ जगत्प्रमाणं जगदीशमेवमगम्यमाद्यं जगदादि-
 हीनम् । अनात्मनां मोहप्रदं पुराणं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥६॥ न भूर्न रूपं न जलं प्रकाशं न तेजसिस्थं न समीरण-
 स्थम् । न खे गतं पंचविभूतिहीनं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥७॥ न विश्वगं तैजसगं न प्राज्ञं समष्टिव्यष्टिस्थमनंतगं न ।
 गुणैर्विहीनं परमार्थभूतं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥८॥ गुणेशगं नैव च बिंदुसंस्थं न देहिनं बोधमयं न दुर्लभम् ।
 संयोगहीनाः प्रवदन्ति तत्स्थं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥९॥ अनागतं नैव गतं गणेशं कथं तदाकारमयं वदामः ।
 तथापि सर्वं प्रसुदेहसंस्थं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१०॥ यदि त्वया नाथ कृतं न किञ्चित्तदा कथं सर्वमिदं विभाति ।
 अतो महात्मानमचित्यमेव गजाननं भक्तियुता भजामः ॥११॥ सुसिद्धिदं भक्तजनस्य देवं स कामिकानामिह सौख्यदं
 तम् । अक्रामिकानां भवबंधहारं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१२॥ सुरेंद्रसेव्यं ह्यसुरैः सुसेव्यं समानभावेन विराजयंतम् ।
 अनंतबाहं मुषकध्वजं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१३॥ सदा सुखानंदमये जले च समुद्रजे चेक्षुरसे निवासम् ।
 द्वंद्वस्य पानेन च नाशरूपे गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१४॥ चतुःपदार्थो विविधप्रकाशास्त एव हस्ताः स चतुर्भुजं
 तम् । अनाथनाथं च महोदरं वै गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१५॥ महाखुमारूढमकालकालं विदेहयोगेन च लभ्यमानम् ।
 अमायिनं मायिकमोहदं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१६॥ रविस्वरूपं रविभासहीनं हरिस्वरूपं हरिबोधहीनम् ।
 शिवस्वरूपं शिवभासनाशं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१७॥ महेश्वरीस्थं च सुशक्तिहीनं प्रभुं परेशं परबंधमेवम् ।
 अचालकं चालकबीजभूतं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१८॥ शिवादिदेवैश्च खगैः सुबंधं नरैस्तावृक्षपशुप्रभूभिः ।
 चराचरैर्लोकविहीनमेवं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१९॥ मनोवचोहीनतया सुसंस्थं निवृत्तिमात्रं ह्यजमव्ययं तम् ।
 तथापि देवं पुर आस्थितं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२०॥ वयं सुधन्या गणपस्तेन तथैव नत्यार्चनतस्तवैव ।

गणेशरूपाश्च कृतास्त्वया तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२१॥ गजाख्यबीजं प्रवदंति वेदास्तदेव चिह्नेन च योगिनस्त्वाम् । गच्छन्ति तेनैव गजाननस्त्वं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२२॥ पुराणवेदाः शिवविष्णुकाव्याऽमराः शुक्राद्या गणपस्तेवै । विकुण्ठिताः किं च वयं स्तवाम गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२३॥ मुद्गल उवाच । एवं स्तुत्वा गणेशानं नेमुः सर्वे पुनः पुनः । तानुत्थाप्य वचो रम्यं गजानन उवाच ह ॥२४॥ गजानन उवाच । वरं ब्रूत महाभागा देवाः सर्षिगणाः परम् । स्तोत्रेण प्रीतिसंयुक्तः परं दास्यामि वाञ्छितम् ॥२५॥ गजाननवचः श्रुत्वा हर्षयुक्ताः सुरर्षयः । जगुस्तं भक्तिभावेन साश्रुनेत्राः प्रजापते ॥२६॥ देवर्षय ऊचुः । गजानन यदि स्वामिन् प्रसन्नो वरदोऽसि भोः । तदा भक्तिं हृदां देहि लोभहीनां त्वदीयकाम् ॥२७॥ लोभासुरस्य देवेश कृता शांतिः सुखप्रदा । तदा जगदिदं सर्वं वरयुक्तं कृतं त्वया ॥२८॥ अधुना देवदेवेश कर्मयुक्ता द्विजादयः । भविष्यंति धरायां वै वयं स्वस्थानगास्तथा ॥२९॥ स्वस्वधर्मरताः सर्वे गजानन कृतास्त्वया । अतः परं वरं याचामहे हुंहे कमप्यहो ॥३०॥ यदा ते स्मरणं नाथ करिष्यामो वयं प्रभो । तदा संकटहीनान् वै कुरु त्वं नो गजानन ॥३१॥ एवमुक्त्वा प्रणेमुस्तं गजाननमनामयम् । स तानुवाच प्रीतात्मा भक्त्यधीनस्वभावतः ॥३२॥ गजानन उवाच । यद्यच्च प्रार्थितं देवा मुनयः सर्वमंजसा । भविष्यति न संदेहो मत्स्मृत्या सर्वदा हि वः ॥३३॥ भवत्कृतमदीयं वै स्तोत्रं सर्वत्र सिद्धिदम् । भविष्यति विशेषेण मम भक्तिप्रदायकम् ॥३४॥ पुत्रपौत्रप्रदं पूर्णं धनधान्यविवर्धनम् । सर्वसंपत्करं देवाः पठनाच्छ्रवणानृणाम् ॥३५॥ मारणोच्चाटनादीनि नश्यंति स्तोत्रपाठतः । परकृत्यं च विप्रेद्रा अशुभं नैव बाधते ॥३६॥ संग्रामे जयदं चैव यात्राकाले फलप्रदम् । शत्रूच्चाटनकायेषु प्रशस्तं तद्भविष्यति ॥३७॥ कारागृहगतस्यैव बंधनाशकरं भवेत् । असाध्यं साधयेत् सर्वमनेनैव सुरर्षयः ॥३८॥ एकविंशतिवारं चैकविंशतिवारं दिनावधिम् । प्रयोगं यः करोत्येव स भवेत् सर्वसिद्धिभाक् ॥३९॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां ब्रह्मभूयस्य दायकम् । भविष्यति न संदेहः स्तोत्रं मद्भक्तिवर्धनम् ॥४०॥ एवमुक्त्वा गणाधीशस्तत्रैवांतरधीयत । देवाः सर्षिगणाः सर्वेऽभवन् खिन्ना इव प्रभो ॥४१॥ गजाननस्य मूर्तिस्तैः स्थापिता सिद्धिदा ततः । नैर्ऋते कोणभागे स्म दर्शनेन सुखप्रदा ॥४२॥ तत्रैव संस्थिता देवा मुनयो भक्ति-संयुताः । अंशेन स्वाधिकारेषु स्वाश्रमेषु गता बभूवुः ॥४३॥ ततः स्वधर्मसंयुक्ता बभूवुर्मानवा भुवि । यथायोग्यं जगत् सर्वं

बभूवे हर्षितं विधे ॥४४॥ एतद्गजाननस्यैव चरितं पापनाशनम् । मुक्तिसुक्तिप्रदं दक्ष कथितं ब्रह्मदं परम् ॥४५॥ यः पठेत्
पाठयेद्वापि शृणुते श्रद्धयान्वितः । स ईप्सितफलं मुक्त्वा ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीभन्मौदूले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते देवमुनिवृत्तस्तुतिवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । धन्योऽहं मुद्गल स्वामिंस्त्वत्संगान्नात्र संशयः । लोभशांतिकरं चित्रं श्रुतं भक्त्या
चरित्रकम् ॥१॥ न तुष्टोऽहं गजास्यस्य सुधापान इव प्रभो । वद क्षेत्रस्य माहात्म्यमधुना तस्य सर्वदम् ॥२॥ गजाननस्य
भक्त्यर्थमवतारान् धृतान् वद । संक्षेपेण महाभाग सर्वज्ञोऽसि च ते नमः ॥३॥ सूत उवाच । दक्षस्य वचनं श्रुत्वा मुद्गलो
हर्षसंयुतः । जगाद तं महाभागं महाभागो दयान्वितः ॥४॥ मुद्गल उवाच । अवतारा अनंताश्च गजाननस्य मानद । भक्तानां
कार्यसिद्ध्यर्थं कथनं नैव शक्यते ॥५॥ तथापि शृणु दक्ष त्वमवतारचरित्रकम् । गजाननस्य कथयामि समासेन सर्वदम्
॥६॥ पार्वत्या शंकरेणैवाऽऽराधितो गणनायकः । दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥७॥ ताभ्यां संपूजितो देवः स्तुतः
संयाचितोऽभवत् । त्वं पुत्रो भव नौ स्वामिन् संसारोच्चारणाय वै ॥८॥ तेथेति प्रतिपाद्याऽसौ गणेशोऽतर्द्धे स्वयम् ।
पुत्रः सिंधुवधायाभून् मयूरेश इति स्मृतः ॥९॥ हत्वा सिंधुं महावीर्यं गतः स्वानंदके पुरे । एवं नानाऽवतारान् स दधार
शिवयोगेर्गृहे ॥१०॥ अष्टकोऽवताराश्च गणेशस्य प्रकीर्तिताः । शिवपुत्राश्च ते ख्याताः कार्यार्थं त्वं शभावतः ॥११॥
केचिच्छिवात् सुमुद्गुताः केचिच्छक्तेर्महात्मनः । उभयोर्योगतः केचित् कलांशा अभवन् पराः ॥१२॥ यादृशं संकटं प्राप्तं
तदर्थं संस्मृतो विसुः । तावत् कलांशयोगेन पुत्रोऽभूत् सुखदायकः ॥१३॥ कृत्वा कार्यस्य संसिद्धिं पुनः स्वानंदगोऽभवत् ।
तद्वियोगेन संतप्तौ शिवौ किल बभूवतुः ॥१४॥ अन्ये नानाऽवताराश्च कश्यपादिगृहेऽशतः । धृता गजाननैर्नैव वक्तुं नैव
प्रशक्यते ॥१५॥ इतिहासं प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिप्रदायकम् । गजाननावतारेण युक्तं शृणु प्रजापते ॥१६॥ एकदा निद्रितं
शंभुर्ब्रह्माणं प्रययौ प्रभुः । किञ्चित् कार्यार्थमेवं तमुत्थाप्य स्वगृहेऽगमत् ॥१७॥ स उत्थितो महाजृम्भां चकार क्रोधसंयुतः ।
तस्माज्जातः पुमानेको रक्तवर्णः सुशोभनः ॥१८॥ सुवासबहुलेनैव युक्तः काम इवापरः । तं दृष्ट्वा विस्मितो ब्रह्मा जगाद

स महाबलम् ॥१९॥ ब्रह्मोवाच । कोऽसि त्वं पुरुषश्रेष्ठ किमर्थं ह्यागतो वद । एवं पृष्टः स तं देवं जगाद मेघनिःस्वनः ॥२०॥ पुमानुवाच । जंभायास्ते समुत्पन्नः पुत्रोऽहं देवनायक । स्थानं नामादिकं देहि भक्षणं विविधं पितः ॥२१॥ ततोऽतिहर्षितो ब्रह्मा पुत्रं दृष्ट्वा महादुतम् । ददौ तस्मै विशेषेण वरांस्ताञ् शृणु मानद ॥२२॥ सुवासबहुलं रक्तं वपुस्तै तेन सिंदुर । नाम नानाविधान् भोगान् भुंक्ष्व सर्वत्रगः स्वयम् ॥२३॥ न बलेन समस्ते वै भविष्यति चराचरे । ब्रह्मांडजयसंयुक्तो भव पुत्र समाज्ञया ॥२४॥ यद्यदिच्छसि तत्तत्ते सफलं प्रभविष्यति । क्रोधादालिंगसे यं त्वं भस्मसात्तं करिष्यसि ॥२५॥ एवं नानावरान् दत्त्वा संस्थितं प्रपितामहम् । तं प्रणम्य स सिंदुरो जगामास्तुत्य भूतले ॥२६॥ शौनक उवाच । तपोहीनाय दाताऽसौ ददौ संदुर्लभान् वरान् । किं कारणं वद प्राज्ञ संशयो मे महान् हृदि ॥२७॥ सूत उवाच । इच्छासंकल्पसिद्ध्यर्थं तपस्तपति यो नरः । विपुले सोऽपि तपसि मृतो यदि भवेन् मुने ॥२८॥ अन्यस्मिन् जन्मनि प्राज्ञः फलयुक्तः प्रजायते । स्वल्पश्रमेण देवोऽपि वरं ददाति निश्चितम् ॥२९॥ एतत्ते कथितं सर्वं संशयच्छेदनं वचः । अधुना शृणु संवादं प्रकृतं यं पुरा भवम् ॥३०॥ विचारं मार्गमध्ये स गत्वा सिंदूर आकरोत् । तपोहीनायाऽपि देवो मे ददाति वरं कथम् ॥३१॥ अतोऽहं वंचितो नूनं विधिना नात्र संशयः । लिंगयित्वा मृतं कुर्वे तं सत्यत्वदिदृक्षया ॥३२॥ निःसंशयं भवेदेवं विचार्य सिंदुरासुरः । आययौ ब्रह्मणः सोऽपि समीपे क्रोधसंयुतः ॥३३॥ गर्जयित्वा विधातारमालिंगितुं प्रचक्रमे । तद् दृष्ट्वा परमाश्चर्यं ब्रह्मोवाच सुदारुणम् ॥३४॥ ब्रह्मोवाच । मद्भरस्य प्रभावेन मां हंतुं समुपागतः । अतो दैत्योऽसि दुष्ट त्वमभागा-न्नात्र संशयः ॥३५॥ पुत्रस्नेहेन रे दुष्ट वरा दत्ताः सुदुर्लभाः । अतो गजाननस्त्वां वै हनिष्यति कुलाधम ॥३६॥ एवमुक्त्वा पपालाऽसौ विकुंठे शरणं ययौ । नारायणं च सिंदूरस्तमनु प्रययौ खलः ॥३७॥ नारायणाय वृत्तांतं कथयामास विस्तरात् । सोऽपि श्रुत्वा विनिःश्वस्याऽभवत् संपूज्य संस्थितः ॥३८॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र सिंदूरश्च समागमत् । जगाद विष्णुमव्यक्तं वचः क्रोधसमन्वितः ॥३९॥ सिंदूर उवाच । विष्णो रक्ष विधातारं मां शश्व प्रसमागतम् । हनिष्यामि त्वया सार्धं पश्य मे पौरुषं परम् ॥४०॥ विष्णुरुवाच । अहं सत्त्वगुणश्चायं वेदाध्ययनतत्परः । आवां हत्वा महदैत्य न यशस्ते भविष्यति ॥४१॥ त्वदधीनौ च सिंदूर आवां जानीहि मानद । शंकरः सर्वसंहर्ता स यशस्ते हरिष्यति ॥४२॥ विष्णोर्वचनमाकर्ण्य त्यक्त्वा विष्णुं चतुर्मुखम् । जगाम शंकरं सद्यः कैलासे युद्धलालसः ॥४३॥ ध्यानस्थं शंकरं दृष्ट्वा विचारमकरोद्धृदि । असुं नम्रं

तपोयुक्तं किमर्थं हन्मि मूर्खवत् ॥४४॥ वामांगे संस्थितां नारीं रूपेणाप्रतिमां पराम् । तां गृहीत्वा गमिष्यामि स्वेच्छया क्रीडानोत्सुकः ॥४५॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते सिंदूरशिवसमागमो नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । एवं निश्चितसंकल्पः सिंदूरो गिरिजां ततः । गृह्योद्गीय ययौ सद्यो मूर्च्छितां भयविह्वलाम् ॥१॥ तस्य श्वसनवेगेन पतिता नंदिसुख्यकाः । गणाः पुनः समुत्थाय हाहाकारं प्रचक्रिरे ॥२॥ हस्तगा पार्वती तत्र सावधाना बभूव ह । सस्मार गणपं देवं दैत्यपाशानियंत्रिता ॥३॥ गौर्युवाच । गजानन ज्ञानविहारकारिन् न मां च जानासि परावमशाम् । गणेश रक्षस्व न चेच्छरीरं त्यजामि सबस्त्वयि भक्तियुक्ता ॥४॥ विघ्नस्य शत्रोऽसुरसंघहंतविघ्नश हेरंब महोदरप्रिय । मां रक्ष दैत्यात्त्वयि भक्तियुक्तां लंबोदर प्रेमविवर्धनाच्युत ॥५॥ किं सिद्धिबुद्धिप्रसरेण मोहयुक्तोऽसि किं वा निशि निद्रितोऽसि । किं लक्षलाभार्थविचारयुक्तः किं मां च विस्मृत्य सुसंस्थितोऽसि ॥६॥ किं भक्तसंगेन च देवदेव नानोपचारैश्च सुयंत्रितोऽसि । किं मोदकाद्यैर्गणपाऽऽवृतोऽसि नानाविहारेषु च वक्रतुंड ॥७॥ स्वानंदभोगेषु परिप्लुतोऽसि दासीं च विस्मृत्य महानुभाव । अनंतलीलासु सलालसोऽसि किं भक्तरक्षार्थसुसंकटस्थ ॥८॥ अहो गणेशा-मृतपानदक्षामैस्तथा वाऽसुरैः स्मृतोऽसि । तदर्थनानाविधिसंयुतोऽसि विसृज्य दासीं त्वमनन्यभावाम् ॥९॥ रक्षस्व मां दीनतमां परेश सर्वत्र चित्तेषु च संस्थितस्त्वम् । प्रभो विलंबेन विनायकोऽसि ब्रह्मेश किं देव नमो नमस्ते ॥१०॥ भक्ताभिमानिनि च नाम मुख्यं वेदे बभूवात्र न किं महात्मन् । आगत्य हत्वा दितिजं सुरेश मां रक्ष दासीं हृदि पादनिष्ठाम् ॥११॥ अहो न दूरं बत किंचिदेव कथं न बुद्धीश समागतोऽसि । संचित्य देहं प्रजहामि ते हि यशः करिष्ये विपरीतमेव ॥१२॥ रक्ष रक्ष दयासिंधोऽपराधान् मे क्षमस्व च । क्षणे क्षणे वयं दास्यो रक्षितव्या विशेषतः ॥१३॥ स्तुवंत्यामेव पार्वत्यां शंकरो बोधसंयुतः । बभूव गणपानां वै श्रुत्वा हाहारवं विधे ॥१४॥ गणेशं मनसा स्मृत्वा वृषारूढः समाययौ । क्षणेन दैत्यराजं तं दृष्ट्वा डमरुणां त्वहन् ॥१५॥ ततः सोऽपि शिवं वीक्ष्याऽऽलिंगितुं धावितोऽभवत् । शिवस्य

शूलकादीनि शस्त्राण्याकुठितानि वै ॥१६॥ तद् दृष्ट्वा परमाश्चर्यं भयभीतो महेश्वरः । सस्मार गणपं सोऽपि निर्विद्वार्थं प्रजापते ॥१७॥ पार्वत्याः स्तवनं श्रुत्वा स गजानन आययौ । ब्राह्मणस्य स्वरूपेण तयोर्मध्ये प्रयुद्धयतोः ॥१८॥ गणेशेन कृतं तत्र कौतुकं परमाद्भुतम् । पपात गुप्तरूपश्च परशुदैत्यवक्षसि ॥१९॥ तेनाहतं महादैत्यं व्याकुलं वीक्ष्य विघ्नपः । ततस्तं ब्राह्मणः प्राह शृणु दैत्य वचो हितम् ॥२०॥ जगज्जनिमिमां शक्तिं मुञ्च नो चेच्छिवः स्वयम् । गुप्तरूपेण सद्यस्त्वां मारयिष्यति निश्चितम् ॥२१॥ अहं शंभुं करिष्यामि त्वदज्ञावशवर्तिनम् । भार्या तस्य परित्यज्य कुरु राज्यं त्रिलोक्यगः ॥२२॥ तथेति सिंदुरेणैव कृतं सोऽपि शिवं वचः । जगाद हास्यवदनो दैत्याधीनो भव प्रभो ॥२३॥ ब्रह्मलब्धवरं दैत्यं न जेतुं तं क्षमो भवान् । महेशशक्तिं संगृह्य कालस्य क्रमणं कुरु ॥२४॥ तथेति शंकरेणोक्तं ददौ शक्तिं शिवाय सः । दैत्यः कैलासगो भूत्वा ननंदं विजयी ततः ॥२५॥ ततः कैलासमेवं स त्यक्त्वा भूलोकगोऽभवत् । दैत्यस्त्रिभुवनं जित्वा जगदीशो बभूव ह ॥२६॥ अंतर्धानं चकाराऽसौ गणेशो द्विजरूपधृक् । तत् दृष्ट्वा पार्वती तत्र शोकयुक्ता बभूव ह ॥२७॥ अहो ब्राह्मणरूपेणाऽऽगतोऽयं गणनायकः । मोचयित्वा स मां शंभो त्वां संरक्ष्य ययौ पुनः ॥२८॥ ततस्तौ पार्वतीशंभू परलीवनगौ प्रभू । बभूवतुश्च विघ्नेशं तपसा हृदि चिंतकौ ॥२९॥ तताप तप उग्रं स सस्त्रीकः शंकरस्ततः । गते वर्षशते पूर्णे तं गजानन आययौ ॥३०॥ गणेश उवाच । वरं वृणु महादेव यत्ते चित्ते प्रवर्तते । दास्यामि तपसा तुष्टो वाञ्छितं प्राह शंकरम् ॥३१॥ ततस्तं शंकरो नत्वा स्तुत्वा नानाविधैः स्तवैः । पार्वत्या पूज्य विघ्नेशं प्रणम्य प्रत्युवाच ह ॥३२॥ शिव उवाच । वरदोऽसि गणाधीश तदा मे त्वं सुतो भव । यावज्जीवनपर्यंतं तिष्ठ नाथ नमोऽस्तु ते ॥३३॥ त्वया नानाऽवताराश्च धृता मदीयेवैशमिनि । ते सर्वे स्वल्पकांशस्था बभूवुर्गणनायक ॥३४॥ तादृशं मा कुरु स्वामिन् वस नित्यं च मे गृहे । तत्राऽहं त्वां भजिष्यामि पुत्रभावेन विघ्नप ॥३५॥ संसारे पुत्रभावेन मृतौ त्वां कुलदैवतम् । हृदये योगयुक्तोऽहं भजिष्यामि गजानन ॥३६॥ तथेति गणनाथस्तं जगदांतर्दधे पुनः । कैलासमागतः शंभुः शोकयुक्तो विशेषतः ॥३७॥ ततः किञ्चिद्गते काले पार्वती स्नानमाचरत् । नम्रा तत्र महेशानः सहसा समुपागतः ॥३८॥ लज्जिता तं निरीक्ष्यैव जगदंबा स्वकेशतः । देहं सञ्छादयामास शंकरो गृहगोऽभवत् ॥३९॥ ततः कदाचित्सा देवी सखीभ्यां संस्थिताऽभवत् । उवाच तां सखी तत्र जया च विजया परा ॥४०॥ जयाविजये ऊचतुः । गणा नंदिसुखाः सर्वेऽसमदीया नात्र संशयः । शिवं यदि निरुद्धैव

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते शिवविचारवर्णनप्रसंगो नाम पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । विचार्य देवपैः सर्वैः प्रेषयामास शंकरः । ब्रह्माणं ब्राह्मणैः सार्धं स्नेहार्थं सोऽपि तं ययौ ॥१॥ तं दृष्ट्वा गृह्य पुरुषो मुसलं सोऽपि दारुणम् । आययौ तं निरीक्ष्यैव पपाल स पितामहः ॥२॥ वयं सर्वे द्विजाः पुत्र शस्त्रहीनाः समागताः । शृणु वाक्यं विचारज्ञ पलंतस्ते तमब्रुवन् ॥३॥ तथापि न बुबोधैव पुरुषस्तं विलोक्य सः । ब्रह्मा जगाम शंभुं तं वृत्तांतमवदत्ततः ॥४॥ ततो विष्णुयुतः शंभुः क्रोधानलविलोचनः । संश्रामाय ययौ तत्र मुसलं

सोऽपि चादे ॥५॥ आगत्यैव न्यहञ्छंभुं हृदये यमसन्निभः । शूलं पपात तद्धस्ताच्छिवश्च व्याकुलोऽभवत् ॥६॥ ततस्तं
 गदया विष्णुर्योधयामास दारुणम् । ततस्त्रिशूलघातेन शिरश्चिच्छेद शंकरः ॥७॥ ममार पुरुषस्तत्र श्रुत्वा सा पार्वती
 पुनः । कोपयुक्ता च कोटीः सा शक्तीस्ता नव निर्ममे ॥८॥ तयाऽऽज्ञप्ता महोदेव्यः संहर्तुं सकलं जगत् । प्राप्ता आलोक्य
 देवास्ते भयभीता बभूवुरे ॥९॥ शंकरेण द्विजास्तत्र प्रेषिता नारदादयः । अंतरिक्षचराः सर्वे प्रणेसुः पार्वतीं ततः ॥१०॥
 रक्ष रक्ष जगत्सर्वं जगदंब त्वदुद्भवम् । तुष्टुवुस्तामथोवाच मुनीन् क्रोधयुता सती ॥११॥ पार्वत्युवाच । मम पुत्रः किमर्थं तैर्हतः
 सर्वैः सुरेश्वरैः । सजीवं संहर्षिष्यामि कुरुध्वं चेन्न संशयः ॥१२॥ तथेति प्रतिपाद्यैव गतास्ते शंकरं पुनः । शक्त्य-
 स्तंभिताः सर्वाः शिवः सर्वैः समाययौ ॥१३॥ युद्धे मृतस्य बालस्य मस्तकं त्वप्सरोगणाः । जगृहुस्तत्र तं दृष्ट्वा शिरोहीनं
 सुदुःखितः ॥१४॥ शिवस्ततो गणान् प्राह यः पूर्वं दृश्यते त्वया । तमानयत हत्वा वै तस्य मस्तकमत्र यत् ॥१५॥ ततो
 गजासुरः प्राप्तः सहसा नारदरितः । हंतुं देवगणान् सर्वान् महाबलपराक्रमः ॥१६॥ ततश्च क्षोभिताः सर्वे पलायन्त दिशो
 दश । शूलघातेन शंभुस्तं मारयामास तत्क्षणात् ॥१७॥ तस्य मस्तकयोगेन पुरुषं ते दिवौकसः । योजयित्वा प्रजानाथ
 सजीवं चक्रिरे नरम् ॥१८॥ सर्वे हतोद्यमा जातास्ततो ब्रह्मा समागतः । जीवयामास तं तत्र सजीवो न बभूव ह ॥१९॥
 ततो विष्णुः स्वयं तत्र जीवयामास विद्यया । सजीवो न बभूवाऽपि दुःखितोऽतिततोऽभवत् ॥२०॥ ततः शिवः स्वयं
 तत्र जीवयुक्तं चकार तम् । सजीवं न ददशैव दुःखितोऽतितरां तदा ॥२१॥ ततो विघ्नेश्वरं सर्वं तुष्टुवुः कार्यसिद्धये ।
 अथर्वशिरसा दक्ष शंकराद्याः सुरेश्वराः ॥२२॥ प्रार्थयामासुरत्यंतं निर्विघ्नं कुरु विघ्नप । अधुना विश्वमेवेदमकाले लयमेष्यति
 ॥२३॥ गणेशस्मरणेन स्म बुद्धिः प्राप्ता दिवौकसाम् । वेदमंत्रेण देवास्ते तारमावाहयन्ति च ॥२४॥ ओंकारस्तत्र मंत्रेणाऽऽकर्षितः
 सहसाऽऽगतः । शवं प्रविश्य संतस्थौ ततः सोऽभवदुत्थितः ॥२५॥ ततो ज्ञानयुता देवा जाता विघ्नविहीनकाः ।
 तं दृष्ट्वा गजवक्त्रं वै प्रणवं प्रणवाकृतिम् ॥२६॥ तुष्टुवुर्देवदेवंशं नानास्तोत्रैः प्रजापते । पुष्टुजुस्तं च सर्वादौ पूज्यं चक्रुः
 स्वमूलकम् ॥२७॥ दक्ष उवाच । साक्षादोंकाररूपश्च गणेशोऽयं न संशयः । स कथं मलजः शक्तेर्देवमस्तकधारकः ॥२८॥
 एनं मे संशयं ब्रह्मञ्छेतुमर्हसि सांप्रतम् । श्रुत्वा कथां महारम्यां ज्ञानयुक्तो भवाम्यहम् ॥२९॥ मुद्गल उवाच । सती दक्षगृहे
 तात दग्धा सा शैलजाऽभवत् । हिमाचले स्वयं शंभुस्तताप तप उत्तमम् ॥३०॥ तत्र सा पार्वती देवी शुश्रूषायां प्रजापते ।

निरता तां निरीक्ष्यैव शंभुः सस्मार पूर्वगम् ॥३१॥ ममाज्ञावशगा देवी नेयं दक्षगृहे गता । अतोऽहं न वृणोम्येतां पुनः शैलसुतां कदा ॥३२॥ तारकासुरभीतैर्देवैः कामः प्रार्थितस्ततः । स ययौ शंकरस्थानं मोहितुं मदसंयुतः ॥३३॥ तं प्रज्वाल्य महेशानस्त्यक्त्वा हिमगिरिं ययौ । अन्यत्र सा ततो देवी खेदयुक्ता बभूव ह ॥३४॥ मनसि ज्ञानमार्गेण ज्ञात्वा शंभुविचेष्टितम् । तपसा संयुता भूत्वा वनगा शिवमार्चयत् ॥३५॥ गते वर्षशते शंभुः प्रसन्नो न बभूव ह । ततः सा विघ्नराजं च सस्मार ध्यानसंयुता ॥३६॥ वर्षेणैकेन हेरंबः प्रसन्नश्च बभूव ह । शिवबुद्धिप्रभेदं स चकार बुद्धिधारकः ॥३७॥ ततो दयायुतः शंभुस्तां ययौ द्विजरूपधृक् । शंकरं निंदयामास नानावाक्यैः समीपगः ॥३८॥ तच्छ्रुत्वा कंपिता देवी बोधयामास शांभवैः । चेष्टितैस्तं ततः सोऽपि पुनर्निदां चकार ह ॥३९॥ स्थानं त्यक्त्वा ततो देवी तं जगाम द्विजं पुनः । तिरस्कृत्य शिवस्तां स्वं दर्शयामास रूपकम् ॥४०॥ ततः सा तं प्रणम्यैव तुष्टाव चिविधैः स्तवैः । गणेशं मनसा ध्यात्वा प्रार्थ्य तं सिद्धिदो भव ॥४१॥ ततः प्रसन्नभावेन शंकरः प्रददौ वरम् । विस्मितस्तां निरीक्ष्यैव तपसा कशितां प्रभुः ॥४२॥ शिव उवाच । वृणोमि त्वां महादेवि वश्योऽहं ते सदाऽनघे । तपसा भक्तिभावेन न वियोगो भविष्यति ॥४३॥ धूलिधूसरितं तेंडगं शिरोभूच्च जटान्वितम् । अतो मलस्तवांगस्य सर्वपूज्यो भविष्यति ॥४४॥ इत्युक्त्वा शंकरस्तत्रांतर्धानं प्रचकार सः । पार्वती प्रेमसंयुक्ता स्वगृहं वै जगाम ह ॥४५॥ स्वभक्तस्य शिवस्यैव रक्षणार्थं वचो महत् । गौरीमलांगसंभूतो बभूव ह गजाननः ॥४६॥ गणेशान्न परः कोऽपि सर्वपूज्यो महामते । गणेशवरदानेन सत्यवाक्याः शिवादयः ॥४७॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणेपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते शक्तिमलमाहात्म्यवर्णनं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । अन्यच्छृणु चरित्रं तु गजमस्तकधारणे । मेहेश इति विख्यातो राजा धर्मयुतोऽभवत् ॥१॥ तस्य गेहे गुरुः साक्षाज्जगाम कीर्तिमोहितः । राज्ञा संमानितः सोऽपि नृपाय च ददौ वरम् ॥२॥ बृहस्पतिरुवाच । प्रणतस्ते महीपाल मूर्धा मे प्रभविष्यति । सर्वपूज्यो विशेषेण गतोऽभूत् स्वगृहे गुरुः ॥३॥ ततः कदाचिद्राजर्षिर्नारदं मार्गसंस्थितम् । अवमत्य ययौ सोऽपि तं शशाप नृपाधमम् ॥४॥ नारद उवाच । मदेन राजशार्दूल मामनाहत्य गच्छसि ।

अतोऽसुरस्य योनौ त्वं पतिष्यसि न संशयः ॥५॥ काले सोऽपि ममाराध गजयोनौ बभूव ह । गजासुर इति ख्यातो
 नरकुंजरवेषभृत् ॥६॥ गजासुरेण शंभोस्तपः कृतं च विशेषतः । मंत्रं जजाप शैवेनातोषयन्निग्रमे रतः ॥७॥ सहस्रेषु
 गतेष्वेव वर्षेषु वरदः शिवः । जगाद वृणु दैत्येश यत्ते मनसि वर्तते ॥८॥ स वव्रे राज्यमुग्रं मे देहि लोकत्रयस्य च । बलं
 सर्वातिगं शंभो आरोग्यं सर्वपूज्यताम् ॥९॥ अंते मोक्षं च मे देहि तथेति शंकरोऽब्रवीत् । मस्तकः सर्वपूज्यस्ते भविष्यति
 गजासुर ॥१०॥ अतो गजासुरस्यैव मस्तकं गणपेन तत् । धृतं वचो रक्षणार्थं शंकरस्य बृहस्पतेः ॥११॥ अन्यच्छृणु
 प्रजानाथ इतिहासं पुरातनम् । कदाचिच्छंकरेणैव पूजितो गणनायकः ॥१२॥ ददौ शिवाय निर्माल्यं मूर्तिसंस्थश्च विघ्नपः ।
 स्वप्ने तस्य स माहात्म्यं कथयामास विस्तरात् ॥१३॥ श्रीगणेश उवाच । एकनिष्ठतया शंभो भक्त्याऽहं पूजितस्त्वया ।
 प्रसन्नोऽहं स्वमूर्तिस्थः शृणु मे वचनं हितम् ॥१४॥ निर्माल्यं मे गृहाण त्वं सर्वसिद्धिप्रदं शिव । येनदं मस्तके पुष्पं धृतं
 मान्येन भक्तिः ॥१५॥ सर्वपूज्यः स वै भावी सर्वातिगयशोधरः । ततः सोऽतर्द्धे दुर्दिः शिवो जागरितोऽभवत् ॥१६॥
 हस्ते पुष्पं समालोक्य विस्मितः शंकरोऽभवत् । विचारं स चकारैव किमिदं देवभाषितम् ॥१७॥ सर्वपूज्यो गणाधीशो
 नान्यो ब्रह्मांडमंडले । अतो मे भक्तिमाहात्म्यं परीक्षार्थं ददौ प्रभुः ॥१८॥ ततः शिवेन निर्माल्यं न धृतं मस्तके स्वके ।
 पूजायां स्थापितं दक्ष महाभक्तेन सर्वदम् ॥१९॥ ततोऽत्रिसंभवस्तत्र दुर्वासाः सहसाऽऽययौ । दर्शनार्थं महेशस्य शिवेन
 भृशमानितः ॥२०॥ शिवो विचारमकरोदयं योगी सयोगवित् । वर्णाश्रमविहीनश्च मतः साक्षाद्विनायकः ॥२१॥ अतो
 निर्माल्ययोग्योऽयं ददौ तस्मै सदाशिवः । निर्माल्यं विघ्नराजस्य कथयित्वा यशो महत् ॥२२॥ तं प्रणम्य महायोगी
 दुर्वासाः प्रययौ प्रभुम् । यथेच्छं विचरन् मार्गं ददर्श देवनायकम् ॥२३॥ विचारं मनसा योगी चकार स्वहितावहम् ।
 सर्वपूज्यो गणेशाद्वै नान्यो भवति निश्चितम् ॥२४॥ वयं भक्ता गणेशस्य भजामोऽनन्यचेतसः । अतो निर्माल्य-
 योग्योऽहं नैव शंकरवत् कदा ॥२५॥ अयं देवपतिः साक्षादिंद्रः सत्त्वगुणान्वितः । योग्योऽयं नैव संदेहस्तं ययौ मुनिसत्तमः
 ॥२६॥ तं दृष्ट्वा मधवा नत्वा स्थित ऐरावते प्रभुः । आज्ञां कुरु महाभाग मुने दासोऽस्मि ते जगौ ॥२७॥ ततः सोऽपि
 प्रसन्नात्मा ददौ तस्मै महामुनिः । निर्माल्यं गणनाथस्य माहात्म्यं प्रोच्य सादरः ॥२८॥ इन्द्रो राज्यश्रिया युक्तो गृहीत्वा
 गजमस्तके । निर्माल्यमिंद्रः संस्थाप्य ययौ मार्गमवस्थितः ॥२९॥ निर्माल्यस्यापमानेन भ्रष्टोऽभूद्देवनायकः । गता सत्त्वमयी

लक्ष्मीर्गजस्तेजोयुतोऽभवत् ॥३०॥ तिरस्कृत्य महेंद्रं तं गजो हत्वा सुरान् परान् । ययौ वने प्रजानाथ स्वच्छन्दश्च बभूव सः ॥३१॥ ततोऽतितापसंयुक्त इन्द्रो हीनः श्रियाऽभवत् । दैत्यराजा बुभुजिरे संगृह्य स्वर्गमागताः ॥३२॥ ततो बहौ गते काले गुरुणा बोधितः सुरः । देवैः सह गणेशानं तोषयामास नित्यदा ॥३३॥ गते वर्षसहस्रे तु गणेशस्तं ययौ तदा । पूजितः संस्तुतस्तेन प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥३४॥ श्रीगणेश उवाच । मा कुरुष्व महेंद्र त्वं मम निर्माल्यदूषणम् । भक्त्यधीनः स्वभावेन प्रसन्नोऽहं कृतस्त्वया ॥३५॥ समुद्रतनया लक्ष्मीर्भविष्यति सुसिद्धिदा । तां प्राप्य पूर्ववद्देवाः श्रिया युक्ता भविष्यथ ॥३६॥ पूजाकृतफलं यच्च निर्माल्ये संस्थितं भवेत् । तस्य वंदनमात्रेण सफलो जायते नरः ॥३७॥ भावेनाऽऽगृह्य निर्माल्यं मस्तके धारितं यदि । पुनस्तच्छुद्धभूमौ वै स्थापयेद्वा जले सुर ॥३८॥ गते यत्र मनुष्यस्य पादस्पर्शो न वै भवेत् । तदा फलयुतः सोऽपि मद्रूपो जायते नरः ॥३९॥ सदा दुःखयुतं त्वाऽहं पुरा कर्तुं समुद्यतः । गुरुणा बोधितं मत्वाऽपराधं ते सहाम्यहम् ॥४०॥ मामेव शरणं देवमागतं संविचिंत्य वै । बहुकालेन देवेश क्रोधहीनोऽहमागतः ॥४१॥ एवमुक्त्वा गणाधीशो गतः स्वानंदके पुरे । इन्द्रो राज्यश्रिया युक्तो बभूवे स प्रजापते ॥४२॥ सदा निर्माल्यभावज्ञो गणेशभजने रतः । निर्विघ्नेन महेंद्रश्चाऽऽमरणं राज्यमाकरोत् ॥४३॥ अधुना शृणु वृत्तांतमैरावतगजस्य च । इन्द्रं त्यक्त्वा वने गत्वा चचार स्वेच्छयेरितः ॥४४॥ हस्तिनीभिः सदा मोहयुक्तः परमदुर्जयः । बुभुजे विविधान् भोगान् मदेनैव समन्वितः ॥४५॥ ततः स्वल्पेन कालेन गणेशो जठरे गतः । पार्वत्या वरदानेन तस्य दैत्यः शिरोऽहरत् ॥४६॥ मस्तकेन विहीनश्च बभूव गणनायकः । तादृशोऽवातरत्तत्र विष्णुः शोकपरोऽभवत् ॥४७॥ जनार्दनश्चेष्टितं ज्ञात्वा ध्यानेन ययौ वने । ऐरावतशिरश्छित्वा योजयामास तत्क्षणात् ॥४८॥ तत्रोकारं समावाह्य मंत्रेण जीवसंयुतम् । चकार विघ्नराजं स देवास्ते हर्षिता बभूवुः ॥४९॥ दैत्येन तच्छिरस्त्यक्तं नर्मदायां प्रजापते । तत्र कुंडं समुत्पन्नं गणेशमहिमान्वितम् ॥५०॥ तत्र या हृषदो रक्ता नर्मदायां समास्थिताः । यत्र तत्र गणेशास्ते बभूवुः सर्वसिद्धिदाः ॥५१॥ दक्ष उवाच । कथं रेवाजले संस्था हृषदो मुनिसत्तम । गणेशास्तन्ममाऽऽचक्ष्व धन्या सा सरितां वरा ॥५२॥ मुद्गल उवाच । ब्रह्मकर्मंडलूत्पन्नाश्चतस्रो नद्य एव च । गंगा च यमुना दक्ष नर्मदा तु सरस्वती ॥५३॥ गंगाया महिमानं तं सर्वत्रातुलमुत्तमम् । ज्ञात्वा सा नर्मदा देवी संतप्ता चेतसाऽभवत् ॥५४॥ ततस्तया तपस्तप्तं शंकरस्य महात्मनः । शतवर्षे गते शंभुः प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥५५॥ तथा संपूजितः

शंभुः स्तुतो ज्ञात्वा मनेप्सितम् । तस्या जले शिवाः सर्वे हृषदश्च कृतास्तदा ॥५६॥ ततो गंगासमं तेजो बभूव सरितः प्रभोः । नर्मदायास्तथा सापि न संतोषयुताऽभवत् ॥५७॥ पुनस्तताप तीव्रं सा तपो विघ्नेश्वरे रता । गतेषु वै सहस्रेषु वर्षेषु वरदोऽभवत् ॥५८॥ स्तुतः संपूजितः सोऽपि हृदीप्सितवरं ददौ । रक्तवर्णा गणेशाना हृषदो जलगाः कृताः ॥५९॥ ततः साऽतीव माहात्म्ययुता जाता सरिद्वरा । दर्शनेन जनानां वै गंगास्नानफलप्रदा ॥६०॥ यस्यास्तीरे जले संस्था हृषदः शंकरात्मिकाः । रक्ता गणेशरूपास्तत् साम्यगा का भवेन्नदी ॥६१॥ महिमानं वर्णयितुं रेवायाः कः क्षमो भवेत् । गणेशशिवसंयुक्ता यत्र तत्र महानदी ॥६२॥ एतत्ते कथितं सर्वं विस्तराद्गणपस्य वै । चेष्टितं सर्वपापघ्नं सर्वसंशयनाशनम् ॥६३॥ आदौ दक्ष गणेशस्य दैत्यमस्तकधारणम् । ऐरावतस्य तद्वद्वै भक्तमाहात्म्यरक्षणम् ॥६४॥ शिरश्छेदादिकं तस्य चरित्रं तद् बृहस्पतेः । निर्माल्यस्य च रक्षार्थं माहात्म्यं गणपाश्रितम् ॥६५॥ भक्तवचः समाबद्धो गणेशः किं प्रजापते । न करोति महाभाग भक्ताधीनस्ततः स्मृतः ॥६६॥ येन स्वशिरसश्छेदः कृतो भक्तस्य कारणात् । मलजो गजवक्त्रश्च बभूवे भक्तिमोहितः ॥६७॥ एतत्ते कथितं सर्वं चेष्टितं परमाद्भुतम् । प्रकृतं शृणु दक्ष त्वं गजाननचरित्रकम् ॥६८॥ पार्वती प्रेमसंयुक्ता पूजयामास तं सुतम् । देवा हर्षयुताः सर्वे जग्मुः स्वं स्वं निवेदनम् ॥६९॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणेपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते गणेशभक्ताधीनत्ववर्णनं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । एकदा नारदो योगी सिंदूरासुरमागमत् । पूजितस्तेन तं विप्रो हर्षयुक्तो जगाद ह ॥१॥ नारद उवाच । कैलासे शंकरस्यैव बभूवे पुत्र उत्तमः । गणेशस्तपसा तुष्टः सिद्धिबुद्धिपतिः स्वयम् ॥२॥ देवैः संप्रार्थितः सोऽपि त्वां हनिष्यति निश्चितम् । अतो यत्नपरो दैत्य भव गच्छामि मानद ॥३॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदः स्वेच्छया चरन् । गतः सोऽपि भयोद्विग्नो बभूवासुरनायकः ॥४॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र प्रधानं सहसाऽऽगतम् । विचार्य तेन दैत्येन्द्रो ययौ हंतुं सुरान् पुरा ॥५॥ समागतं विलोक्यैव पलायंतैद्रमुल्बकाः । ब्रह्माणं शरणं सर्वे भयभीता दिवौकसः ॥६॥ सिंदूरः कोपसंयुक्त आययौ तत्र मानद । ब्रह्मा हंसं समारुह्य देवैः पपाल तत्क्षणात् ॥७॥ विकुण्ठे स गतो विष्णुं

दैत्यस्तत्र समागतः । ततो विष्णुः शिवं देवैर्ययौ सत्वर एव च ॥८॥ तत्राऽपि स ययौ दैत्यः शंसुदैवैर्गणेश्वरम् । तुष्टाव
 दैत्यनाशार्थं ततः स वरदोऽभवत् ॥९॥ सिंदूरमाययौ तत्र प्रभुः परशुधारकः । गजाननो मूषकारूढको भूत्वा प्रतापवान्
 ॥१०॥ तं दृष्ट्वा योद्धुमायांतं सिंदूरः क्रोधसंयुतः । जगाद स्वमेदैव युक्तः परमदुर्जयः ॥११॥ सिंदूर उवाच । किमर्थं रणभूमौ
 त्वमागतोऽसि गजानन । बालभावेन मां मूर्खं न जानासि सुरेरितः ॥१२॥ मच्छ्यासेन चलंति स्म मेरुमंदरकादयः ।
 तलप्रहारवेगेन ब्रह्मांडं शतधा भवेत् ॥१३॥ शिवादयः सुरेशाश्च भयभीताः समागताः । तान् दृष्ट्वाऽपि गणाधीश योद्धुं
 कथमुपागतः ॥१४॥ बालभावेन संयातं न त्वां हन्मि गजानन । त्वत्प्रेरकान् सुरांश्चाहं हनिष्यामि न संशयः ॥१५॥
 क्रोधेनाहं च यं कंचिदालिंगमि गजानन । स भस्मसाद्भवेन्नूनं किं करिष्यसि मां वद ॥१६॥ एवं श्रुत्वा गणाधीशो
 दैत्येशस्य वचो महत् । स उवाच प्रहस्याऽथ सिंदूरं लोकपीडकम् ॥१७॥ श्रीगजानन उवाच । दैत्याधम महाबाहो मां न वेत्सि
 प्रभाविणम् । स्वानंदवासिनं पूर्णं ब्रह्मभूतं विशेषतः ॥१८॥ एवमुक्त्वा विराड्पूवं दधार स गजाननः । हस्ताभ्यां
 मर्दयित्वा तं मस्तके विमुरालिपत् ॥१९॥ ब्रह्मणो रक्षणार्थं स वचः सिंदूरधारकः । गजाननो बभूवापि भक्तेशो
 भक्तिभावितः ॥२०॥ सिंदूरं मर्दितं दृष्ट्वा देवा हर्षसमन्विताः । तुष्टुवुस्तं प्रपूज्यैव भक्तिनम्रात्मकंधराः ॥२१॥ देवा ऊचुः ।
 गजाननाय पूर्णाय सांख्यरूपमयाय ते । विदेहेन च सर्वत्र संस्थिताय नमो नमः ॥२२॥ अमेयाय च हेरंबाय ते परशुधारक ।
 मूषकवाहनायैव विघ्नेशाय नमो नमः ॥२३॥ अनंतविभवायैव परेषां पररूपिणे । गुहाग्रजाय देवाय शिवपुत्राय ते नमः
 ॥२४॥ पार्वतीनंदनायैव देवानां पालकाय ते । सर्वेषां पूज्यदेहाय गणेशाय नमो नमः ॥२५॥ स्वानंदवासिने तुभ्यं शिवस्य
 कुलदैवत । विष्णवादीनां विशेषेण कुलदेवाय ते नमः ॥२६॥ योगाकाराय सर्वेषां योगशांतिप्रदाय च । ब्रह्मेशाय
 नमस्तुभ्यं ब्रह्मभूयप्रदाय ते ॥२७॥ सिद्धिबुद्धिपते नाथ सिद्धिबुद्धिप्रदायिने । मायिने मायिकेभ्यश्च मोहदाय नमो नमः
 ॥२८॥ लंबोदराय वै तुभ्यं सर्वोदरगताय च । अमायिने च मायाया आधाराय नमो नमः ॥२९॥ गजः सर्वस्य बीजं
 यत्तेन चिह्नेन विघ्नप । योगिनस्त्वां प्रजानंति तदाकारा भवंति ते ॥३०॥ तेन त्वं गजवक्त्रश्च किं स्तुमस्त्वां गजानन ।
 वेदादयो विंकुठाश्च शंकराद्याश्च देवपाः ॥३१॥ शुकादयश्च शेषाद्याः स्तोतुं शक्ता भवंति न । तथापि संस्तुतोऽसि त्वं
 स्मृत्या त्वद्दर्शनात्मना ॥३२॥ गजाननं प्रणेमुस्तमेवमुक्त्वा शिवादयः । स तानुवाच प्रीतात्मा भक्तिभावेन तोषितः ॥३३॥

श्रीगजानन उवाच । भवत्कृतमिदं स्तोत्रं मदीयं सर्वदं भवेत् । पठते शृण्वते देवा ब्रह्मभूयप्रदायकम् ॥३४॥ वरं वृणुत देवेशास्तुष्टिं स्तोत्रेण चागतः । दास्यामि सकलाभीष्टं भवतां यच्चिकीर्षितम् ॥३५॥ शिवादय ऊचुः । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि गजानन । तदा तिष्ठ गृहे शंभोः सर्वदा विघ्ननाशनः ॥३६॥ त्वां दृष्ट्वा विघ्नहीनाश्च भविष्यामो निरंतरम् । प्रत्यक्षं योगरूपं च पश्यामस्तेन सार्थकाः ॥३७॥ मुद्गल उवाच । गजाननस्तानुवाचाऽथ तथेति सुरेश्वरान् । स्वलोकं कल्पयामास तत्रैव शिवपार्श्वगम् ॥३८॥ दशयोजनसाहस्रविस्तारस्तस्य मानद । गणाः कुमुदमुख्याश्च कल्पिता मोदकादयः ॥३९॥ तिष्ठति स्वर्गलोकेषु तदादि गणनायकः । गणेशलोक एवाऽसौ बभूवे भुक्तिसुक्तिदः ॥४०॥ सकामास्तं समागम्य पतंति पृथिवीतले । निष्कामास्तस्य देहे ते अंते लीना भवंति हि ॥४१॥ एतत्ते कथितं सारं गजाननचरित्रकम् । शिवपुत्रत्वभावेन ब्रह्मेशोऽयं बभूव ह ॥४२॥ यः शृणोति नरो भक्त्या पठेद्वा तस्य सिद्धिदम् । भविष्यति प्रजानाथ नानासुखप्रदम् ॥४३॥

॥ ओमिति श्रीमद्गान्धेय पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते सिद्धूरवधो नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । निर्माल्यस्य च माहात्म्यं श्रुतं यत् परमाद्भुतम् । विस्तरेण पुनः स्वामिन् वद तस्य चरित्रकम् ॥१॥ मुद्गल उवाच । पराशरगृहे देवो बभूव ह गजाननः । पुत्रभावेन तस्यापि चरितं कथितं पुरा ॥२॥ पराशरेणैव तत्र स्थापिता मूर्तिरादरात् । गजाननस्य भो दक्ष सर्वदाऽभूत् सुसेविता ॥३॥ नित्यं तत्रैव देवेशा ब्रह्मविष्णुशिवादयः । रात्रौ गजाननं ते संपूजयंति सुसिद्धिदम् ॥४॥ गजामुरवधादक्ष प्रारभ्य भक्तिसंयुताः । स्वर्गपुष्पोपहाराद्यैः सुप्रसन्नाननां बुजाः ॥५॥ कदाचित् तत्र राजर्षिर्मृगयासक्त आययौ । सैन्येन स्वप्रधानैश्च संवृतौ वीरभद्रकः ॥६॥ स आगत्य गणेशानं पूजयन् भक्तिसंयुतः । तत्रैव निशि संस्थोऽभूद्गणपत्यो महायशः ॥७॥ उषःकाले समागत्य स पुपूज गजाननम् । पुष्पाणि दृष्टवान् सोऽभूत् तत्र स्वर्गोद्भवानि च ॥८॥ सुवासबहुलान्येव मंदाराद्यानि भूमिपः । विस्मितो मानसे भूत्वाऽभवत्तत्रैव संस्थितः ॥९॥ देवालयं पिधायाऽसौ भूपः संस्थाप्य रक्षकान् । सैन्ययुक्तो जजागर देवदर्शनलालसः ॥१०॥

ततो देवैद्रमुख्याश्च राज्ञौ देवाः समाययुः । तद् दृष्ट्वा गुप्तरूपेण पुपूजुस्तं गजाननम् ॥११॥ पूजयित्वा गताः सर्वे राजा तत्र समागतः । पूजां दृष्ट्वा महाभागो विस्मितोऽभूत् पुनः पुनः ॥१२॥ ततः स्वगुरवे गत्वा पप्रच्छ विनयान्वितः । देवदर्शन-कांक्षी कृतांजलिः स विशेषतः ॥१३॥ वीरभद्र उवाच । स्वामिन् देवगणाः पूजयितुं चात्र गजाननम् । नित्यमायांति तान् द्रष्टुमिच्छामि वद कारणम् ॥१४॥ शिवशर्मोवाच । निर्माल्यसंभवानि त्वं पुष्पाणि यत्र तत्र च । आच्छादय महीपाल तेषां ते दर्शनं भवेत् ॥१५॥ तथेति वीरभद्रेण कृतं देवालये पुनः । देवाः समागता राजावज्ञानेनाचरंस्ततः ॥१६॥ निर्माल्यस्पर्शमात्रेण पुण्यहीना बभूविर । पूजां कृत्वा पुनर्गन्तुमिच्छां चक्रुः सुरेश्वराः ॥१७॥ ततोऽतिवेगहीनैश्च देवैर्वेद्वद्रसत्तमैः । विचारेण समाज्ञातं कारणं गतिखण्डने ॥१८॥ पादस्पर्शः कृतोऽस्माभिर्निर्माल्ये गणपस्य च । अतो गतिविहीनैश्च किं कर्तव्यं विशेषतः ॥१९॥ ततो राजा समायतः पूजार्थं देवसन्निधौ । निर्माल्यमार्जनं कृत्वा ददर्श देवमुख्यकान् ॥२०॥ तान् प्रणम्य महाभक्त्या तुष्टाव विविधैः स्तवैः । प्रसन्नास्ते च राजानमूचुः शंभवादयः सुराः ॥२१॥ शिवादय ऊचुः । राजंस्त्वया कृतं कर्म स्वार्थभावेन दुःखदम् । देवानां तत्र चोपायं कुरु गतिप्रदायकम् ॥२२॥ ततो राजा भयोद्विग्नः स्वगुरुं प्रणिपत्य तम् । पप्रच्छ चलने तेषामुपायं पुण्यदं परम् ॥२३॥ गुरुणा बोधितो राजा हृदि ध्यात्वा गजाननम् । गणेशपूजया जातं पुण्यपुरुषं ददौ तदा ॥२४॥ अगाधपुण्ययोगेन देवा गतियुताः कृताः । विष्णवादयो जगुस्तं ते वरं वृणु महीपते ॥२५॥ अमोघं दर्शनं प्रोक्तमस्माकं शास्त्रसंमतम् । अतो मनेप्सितं भूप दास्यामो नात्र संशयः ॥२६॥ ततो राजा च ब्रह्माद्यानुवाच स कृतांजलिः । गणेशो दृढभक्तिर्मेऽस्तु भवत्कृपया परा ॥२७॥ ततस्ते विस्मिताः सर्वे प्रार्थयित्वा गजाननम् । ददुर्भक्तिं गणेशाने ब्रह्मभूतपदप्रदाम् ॥२८॥ गताः स्वर्गेषु देवास्ते राजा तत्र समास्थितः । राज्यं पुत्रे विनिक्षिप्य बाले प्रधानसंयुते ॥२९॥ नित्यं गजाननं भक्त्याऽभजदन्यचेतसा । अंते स्वानंदगो भूत्वा भजते गणनायकम् ॥३०॥ एवं निर्माल्यमाहात्म्यं संक्षेपेण निरूपितम् । पठनाच्छ्रवणाद्बुद्ध्यो मुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥३१॥

॥ ओमिति श्रीमदाग्ले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते गणेशनिर्माल्यमाहात्म्यवर्णनं नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ सुदृढ उवाच । पार्श्वेण मुनिना पूर्वं दीपवत्सलया सह । पत्न्या परमसत्या वै तपसाऽऽराधितो
विभुः ॥१॥ दशवर्षसहस्रेषु गणेशो वरदोऽभवत् । स्तुतः संपूजितस्तेन नानास्तोत्रैः प्रजापते ॥२॥ ताभ्यां पुत्रो भव
स्वामिन् वृत्तस्त्वन्नौ वरो महान् । तथेति गणराजस्तौ कथयित्वा ययौ पुरम् ॥३॥ ततः कदाचिद्देवर्षिर्नारदस्त्विन्द्रमाययौ ।
पूजितः सुरनार्थेन जगाद वचनं हितम् ॥४॥ नारद उवाच । हिमवत्यां हिमप्रांते राजा मदसमन्वितः । अभिनन्दन एवाऽसौ
यज्ञं करोति दुर्मतिः ॥५॥ ब्राह्मणान् स समानीय प्रोवाच बलगर्वितः । यज्ञमिद्रेण हीनं मे कुरुध्वं यत्नसंयुताः ॥६॥
नो चेत् सर्वान् हनिष्यामि क्रोधयुक्तो महर्षयः । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तथेति ब्राह्मणा जगुः ॥७॥ अद्य श्वो वा करिष्यंति यज्ञं
भयसमन्विताः । ब्राह्मणा नात्र संदेहो यथेच्छसि तथा कुरु ॥८॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदः प्रययौ ततः । विकुण्ठे स
महाविष्णुं ततः स्वच्छन्दगोऽभवत् ॥९॥ इंद्रः क्रोधसमाविष्टः सस्मार कालरूपिणम् । भगवंतं महाकायमिदं स प्रययौ
प्रभुः ॥१०॥ तं प्रणम्य प्रतुष्टाव कथयामास दुःखदम् । वृत्तांतं प्रार्थयामास यज्ञविध्वंसनाय तम् ॥११॥ कालस्तथेति तं
तुष्टः कथयित्वा ययौ धराम् । धारयामास मनसि कालः कलयतां प्रभुः ॥१२॥ कालाधीनं जगत् सर्वं सदा कालेन भुज्यते ।
कालं योगबलेनैव जयंत्यत्र हि योगिनः ॥१३॥ तत्रादौ कर्मसंशुद्धा योगनिष्ठा भवंति च । अतः कर्मविनाशार्थं यतिह्येऽहं
विशेषतः ॥१४॥ कर्महीना नराः सर्वे मलिनाः संभवन्ति च । नेच्छन्ति योगमाद्यं ते भविष्यन्ति मदात्मकाः ॥१५॥
जन्ममृत्युयुताः सर्वे मदधीना न संशयः । इंद्रेण प्रेरितस्तत्र च्छद्म नैव करोम्यहम् ॥१६॥ विचार्य काल इति स आसुरं
रूपमादधे । विघ्नरूपेण तं भूपं ययौ क्रोधसमन्वितः ॥१७॥ यज्ञं बभञ्ज वेगेन ब्राह्मणांस्ताडयन् पुरा । ततो नानास्थले
दुष्टो ह्यगमद्विघ्नरूपधृक् ॥१८॥ कर्मखंडनभावेन चचार बलमोहितः । सर्वत्र कर्मलोपाय विघ्नेनापीड्य मानवान् ॥१९॥
ततः सोऽपि महावेगो जनान् कालेन मोहयन् । भ्रामयामास विप्रान् योगिनो नानास्वरूपधृक् ॥२०॥ प्रातःकालं चकाराऽसौ
निशीथं सायमादरात् । मध्याह्नं कारयामास नानाभ्रमकरः सदा ॥२१॥ चकार रात्रिरूपं स दिवसं कर्मखंडकः । रात्रिं
दिवसरूपां तां वक्तुं नैव प्रशक्यते ॥२२॥ लोकान् भ्रमयुतान् सर्वान् कर्महीनांश्चकार सः । चंद्रमाच्छाद्य कालस्तु सूर्यं
नक्षत्रकादिकान् ॥२३॥ ततोऽतिभयसंयुक्ता देवा भ्रान्ता बभूविर । कर्महीनप्रभावेण चोपोषणपरायणाः ॥२४॥ न समर्था
बभूवुस्ते कालं चलयितुं प्रभुम् । कालाधीनाः सुराः सर्वे सृष्टिस्थितिलयात्मकाः ॥२५॥ ततो वसिष्ठमुत्थ्याश्च ब्रह्माणं

शरणं ययुः । तेन सार्धं च वैकुण्ठं जग्मुः कालभयान्विताः ॥२६॥ विष्णुना शंकरं जग्मुर्ब्राह्मणा भयसंकुलाः । स्तुत्वा नानाविधैः स्तोत्रैः शशंसुः कालचेष्टितम् ॥२७॥ शिवेन संयुताः सर्वे विघ्नेशं तुष्टुबुः प्रभुम् । तपसा ध्यानयुक्तेन तोषयामासुरादरात् ॥२८॥ गते वर्षशते काले परमात्मा गजाननः । वरदस्तान् ययौ देवान् बोधयामास तापसान् ॥२९॥ ततस्तैः संस्तुतो देवः प्रार्थितो विघ्ननाशने । तथेति प्रतिपाद्यैव पार्श्वपुत्रो बभूव सः ॥३०॥ दीपवत्सलया युक्तः पार्श्वः परमयोगवित् । पुरा तताप घोरं स तपो विघ्नेश्वरं स्मरन् ॥३१॥ प्रगतेषु स वर्षेषु सहस्रे गणनायकः । प्रसन्नस्तं ययौ तेन पूजितः संस्तुतोऽभवत् ॥३२॥ स ब्रूवे मे भव स्वामिन् पुत्रः परमतारकः । संसारपुत्रवात्सल्याद्भजिष्यामि सह स्त्रिया ॥३३॥ मूर्तौ देवस्वभावेन हृदये योगमार्गतः । भजिष्यामि त्रिधा हुंहे त्वां सर्वत्र विशेषतः ॥३४॥ नानाकर्मपरोऽहं वै तव देव गजानन । पिता जातश्च तेन त्वं तारको मे भविष्यसि ॥३५॥ तथेति विघ्नराजस्तमुवाचांस्तर्दधे प्रभुः । विघ्नासुरविनाशाय बभूवे देहधारकः ॥३६॥ दीपवत्सलिकायाः स जठरे संगतो विभुः । स्तनपानादिकं सर्वं स चक्रारातिनोषितः ॥३७॥ पंचवर्षात्मको बालो बभूव मुनिवैश्रमनि । तदा देवर्षयः सर्वे तं ययुर्भक्तिसंयुताः ॥३८॥ शंभवाद्यान् स सुरान् वीक्ष्य वसिष्ठादिमुनीश्वरान् । पार्श्वः संभ्रमसंयुक्तस्तान् पुपूज यथाविधि ॥३९॥ उवाच प्रेमसंयुक्तो धन्यं मे जन्म कर्म च । येन देवगणाः सर्वे मुनयो गृहमागताः ॥४०॥ आज्ञां कुरुत देवेशा दासोऽहं भवतां द्विजाः । करिष्यामि न संदेहो भवत्स्मृतिबलेन वै ॥४१॥ देवर्षय ऊचुः । तव भाग्यबलेनैव सुतः स्वानंदगोऽभवत् । गजाननः स्वयं सर्वे प्रार्थयामो हिताय तम् ॥४२॥ विघ्नासुरेण दुष्टेन जगद्भ्रष्टं कृतं मुने । तस्य नाशार्थमेवं त्वं कुरु यत्नं महामते ॥४३॥ श्रुत्वा तेषां वचः क्रूरं मुनिः शोकयुतोऽभवत् । एतस्मिन्नंतरे तत्र स गजानन आययौ ॥४४॥ तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय नेसुः सर्वे सुरेश्वराः । मुनयस्तुष्टुबुद्धेर्वं प्रार्थयामासुरादरात् ॥४५॥ तेषां हृदि स्थितं ज्ञात्वा शस्त्रहस्तश्चतुर्भुजः । मूषकोपरि संस्थो यो ययौ हंतुं महासुरम् ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते विघ्नासुराश्रमगमनं नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्रल उवाच । केनाऽपि विघ्नदैत्यस्य स्थानं न ज्ञायते सदा । कालस्य गणनाथस्तु ययौ तस्याऽश्रमं प्रभुः ॥१॥ गुप्तरूपधरं विघ्नमकुशेन समानयत् । तद् दृष्ट्वा परमाश्चर्यं देवाः सर्वे विस्मिन्मरे ॥२॥ ततस्तं स महाकालः प्रावमत्य गजाननम् । अंतर्धीय स्वमात्मानमग्निरूपो बभूव ह ॥३॥ त्रैलोक्यसंस्थितं ज्ञात्वा तेजस्तत्त्वसमाश्रितम् । विघ्नं गजाननः क्रुद्धो वायुः संहारकोऽभवत् ॥४॥ ततः कालः स्वयं दक्षाऽभवदाकाशतत्त्वगः । वायुस्थं गणनाथं स कर्षयामास दारुणः ॥५॥ आकाशस्थं महाकालं ज्ञात्वाऽहंकारधारकः । गजाननश्च तं क्रुद्धोऽकर्षयत् प्रलयं प्रभुः ॥६॥ ततो विघ्नो महत्तत्त्वं समाश्रित्य गजाननम् । ताडयामास संक्रुद्धः कालः कलयतां प्रभुः ॥७॥ ततो गजाननः क्रुद्धः प्रधानरूपधारकः । महत्तत्त्वस्थमेवं तं कर्षयामास दारुणम् ॥८॥ ततोऽभवत् सोऽपि महत्तत्त्वं त्यक्त्वा गुणेश्वरः । प्रधानं हंतुमारेभे कालः परमदुर्जयः ॥९॥ ततो गजाननः साक्षाद्दिदुब्रह्मस्थितोऽभवत् । चतुष्पादमयीं शक्तिं हंतुं चिक्षेप सोऽतकम् ॥१०॥ गुणेशान्न परः कालस्ततः खंडितविक्रमः । कालो मायां चतुष्पादां निरीक्ष्य त्रासितोऽभवत् ॥११॥ शक्तिं दृष्ट्वा महाधोरां कालगर्वहरां पराम् । शरणं गणराजं स ययौ कालः प्रजापते ॥१२॥ समागतं महाविघ्नं देवा मुनिगणास्ततः । विस्मिताश्चाऽभवन् सर्वे जयेति गणपं जगुः ॥१३॥ विघ्नासुरः प्रणम्यादौ पुपूज ह गजाननम् । तद् दर्शनजबोधेन तुष्टाव स कृतांजलिः ॥१४॥ विघ्नासुर उवाच । नमस्ते गणनाथाय गजाननस्वरूपिणे । योगाय योगनाथाय योगिभ्यो योगदायिने ॥१५॥ अनाकाराय साकाररूपाय ते नमो नमः । नानाभेदविहीनाय भेदानां पतये नमः ॥१६॥ विघ्नेशाय परेशाय कालभीतिहराय ते । हेरंबाय परेशां वै परात्पर नमो नमः ॥१७॥ अनादये ह्यनाथाय सर्वेषामादिमूर्तये । भक्तेशाय सदा भक्तवाञ्छितप्रद ते नमः ॥१८॥ स्वानंदवासिने तुभ्यं मूषकध्वजिने नमः । मूषकोपरिसंस्थाय दुर्धिराजाय ते नमः ॥१९॥ आदिमध्यांत-हीनायादिमध्यांतस्वरूपिणे । गजवक्त्राय वै तुभ्यं सर्वपूज्याय ते नमः ॥२०॥ सिद्धिबुद्धिस्वरूपाय सिद्धिबुद्धिप्रदाय च । सिद्धिबुद्धिपते तुभ्यं महोदर नमो नमः ॥२१॥ अमेयमायातिगमूर्तयेऽपि ते सदा सुशान्तिप्रदपूर्णमूर्तये । मनोवचो-हीनमयाय तेजसे मनोवचोयुक्तकलाय ते नमः ॥२२॥ अज्ञानदोषेण कृतोऽपराधो हेरंब तं क्षंतुमिहार्हसि त्वम् । रक्षस्व मां भक्तियुतं दयाब्धे श्रेष्ठं वरं देहि परेशपाल ॥२३॥ अधुना हि मया बुद्धं स्वरूपं ते गजानन । योगाकारमयोऽसि त्वं ततोऽहं निर्जितस्त्वया ॥२४॥ त्वां विना कः समर्थः स्यात् कालं कलयतां प्रभुम् । जेतुं धन्यः कृतो नाथ पादपद्मस्य दर्शनात् ॥२५॥

एवं स्तुत्वा महाविघ्नः प्रणनाम गजाननम् । तमुत्थाप्य जगादेदं वचनं सर्वदः परः ॥२६॥ श्रीगजानन उवाच । त्वया कृतं मदीयं वै स्तोत्रं सर्वप्रदं भवेत् । कालस्य न भयं तेषां पठतां शृण्वतां सदा ॥२७॥ यद्यदिच्छति तत्तद्वै दास्यामि स्तोत्रपाठतः । महायोगप्रदं चास्तु स्तोत्रं मत्प्रीतिवर्धनम् ॥२८॥ हंतुं त्वां क्रोधसंयुक्त आगतोऽहं न संशयः । वाञ्छितं वृणु नो हन्मि अधुना शरणार्थिनम् ॥२९॥ महाकाल उवाच । भक्तिं देहि त्वदीयां मे सुहृदां तां गजानन । दासरूपेण मां नाथ रक्षस्व त्वत्समीपगम् ॥३०॥ ब्रह्मेश कार्यं कथय तत् करिष्यामि यन्त्रितः । स्थानं भक्षययुतं देहि तत्र तिष्ठामि नित्यशः ॥३१॥ मन्नामपूर्वकं नाम कुरु त्वं ते गजानन । सर्वसिद्धिकरं नाथ पूर्णयोगप्रदं परम् ॥३२॥ जगाद गणराजस्तु ततस्तं भक्तमुत्तमम् । निर्विकल्पं मनस्तस्य ज्ञात्वा भक्तप्रपालकः ॥३३॥ श्रीगजानन उवाच । मदीया भक्तिरचला भविष्यति तवाऽनघ । यद्यदिच्छसि तत्तत्ते सफलं चास्तु सर्वदा ॥३४॥ मत् समीपे गणो भूत्वा तिष्ठ त्वं बलसंयुतः । महाविघ्नस्वरूपेण नानाविघ्नगणैर्वृतः ॥३५॥ विघ्नराजेति मन्नाम भविष्यति सुसिद्धिदम् । ब्रह्मभूयकरं पूर्णं वाञ्छितार्थप्रदायकम् ॥३६॥ यत्र मे स्मरणं नास्ति कर्मादौ पूजनं तथा । तत् सर्वं सुंक्ष्व विघ्न त्वं अंशयित्वा सुरेंद्रकान् ॥३७॥ शिवविष्णुमुखा देवा अन्ये मुनिमुखा नराः । शेषाद्या नागराजास्ते नानाजंतव एव च ॥३८॥ अहंकारेण संयुक्ता भवंति यदि तेऽसुर । तदा तान् अंशयित्वा त्वं सुंक्ष्व भोगान् यथेप्सितान् ॥३९॥ मद्भक्तिकारिणः सर्वे त्वया पाल्या विशेषतः । तेषां निर्विघ्नभावेन पुरो भावपरो भव ॥४०॥ एवमुक्त्वा तर्दधेऽसौ गजाननः प्रतापवान् । विघ्नो विघ्नैः समायुक्तः शान्तरूपो बभूव ह ॥४१॥ देवा मुनिमुखाः सर्वे स्वस्वस्थानं ययुस्ततः । सपत्नीकस्तत्र पार्श्वो मूर्च्छितोऽभूत् प्रजापते ॥४२॥ तयोर्हृदि गणाधीशः प्रकटोऽभूद्रुचोऽब्रवीत् । मां चिंतामणिरूपं ते पश्य तात हृदि स्थितम् ॥४३॥ मूर्तौ पूजनमात्रेण हृदि ध्यानेन मानदौ । संतुष्टौ जनकौ नित्यं संशयो न भविष्यथः ॥४४॥ यदा मे स्मरणं तातौ महाकार्यं करिष्यथः । द्रक्ष्यथो मां न संदेहो योगशान्तौ भविष्यथः ॥४५॥ एवमुक्त्वा तर्दधे सोऽपि गणेशो हृदि रूपधृक् । तौ स्वस्थौ मूर्तिमास्थाप्य निरंतरमपूजताम् ॥४६॥ इति ते गणराजस्य कथितं चरितं महत् । अंशा गजाननस्यैते अवतारा विधे स्मृताः ॥४७॥ वरेण्यपुत्रभावेन बभूव ह गजाननः । कस्मिन् काले वधार्थाय सिंदूरस्य न संशयः ॥४८॥ कल्पभेदानुसारेण नानारूपधरः प्रभुः । गजाननो ह्यभूद्वर्णयितुं वापि

न शक्यते ॥४९॥ इत्याद्या बहवो भेदा गजाननस्य सिद्धिदाः । तांश्च ज्ञातुं कोहति वर्णयितुं वा प्रजापते ॥५०॥ संक्षेपेण मया तुभ्यं कथितं पापनाशनम् । चरितं चित्रराजस्य मुक्तिसुक्तिफलप्रदम् ॥५१॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौदले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चित्रराजावतारवर्णनं नामैकपंचशततमोऽध्यायः ॥

ॐ नमः शिवाय ॥ ५१ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । गजाननस्य क्षेत्रं मे वद कुत्र प्रतिष्ठितम् । माहात्म्यं तस्य विप्रेश संक्षेपेण सुसिद्धिदम् ॥१॥ मुद्गल उवाच । दिशति नैर्ऋते कोणे देवैर्मुनिभिरादरात् । स्थापितो गणनाथश्च गजचक्रावतारधृक् ॥२॥ द्वीपेषु स्वस्वखंडेषु विमुनैर्ऋतकोणगः । पूज्यते मानवैः सर्वदेवैश्च मुनिभिस्तथा ॥३॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां तैः स्थापितो गणनायकः । मध्याह्नसमये दक्ष पुरा सोत्सववर्धिनी ॥४॥ तस्यां यात्रां प्रकुर्वति जना भक्तियोगाः । त्रिलोकस्था विशेषेण नानासिद्धिप्रवृद्धये ॥५॥ दशयोजनविस्तारो विभुः क्षेत्रस्य मध्यगः । मूषकश्चतुरस्रस्य पुरतस्तिष्ठति प्रभोः ॥६॥ सिद्धिस्तस्याऽपि वामांगे दक्षिणांगे च बुद्धिका । अष्टदिक्षु प्रजानाथ सिद्धयोऽष्टौ व्यवस्थिताः ॥७॥ अष्टमातृगणः पश्चात्ततोऽष्टौ भैरवा मताः । दशदिक्षु च दिक्पालाः सशस्त्राः संस्थिताः प्रभोः ॥८॥ शिवविष्णुमुखा देवा वामांगे संस्थिता विभोः । काश्यादिसुख्यक्षेत्राणि गंगायाश्च तथोत्तरे ॥९॥ मुनयः शेषकाद्याश्च पृष्ठभागे व्यवस्थिताः । भक्ता सुद्गलमुख्याश्च पुरतः संस्तुवंति तम् ॥१०॥ त्रिलोकेषु च ये मुख्यास्ते सर्वे तत्र संस्थिताः । अंशेन देवसेवार्थं स्वाधिकारेषु मानद ॥११॥ तीर्थेषु स्नानकर्तारः समुद्रे भक्तिसंयुताः । स्वस्वनाम्नां कितेष्वेव स्वल्पदेहधरा अपि ॥१२॥ परस्परं बोधयंतो गजाननचरित्रक्रमम् । नृत्यंति ते हंसंत्येव देवचेष्टापरायणाः ॥१३॥ गणेशतीर्थं वै तत्र गजाननसुसिद्धिदम् । तत्र स्नानं प्रकुर्वति ये नरास्ते प्रजापते ॥१४॥ कृतकृत्या न संदेहो मनेप्सितफलप्रदे । तत्र यात्रां प्रकुर्वति चतुर्विधफलप्रदाम् ॥१५॥ धन्यास्ते पुरुषा लोके कृतकृत्या भवंति वै । वसंति ये यत्र कुत्र गजाननपरायणाः ॥१६॥ ब्रह्मभूताश्च ते प्रोक्ता दर्शनात् पापनाशनाः । अन्यदेवस्य ये भक्ता मृताः क्षेत्रे भवंति चेत् ॥१७॥ ते तस्य लोकमासाद्य भोगान् मुञ्जंति शाश्वतान् । तदंते गणनाथं वै गच्छंति ब्रह्मसिद्धये ॥१८॥ तत्र सिद्धिं गता नाना नरा नार्यश्च भो विधे । तेषां चरित्रकं

पूर्णं मया वक्तुं न शक्यते ॥१९॥ यात्रामात्रेण तत्रैव चतुर्विधफलं लभेत् । मरणे ब्रह्मभूतश्च नरो भवति निश्चितम् ॥२०॥ संक्षेपेण मया तुभ्यं कथितं क्षेत्रगं महत् । माहात्म्यं विस्तरेणैव कोऽपि नार्हति निश्चितम् ॥२१॥ इदं गजाननस्यापि चरितं सर्वसिद्धिदम् । भविष्यति महाभाग सर्वसौख्यकरं तथा ॥२२॥ नानाख्यानसमायुक्तं कथितं ते प्रजापते । यः शृणोति नरो भक्त्या पठेद्वा तस्य सिद्धिदम् ॥ भविष्यति महाभाग सर्वसौख्यकरं तथा ॥२३॥ नानेन सहस्रं किञ्चित् पावनं ब्रह्मदायकम् । विद्यते सर्वशास्त्रेषु मुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥२४॥ स्वर्णभारसहस्राणि नित्यं यो वै ददाति चेत् । तदस्य श्रवणान् मर्त्यो लभते नात्र संशयः ॥२५॥ गोदानानि नरो यस्तु ददाति भक्तिसंयुतः । नित्यं सहस्रशो दक्ष फलं प्राप्नोति शाश्वतम् ॥२६॥ नानादानानि यो दद्याद्ब्राह्मणेभ्यो यथाविधि । तेषां पुण्यफलं भुक्त्वा पतति मानवो भुवि ॥२७॥ अस्य श्रवणमात्रेण भुक्त्वा भोगान् मनेप्सितान् । अन्ते स्वानन्दगो भूत्वा ब्रह्मभूतो भवेन्नरः ॥२८॥ नानायज्ञादिकं कर्म कुरुते मानवः सदा । नास्य श्रवणमात्रेण कलांशमपि तत् फलम् ॥२९॥ जन्ममृत्युप्रदान्येव कर्माणि सकलानि च । इदं सर्वप्रदं प्रोक्तमन्ते ब्रह्मप्रदायकम् ॥३०॥ संक्षेपेण प्रजानाय कथितं सुखदं परम् । गजाननस्य माहात्म्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥३१॥ सत उवाच । एवमुक्त्वा महायोगी सुद्गलो विराम ह । श्रुत्वा दक्षोऽपि सहस्रं बभूव मुनिसत्तम ॥३२॥ मयाऽपि कथितं सर्वं माहात्म्यं पूर्णसिद्धिदम् । तुभ्यं विप्रर्षियुक्ताय यथा मुद्गलभाषितम् ॥३३॥ धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं भवतां संगमेन वै । गणेशामृतधारायां प्रवृत्तः सर्वभावतः ॥३४॥ गणेशान्न परं किञ्चित् सर्वादौ तेन स स्मृतः । सर्वपूज्यश्च विप्रैर्ब्रह्मेशो ब्रह्मदः परः ॥३५॥ श्रुतं त्वया महाभाग ब्राह्मणैः शास्त्रकोविदैः । अधुना किं च ते विप्र इच्छा श्रोतुं वदस्व ताम् ॥३६॥

॥ ओमिति श्रीमदाल्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चरित्रमाहात्म्यवर्णनं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

॥ इति चतुर्थः खंडः समाप्तः ॥

॥ इति श्रीमुद्गलपुराणे चतुर्थः खंडः समाप्तः ॥